MŪSŲ SENOVĖ

„Mūsų Senovės" trečiųjų knygų turinys.

Pusl.

Laurynas Ivinskis — *N. E. Ivonauskio* 339
Dr. Baltramiejus Jurgelis — *K. Lapino* 347
Kunigaikščių Michailovičių—Žagelių kiltis — *J. Tumo* . . 351
Iš Vytauto bažnyčios „istorijų" — *J. Tumo* 363
Iš studentijos gyvenimo 1914—1915 metais — *P. Klimo* . 365
Vyskupo Valančiaus bylos — *Vaclovo Biržiškos*
V. Vyskupas Valančius ir kunigas Gasparas Chmielewskis 369
VI. Vyskupo Valančiaus „Ganytojo Žodis" 377
VII. Prie pirmosios bylos del lietuviškųjų raštų . . . 382
Iš Vilniaus ir Kauno žandarmerijų archyvų — *V. Biržiškos*
I. Spaudos draudimo dokumentai 383
II. Špionai 385
III. Žandarmerijos veiksmas 392
Slaptosios draugijos — *A. Sabaliausko* 397
Mano užrašai — *A. Dambrausko* 398
Vilniaus gyvenimas po Vokiečiais — *Liūdo Giros* . . . 410
Archeologija.
1. „Litovskija Mogily" — *J. Bajoro* 424
2. Pelešynės Raganių Kalnas — *Tumo* 425
3. Raginėnų Milžinkapiai 425
4. Šaltinių kapai 426
Nežinomieji literatūros raštai — *Petro Pundzevičiaus*
Kun. Juozo Šnapščio — Margalio eilės 426
Bibliographia historica
D-ras J. Basanavičius: *Apie trakų prygų tautystę ir jų atsikėlimą Lietuvon* — *P. Klimo* 430
P. Klimo: *„Lietuvių senobės bruožai"* — *J. Tumo* . 435
Del „Lietuvos istorijos" ir „Bažnyčios istorijos" kritikos — *Ant. Aleknos* 438
J. Jakubovskis: *Tautybių santykiai Lietuvoje prieš Liublino uniją* — *prof. A. Voldemaro* 444
Liškevos monografija — *J. Reitelaičio*
Liškevos klebonai 448
Liškevos bažnyčia ir jos turtai 457
Parapijos koplyčios 483
Liškevos valstiečių gyvenimo sąlygos ir apsišvietimas 484
Statistika 488
Domininkonų vienuolynas Liškevoje 489
Krasniboro dom. vienuolynas 504
Virbalio dom. vienuolynas 505

TREČIOSIOS PIRMOJO TOMO KNYGOS.

MŪSŲ SENOVĖ

Žurnalas

Lietuvos istorijos medžiagai rinkti

Eina 4 kart per metus

RED. JUOZAS TUMAS

★

TILŽĖJE 1922

o o o o ŠVIETIMO MINISTERIJOS LEIDINYS o o o o

Cp 654

Pastaba.

Pirmosios knygos turi 176 puslapius. Antrosios — 160; šios per apsirikimą buvo skyrium sunumeruotos. Trečiosios, ketvirtosios ir penktosios knygos Pirmojo Tomo jau turės iš eilės numeraciją: 337, 338....

LTSR Valst
Respublikinė
Biblioteka
P 4988 /75

Laurynas Ivinskis.

Silvetė.

(N. E. Ivonauskio, Paragiuose per Tryškius.)

Kai man teko L. Ivinskis pažinti, jis buvo jau senelis. Jis mane pamėgo, dažnai lankė, tai galėjau jį geriau pažinti.

Bent kiek pasilenkęs, ilgu pilku žiponu, visados rūpestingai švariai nusiskutęs, visados meiliai nusišiepęs, jis atrodė, kaip išsitarnavęs pedagogas. Tikrai sakant, jis ir buvo atsistatydinęs Rietavo liaudies mokyklos mokytojas; mokyklos, kurią globojo tos vietos tėvainiai kunigaikščiai Oginskiai.

Šitų globėjų šeimyną, visus jos narius mūsų pedagogas gerbte gerbė; nepakentė apie juos nė mažiausio kritikingo įspėjimo. Pagaliau, ir išviso neapvėžėjo kritikos už akių. Kai kartais atsitikdavo kam nors, jam esant draugėje, prasitarti apie neesamus, Ivinskis tapdavo nebe ausylas, paniūręs, pagaliau, išeidavo, suradęs pirmąją pasipynusią progą.

Žinodami tokį senelio jautrumą, pažįstamieji saugojos to; tačiau kartais ir pasijuokdavo.

Vieną kartą viena mergelė, buvusi draugėje, paklausė jį:

— Pone Ivinski, pasisakyk mums Tamsta, ar atsitiko Tamstai per visą amžių susitikti su nedoru žmogum?

Ivinskis bent kiek patrynė delnus, tai jis visados darydavo, kai buvo kuo nors susirūpinęs; pagaliau, kiek pagalvojęs, atsakė:

— Kažin... neatsitiko.

Doras iš pat mažens, švelnus, kaip kūdikis, senelis tai pasakė, visai neveidmainiuodamas. Susirūpino gi delto, kad griežtai užsigindamas, galėjo įžeisti mergelę, kuri kaip tik mėgo... pakalbėti apie neesamųjų žmonių trūkumus.

Jau gi mūsų emeritas aukštai vertino gražiąją lytį išviso; mergeles gi iš visos širdies garbino lig pat joms ištekant... Iš to susidarė pasakymas, jog Ivinskis buvęs įsimylėjęs pirma dabartines seneles, paskui jų dukteris; palikęs gi senas kavalierius, neatšaldė savo širdies nė anūkėms... Šios dažnai piktai pajuokdavo senelį, tačiau meilioms niekadarėms viską jis dovanodavo.

Šitoje minkštoje mylinčioje širdyje Apveizda paliko daug vietos liaudžiai, kurią vyresnieji jo broliai buvo lyg pamiršę. Ivinskis buvo apsigimęs privilegiuotame luome, vartojo lenkų kalbą. Tačiau veikiai susidūrė su liaudimi, pamėgo senovinę jos kalbą; įvertinęs nenormalius tų laikų ir tos vietos santykius, užsidegė noru ir pasiryžimu dirbti užleistoje dirvoje.

Iš pradžių buvo tai sunkus ir bergždžias darbas; taip bent rodės; tačiau artojo pasiryžimas nesilpo niekados, ir gavo perilga duoti laukiamo vaisiaus.

Jei tuos vaisius matuosime ir saikysime, kaip šiandei, tai jie atrodys nekokie; tačiau atminę kliūtis, kurioms pašalinti negana buvo vieno žmogaus pastangų, gausime pripažinti šiam paprastam veikėjui nenykstamą vertybę.

— Keliolika kalendorių — ne dievai žin, kiek daug... — Pasakysite. (Jų buvo 18; visi jie randasi Ossolinskių knygyne Krokuvoje.) — Kalba — ne šios gadynės, grynai žemaitiška, be jokių žymių pašalinės įtakos; rašyba dar prieš tvaną vartota...

Taip tai taip. Tačiau yra dar kitas matas autoriaus nabašninko veikalams įvertinti; būtent, jų populerumas.

Didžiausias mūsų dainius Mickevičius tegalėjo svajoti apie tai, kad neišmislingosios jo knygos patektų į šiaudais dengtas gryčias, ir tokių laikų nesulaukė. O mūsų Ivinskio metraščiai iškarto pateko ten ir tapo mylimosios liaudies draugai.

Kas matė, kaip aš, kokia pagarba Ivinskis saugojo lietuvių kalbos grynumą, tas neprikaišios jam, kam tai, ką jis vakar davė, ne yra šios dienos. Pagaliau, kažin, pats dorasis mūsų emeritas, jei dabar atsikeltų iš raksties, ar neturėtų kai ko prikišti dabartiniems senosios rašybos ir kalbos reformatoriams? Jis mėgo senovinę savo liaudies kalbą, bene visų pastoviausią visoje senoje Europoje, atremiančią visas įtakas iš šalies. (? Red.)

Patvariai tad darbavosi, atsidėjęs ir vaisingai. Tik virto blogi laikai: po 1863 metų rusų „stupaikos“ ėmė smarkiai pulti visa, kas buvo ne rusų ir ne pravoslavų tame krašte, kurs nebuvo nei rusiškas, nei pravoslaviškas. Pirmieji perkūnai spyrė sulenkėjusią to krašto inteligentiją; bet kad liaudis nebuvo lenkiška, iš pradžių nelabai su ja skaitės, pasigavę tik kai kurių apsisaugojimo priemonių.

Viena tų priemonių buvo uždraudimas žemaitiškas knygas spausdinti lenkiškomis (lotyniškomis) raidėmis. Jas turėjo atstoti „graždanka“, suprastintos pasauliniam vartojimui cerkvinės slavių raidės. Rodės, tai bus lengva. Pirmiausia išleisti

gražias naujas maldaknyges; paskui kad policija išrinktų senąsias. Tokiuo būdu išnyks didžiuma žemaičių literatūros, atminančios „lenkų klastą“. Daugiau, išrinkti ir pasaulines knygas, kurių tebuvo keletas, na, gal keliolika. Galų gale, susitarti su autoriais.

Tų autorių tebuvo dvejetas: to krašto vyskupas ir kalendorių leidėjas, kurs kasmetai prabyla. Su pirmuoju piga: priims graždanką — gerai! Nepriims — dar geriau: gaus visai nutilti. Su antruoju sunkiau: per nelig žmonės priprato prie jo kalendorių: buvo šiokio tokio pavojumo atimti iš jų kasdienį dvasios maistą. Susitarta tad Ivinskis papirkti. Pasišaukta. Nuvyko į stambų administracijos asmenį.

— Mm mm. . — Mykė didikas, laikydamas savo ranką ant maišelio pilno pinigų. — Ar tai tu rašai mužikams kalendorius? Mm... taip? Taigi tėviškoji Jo Malonybės Imperatoriaus valdžia, nuolat sielodamasi jo valdomojo krašto gerove, matydama, jog esi neturtis ir trūsi — mm — naudingai, duoda tau pašalpos šešis tūkstančius rublių, bet ta sąlyga, kad tavo kalendoriai nuo šiol bus spausdinami graždanka. Štai ir kvita, kurią prašom pasirašyti.

Čia didikas teikės pakišti jau gatavą cirografą ir pats padavė plunksną. Tačiau mūsų leidėjas tik trynė sau rankas, savotiškai šypsodamosi.

— Tai kągi? Pasirašyk, nes nėra man laiko...

— Negaliu, Jo Mylista! — Pašnabždomis atsakė.

— Negali? Tai sakyk, kodel?

— Graždanka neatitinka kalbos dvasiai.

Administratorius išvertė akis.

— Neatitinka? Nesuprantu, kodel neatitinka?

Čia mūsų kalbininkas ėmė ilgai ir plačiai dėstyti jo pasergėtus netinkamumus. Tačiau jo negalėta ar nenorėta suprasti; pagaliau, katras sau paliko su savuoju; destis, ponas gubernatorius su nešvariais savo rubliais, Ivinskis gi su gryna sąžine išėjo iš didiko namų, užtat nebtekęs galios tarnauti mylimajai savo liaudžiai.

Be to, jis buvo atstatydintas su tokia menka emeritūra, jog net vienstypiam seneliui tai vienai juodai duonai nepakako. Kitas tokiomis aplinkybėmis būtų apkartęs, sugyžęs, bet mūsų emeritas nebuvo nustojęs jausmų ir proto giedrumo, nei energijos darbuotis.

Neilgai trukus, Petrapilio Geografijos Draugija dovanojo jam medalį už patarlių surinkimą; pats važiavo į Varšuvą į gamtininkų susirinkimą, kaipo botanikas. Jo darbai šioje dir-

voje, herbarijai, tur būt, tebėra žmonėse. Pilniausius žinau dvejus: vienas yra kunigaikščių Oginskių, antras grapų Zubovų.

Ar, pagaliau, nurimo ant liaurų? Anaiptol!

Artinosi Vienos paroda (1873 m.). Mūsų emeritas sumanė dalyvauti joje, kaipo eksponentas: parodai paruošė du eksponatu: puikų mūsų krašto kremblių atlasą ir... niekas neatspės, ką tokį dar? Taigi — stabdytoją ūmai sulaikyti gelžkelio traukiniui!

Ivinskis buvo Dievo malone — technikas. Tik šitame darbe sutiko nemaža kliūčių; gavo surasti kvalifikuotų amatininkų, kad jam padėtų padaryti tinkamą modelį. Nugalėjęs visas kliūtis, abudu eksponatu paskirtuoju raku išsiuntė į Vieną. Neišturėjo ir pats eksponentas, nepasidavęs pagundai pamatyti pasaulinę parodą.

Tą kelionę atlikome bendrai.

Vienos mieste. Jau pagėrėme pusryčių kavos. 10 val. bus atidaryta paroda. Jau baigias dešimta. Į Praterį dešimts minučių kelio tramvajum.

— Na, pone Ivinski, neturime laiko gaišti; važiuokime! — Tariau savo kelionės draugui, kurs pasilenkęs į savo lagaminą, traukė iš jo seną mundurą ir galla-skrybėlę, tam pritaikintą.

— Tuojau, tuojau! Tik persivilksiu. — Tarė draugas, skubėdamas nusivilkti pilką savo žiponą.

— Ką darai? Nejaugi Vienoje nori pasirodyti su šita liberija? — Sušukau, nustebęs.

— Tai kas? Ar tai netinka?

Vos vos įtikinau dorą emeritą, jog rusų valdininko kailis viso pasaulio parodoje Habsburgų sostinėje būtų visai nuliekamas dalykas.

Atkaklumas įdomus motyvų žvilgsniu. Kuoskaudžiausiai skriaudžiamas, Ivinskis paliko lojalinis lig pat mirsiant; imdamas menkiausią pensijėlę, tą savo lojalingumą buvo pasiryžęs visur žymėti, kur tik neliesdavo jo sąžinės, nes šiuose atsitikimuose ešeriu pasišiaušdavo ir būtų bevelijęs tapti kankiniu.

Paroda padarė jam majestotingą įspūdį; negalėjo ja gana atsidžiaugti, nors ir čia neišvengė jis skriaudos: jo eksponatai kažin kur dingo! Nei kataloguose, nei tarp nepriimtųjų jų nebesuradome. Emeritas tik atsiduso, visai nenustodamas gero ūpo tarpe surinktųjų pasaulio brangenybių; kasdieną rasdavo vis kitų dailių-dailių ir žmonių pramonės stebuklų. Pagaliau, baigėsi atostogos, kurias buvome sau pasižymėję ir reikėjo grįžti namo.

Štai, mes gelžkelio stotyje. Jau vakaras. Baigiame išgerti paskutines stiklines avižienio Vienos alaus, šnekėdamies apie šventąją Žemaičių žemę, kur nebe ilgai betrukę visa garų galybe pasileisime.

Tik, štai, prieina kažinkokia nepažįstama ponia jaunute mergele vedina. Sustojo, maloniai šypsojosi ir tarė:

— Tamstos tiek balsiai kalbėjotės, jog galėjau girdėti kalbą. Tamstos iš Kauno gubernijos?

— Iš Kauno. — Patikrinau, pasikeldamas.

— Tamstos paminėjote grapo X. pavardę?

— Teisybė. — Vėl patvirtinau.

— O, kaip tai gerai pasitaiko! Tamstos padarytumėte mums didelį didelį malonumą, jei teiktumėtės...

Čia skubotai pralenkė mane atsakyme Ivinskis.

— Tai bus mums net labai malonu, bet tik ponios pasisakytumėte, ką turime daryti.

Dabar ponia jau kreipėsi į patį vieną Ivinskį.

— Ačiū! Labai ačiū! O dalykas štai koks. Šitą mergelę iš Paryžiaus pakviečiau grapams X. bona. Atvežiau ją net lig šičia, bet toliau nebegaliu, o ji lenkiškai nė žodelio nemoka. Be to, ji labai gyva ir, taip sakant, bent kiek...

— Ale kad mes keliaujame trečia klase. — Įspėjau, ne visai šaltai žiūrėdamas į elegantiškus būsimosios grapų X. bonos rūbelius.

Ponia, bent kiek suraukus nosį del tos trečiosios mūsų klasės, nepasidavė atgrasinama:

— Ką gi! Žmonės važinėja ir trečia klase. O be globos aš negaliu jos paleisti... Tai — gerai! Na, padėkok ponams! — Tarė mergelei prancūziškai. — Pasižada palydėti tave į grapą X. Klausyk jų visame kame.

Mergelė vylingai nusijuokė, dėbtelėjo į mane akelėm, o Ivinskiui padavė ranką.

Buvo laimingas ir tuojau ėmės vykinti pasiimtąsias pareigas, pavydžiai pašalindamas mane, kad nieko nepadėčiau. „Gyvai“ auklėtinei ir nešikui padedant, tai jam ir be manęs gerai sekės. Vagone, kur visi mes gana patogiai susisėdome, visi buvome kits kitu patenkinti; ypač iš pradžių, nes mergelė, labai patenkinta, kad gražią jos kalbą supranta, nečiaupė lūpelių, apsakinėdama apie save visokių įdomių dalykų, net kai kame prisipažindama. Sakysime, gavome patirti, jog vadinasi Hortensija, jog yra gimusi Paryžiuje ir ne iš bet kokios giminės, jog pati madame la comtesse pakvietė ją bona, nors ji

galėtų būti ir mokytoja, tik nenori; jog Kauno gubernijoje jau, tur būt, laukia jos grapo vežimas, jog tokiuo vežimu jai tinka važinėti ir nebe kartą yra važiavusi, t. ir t., t. ir t.

Perilga tačiau, apie pusiaunaktį, mūsų globiamosios liežuvėlis ėmė ilsti, tingiau bekrutėjo, akelės merkės. Kinktelėjo galvele vieną kitą kartą: ji buvo sunki, o neturėjo prie ko priglausti.

— Prašau ponaitę Hortensiją atsišlieti manęs... — Nedrąsiai pasisiūlijo sąžiningas globėjas.

Globojamoji žvilgterėjo jam į akis, lyg įsitikindama, bene juokuoja; o įsitikinusi, tuojau pasinaudojo maloningu pasiūlijimu, pasikorė ant jo peties ir kietai užsnūdo.

Manydamas, kad Ivinskis taip pat užmigs, išsitiesiau ant priešakinio suolo ir taip pat užmigau. Pakirdau labai sušalęs. Langas, ties kuriuo sėdėjo Ivinskis, paliko atviras ir keliui pasisukus, vėjas pūtė tiesiai į akis, kedendamas žilus jo plaukus. Sėdėjo sustingęs, lyg stabu ištiktas, vasarišku savo žiponėliu, be apsiausto, net be kepurės, kurią per aukštai buvo pakabinęs, kad dabar galėtų ją pasiekti. Matyti, nė nesumerkė akių...

— Ką gi čia Tamsta darai? Kur gi Tamstos apsiaustas? — Šuktelėjau, ūmai pašokėdamas iš savo vietos. — Potam dar susirgsi!

— Prašom nekalbėti taip balsiai. — Patylomis pašnibždėjo mūsų emeritas, kalendamas dantis. — Mizerija taip skaniai užmigo ant mano apsiausto; tik po šoneliu nieko neturi. Kad Tamsta malonėtumei suteikti jai savo pledą, tai atsargiai mes ją pakištume...

— Reikia ją pažadinti!

— Kam? Tegu miega bėdulė! Ko ji kalta, kad ji turi taip toli ieškoti kąsnelio duonos? O kaip ji gudri, kokia inteligentinga! Gaila, kad nenori būti bent mokytoja...

Supratau, jog iš eilės dabar aš turiu pagloboti tuodu... kūdikiu, kurių vienas buvo baltas, kaip karvelis, ir kaip karvelis, nekaltas; antras gi gudrus ne sulig savo amžiaus. Langą uždariau, kepurę padaviau, o traukdamas jo apsiaustą iš po mergaitės, gal bent kiek nešvelniai ją pažadinau.

— Ar tai jau Kauno gubernija? — Paklausė, pakildama mieguista.

— Dar ne, bet Krokuva jau nebetoli. — Que est que ce Krokow?

— Tai tokia vieta, kur duoda karštos arbatos.

— Ar ir šokoladinių gausiu?

Už mano arbitralumą Ivinskis pyko ant manęs ištisas penkes minutes. Tik šokolado dėžutė, kurią sukramtė ponaitė Hortensija, visai sutaikino mus...

Nepaprastai jautrus, kad kitiems būtų patogu, savimi Ivinskis lyg visai nesirūpino. Visa širdimi užjausdamas artimą, savo nepasisekimus niekais vertė ir veikiai juos miršo, besudarydamas naujus planus darbo. Taigi grįžęs namo, tuojau galėjo imtis vykinti tuos planus.

Pirmiausia ryžosi pririnkti medžiagos; būtent liaudies dalykų būsimam, duok Dieve, metraščiui, augmenų—herbariui, kremblių atstatyti pamestajam albumui, gal dar rinkinį suakmenėjusių daiktų ir pelkių gyvių, kurie jį ypač intrygavo...

Del to leidosi į sodžių ir nebuvo jo bent kelias savaites. Kai sugrįžo, tuoj jį aplankiau. Atrodė, lyg kuo paerzintas ar sujaudintas... Neilgai trukus, paaiškėjo paslaptis: vos tik pasisveikinęs, iškilmingai sušuko:

— Atradau naują dalyką, kurs gali perversti mokslą!

— Būtent? — klausiu suindomintas.

— Turiu prirodymų, jog savaime gemama.

Nusišiepiau, netikėdamas.

— Kuogi tad bepavirs Aristotelio pradas: „omne vivum ex ovo"?

— Errare humanum est. — Atsakė žinomu priežodžiu.

— Taip, tai patvirtina visos žmonių kartos. Bet kame gi Tamstos prirodymai?

— Štai ta stiklinė ant lango. Išvažiuodamas į sodžių, aš ją apverčiau dugnu aukštyn. Nieko joje nebuvo; o dabar, žiūrėk Tamsta: kambarinė musia! Aišku, kad ji čia savaime gimė!

— Bene tarnaitė...

— Ne, ne! Ji čia nebeina nuo to laiko, kaip man numynė margąjį tarakaną, kurį buvau net iš Varšuvos atsivežęs. Kerėbla — mergšė! Bet ką jau bepadarysi; bene gausiu panašių tarakanų Kaune; nors anas buvo tikras varšavietis. Ar Tamsta pažįsti tą rūšį?

— Neturėjau malonumo. O dabar pasirodyk, ką esi laimėjęs sodžiuje...

To visako buvo daug. Daugiausia mane suindomino pasakos, tai apie gimimą savaime nebebuvo kalbos; juoba, kad pasergėjęs iš neprivoztos skardinės belendančius kažinkokius ūsuotus egzempliorius, pasiskubinau atsisveikinti su doru šeimininku.

— Ale, ale! Tamsta važiuoji į Kauną? — Paklausiau, išeidamas.

— Rytoj, gauti vyskupo patvirtinimo kalendoriui.

— Tai laimingai keliauti ir sugrįžti, nes mes čia visi Tamstos pasiilgome.

Taip tikrai buvo. Ivinskį visi mylėjo ir gerbė.

Kol nebuvo nutęstas Liepojos—Romnų gelžkelis, kelionė iš mūsų miestelio į Kauną buvo tikra kelionė. Kas neturėjo savojo vežimo, o tokių didelė didžiuma, gaudavo keliauti pėsčias arba žydo būda, kurią atminus, ir dabar tebepyksta širdį... Mūsų emeritui teteko kelių valandų spacerius, nes taip greit atsidūrė pas Jo Ekselenciją Vyskupą Motiejų, kurio sostinę perkėlė į Kauną, į administracijos centrą, kuri norėjo jį turėti savo akyse...

Šituodu seneliu, kurių vienas fioletuose, dvasiškas didikas, antras jam nusilenkęs, kaip jo avelė, turėjo daug ko bendra: abudu tikrai buvo įsimylėję tėvynę, abudu per visą savo amžių vaisingai darbavosi ir nors padėjimu nevienoki, sakyčiau, dvi broliškos sielos, kita kitai simpatizuojančios, kita kitos ieškančios.

— Sveikas, oičenku! Ką gi čia man atneši? — Paklausė Vyskupas Motiejus.

— Kalendorių patvirtinti, Ganytojau! — Atsakė, žemai nusilenkdamas, mūsų emeritas.

— Duokš, tuojau pasirašysiu, net neskaitęs, nes tave, oičenku, pažįstu; o kai išspausdinsi, tai gal kai ką ir paskaitysiu. Tik ar tai leis?

— Tikėkime! Bene suminkštės Ciesorius. Kunigaikštis Mykolas (Oginskis) ten Petrapilyje įtakingas. Jau girdime, Mokslų Akademijai liepus, jau šį tą išspausdinę...

— Duok Dieve! — Čia abudu doru žemaičiu atsiduso, o Vyskupas pridėjo:

— Apveizdos keliai keisti, neištiriami. Teisingai sakai, oičenku, vilkimės iš Dievo; kurs ir menką darbščią bitelę atmina, neužmirš ir mūsų, ir šventos mūsų Žemaičių žemės, kuriai dirbame, kiek ištesėdami. Taigi budėkime, oičenku! Štai, tavo patvirtintas rankraštis ir palaiminimas: vardan Dievo. Tėvo ir Sūnaus ir Šventosios Dvasios. Amen!

1921 m. rugpiūčio mėn.

Dr. Baltramiejus Jurgelis.

(K. Lapino, Kaune.)

Adutiškio parapijoje Galatilčių kaime, kalnelyje paupyje, čia pat prie tilto, po šiaudiniu stogu stovėjo valstiečio nameliai, kur gyveno jaunas, aukštas, gražus, garbiniuotas, šviesiaplaukis bernelis Kristapėlis Jurgelis, paskui lenkuojančiųjų kunigų užrašytas Jurgelevičium. Tėvų jam paliktasis ūkis buvo apleistas. Vis delto į jauną Jurgelį žiūrint, nevienai mergelei plakė širdelė. Motinos ir tėvai, turėdami dukrelių, kvietėsi Kristapėlį į save. Darbščiu apsigimęs Kristapėlis visas buvo atsidėjęs ūkiui sutvarkyti. Tai ir nuvažiavęs kur į vakarėlį, pirma savo žirgelį priglaudęs ir pašėręs, ėjo linksmintis. Bet kai jaunuomenė, mergelės stengės jį ilgai sulaikyti, Kristapėlis nepasiduodavo prikalbinamas; kiek pašokęs, nei lijimo, nei pustymo nežiūrėdamas, tą patį vakarą grįždavo namo. Jis rūpinosi taisomu savo lizdeliu.

Kiek aptvarkęs savo ūkį, 1827 metais vedė Vileitų sodžiaus lietuvio valstiečio Žirniko, savo kaimyno, jaunesniąją dukrelę Agotę. Ji buvo visoje parapijoje žinoma dainininkė ir šokėja. Prašokus metams, jiems gimė pirmasis sūnelis, kurį pakrikštijo savo parapijoje Baltramiejaus vardu. Vos praėjo dar dvejetas metų, vėl gimė jiems dukrelė Kristina.

Jaunieji Jurgeliai mylėjosi, dirbo išvien; jų šeimyna sparčiai didėjo, greitu laiku jau buvo jiems keliatas vaikų. Kaip tik tuo laiku visame krašte ištiko didelis badas. Žmonės valgė dilges ir samanas, tino ir mirė. Kristapas, labai mylėdamas savo šeimynėlę, sunkiai susirūpino, kaip gi atsigynus bado. Gerai pagalvojęs, išsiruošė į tolimą kelionę, Gudijon, ten, kur jau nebebuvo bado. Tai buvo drąsus sumanymas, nes to laiko kelionės buvo pernepatogios; apie gelžkelius dar niekas nebuvo girdėjęs, tai susisiekti buvo labai keblu. Be to, Kristapas temokėjo lietuviškai. Visa to nežiūrėdamas, Kristapas pasikinkė arklius ir atsidūrė Barysove, už 37 mylių, Minsko gubernijoje. Tai buvo jau tolimas „užsienis". Prisipirkęs grūdų, Kristapas parsivežė jų sau ir kaimynams. Per metus jis kelis syk pakartojo tą savo kelionę, sudarydamas jau po 20—30 vežimų. Šitas energingas jo žingsnis tūkstančius žmonių apgynė nuo mirties. Kaimynai Kristapą už tai praminė „Kupčeliu".

Nors pats Kristapas nemokėjo nei skaityti, nei rašyti, tačiau mokėjo vertinti kitų mokslą ir vis galvojo, kaip čia pamokinus savo vaikai. Pasiėmė į namus guverneri; vyresniuosius

vaikus jis ir išmokė skaityti ir rašyti. 1839 metais atvažiavo į Kavalciškių dvarą, kurį Kristupas Grigelis nuomojo iš kunigų kanauninkų, patys jo savininkai iš Vilniaus. Jie pamatė Baltramėlį. Vaikas patiko jiems, tai ir pasiėmė jį į save, tėvam pasižadėdami išmokyti jį kunigu. Baltramėliui pas kunigus kanauninkus Vilniuje, berods, buvo ir gerai: buvo apautas, miestiškai aptaisytas, kiek daugiau pamokytas skaityti ir rašyti, bet tvarkingai niekas jo nemokė, panaudodami jį liokajuku.

Prabuvęs ko ne dvejus metus, berniukas suprato iš jo „mokslo“ nieko nebūsiant. Tad ėmė ir paslapčiomis parašė tėvams laiškelį: „Brangūs Tėveliai, jei norite, kad aš tapčiau žmogus, tai atsiimkite mane iš čia, aš čia nieko neišmoksiu.“ Šitą laiškelį Baltramėlis pasiuntė su žydeliu, atvažiavusiu iš jo sodžiaus.

Gavęs tokį laiškelį, tėvas labai susirūpino, nes nuomojant kanauninkų dvarą, nepatogu buvo su jais kivirčytis. Tačiau begalvojant keletą dienų ir nakčių, tėvo meilė paėmė viršų. Pasikinkęs arklį, nė nebežiūrėdamas didelio šalčio, Kristapas nuvažiavo už 125 kilometrų Vilniun. Tokias keliones retas kas tekeliaudavo: reikdavo važiuoti miškais, kelyje užpuldinėdavo plėšikai.

Atvažiavęs Vilniun, Kristapas nuėjo pas Kanauninkus prašyti, kad atleistų Baltramėlį namo, neva delto, kad motina susirgusi. Kanauninkai tačiau nė klausyti nenorėjo. Kristapas nenusileido ir ginčijosi. Kanauninkai grasė net atstatysią jį nuo dvaro. Kristapas užsispyrė ir atrėžė: „Nors grynas iš Tamstų išeisiu, vis delto savo vaiką pasiimsiu.“ Pamatę tokį lietuvio atkaklumą, Kanauninkai nusileido ir Baltramėlį paleido, bet liepė jam nusivilkti visus rūbus. Kristapas nenusiminė. Nuėjo į rinką, nupirko senus kailiniukus, susupo jais savo sūnelį ir parsivežė jį namo.

Parvažiavus namo ir nurimus, prasidėjo naujas rūpestis: kaip čia toliau vaikas mokyti. Gimnazijon valstiečių vaikų nepriima, nes jos buvo „dvarianskija“, vieniems šlėktoms. Pagaliau, susizgribo, jog jis, nors valstietis, tačiau ne baudžiauninkas. Tai su vienu, su kitu pasitaręs, nuvažiavo savo apskrities miestan Švenčionysna, už 36 kilometrų. Ilgai besikalbant su direktorium, šis pats patyrė, koks tėvas ir jo sūnus energingi; tai sutiko prileisti Baltramėlį prie kvotimų. Baltrušis išlaikė, buvo 1841 m. priimtas pirmon klasėn.

Per visą laiką gimnazijoje Baltramėlis mokėsi gerai; kurią knygelę pagaudamas, skaitė ją atsidėjęs. Ketvirtoje klasėje esant, jį iškrėtė ir tarp jo knygų rado uždraustų. Už tai buvo

beketiną išvaryti, bet paprašius direktorių, Baltrukas buvo paliktas, tik gavo 15 rykščių; taip tuomet buvo baudžiama.

Švenčionyse gimnazija tebuvo penkių klasių, bet prie jos buvo matininkų kursai. Baltramėlis ir juos išėjo. Išėjęs pastojo pas grapą Tizenhauzą, žinomą Lietuvos turtuolį. Tizenhauzas buvo asmeniškas caro Mikalojaus I draugas. Kai vieną kartą caro prašomas, nepaskolino jam pinigų, tai buvo pavadintas „zolotaja svinja" (aukso kiaulė).

Tarnaudamas pas grapą, Baltrušis nekartą priešinosi dvaro valdžios nusistatymui, matuojant baudžiauninkų žemes. Tad juo nepasitikėta; jis dažnai gavo pajusti, kad jis ne bajoras ir — lietuvis. Tokiomis sąlygomis Baltrušis nebenorėjo darbuotis ir tik beieškojo progos atsistatydinti. Proga pasitaikė pavasarį, bematuojant kaimynų žemę. Baltrušis nesutiko taip nutiesti sieną, kaip norėjo grapo administracija, ir atsistatydino.

Išėjęs iš tarnystės, nuvažiavo Vilniun ir įstojo čia į šeštą gimnazijos klasę. Būdamas septintoje klasėje, Baltrukas ir vėl gavo rykščių. Kažin kas sumušė inspektorių. Kaltininko neradus, buvo nubausta visa klasė.

Išėjęs gimnaziją ir neturėdamas lėšų važiuoti į universitetą, dvejus metus davinėjo pamokas. Kiek pats užsidirbo, kiek sušelpė ištekėjusi sesuo Kristina, tai Baltrušis ir nuvažiavo 1854 m. Petrapilin su vienu kaimynu, taip pat išėjusiu Vilniaus gimnaziją. Iš Galatilčių Petrapilin pravertė 32 dieni: tai keliai buvo negeri, tai tekdavo stotyse laukti savo eilės arklių paštu važiuoti.

Petrapilyje įstojo į Medikų Chirurgijos Akademiją. 1860 m. išėjo ją ir buvo paliktas trejiems metams praktikuoti — tolesniam mokslui.

Paminėsime čia vieną charakteringą atsitikimą. Kalboms išplatinti visuomenėje buvo iškeltas vakaras-maskaradas su konkursu. Konkursuose tebuvo galima kalbėti Europos kalbomis. Baltramiejus su savo draugu, taip pat lietuviu, Drzevieckiu, mokėdamu kiek pakalbėti prancūziškai, vokiškai, angliškai ir itališkai, apsitaisė lietuviais ūkininkais: apsiavė vyžomis, užsivilko baltomis sermėgomis ir nuėjo į maskų balių. Ir pasirodė, kad jų mokama atsakyti į daugumą Europos kalbų, bet susirinkusiųjų nemokama su jais susikalbėti lietuviškai. Tai jie ir laimėjo pryzą. Tai padarė nemažą įspūdį Petrapilyje.

1863 metų mūsų sukilimas atsiliepė ir Petrapilyje. Lengviau sužeistieji ir gyjantieji slapstėsi Petrapilyje. Daktarai Jurgelevičius ir Drzevieckis stengėsi juos paslėpti ligoninėse ir gydyti; bet tai sužinota. Tai daktaras Drzevieckis buvo

išsiųstas į Narimo kraštą, o daktaras Jurgelevičius į Saratovos guberniją, kur jis ir prabuvo ko ne 9 metus.

Šičia darbuodamos apskrities daktaru, turėjo didelę praktiką. Jis pirmas Europoje sugalvojo respiratorių fabrikų darbininkams apsaugoti nuo nuodingų dujų ir garų. Rusų valdžia pasergėjo Jurgelio išradimą ir 1872 metais nusiuntė Paryžiun į pasaulio parodą. Čia d-ras Jurgelis gavo aukštesniojo laipsnio dovaną ir Garbės Legiono nario vardą. Nuvažiavęs Brukselėn į parodą, gavo pirmos rūšies diplomą ir Leopoldo II medalį.

Prieš išvažiuodamas į užsienius, užvažiavo pas tėvus, kur su jais ir su svečiais dar geriau kalbėjo lietuviškai, kaip tos vietos gyventojai; tai labai stebino sodiečius, maniusius, jog per tiek laiko galima buvo savoji kalba užmiršti. Daugelis nenorėjo suprasti, kaip „didelis ponas", taip jį vadino, bekalba lietuviškai. Atėjusiems pradedant kalbėti kraipyta lenkų kalba, d-ras Jurgelevičius jiems sakydavo: „Nevarzgolyk Tamsta svetima kalba, kalbėk savąja: varna visados tekalba savo kalba."

Kada tik d-ras Jurgelevičius atvažiuodavo pasikieminėti pas savo tėvus, iš visų apylinkių atvažiuodavo ligoniai; reikdavo priimti po kelias dešimtis per dieną. Nors tai svečią vargino, vis delto jis patenkindavo visus, nepaimdamas iš jų nė skatiko. Kartą jam atvažiavus, ištiko cholera visame Švenčionių apskrityje, o ypač Adutiškio parapijoje, nes ten gydytojo nebuvo. Žydeliai puolė į jį, prašydami gelbėti. Dr. Jurgelevičius nuvažiavo Adutiškin, kiek galėjo, gelbėjo; bet matydamas, kad apskrities gydytojas nieko nedaro epidemijai sulaikyti, tą pačią naktį nuvažiavo Švenčionių miestan, pakėlė trukšmą, nusiuntė Vilniun telegramą, paskui pats ten nuvažiavo ir privertė valdžią griebtis griežtų priemonių epidemijai sulaikyti. Ir ji greitai ėmė mąžti. Adutiškio žydeliai, matydami, kiek gera dr. Jurgelevičius yra jiems padaręs, sudėjo pinigų, nupirko dovaną ir atsiuntė deputaciją jų dėkingumo išreikštų. Daktaras J. deputaciją priėmė meiliai, išklausė jos dėkingumo, bet nei pinigų, nei dovanų nepriėmė, pasakęs: „Man labai malonu, kad galėjau padėti savo lietuviams piliečiams, nelaimei atsitikus; man užtenka gerų jūsų žodžių, o pinigus vežkitės atgal ir padalykite beturčiams ligonims." Tai jam išvažiuojant iš tėvų, per miestelį, žydai padarė ovaciją.

1873 m. grįžęs iš užsienių, pasitaręs su seserimi Kristina, prikalbėjo savo švogerį, kad mokytų vaikus ir vieną berniuką nuvežė Vilniun. Praėjus dvejiem metam, vėl atvažiavo pasi-

kieminėt pas tėvus; paėmė iš tos pačios sesers dar du berniuku ir išvežė Vilniun gimnazijon. D-rą Jurgelevičių išsiųsdami iš Petrapilio ir devynerius metus pralaikę ištrėmime, sutrukdė jo mokslo karjerą, kuri neabejotinai būtų buvusi žymi ir vaisinga.

Karštai mylėdamas savo tėvus, dr. J. kas metai lankydavo juos ir dažnai skųsdavos, kad teko jam svetur gyventi. Ir svetur gyvendamas, sutikęs lietuvį, visados rūpinosi jam padėti. Turint plačių pažinčių, tai jam ir pavykdavo. Jo troškimas buvo grįžti į Galatilčius ir čia darbuotis lietuviams. Jo noras, pagaliau, turėjo įvykti, bet čia nelaimė atsitiko. 1885 m. Tambovo gubernijoje bevažiuojant, trenkė jį apoplekšija karštu vasaros laiku. Felčeris išleido iš venos perdaug kraujo, ir tai pakenkė jo sveikatai.

Buvo vienstypis. Sakydavos: „Lietuvaitės savo gyvenimo kelyje nesutikau, o rusę vesti, kad vaikai būtų pravoslauni, kad jų negalėčiau savo nusistatymu išauklėti, nenorėjau ir bevelijau būti vienas.“ Pasirgęs dvejus metus, mirė Petrapilyje ir Lietuvos žemelė nepriglaudė jo, kaip to norėjo. Bet kaimynai ir dabar jį tebeatsimena, kaip tikrą savo brolį, kurs juos užjautė ir padėjo.

1921 m. XI—20.

Kunigaikščių Michailovičių—Žagelių kiltis.

(J. Tumo, Kaune.)

Pirmoji karta.

1. Vitenis, Cezarino ainis, Didysis Lietuvos ir Žemaičių Kunigaikštis, viešpatavo nuo 1283 m., mirė 1315 m.

Antroji karta.

2. Gediminas, Vitenio sūnus, Didysis Lietuvos ir Žemaičių Kunigaikštis, viešpatavo nuo 1315 m., užmuštas 1328 m.

Trečioji karta.

3. Kęstutis, Gedimino sūnus, Didysis Lietuvos ir Žemaičių Kunigaikštis, viešpatavo iki 1382 m., pasmaugtas Krevos pilyje.

Ketvirtoji karta.

4. Zigmuntas Sigaila, Kęstučio sūnus, Didysis Lietuvos ir Žemaičių Kunigaikštis, viešpatavo nuo 1432 metų. Sukilėlių užmuštas Trakų pilyje 1440 m. Didžiojoje Subatoje vidūdieny.

Penktoji karta.

5. Michaila, Zigmunto Sigailos sūnus, Lietuvos-Žemaičių Kunigaikštis; Lenkų Karalius ir Didysis Lietuvos Kunigaikštis Kazimieras Jogailiukas jam pakarčiui davinėjo tai Drucko, tai Zaslavo Kunigaikštijas; tačiau nepatenkintas tomis dalimis, nuolat kėlė maištus ir, padedant Kryžiuočiams bei Rusams, puldinėjo Lietuvą, norėdamas atgriebti tėviškę — Lietuvos ir Žemaičių Kunigaikštijas, kurias turėjo paveldėti iš savo tėvo Zigmunto, ir keršydamas už jo nugalabijimą. Tėvui tebegyvenant, vedė Lietuvos, Žemaičių ir Gudų kariuomenę prieš kunigaikštį Švitrigailą ir Čekus, per tą karą Čekų Karalių Zigmuntą Koributą prigirdė Šventojoje upėje, priešų gi kariuomenę visai sunaikino. Dievui už tai dėkodamas, išstatė ir žymiai apdovanojo bažnyčią ir nuo mūšio vietos tai praminė Pabaisku. Bažnyčią šv. Idzo del nugalėjimo tą dieną pašventė to globėjo vardu rugsėjo 1 dieną. Taip pat įsteigė parapijos bažnyčią (farą) Slucke ir ją žymiu fundušu aprūpino 1439 m. Klebonu paskyrė kunigą Motiejų Vilniaus kanauninką, savo kapelioną. Buvo vedęs Kunigaikštytę Ofką arba Agaciją, Mozūrų Kunigaikščio Ziemovito dukterį, iš kurios paliko sūnų Stanislovą; pagaliau 1444 m. buvo sukilėlių nunuodytas. Apie šitą Kunigaikštį Michailą rašo visoki autoriai: Duńczewski savo „Herbarz'uose" 1 tome, Bielski antroje knygoje „Dzieje świata". Šisgi Kunigaikštis Michaila buvęs per Kunigaikščio Jogailos, paskui Lenkų Karaliaus, susižadėjimą. Apie tai rašo savo Kronikoje Justinus, Prūsų istorijos rašytojas, 105 puslapyje.

Šeštoji karta.

6. Kunigaikštis Stanislovas Michailovičius, Michailos Zigmuntavičiaus sūnus, nuo kurio, kaip liudija daugybė kronikų, dokumentų ir kilties išvedimo dekretas, pradėjo vadintis kunigaikščiais Michailovičiais, Sigailomis, Sagelomis (Sigajłło, Sagiełło). Šis Kunigaikštis Stanislovas, mirus tėvui, paveldėjo Drucko ir Trakų Kunigaikštijas; taip pat privatinį Vytauto dvarą Kurklius arba Pavirinčius, seniau Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje Trakų vaivadijoje Kurklių paviete, paskui Vilniaus vaivadijoje Ukmergės paviete esamą; tas dvaras ir iki šiam laikui tebėra jo ainių rankose. Buvo vedęs Kunigaikštytę Jurjevną, iš kurios paliko du sūnu; būtent, Kunigaikščius Bagdoną ir Motiejų.

Septintoji karta.

7. Kunigaikštis Bagdonas, Stanislovo Sagelos sūnus. Nuo jo prasideda vadintis pastoviai Kunigaikščiais: Michajlowicz,

Sahella, Sigajlla ir Žagiell. Tėvainis dvaro „Kurkle Witowdowskie“ ir Bagdonavo savo vardu praminto ties Trakais ir kitų daugelyje pavietų ir vaivadijų esamų. Savo Bagdonavo dvare įsteigė Graikų apeigų cerkvę ir žymiu fundušu aprūpino, apie tai liudija daugybė dokumentų iš laikų prieš ūniją. Tai patikrina jo sūnaus Serapino Bagdonaičio dokumentas kunigaikščiui Motiejui Sahellaičiui ant žemės Vitovdovskių laukuose, pažymėtas 8 Indikta. Lietuviškoje Metrikoje yra daug prirodymų apie galingumą Kunigaikščio Bagdono. Buvo vedęs Kunigaikštytę vardu Rimgailą. Iš jos paliko tris sūnus Kunigaikščius Mikutą arba Mikalojų, Michailą ir Serafiną ir dukterį Oną.

8. Kunigaikštis Motiejus, Stanislovo sūnus, Anykščių valdovas. Buvo vedęs kunigaikštytę Anastaziją Svirskaitę herbo Kitaurus.

Aštuntoji karta.

9. Kunigaikštis Mikalojus, Bagdono sūnus, Vyriausias Trakų ir Sumeliškių Vietininkas. Tėvainis Vitovdovskių Kurklių, Pavirinčių ir Mykoliškių Vilniaus vaivadijoje.

10. Kunigaikštis Michaila, Bagdono sūnus, Mstislavo Kunigaikštis, Jo Karališkosios Galybės Raštininkas, paveldėtojas ir valdovas be kitų dvarų Vitovdovskių Kurklių ir Pavirinčių. Buvo vedęs Oną Voiciechaitę herbo Trūbos. Paliko keturis sūnus, būtent: Kunigaikščius Mikalojų, Vaitiekų, Baltramiejų ir Ivoną ir dukterį Mariną.

11. Kunigaikštis Serapinas, Bagdono sūnus, tėvainis Vitovdovskių Kurklių. Buvo vedęs Oną Kiežgailaitę herbo Kiežgaila.

Kunigaikštytė Ona Bagdonaitė ištekėjo už Stanislovo Mikalojaus sūnaus Čaplios herbo Garnys.

Devintoji karta.

12. Kunigaikštis Mikalojus, Michailos sūnus, tėvainis Vitovdovskiuose Kurkliuose. Buvo vedęs kunigaikštytę Borisovičaitę. Paliko sūnų Kunigaikštį Martyną.

13. Kunigaikštis Vaitiekus, Michailos sūnus, Pamerno kariuomenės vadas, po tėvo paveldėtojas dalies Kurklių. Jis darydamas testamentą 1466 m. gegužės 15 d. paminėjo jame savo prosenolį kunigaikštį Stanislovą ir savo tikruosius brolius Mikalojų, Baltramiejų ir Ivoną, taip pat savo kunigaikštišką žydrą rūbą, kurį su karo šarvais išdalijo savo giminėms.

14. Kunigaikštis Baltramiejus, Michailos sūnus, po savo tėvo paveldėtojas ir iš brolių įgijęs Vitovdovskių Kurklių, Pa-

LTSR Valst. Respublikinė Biblioteka
P 4988/75

virinčių, taip paminėtas tikrojo brolio kunigaikščio Vaitiekaus Michailaičo testamente 1466 m. pastoviai ir dokumentuose 1555—1578 ir 1600 m., būtent, užrašuose savo pačiai 1525 m. bal. 4 d.; rašės kunigaikščiu ir žemiečiu Trakų pavieto. Buvo vedęs Daratą Vaiciechaitę Mantvydaitę, herbo Lelyvo. Paliko penkis sūnus, būtent, kunigaikščius Mikalojų, Joną, Jurgį, Motiejų ir Sebastijoną ir dukterį Anastaziją.

15. Kunigaikštis Ivonas, Michailos sūnus, Pinsko Seniūnas. Kunigaikštytė Marina Michailaitė ištekėjo už kunigaikščio Jurgio Hrehoravičiaus Ošciko herbo Trūbos.

Dešimtoji karta.

16. Kunigaikštis Martynas, Mikalojaus sūnus, Taujėnų ir Šalnų tėvainis.

17. Kunigaikštis Mikalojus, Baltramiejaus sūnus, tėvainis ir valdovas Kurklių, Gogeliškių ir tolimesnių dvarų. Jo žmona Ona Goštautaitė grapaitė iš Mūrytųjų Geranainių herbo Abdank, kurios brolis buvo vedęs kunigaikštytę Barborą Radvilaitę, paskiau Lenkų Karalienę, Zigmunto Augusto II žmoną. Šis gi kunigaikštis Mikalojus, Baltramiejaus sūnus, paliko vieną sūnų kunigaikštį Martyną ir vieną dukterį kunigaikštytę Apoloniją. Šis kunigaikštis Mikalojus susilaukė gilios senatvės — numirė 120 metų.

18. Kunigaikštis Jonas, Baltramiejaus sūnus, tėvainis Vytaudauskų Kurklių, Pavirinčių ir Svėdasų. Jis 1601 m. Lenkų Karaliaus Zigmunto III laikais gavo privilegiją, teikiančią jam žemes aplink Kurklius, Trakų ir Kurklių paviete už nuopelnus kraštui, kaipo kariuomenės vadui prieš švedus. Buvo vedęs kunigaikštytę Mariną Ostrogaitę, herbo Ostrog. Iš jos paliko vieną sūnų Petrą ir dukterį Dorotą.

19. Kunigaikštis Jurgis, Baltramiejaus sūnus, Kurklių tėvainis, Taujėnų ir Šalnų; jam 1568 m. buvo duota privilegija, o 1570 m. buvo sudaryta komisija išvesti jo dvarų sienoms Lenkų Karaliaus Zigmunto II. Buvo vedęs Sofiją Hryhorąitę Mikolajevičaitę herbo Abdank. Paliko sūnų kunigaikštį Mikalojų.

20. Kunigaikštis Motiejus, Baltramiejaus sūnus, tėvainis dvarų Žemaičiuose be Pavirinčių. Buvo vedęs kunigaikštytę Jahnieška-Barborą Jurjevną Masalskaitę herbo Masalski, iš kurios paliko sūnų Grigalių.

21. Kunigaikštis Sebastijonas, Baltramiejaus sūnus, tėvainis Kurkliuose 1579 m. buvo ištraukęs su kariuomene Kara-

liaus Stepono Batorio laiku, kaipo Vyriausis Vadas dalies kariuomenės, imant Polocką ir kitus miestus. Buvo drąsios širdies.

Kunigaikštytė Anastazija, Baltramiejaus duktė, ištekėjo už Jono Kiškos Jo Karališkosios Galybės Pataurininko (Podczaszy), tėvainis Kurklių dvaro ir kitų, herbo Dąbrowa.

Vienuoliktoji karta.

22. Kunigaikštis Petras, Jono sūnus, tėvainis Kurklių, Pavirinčių ir Svėdasų dvarų. Buvo vedęs Dorotą iš Indrano Kościalkauskytę herbo Abdank. Iš jos paliko keturis sūnus, būtent: kunigaikščius Mikalojų, Joną, Aleksandrą ir Gabrielių ir dvi dukteri kunigaikštyti: Mariną ir Eleną. Kun. Petras mirė 1670 m. rugsėjo 30 d. ir palaidotas giminės įsteigtosios Anykščių bažnyčios rūsyje.

23. Kunigaikštis Martynas, Mikalojaus sūnus, Jo Malonybės Lenkų Karaliaus Zigmunto III paskirtas ir privilegiją gavęs 1604 m. Vilniaus Kanauninkas, Pralotas, Oficiolas, Katedros Klebonas ir Ašmenos, daugelio bažnyčių Lietuvoje įsteigėjas ir labdarių įstaigų. Vyras mokytas ir žmonėse populerus, kaip liudija Niesieckis 4 tome 640 pusl. 1596 m. Filosofijos Daktaras Vilniaus Universite (Čia norėta pasakyti: Akademijoje. J. T.). Autorius polemiškų veikalų. 1599 ir 1600 m. jam buvo dedikuota kunigo Jeronimo Stefanauskio jezuito knygos. Kunigaikštis Martynas mirė 1643 m. liepos 10 dieną.

24. Kunigaikštis Grigalius, Motiejaus sūnus, Pinsko Vyskupas nuo 1624—1632 m. Vyras mokytas ir daug svėręs. Apie tai rašo Ostrogo Kolegijos Istorija.

25. Kunigaikštis Mikalojus, Jurgio sūnus, Kurklių Karūžas ir Trakų Seniūnas, 1598 m. paveldėtojas Kurklių, Šalnų, Vieprzkovščiznos, Janidž (?), Gokeliškių ir Vilkiškių dvarų. Žmona Felicija Bohuslavaitė herbo Bohusław. Iš jos paliko du sūnu, būtent: kunigaikščius Martyną ir Joną.

Kunigaikštytė Dorota, Jono duktė, ištekėjo 1621 m. vasario 15 d. už kunigaikščio Venclovo Laurinaičio Gedraičio herbo Centraurus, paveldėtojo Inketrių, Smilgių, Antadarių, Kroniškių dvarų ir tolimesnių Ukmergės paviete Vilniaus vaivadijos.

Kunigaikštytė Apolonija, Mikalojaus duktė, ištekėjo už Kristupo Mintauto Čyžo herbo Godziemba, tėvainio Latygalos ir kitų dvarų Vilniaus vaivadijoje.

Dvyliktoji karta.

26. Kunigaikštis Mikalojus, Petro sūnus, tėvainis Kurklių ir Pavirinčių dvarų, buvo vedęs Eleną Siemionovičaitę herbo Radvan. Iš jų tepaliko viena duktė kunigaikštytė Katarina.

27. Kunigaikštis Jonas Stanislovas, Petro sūnus, Kijevo Stalininkas. Tėvainis Kurklių, Pavirinčių ir Antakalio dvarų. Buvo vedęs Katariną Petrikauskytę herbo Dragomir. Iš jos paliko keturis sūnus, būtent: kunigaikščius Steponą-Dadzibogą, Stanislovą, Petrą ir Albrichtą.

28. Kunigaikštis Aleksandras, Petro sūnus, Ukmergės pavieto Abazininkas, tėvainis Kurklių ir Pugiškių dvarų. Buvo vedęs dvi pačias. Pirma Kristina Piotrovskaitė herbo Gozdava, antra Marijona Bieńkauskaitė, herbo Lada. Iš jų nepaliko vaikų. Mirė 1700 m.

29. Kunigaikštis Gabrielius, Petro sūnus, tėvainis Kurklių, Pavirinčių, Gečionių dvarų. 1621 m. gegužės 5 d. ruošdamasis Karaliaus Zigmunto III laikais į karžygį prieš turkus, sudarė išleistuvių raštus su savo kaimynais. Tai reiškia pats originalas su trylika antspaudų. 1661 m. Rugsėjo 29 d. gavo lageryje ties Demnu sargybą pravesti savo arkliams ir kariuomenei, del ko gynėsi su visokiais svetimtaučiais samdytais pulkininkais. 1672 ir 1673 m. Karaliaus Mykolo Višnovieckio laikais, kai Jonas Sobieskis Maršalka ir Didysis Hetmonas Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos sunaikino 60.000 turkų, ties Seraskieriu Husseinu ir Chocimu, šis kunigaikštis Gabrielius buvo savo kariuomenės ir „pospolitos rušenės“ Viršininkas šioje ekspedicijoje. 1698 m. kovo 10 d. stojo su savo dalimi „posp. rušenėje“, kuri buvo sukelta, renkant Karalių Augustą II, kad sunaikintų totorių puolimus, kurių 60.000 sunaikino ties Pohaiciais. Lietuviai ir Lenkai tuomet labai maža teturėjo kariuomenės, vos tik 6.000. Metus praleidus, įvyko Karlovicuose traktatas, kurs laiduojo Lietuviams ir Lenkams rimtį visiems laikams su turkais. Kun. Gabrielius buvo vedęs Oną Kopiecaitę, herbo Rožė. Iš jos paliko keturis sūnus, būtent: kunigaikščius Samuėlių, Jurgį, Mykolą ir Rapolą ir vieną dukterį Marijoną. Kun. Gabrielius susilaukė gilios senatvės, daugiau ne 100 metų. Mirė 1713 m.

30. Kunigaikštis Martynas, Mikalojaus sūnus, tėvainis Pavirinčių, Kurklių, Šalnų, Vieprzikovščiznos, Janidž, Gokeliškių ir Vilkiškių, jaunas nevedęs numirė 1617 m.

31. Kunigaikštis Jonas, Mikalojaus sūnus, tų pat dvarų paveldėtojas, mirė nevedęs 1632 m.

Kunigaikštytė Marina, Petro duktė, ištekėjo už Dovido Jonaičio Pilvo Kurklińskio, herbo Trūbos, tėvainį Čepiškių, Daumantiškių ir k. dvarų.

Kun. Elena, Petro duktė, ištekėjo už Danieliaus Kugevičiaus herbo Vadvič, tėvainio Kančiškių, Kugiškių, Traupių ir kitų dvarų.

Tryliktoji karta.

32. Kunigaikštis Steponas Dadzibógas, Jono sūnus, Šešuolių Seniūnas, kambarinis dvariškis Jo Malonybės Karaliaus, kuriam 1680 m. spalių 22 d. iš Javorovo rašė raštą, J. M. Karaliaus Jono III. Tėvainis Kurklių ir Pavirinčių. Buvo vedęs Kataryną Gilnickaitę herbo Junoša. Vaikų nepaliko. Mirė Valachijoje kare su turkais ir totoriais.

33. Kunigaikštis Stanislovas, Jono sūnus, tarnaudamas „chorągvioj pancernoj" Lietuvos kariuomenės Karaliaus Jono III Sobieskio laikais, pirmiau Didžiojo Hetmono, dalyvavo visuose jojo nugalėjimuose. Pagaliau 1686 m. spalių 7 d. lageryje ties Sniatyniu, pavargęs nuo ligos, vargų, gilių žaizdų mirė ir buvo palaidotas ties lageriais tuščioje vietoje po ąžuolu uoloje tarp Dniestro ir Pruto upių. Karaliui įsakius, buvo jam prikaltas prie ąžuolo kryžius ir padėtas antkapis parašu:

In Deo Omnipotenti.
En trium tubarum Lithuanus jacet,
Trophaea Heroa immortalem dicunt;
Bella gerens audax ferebat,
Urbs Sniatyń mortem viro tulit.
Aspice domus en fratres sub marte,
Stanislai Žagiel simulacra castra
Rupes sub quercu datus a Joanne
Fert immortali in patria requiem.

34. Kunigaikštis Petras, Jono sūnus, Jo Malonybės Karaliaus „Strukczaszy", tėvainis Kurklių, Pavirinčių ir k. dvarų. Buvo vedęs Halškę Zaleskaitę herbo Rožė. Paliko vieną sūnų kunigaikštį Mykolą. Mirė Vilniuje, įstojęs į Kunigų Trinitorių Antakalnyje vienuolyną; ten pat ir palaidotas bažnyčios rūsyje.

35. Kunigaikštis Albrichtas, Jono sūnus, Lietuvių kariuomenės Bunčukininkas, Didysis Arklininkas, Pasiuntinys chorągvi pancernej, Karo Teisėjas, Iždo Tribunolo Teisėjas, o 1708 ir 1725 metais Vyriausiojo Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos Tribunolo Deputotas ir šiojo Tribunolo Vice-Maršalka, o 1713 pasiuntinys į visuotinąjį suvažiavimą į Varšuvą

į Jo Mylistą Karalių, Oškino Seniūnas ir Žemaičių Kunigaikštijos Seniūnas, Anykščių nuomininkas. Buvo lageryje ties Kameniu, o 1694 m. karžygyje prieš Turkus Karaliaus Jono III laikais. Susigynus Karaliui Stanislovui Leščinskiui su Augustu II, jo visi dvarai buvo konfiskuoti „za myślenie“ prieš Stanislovą, bet sugrįžus į sostą Augustui, visa tai vėl buvo jam sugrąžinta. Be to, už nuopelnus tas gi Jo Mylista Lenkų Karalius Augustas II privilegija 1728 m. lapkričio 19 d. davė jam Oškino seniūniją. Kun. Albrichtas buvo tėvainis Kurklių, Pavirinčių, Šlovėnų ir Pienionių Ukmergės paviete, taip pat Bardžių, Vieksnelių Žemaičių Kunigaikštijoje. Jo žmona Ona Abramovičaitė herbo Jastrzembiec. Iš jos paliko du sūnu, būtent, kunigaikščius Benediktą ir Joną ir vieną dukterį Joaną-Klarą. Mirė 1734 m. spalių 4 d. savo dvare Šlovėnuose, o palaidotas Vilniuje Antakalnyje kunigų Trinitorių bažnyčios rūsyje. Šiam Antakalnio vienuolynui buvo palikęs žymų fondą, o 1716 m. fundavo altorių toje pat kunigų Trinitorių bažnyčioje Vilniaus Antakalnyje šv. Barboros vardu su padoriu kraičiu. Susilaukė gilios senatvės, nes mirė šimto su viršum metų.

36. Kunigaikštis Samuėlius, Gabrieliaus sūnus, tėvainis Kurklių ir Pavirinčių. Buvo vedęs Felicioną Bartoševskaitę herbo Bończa, bevaikis, susilaukė gilios senatvės, mirė 1758 m. sausio 29 d., turėdamas 115 metų. Palaidotas Kurklių bažnyčioje.

37. Kunigaikštis Jurgis, Gabrieliaus sūnus, nuo jaunų dienų tarnavo Lietuvos kariuomenėje, buvo karūžas „znaku Pancernego“ ir husarų. Paskui komendanto vardu Turkų pasienyje prieš tėvynės priešus, kur jam taip laimingai sekės, jog jį praminė Nenusigąstančia Buria (žagiel). Mūšyje ties Sniatynio miestu Turkų žemėje gavo nuo patrankos šovinio kontūziją ir apkurto. Pagaliau buvo Jo Malonybės Karaliaus Patauninkas. Kun. Jurgis buvo tėvainis Kurklių, Pavirinčių, Skapiškio ir k. Buvo vedęs Magrietę baronaitę von Witten, herbo Koliumna ir Vytis. Paliko vieną sūnų kunigaikštį Antaną ir dukterį kun. Marijoną. Gyveno lygiai šimtą metų, nes buvo gimęs 1664 m., o mirė 1764 m. Palaidotas Vilniuje tėvų Karmelitų bažnyčioje pas Šventąjį Jurgį, kuriai bažnyčiai 1752 m. liepos 1 d. paliko fondą, užrašydamas žymią sumą ir skyrium bažnyčios sidabrams, sąlyga, kad kas mėnuo būtų vienos giedomos, antros skaitomos mišios su egzekvijomis.

38. Kunigaikštis Mykolas, Gabrieliaus sūnus, Lietuvos Kariuomenės „Stanowniczy“, tėvainis Kurklių dvaro. Ilgai vi-

sur buvo karžygiuose. Buvo vedęs Florenciją Sorzyckaitę herbo Kościesza. Palaidotas Kurklių bažnyčioje, kur buvo fundavęs vargonus.

39. Kunigaikštis Rapolas, Gabrieliaus sūnus, Jo Malonybės Karaliaus „Cześnik", tėvainis Kurklių, Pavirinčių ir kitų dvarų. Jo pirmoji pati Marija baronaitė von Hinn, o antroji Katarina grapaitė von Welling (Iš tos giminės apie 1727 m. Fridriko I Švedų Karaliaus laiku grapas Welling buvo Švedų Valstybės senatorius; tai liudija istorija 363 p.). Iš pirmosios pačios paliko dvi dukteri, būtent, kunigaikštytę Eleonorą ir Eleną, o iš antrosios vieną sūnų kun. Tadą ir dvi dukteri, būtent, kun. Barborą ir Oną. Kun. Rapolas buvo gimęs 1675 m. liepos 6 d., mirė 1760 m. balandžio 30 d. Palaidotas Kurklių bažnyčioje.

Kun. Katarina, Mikalojaus duktė, ištekėjo už Kazimiero Šveikauskio herbo Ogończyk, Pelyšių dvaran.

Kun. Marijona, Gabrieliaus duktė, ištekėjo už Juozapo Liubarto Kobyškos herbo Vytis, Pavirinčių tėvainio.

Kun. Joana-Klara, Albrichto duktė, ištekėjo už Felicijono Daumanto Siesickio Dauliūnų seniūno, herbo Centaurus, į Pienionių dvarą.

Keturioliktoji karta.

40. Kunigaikštis Tadas, Rapolo sūnus, Jo Malonybės Karaliaus „Cześnik", tėvainis Kurklių, Pavirinčių ir Kirkiliškių dvarų. Buvo vedęs Felicijoną Kurčevskaitę, herbo Poraj, iš kurios paliko keturis sūnus, būtent, kunigaikščius Juozapą, Adomą, Martyną ir Antaną ir vieną dukterį kun. Oną Jozefą. Gimęs buvo 1737 m. rugsėjo 5 d., mirė 1784 m. rugpiūčio 14 d. Palaidotas Kurklių bažnyčioje. 1783 m. liepos 8 d. kunigaikštis Tadas su visais vaikais buvo priimtas į tėvų Trinitorių vienuolius.

41. Kunigaikštis kunigas Mykolas, Petro sūnus, vadinamas nuo visų šventųjų kunigų Trinitorių vienuolyne. Lietuvos provincijos ministeris ir rašytojas. Mirė 1743 m. sausio 15 d. Palaidotas Vilniuje Trinapolio bažnyčioje.

42. Kunigaikštis kunigas Benediktas, Albrichto sūnus, trinitorius, vadinamas nuo V. Jėzaus Nazarėno kunigų Trinitorių vienuoliuose; daugelyje vienuolynų ministeris ir Lietuvos provincijos rašytojas. Mirė Lucko vienuolyne 1737 m. rugsėjo 17 d.; ten pat ir palaidotas bažnyčioje.

43. Kunigaikštis Jonas, Albrichto sūnus, Akademikas, garsingas savo iškalba ir eiliavimu Vilniaus Akademijoje, vyras

mokslų paženklintas, liudija Akademijos liaurai ir premijos, reiškiami žodžiais: „Laureatus Mecaenas“. Beneficialis fundatorius tėvų Trinitorių abiejų Vilniaus vienuolynų, Antakalnio ir Trinopolio, kuriemdviem užrašė po dvidešimti tūkstančių lenkiškųjų auksinių, kad kas metai eitų antdedamas pareigas; taip pat Ukmergės bažnyčiai ir šv. Onos Altarijai Anykščiuose po du tūkstančiu skyrium. Gimė 1697 m. gruodžio 14 d., mirė 1769 m. Palaidotas Anykščių Bažnyčioje — rūsyje senolių šv. Onos fundatorių. Buvo po savo tėvo paveldėjęs Kurklių, Pavirinčių, Šlovėnų ir Pienionių dvarus Ukmergės paviete ir Bardžius bei Viekšnelius Žemaičių Kunigaikštijoje.

44. Kunigaikštis kunigas Antanas, Jurgio sūnus, jezuitas, Kunigų Jezuitų ordene teologas, vyras mokytas, abejų teisių daktaras, daugelio mokslų profesorius; būtent: Šventojo Rašto, italų ir vokiečių kalbų. Buvo Ministras perdėtinis pamokslininkų metropolitaninėje bažnyčioje, konvento rektorius, Lietuvos provincijos konsultorius adjunktas, vienuolyno prokuratorius ir Vilniaus reikalų, bajorų jaunimo konvikto regensas, generalis prefektas knygyno ir aukštosios Vilniaus kongregacijos, vyskupijos misionierius ir Gardino Jezuitų triklinis Custos, Vilniaus vienuolyne vyresnis (praesul) pas šv. Kazimierą, naujikų magistras Polocke, Slucko bažnyčios prefektas ir kolegijos rektorius, visaip atliekamų misijų superioras. Misijomis buvo visokiuose kraštuose, šalyse ir pas visokias tautas; su draugais buvo Ryme Lenkų asistento vardu per ketverius metus. Gimė 1701 m. birželio 10 d., mirė 1764 m.

Kun. Marijona, Jurgio duktė, ištekėjo už Tomo Kurševskio Petrusevičiaus Trakų vaivadijos iždininko herbo Gulbė, Dziesinkiškių ir k. tėvainio.

Kun. Eleonora, Rapolo duktė, ištekėjo už Jono Poklevskio-Kozielos, Vilniaus vaivadijos pataurininko, herbo Kozieł, Vilniaus vaivadijoje dvarų tėvainio.

Kun. Elena, Rapolo duktė, ištekėjo už Mikalojaus-Jono iš Borovo Borovskio, Ukmergės iždininko, herbo Abdank, Svirnų dvaro tėvainio Ukmergės paviete.

Kun. Barbora, Rapolo duktė, ištekėjo už Stanislovo Kuncevičiaus Ukmergės pavieto rotmistro, herbo Rožė, Šavelionų, Bugeniškių ir Dobužių dvarų tėvainio.

Kun. Ona, Rapolo duktė, ištekėjo už Stanislovo Skarbeko Černigovo vaivadijos „Lowczy“ herbo Abdank, dvarų tėvainio Ukmergės paviete ir kituose.

Penkioliktoji karta.

45. Kunigaikštis Juozapas, Tado sūnus, Jo Malonybės Lenkų Karaliaus Rūmų Šambelionas, civilinis, karinis ir tvarkinis Komisorius, Seimo Asesorius, tėvainis Kurklių, Pavirinčių ir Kirkiliškių. Gimė 1762 m. kovo 14 d., mirė 1795 m. sausio 25 d.

46. Kunigaikštis Adomas, Tado sūnus, Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos Iždo dvariškis, Jo Malonybės Lenkų Karaliaus Rūmų Šambelionas, Mstislavo vaivadijos „Cześnik", civiliniskarinis ir tvarkinis Komisorius, Podkomorzy, pagaliau, Ukmergės pavieto Maršalka, Mokslų Draugijos narys-korespondentas, vyras mokytas, paliko daug veikalų apie įvairius dalykus, tebesančius rankraščiuose, numizmatikas ir žymus archeologas; paliko retenybę — numizmų rinkinį ko ne visų kraštų pasaulio ir tautų. Tėvainis Kurklių, Pavirinčių, Kirkiliškių ir Radžiūnų Ukmergės apskrityje Kauno gub., o Antakalnio ir kitų dvarų Vilniaus paviete. Gimė 1765 m. bal. 14 d., mirė 1847 m. kovo 24 d. Buvo vedęs Antaniną Kordziukaitę, herbo Buivolo galva. Iš jos paliko tris sūnus, būtent, kunigaikščius Mykolą, Aniolą ir Kanutą ir dvi dukteri: kun. Genovaitę ir Mariją.

47. Kunigaikštis Martynas, Tado sūnus, Ukmergės pavieto Rotmistras, Didž. Lietuvos Kun. Iždo dvariškis, tėvainis Kurklių, Pavirinčių ir Kirkiliškių. Gimė 1766 m. liepos 26 d., mirė nevedęs 1836 m. kovo 5 d.

48. Kunigaikštis Antanas, Tado sūnus, pirma normalis pasienio teisėjas, paskui Ukmergės pavieto žemiečių teismo teisėjas. Tėvainis Kurklių, Pavirinčių, Kirkiliškių Ukmergės paviete, Gelvonų, Kelpšiškių ir Ščurkiškių Vilniaus paviete. Buvo vedęs Oną Gorskaitę, herbo Nałęcz, iš kurios paliko tris sūnus, būtent: kunigaikščius Adolfą, Adomą-Eduardą ir Ignotą ir vieną dukterį kun. Peliagiją. Gimė 1780 m. birželio 11 d., mirė 1832 m. sausio 2 d.

Kun. Ona-Jozefa, Tado duktė, ištekėjo už Antano Bulharyno, Jo Malonybės Karaliaus Dvaro Podkomorzo, herbo Korvin, tėvainio Kuronių dvaro ir kitų.

Šešioliktoji karta.

49. Kunigaikštis Mykolas, Adomo sūnus, sienų teisėjas Ukmergės paviete. Kurklių, Pavirinčių dvarų tėvainis. Buvo vedęs Marijoną Sivickaitę, herbo Gulbė. Vaikų nepaliko. Gimė 1797 m. kovo 31 d., mirė 1834 m. gruodžio 22 d.

50. Kunigaikštis Aniolas, Adomo sūnus, Ukmergės pavieto žemiečių Raštininkas, tėvainis Kurklių, Pavirinčių ir Kirkiliškių. Buvo vedęs Oną Grotkovskaitę, herbo Uodegėlė (Ogonczyk). Iš jos paliko vieną sūnų Eduardą ir dvi dukteri: kun. Vandą ir Stefaniją. Gimė 1794 m. kovo 31 d., mirė 1843 m. rugpiūčio 4 d.

51. Kunigaikštis Kanutas, Adomo sūnus, Ukmergės sienų apeliacinis teisėjas. Tėvainis Kurklių, Pavirinčių ir Kirkiliškių dvarų. Gimė 1800 m. liepos 11 d., mirė 1836 m.

52. Kunigaikštis Adolfas, Antano sūnus, Vilniaus sienų apeliacinis teisėjas. Tėvainis Gelvonų, Kelpšiškių ir Ščiurkiškių dvarų Vilniaus paviete. Gimė 1814 m. birželio 30 d., mirė 1846 m. sausio 8 d.

53. Kunigaikštis Adomas-Eduardas, Antano sūnus, Vilniaus pavieto teismo prezidentas, Rūmų Patarėjas. Tėvainis Gelvonų, Kelpšiškių ir Ščiurkiškių Vilniaus paviete. Vedęs Peliagiją Sorokaitę, herbo Lelyva, turi vieną dukterį Mariją. Gimė 1816 m. spalių 12 d.

54. Kunigaikštis Ignotas, Antano sūnus, Medicinos Daktaras ir narys daugelio užsieninių mokslo draugijų. Tėvainis Gelvonų, Kelpšiškių ir Ščiurkiškių Vilniaus p. Vedęs Feliksą Mazarakaitę, herbo Newlin. Gimė 1821 m. liepos 1 d.

Kun. Genovaitė, Adomo duktė, ištekėjo už Jono Stempkovskio Vilniaus sienų apeliacinio teisėjo, herbo Junoša, Vilniaus pavieto dvarininko.

Kun. Marija, Adomo duktė, mergele numirė.

Kun. Peliagija, Antano duktė, ištekėjo už Justino Dzievaltauskio Gintauto, herbo Trūbos, Pašačių dvaro tėvainio Ukmergės p.

Septynioliktoji karta.

55. Kunigaikštis Eduardas, Aniolo sūnus, tėvainis Vitaudauskių, Kurklių, Pavirinčių, Kirkiliškių ir Radžiūnų Ukmergės pav., Vaidžiuliškių ir k. Vilniaus pav. Gimė 1840 m. vasario 12 d.

Kun. Vanda, Aniolo duktė, numirė mergele.

Kun. Stefanija, Aniolo duktė, ištekėjo už Romualdo Daunoravičiaus, Rusų kariuomenės husarų pulko rotmistro, herbo Prietelius, tėvainis Paobelių, Pagirio ir k. dvarų.

Dvarai Vitaudauskiai-Kurkliai-Pavirinčiai nė iš ko nėra įgyti; kaip prasidėjo nuo pirmojo kunigaikščių Michailovičių-Žagelių giminės laikytis paveldėjimo kelių, taip ir iki šiam laikui tebėra.

Aštuonioliktoji karta.

Kunigaikštytė Vanda, Eduardo duktė, ištekėjo už Hoppen'o.

Kunigaikštytė Marija, Eduardo duktė, ištekėjo už Jono-Saturnino Jakūbauskio, Ketūnų dvaro su palivarkais savininko Šiaulių apskr.

Iš Ketūnų archyvo Jakūbauskių.

Iš Vytauto bažnyčios „istorijų".

(J. Tumo, Kaune.)

Kastiol — cerkov!

Reiktų papasakoti bent keletas įdomių ir charakteringų „istorijų" apie Kauno Raudonąją bažnyčią, panemunės arba upės uosto bažnyčią, kuri, kaip senoviškiausioji Lietuvos šventykla, ne veltui vilioja žmonių dėmesį ir yra Kauno lietuvių inteligentų mėgiamoji. Būtent, kaip Didysis Lietuvos Kunigaikštis Vytautas-Aleksandras įsteigė ją, padėkos ženklan už stebuklingąjį išsigelbėjimą iš totorių rankų, už laimingą perplaukimą Vorsklos upės 1399 m. Daugiau, kaip ją buvo pavedęs Lietuvos misionieriams tėvams pranciškonams, atsikviestiems iš užsienių (Fratres Minores Conventuales); kaip jie čia darbavosi per 450 metų, kaip įsteigė ir vedė ligoninę ir k. k. Daugiau, kaip Rusijos caras Mikalojus I brutališkai ją paglemžė pravoslavijai. Kaip išliko tradicija, jog Vytauto — Lietuvos apaštalo — pirmasis kūrinys sugrįš katalikams lietuviams. Kaip čia rusai dėjo paskutines pastangas sulaikyti Aleksote vokiečius okupantus, krito ir buvo čia palaidoti; drauge su jais ir vienas lietuvis panevėžietis. Ir dar kitų. Perilga gal ir papasakosime.

Pro Vytauto bažnyčią visados buvo įvažiuojamoji vieta į Nemuną: žiemą į ledą, vasarą į plaustą, plūduruojantį, rudenį nuimamą tiltą. Bažnyčia stovi taip arti vandens, jog kasmet jis pavasario potviniu pasiekia didžiąsias duris, o kaip kada ir pačią bažnyčią paneria per visą aršiną. Štai, kas čia atsitikę 1836 ar kuriais ten metais pasakojimu Veiverių mokytojo Mironavičiaus tėvo, popo, Kauno pravoslavų klebono. Pasaką tebekartoja Tomas-Ferdinandas Žilinskis, 83 m., b. Veiverių mokytojas, buvęs pas savo draugą krikštynose ir tai girdėjęs.

Sunku griežtai pasakyti, kuriais tai buvo metais. Tai turėjo atsitikti gerai po krakusmečio, kada pro Veiverius jau

buvo nutiestas plentas Varšuvos link, o apie gelžkelį dar nė girdėti neteko; kada keliauta arkliais iš pat Petrapilio į Varšuvą ir toliau.

Važiuoja caras Mikalojus. Kas tų „projezdų“ neatmena! Karietų karietos, palydovų palydovai. Iki Kauno šiaip taip atšliaužė važiais. Bet tai buvo jau kovo mėnuo; juo į vasarius, juo mažiau sniego, ir Kaune buvo jau palaidinė, Nemuno krantai atšutę, per vandenį iš šalių padėtos lentų vaikštynės.

Kaunas tuomet tebebuvo toks mažas, jog baigėsi (dar 1855 m.) ten, kur dabar Seimo rūmai. Užtat ir miestasargių jam buvo gana dviejų. Vienas jų buvo atsitarnavęs gvardijoje kareivis, aukštas, diktas vyras. Jis kaip tik stovėjo ties lentų vaikštyne.

Pirmosiose rogėse sėdėjo caras Mikalojus, vežamas šešetu arklių. Pribėgę krantą, arkliai sustojo, ir vežėjas ėmė svyruoti — leistis ar nesileisti į Nemuną. Atsistojo važyje ir Mikalojus. Apžvelgė pavojų, užsirūstino, paraudonavo iš apmaudo, jog sutiko nelauktą kliūtį, ir nepasiduodamas nė gamtos gaivalui, sušuko:

— Pašol!

Vežėjas sugelnijo arklius, arkliai šoko ir — šlamokšt įlūžo. Kaparnojas, painiojasi pakinktuose, skęsta, vanduo važį semia. Šoko policistas iš savo vietos ir pagriebė grimstantį imperatorių už pažasčių.

— Kto ty, polak ili ruskij?!

Griežtu balsu riktelėjo caras sau per petį.

— Posle, Vaše Veličestvo.

Atsakė policistas ir nieko nelaukdamas, ištraukė carą iš markos. Pastatęs jį ant lentos, dabar tik išsitempė, kareiviškai saliūtuodamas, ir atsakė:

— Poliak, Vaše Veličestvo. Leščinskij.

Arkliams iššokus ant ledo, carui vandenį perėjus lenta, jau laimingai pervažiuotas Nemunas. Čia tik Mikalojus atsipeikėjo ir ėmė žegnotis, taip dėkodamas Dievui už išgelbėjimą. Žegnojos vis į Vytauto bažnyčią ir tik paskui paklausė:

— A eto čto?

— Kastiol, Vaše Veličestvo. — Atsakyta.

— Cerkov! — Paspaudė Mikalojus. Ir per puspenktą šimto metų buvusi tėvų pranciškonų bažnyčia — tapo cerkvė. Tačiau ji dar ilgai stovėjo uždara, nėkieno nenaudojama, irti pradėjusi, kol kažin kuris turtuolis Jaltoje nepaskyrė pinigų jos remontui.

Iš studentijos gyvenimo 1914—1915 metais.

(P. Klimo, Kaune.)

(Papildyti Vyt. Steponaičio straipsneliui „Mūsų Senovės“ 2 Kn. 113—115 psl.)

„Mūsų Senovės“ paragintas, savo popieriuose aš nesenai aptikau p. V. Steponaičio minėtą Maskviečių atsakymą į Peterburgiečių laišką. Tiesa, radau du variantu. Vienas jų, kiek atmenu, buvo vieno mūsų kuopelės nario paruoštas projektas (nebeatskiriu, kieno ranka rašytas); antras bene bus paties nusiųstojo peterburgiečiams atsakymo juodraštis, mano ranka rašytas. Kadangi abu tuodu dokumentu charakterizuoja to meto tam tikros maskviečių studentų dalies (kairiųjų grupės) nusistatymą ir ūpą — abu čionai paduosiu, kaip juodu pas mane yra išlikę.

I. Pirmasis projektas.

(Paduodu be jokių atmainų.)

„Draugai!

Laišką gavome. Pilnai sutinkame, kad dabar, kuomet visi gyvename suskirstyti aukšta nežinojimo siena, kuomet taip visuomenės informavimas, taip atskirų žmonių raštu susižinojimas yra košiamas per tankiausiąjį koštuvą, kuomet, aiškiau tariant, Rusijos visuomenės dalys išrodo lyg į atskiras pravarines suvarytos ir viena dalis nežino, kas dedasi už sienos su kitąja, o tik jaučia, kad kaž kas ten nerimastauja ir dunda; dabar, sakome, itin svarbu yra kiekvieną toje nelemtoje sienoje plyšelį išnaudoti ir nelaimingąjį dalykų stovį aptarti. Toks plyšelis yra ir Jūsų laiškas.

Iš jo mes galime patirti, kaip kunkuliuoja petrapiliečių gyvenimas, kaip tariamasi su kitų tautų bendraminčiais, kaip tas kunkuliavimas nėra, gal dar ir negali būti, planuotas. Todel gal ir draugų laiškas tokio margo turinio.

Rašote apie visą atskirų klausimų eilę. Mes jų dar nesuspėjome visų apsvarstyti. Bet kitų dar ir negalime svarstyti, pavyzdžiui, apie „Aušrinės“ konferenciją. Kad ji ir šįmet yra būtinai reikalinga, gal net labiau, negu kitais metais, kad jos ribos turėtų būti praplėstos, atsižvelgiant į dabartinį nepaprastą persilaužimo laiką, — nieks iš mūsų neabejoja. Bet smulkiau to klausimo negvildenome, nes dar tebetūno pilniausiame neaiškume artimoji ateitis; kas žino, kas gali būti su karo liepsna apimtąja tėvyne; gal vasarą negalima bus tenai nuvykti.

Todel pasikalbėjome Jūsų laiško dėliai, radome tuo tarpu būtinai aiškinimo reikalingus šiuos klausimus: I. Kaip išviso

žiūrime į dabartinį momentą; II. tautinė aspiracija; III. praktikinė programa; IV. tarybos su kitomis tautomis; V. propagandos klausimas.

Tiesa, tame pasikalbėjime nebuvo galima visų tų klausimų aptarti išsamiai. Tiems klausimams žadame dar keletą tokių pasikalbėjimų pavesti. Ateinančiam pasikalbėjimui yra vieno pažadėtas praktikinės programos projektas. Vieton gi tarybos su kitomis tautomis tuo tarpu rasta reikalinga pasikalbėti su mūsų dešiniuoju sparnu (ateitininkais). Manome, kad politikiniame veikime daugumoje jie galės su mumis eiti drauge. Taip pat sekančiam pasikalbėjimui atidėtas ir propagandos klausimas.

Šiame gi pasikalbėjime paaiškėjo, kad visi dabartinį momentą randa be galo svarbiu ir kad tąjį momentą reikia visokeriopai išnaudoti. Tai buvo visų kalbų a—b—c. Buvo vienok ir įvairiavimų; ypač klausime, k i e n o g l o b o j e L i e t u v a i b ū t ų g e r i a u, r u s ų a r v o k i e č i ų. A p i e n e p r i g u l m y b ę, r o d o s, d a b a r d a r m a ž a i t e p r i s i e i n a k a l b ė t i. (Mano pabr.) Vienų nuomone geriau būtų pasilikti Rusijos globoje, nes čia, kad ir gerokai dar tektų pakovoti už liuosybę, visgi toji kova būtų lengvesnė: talkininkais turėtume visas Rusijos tautas. Kitaip galėtų būti Vokiečių globoje. Gal atsidurtume vieni. Lietuva gi, kaip nauja provincija ir vokiečių žvilgsniu barbariška, galėtų patekti į visai kitokį politišką padėjimą, negu kitos Vokietijos dalys.

Iš kitos pusės buvo tvirtinama, kad likus Lietuvai Rusijos globoje, tektų dar šimtmečiai keliauti kultūringųjų tautų uodegoje. Daugiau rizikos — daugiau ir laimėjimo, — kalbėjo, taip sakant, vokiečių šalininkai (teisingiau, vokiečių kultūros šalininkai, nors ir pirmųjų vokiečių kultūros priešininkais vadinti visai neprisieina).

Visų buvo pabrėžta, kad toks ar kitoks mūsų dabar išsitarimas apie artimąją Lietuvos ateitį nedaug tenusvers. Pažymėtas didžiųjų tautų (Anglijos, Francijos, Amerikiečių ir net vokiečių) apie Lietuvių tautos padėjimą informavimo reikalingumas; nes tųjų tautų diplomatai bus Lietuvos likimo rišėjai. Todel toksai Lietuvių Paryžiaus biuras gali ir turi dabar ypač veikti. Tuo reikalu reikia rūpintis ir mums, karo neužčiuptiems: reikia rašyti svetimtaučiams apie Lietuvos padėjimą, jos skirtinumą, vargus ir t. t.

Atsižvelgta ir į mūsų tautiečių visuomeniai-politiškos sąmonės menkumą. Veikliejį — kare, likusieji mėgina toliau varyti pradėtąjį kultūros darbą. Platieji gi liaudies sluoksniai te-

junta ir užimti savo kasdieniais ir artimiausiais skausmais: kas artimuosius apverkia, kas turtų gailis, kas vėl del neramumo dejuoja. Mažai kam terūpi Lietuvos, kaip Lietuvos, reikalai. Pripažinta, kad reikia kelti lietuvių politikiniai-visuomeninę sąmonę. Reikalinga iškelti tam tikrus obalsius taip tam, kad liaudžiai įskiepijus, taip ir tam, kad būtų kas reikalauti iš tų, nuo kurių Lietuva priklauso; kitaip tariant, kad iškelti aiškius obalsius savyvaldos, plačios autonomijos ar net ir neprigulmingumo (mano pabr.).

Tam reikalui stvėrėmės išdirbimo programos, nustatymo maximum'o ir minimum'o reikalavimų.

Sekantieji pasikalbėjimai ir bus pašvęsti čia paliestiesiems klausimams. Gal bus proga susižinoti su draugais. Tuomet išdėstysime, ką būsime padarę. Vėlgi manome, kad draugai informuosite, progai ištikus, apie savo tolesnį veikimą.

Tiek šiuo žygiu."

II. Antrasis projektas

(menama — tikrai pasiųstojo petrapiliečiams studentams laiško tekstas).

Pastebėjimas: Turiu pridurti, kad tuo metu, karo padėčiai esant, susirašinėjimas ir, išviso, susisiekimas buvo labai apsunkintas, Petrapiliečių laiškas buvo atvežtas didžiai konfidencialiai vienos rusės ir tuo pat būdu buvo nuvežtas maskviečių atsakymas. Šit jo tekstas (be jokių atmainų):

„Draugai!

Jūsų laiškas gautas. Labai mus džiugina, kad Jūs mus informuojate. Nedideliam būrelyje pasitarę (mano pabr.), galime atsakyti tuo tarpu šit ką:

1. Del pažiūros į dabartinį momentą. Kadangi tas karas mums išrodo karu del ekonominių vyravimų, mes griežtai nereiškiame jokių simpatijų nei vienai, nei antrai pusei. Tą karo momentą laikome svarbiu delto, kad jisai gali parnešti daug politikinių permainų, ypač pavergtosioms tautoms ir tautelėms, ir todel reikia prie jų išanksto prisiruošti ir visokeriopai jas išnaudoti.

2. Tautinės mūsų aspiracijos. Pripažinta, jog drauge su visomis Rusijos liuosybėmis Lietuva turi būti liuosa ir, kaip kultūrinė vienata, savarankiška. Kadangi sunku laukti, jog maximum-aspiracijos tuojau galės įsikūnyti, ir Lietuva gali atsidurti arba senosios Rusijos arba Vokiečių globoje, tai atsižvelgiant į tokias sąlygas, apsireiškė dvi pažiūri:

a) Vienų nuomone, geriau būtų pasilikti Rusijos globoj, nes čia nors ir reikėtų dar ilgai kovoti del liuosybės drauge su visa didele Rusija, visgi toji kova būtų lengvesnė: talkininkais turėtume visas Europos tautas. Priešingai, atsidūrę Vokiečiuose, liktume, rasi, vieni, ir Lietuva, kaipo nauja provincija, Vokiečių žvilgsniu barbariška, galėtų patekti į visai kitonišką politikinį padėjimą, nekaip kitos Vokios dalys ir, kaip dar mažo tautinio susipratimo šalis, liktų nuslėgta.

b) Kitų nuomone, likus Lietuvai prie Rusijos, tektų rasi dar šimtmečiai vilktis kultūringųjų tautų uodegoj. Kame daugiau pavojaus ir riziko — daugiau ir laimėjimų — kalbėjo, taip sakant, vokiečių šalininkai, tikriau, vokiečių kultūros šalininkai (nors ir rusų šalininkai vokiečių kultūros priešininkais vadinti negalima).

Bet kadangi tokios mūsų aspiracijos pačios savaime tėr tik burbulas (mano pabr.), tai čia reikia daugiau veikti į Amerikos, Anglijos, Francūzijos ir ypačiai Rusijos ir Vokietijos visuomenę, informuojant juos apie mūsų stovį ir siekimus.

3. Del praktikinės programos. Del Rusijos „inorodcų" sukilimo, be plačiųjų Rusijos sluoksnių pritarimo jai, mes abejojame. Apsidraudęs gi Rusijos masių pritarimu sukilimas nemaino mūsų aspiracijų, bet tik prie jų prideda visos Rusijos socialiai-politikinius reikalavimus. Ruoštis ar šiaip ar taip reikia. Jeigu karas nesukels uždurinių politinių permainų (ar tai pateksime rusams ar vokiečiams) — mums reikia jau dabar sutariamai išdirbti mūsų politiniai reikalavimai, kurie teks įteikti mus paėmusių valstybių įstatymų leidimo įstaigoms. Tam tikslui reikalingas bendras Centralinis Lietuvai Komitetas.

Kadangi tie reikalavimai galės būti nuo visų lietuvių išstatyti, tai dar prieš tai reikia sutarti, kaip į tuos dalykus žiūri mūsų klerikališkoji dauguma ir kokia čia gali būti bendrybė.

Manydami, kad tokios tarybos reikia plačiai Lietuvoj sukurti, mes maskviečiai nutarėme pasitarti su vietiniais klerikalais.

4. Sutinkame su Jumis, jog čia reikia tartis ir su kitomis Rusijos tautomis, t. y. jų atstovais.

5. Tiems visiems mūsų susimanymams populerizuoti manome, jog labai gera būtų Jūsų projektuojamoji konferencija sušaukti. Tik mums rodosi, būtų daug geriau sušaukti tokią

konferenciją iš pradžių atskirų, o paskui ir visų Lietuvos srovių bei partijų, kame dalyvautų ir studentai.

Pagalios, tame maskviečių būrelyje nutarėm padaryti visą eilę siauresnių ir platesnių pasitarimų, kame būtų konkrečiau nusistatyta ir populerizuojami visi mūsų reikalavimai (konstitucijos, savivaldybės ir kt. dalykų).

Viso labo."

„Meškiečiai".

(Juodraštyj taip parašyta vietoj „maskviečiai".)

13. II. 1915. Maskva.

Vyskupo Valančiaus bylos.

(Vaclovo Biržiškos, Kaune.)

(Žr. N 1.)

V. Vyskupas Valančius ir kunigas Gasparas Chmielevskis.

(Istorija, kokių daug buvo.)

I.

Faktinai bažnyčių valdymą į savo rankas buvo pasiėmęs Muravjovas. Šiame darbe jis rėmėsi tais kunigais, kurie del karjeros visiškai jam atsiduodavo. Iš Vilniaus vyskupijos pašalinęs vyskupą ir paskyręs vyskupijos valdytojais rusams visiškai parsidavusius žmones. Vilniuje jis valdė, kaip tinkamas. Sunkiau jam buvo Žemaičių vyskupijoje, kurią valdė vyskupas Valančius. Muravjovas, paskui ir jo papėdininkai, ir čia eina į tą patį tikslą ir tais pat keliais; tik del politinių priežasčių Valančiaus neištremdami, netaip lengvai galėjo pasiekti savo tikslą. Jiems teko su Valančium aštriai kovoti, bet daugiausia diplomatiniu būdu.

Vienas toks epizodas buvo kova su kun. Gasparu Chmielevskiu, buvusiu Ariogalos vikaru. Nekoks tai buvo, matyti, žmogus. Pasileidęs, girtuoklis, užtat ar delto visiškai atsidavęs valdžiai ir, kaip vėliau paaiškėjo, rusų valdžios šnipas. Aišku, kad rusų valdžia jį visaip rėmė. Aišku taip pat, kad vyskupas Valančius norėjo visokiais būdais juo nusikratyti. Negalėdamas jo pašalinti, kaip rusų šalininko, kovojo su juo, kaip su pasileidėliu kunigu.

Byla, kuriai medžiagą imame iš Kauno gubernatoriaus raštinės, yra be vardo ir numerio. Ji prasideda Kauno vicegubernatoriaus laišku Valančiui 1865 m. gegužės 28 d. Gavęs žinią iš Kauno žandarmerijos viršininko, majoro Blau, jog

vyskupas nusprendęs uždaryti į Varnių vienuolyną, kad pasitaisytų, Ariogalos vikarą Gasparą Chmielevskį, kurs „yra žinomas savo atsidėjimu valdžiai“; kad vyskupas šitaip nusprendė, prašant Ariogalos parapijos administratoriui kun. Kukeliui, žmogui „paslaptingo ir nesugyvenamo būdo, neturinčio rusų vyriausybės pasitikėjimo“, vicegubernatorius, „nemanydamas kištis į vyskupijos valdymą“, prašo kun. Chmielevskį palikti vietoje, nebausti jo uždarymu į Pasitaisymo Namą.

Kadangi vyskupas nebuvo nieko atsakęs, tai 1865 m. birželio 4 d. tą patį pakartoja ir gubernatorius, gr. Muravjovas, ir jau rytoj dieną, birželio 5, N 1345, vyskupas atsiuntė jam platų paaiškinimą. Šiame rašte vyskupas nurodo, kad kun. Chmielevskis senai jau žinomas savo netikusiu elgimusi ir girtuokliavimu, už tai jau buvęs baudžiamas, vis delto, nors pasižadėdavo pasitaisyti, elgdavos taip, jog parapijonys nebenori eiti į jį išpažinties. Vyskupui jau dukart tekę, pravažiuojant pro Ariogalą, išreikšti jam aštrų papeikimą, bet jis, nieko nežiūrėdamas, ir toliau taip pat daro; tai vyskupui ir nieko daugiau nebelieka, kaip uždaryti jis į Pasitaisymo Namą (Rokitų vienuolynėlį ties Varniais, globojusį psichiškai ir morališkai negalojančius dvasiškius. Red.). Žmonės, panašūs kun. Chmielevskiui, tik stengiąsi apsimesti ištikimais valdžiai, paprastai pridengdami tuo netikusius savo pasielgimus. Taigi jo skundoms ant klebono Kukelio, tylaus, ramaus ir ištikimo žmogaus, tikėti negalima. Vyskupas baigia diplomatiniu prašymu, kad padėtų jam su policija nusiųsti kun. Chmielevskį į Varnius.

Birželio 10 d. gubernatorius „nuolankiai prašo“ Valančių, kad sustabdytų kun. Chmielevskio uždarymą į Varnių vienuolyną iki tam tikro parėdymo ir kartu rašo platų pranešimą generalgubernatoriui fon Kaufmanui. Iš jo pranešimo aiškėjo, kun. Chm. pats buvęs atėjęs skųstis į Kauno apskrities žandarų viršininką ir paaiškinęs, jog bausmė einanti išimtinai del jo artimumo rusų karininkams ir valdininkams. Savo gi laišku, rašytu tiesiog gubernatoriui, kun. Chm. skundėsi vyskupo neteisingumu ir prašės iškelti jį Vilniaus ar kiton vyskupijon. Daugiau, pakartojęs vyskupo atsakymą, gubernatorius prašo ar perkelti kun. Chm. kiton vyskupijon ar bent išvaduoti jį iš paskirtos jam bausmės.

Tuotarpu vyskupui vis delto pasisekė diplomatiškai apeiti gubernatorius. Tą pačią dieną, kada buvo rašytu abudu gubernatoriaus laišku, vyskupas siunčia jam patvirtinti paskyrimus į vietas tik ką įšvęstų kunigais, jų tarpe kunigą Julių Norgelę Ariogalos vikaru. Neturėdamas žinių apie kunigų vakansijas,

gubernatorius nusiuntė tuo reikalu paklausimą vyskupui, ar kunigai skiriami vien į liuosas vietas ar viršetatines ir gavo iš jo patvirtinimą, jog visos vietos esą liuosos. Aišku, vyskupo akimis žiūrint, kun. Chm. nebebuvo Ariogalos vikaras. Tai gubernatorius nusiuntė generalgubernatoriui ir šis naują sąrašą patvirtino, nenuvokdamas, jog kun. Norgelę patvirtina į savo globiamojo kun. Chm. vietą. Apie šią „nemalonią“ padėtį gubernatorius gavo žinią iš kun. Chm. skundos: jis atsiuntė du įsakymu, vieną konsistorijos, kuriuo jis atstatomas nuo vietos, antrą Veliuonos dekano, kuriuo jam draudžiama eiti kunigo pareigos už nepildymą dvasiškosios vyriausybės įsakymų. Šis paskutinis pažymėtas gegužės 28 d., t. y. anksčiau, negu buvo gautas gubernatoriaus įsakymas, ir kun. Chm. nuomone diena pastatyta neteisingai. Tuo tarpu ir pats vyskupas irgi parašė laišką gubernatoriui, kuriuo praneša, jog jis susilaikęs išsiųsti kun. Chm. į vienuolyną. Bet kad kun. Chm., kurio vieton paskirtas kitas kunigas, yra dabar be vietos, tai vyskupas palaikąs jo prašymą perkelti jį į Vilniaus vyskupiją.

Kaufmanas 1865 m. birželio 19 d. N 44 pareikalavo žinių, ar tikrai kun. Chm. girtuokliauja. Kauno apskrities II nuovados antstolis, to paklaustas, tik pabrėžė, jog kun. Chm. gerai elgiąsis ir esąs absoliutiškai atsidėjęs valdžiai, buvo geruose santykiuose su kariškiais ir valdininkais, juos vaišino, gerai einąs savo kunigystės pareigas, o liuosu laiku užsiimąs lietuvių literatūra, renkąs dideliausį lietuvių kalbos žodyną. Taigi ar „gali žmogus, visų sluoksnių mylimas, visai atsidėjęs mokslui, girtuokliauti? Tai yra melagingas šmeižtas, jam begalo skaudus. Nors išviso negalima sakyti, kad jis visai nevartotų svaigiųjų gėrimų, bet geria visados su saiku ir visad esti blaivus.“ Pristavo nuomone, kun. Chm. esąs gerai užsitarnavęs paaukštinimo klebonu. Žemiau pamatysime, jog šioji diplomatinė charakteristika buvo irgi melas: kiti valdininkai nebuvo tiek griežti girti kunigą.

Tuo tarpu kun. Chm. buvo be vietos. 1865 m. rugpiūčio 5 d. N 140 gubernatorius praneša apie visą vyskupo gudrumą santykyje su kun. Chm. ir kun. Každailevičium, kurio nusidėjimus jisai pridengdavęs, ir mano, šioji byla esanti naujas liudijimas, jog vyskupas Valančius, elgdamasis, kaip ir seniau, priešingai vyriausybės nusistatymui, naudojasi kiekviena proga ir net kanceliariniais gudrumais valdžios įsakymams stabdyti. Kaufmano nutarimu visa medžiaga buvo atiduota į Laikinąjį Lauko Auditoriatą, kur jau buvo svarstomas vyskupo dalyvavimas sukilime. Kartu Kaufmanas paklausė (rugpiūčio 11 d.

N 2307), ar kun. Chm. jau yra gavęs atatinkamą geroms jo ypatybėms (dostoinstva) paskyrimą. Gavęs atsakymą, jog kun. Chm. tebėra be vietos, rugsėjo 3 d. N 2471 praneša, jam esą aišku, jog vyskupas, nors formaliai vykina įsakymus, tačiau rodo kažkokio noro išsisukti ir palieka kun. Chm., žinomą doru gyvenimu ir prisirišimu prie jo parapionų, be vietos, lyg norėdamas jį ypatingai nubausti už vyriausybės norą apsaugoti jį nuo neteisingo ištrėmimo į vienuolyną. „Būdamas visai nepatenkintas tokiais vyskupo Valančiaus žingsniais", Kaufmanas įsako nurodyti vyskupui, „jog valdžia dabartinėmis sąlygomis pasiėmusi pareigas prižiūrėti katalikų kunigų skyrimą į parapijas, turi vienintėlį tikslą — pasiekti to, kad šiame sluoksnyje, ikšiol taip žalingame savo įtaka kraštui, būtų žmonės teisėtai tvarkai atsidėję ir politiškai visai ištikimi, todel ir vyskupas savo aukštoje vietoje pašauktas tiesoginai padėti vyriausybei politinį sujaudinimą, intrygas ir nesutikimus sustabdyti, rodos, turėtų atvirai santykiauti su vietos valdžia ir ne imtis svyriuojančio formalisto-vykintojo rolės; jam tokią rolę vaidinant, didėja valdžios rūpesčiai ir vietos vyriausybės — užgydyti tas žaizdas, kurias teko perkęsti kraštui per paskutiniuosius sukilimus, kada svarbiausią rolę vaidino kunigai". Kaufmanas baigia daug reiškiančiu įspėjimu: „aš numanau, jog ir vyskupo veikimas bus teisingai įvertintas" ir reikalavimu, kad kun. Chm. tuojau gautų paskyrimą.

Gavus tokio pat turinio gubernatoriaus laišką, vyskupui jau nieko kita nebliko, kaip duoti kun. Chm. vietą. Tik pasinaudota proga faktinai parodyti administracijai, jog kun. Chm. yra jos, ne vyskupijos skiriamas. Mat, kun. Chm., pasikliaudamas rusais valdininkais, ėmė visiškai nebesiskaityti su dvasiškąja savo vyriausybe ir gavo du mėnesiu atostogų ne iš jos, tik iš policijos. Taigi kūrija ir prašo gubernatoriaus kanceliariją, kad ji praneštų kun. Chmielevskiui, jog jį kviečias vyskupas, nes dvasiškajai vyriausybei jo gyvenamoji vieta nėra žinoma. (1865 m. rugsėjo 9 d. N 1977.) Policija tai padaro ir iššauktas kun. Chm. sutinka priimti Žagarės altaristos vietą, apie ką vyskupas rugsėjo 26 d. ir praneša gubernatoriui.

Tik gubernatorius, bijodamas, kad jo globiamas kunigas čia nebūtų nuskriaustas, rugsėjo 28 d. prašo pranešti, kokia vieta laikoma aukštesne, altaristo ar filialisto ir kokia kiekvienai vietai skiriama alga. Į tai rugsėjo 30 d. N 2097 vyskupas atsako, abidvi vietos esančios vienodos, tik altaristas turi nuosavius namus su daržu, ko ypatingai ieška kunigai, ir gauna vikaro algą, o filialistai to negauna. Čia diplomatiškai nuty-

lėta, kad ir filialistai turi namus su daržais ir kad materialis jų aprūpinimas buvo ne iš valdžios skiriamos algos, tik iš kitų įplaukų. Tačiau nors prie tų vyskupo paaiškinimų gubernatorius buvo pastatęs dideliausį klaustuką, tačiau su tuo paskyrimu sutiko. (Spalių 6 d. N 17306.) Tokiu būdu kun. Chm. vis delto pavyko iš Ariogalos iškrapštyti ir taip baigėsi pirma dalis jo kovos.

II.

Maždaug pusantrų metų kun. Chm. ramiai išgyveno Žagarėje. Galop, ir čia prasidėjo istorijos. Elgėsi jis taip, jog paskui tai tyręs kun. Žukauskis parašė, taip negalįs elgtis netik kunigas, bet nė paprastas svietiškis. Kelis kartus pagavus jį in flagranti, tarp parapionų prasidėjo bruzdėjimas. Šį subruzdimą kun. Chm. norėjo perspėti skunda vyskupui, paduota 1867 m. sausio 31 d., Žagarės klebonas Vaškevičius įsakąs žmonėms skųstis ant jo ir išviso jį skriaudžiąs. Vasario 4 d. Konsistorija gavo parapionų skundą ant paleistuvingo kun. Chm. gyvenimo ir prašymą iškelti jį kitur. Kovo 9 d. Konsistorija pavedė Tirkšlių klebonui Žukauskui iškvosti; tai jis rūpestingai padarė. Byloje yra visa toji kvota su daugybe faktų, iš kurių tebuvo galima padaryti viena išvada: kun. Chm. jautėsi Žagarėje lyg jis būtų buvęs turkų sultanas. Tokią išvadą padarė ir komisija 1867 m. gegužės 12 d. ir nutarė jį uždaryti į Kęstaičių invalydų namus ir uždrausti jam, kad nebepildytų bet kokių kunigo pareigų. Policiją gi prašyti, kad padėtų jai kun. Chm. į Kęstaičius nugabenti.

Atsiradęs tokiame padėjime, kun. Chm. atsiminė savo užtarytojų ir birželio 7 d. padavė Šiaulių karo viršininkui pulkininkui Kunickui skundą, buk jį vyskupas nuolat persekiojąs. Jis vadina save kvailiu už tai, kad sutiko važiuoti į Žagarę, nes tenai jį pradėjo persekioti kun. Vaškevičius, įkalbėtas kun. Rupeikos, buv. Joniškio dekano. Kun. Chm. sako, kun. Vaškevičius prikalbėjęs žmones ant jo skųstis, leisdamas paskalas, jog kun. Chm. norįs priimti pravoslaviją (jo brolis jau buvo virtęs pravoslavu); jog jį į Žagarę paskyręs ne vyskupas, bet rusų valdžia, t. ir t. Daugiau, sako, žmonės tik įbauginti sutikę pasirašyti skundą. Galop, „norėdamas išvengti vyskupo Valančiaus jungo", jis prašo, kad jį perkeltų Vilniaus vyskupijon ir kad leistų jam asmeniškai pasimatyti su generalgubernatorium ir gubernatorium. Pulkininkas Kunickis jam leidė ir jo skundą įdavė gubernatoriui kartu su savo paaiškinimu, kuriuo visgi kiek objektingiau nušvietė kun. Chm., nes

pripažino, jog jis, nors visados buvo laikomas atsidėjusiu vyriausybei, tačiau jo gyvenimas toli gražu ne pavyzdingas (daleko nebezukoriznniennyj).

Panašią skundą, kaip pulkininkui Kunickui, kun. Chm. padavė ir Baranovui, naujajam generalgubernatoriui ir šis birželio 20 d. įsakė Kauno gubernatoriui, kad iš vyskupo pareikalautų paaiškinimų ir kad ištikimi valdininkai patikrintų tai, kuo kun. Chm. yra kaltinamas; jei tie kaltinimai nebūtų patvirtinti, tai nubausti kaltintojus.

Tą pačią dieną iš jo raštinės išsiųstas konfidencialis laiškas, jog buvusiojo Šiaulių karo viršininko pulkininko Greno informacijomis „kun. Chmielevskis priklausė prie politiniai ištikimųjų kunigų, kurie jam teikdavo visas reikiamąsias žinias ir tokių kunigų tenai yra viso du".

Į Kauną ir į Vilnių kun. Chm. nukeliavo, žinoma, be savo vyriausybės žinios ir Joniškio dekanui Rinkevičiui teko ieškoti per policiją.

Tuo tarpu vyskupas Valančius pamėgino ir šį kartą apeiti rusų vyriausybę, kaip jis buvo ją apėjęs ir pirmą kartą, kai kun. Chm. buvo Ariogalos vikaras. 1867 m. liepos 2 d. N 1527 jis prašė Žagarės altaristu patvirtinti kun. Juozą Čaikauskį iš Salantų. Bet gubernatoriui paklausus, kurį asmenį jis norįs pakeisti kunigu Čaikauskiu, turėjo pranešti, jog kunigą Chm., kurio byla yra svarstoma Konsistorijoje. Gubernatorius nesutiko ir pareikalavo žinių, del kokių priežasčių vyskupas nutaręs kun. Chm. uždaryti į Kęstaičių invalydų namą. Vyskupas liepos 13 d. N 3399 nusiuntė jam jau minėtąjį Konsistorijos nusprendimą iš gegužės 12 d.

Šitą nusprendimą gubernatorius išsiuntė Vilniun, nuo savęs pridėdamas gavęs iš 37 Žagarės parapijonų prašymą palikti kun. Chm. vietoje ir nurodo pirmasis parapijonų nutarimas buvęs falsifikuotas. Be to, gubernatorius manąs, jog vyskupas turįs čia kai kurių slaptų tikslų persekioti kun. Chm., nes panašiais, kaip kun. Chm., pasielgimais galima būtų apkaltinti didžiąją dalį katalikų kunigų, tačiau jie nėra baudžiami". (Liepos 31 d. N 7482.)

Tuo tarpu pulkininkas Kunickas įsakė žandarui iškvosti paslapčiomis ir neva paaiškėję, jog skundą rašęs pats kun. Vaškevičius ir žmonės neva net nežinoję, ką pasirašo. Jisai prašė perkelti kun. Chm. Mogyliavo vyskupystėn, bet ir kun. Vaškevičių perkelti mažiau įtakingon vieton. Tą patį pakartojo ir kun. Chm. naujoje savo skundoje. Tik gubernatorius savo raštu generalgubernatoriui rugpiūčio 11 d. N 7925 laikė,

jog kun. Chm. nereikia kelti kitur, palikti vietoje, kad tuo būdu nebūtų leista vyskupui pasiekti jo tikslą; gi kun. Vaškevičių iškelti kitur vikaru.

Kunickas daro naują tardymą ir visą atsitikimą aiškina nesutikimais tarp abiejų kunigų, bet priverstas yra pripažinti, jog didžiuma parapionų stovi už kun. Vaškevičių. Tačiau galutinai šiam sukompromituoti jis paduoda naujus faktus jau politinės kun. Vaškevičiaus neištikimybės; būtent, jis sužinojęs, jog šis siunčioja savo broliui kun. Leonui Vaškevičiui, ištremtam iš Trakų į K. Gorodišče Penzos gubernijoje pinigus, slaptai renkamus iš parapionų; taip pat daraąs ir Senosios Žagarės kun. Limaževičius, kurs irgi kaltino kun. Chm., ir siunčiojąs per Mintaują pinigus tremtinių naudai, adresuodamas juos buvusiam Naujosios Žagarės administratoriui kun. Vitkevičiui, ištremtam Sibirijon, su kuriuo jis buvo kartu traukiamas atsakomybėn, bet liko nenubaustas.

Šią visą medžiagą turėdamas, Baranovas rugpiūčio 29 d. N 1118 įsako patikrinti kun. Žukausko tardymą tam tikroj komisijoje, kurion įeitų vienas ypatingų reikalų valdininkas, vietos žandarų oficieris ir dvasiškijos deputatas. Kol nebus žinomas šio patikrinimo rezultatas, Konsistorijos nusprendimo nevykinti. Tuo būdu jisai pasiėmė funkcijas aukštesnės grynai dvasiškos instancijos.

Komisijon dvasiškijos deputatu vyskupas paskyrė Joniškio dekaną Rimkevičių. Gubernatorius paskyrė Šiaulių apskrities sprauninką ir Šiaulių žandarų viršininką. Tačiau vyskupas buvo iššaukęs kun. Rimkevičių pas save, ir Šiaulių sprauninkas, manydamas, kad jis tenai jį pamokins, kaip reikia vesti tardymas, prašė paskirti kitą kunigą, Lygumų ar Šeduvos kleboną. Gubernatorius atsako (rugsėjo 27 d. N 9241), tokia pamaina būsianti netikusi, nes vyskupui yra galimybės duoti atatinkamų instrukcijų ir kitiems kunigams, netik asmeniškai, bet ir laišku, ar per kitą asmenį. Taigi jis pataria, jeigu per tardymą paaiškėtų kokie nors įtariami kun. Rimkevičiaus žingsniai, tuojau sustabdyti tardymą ir surašyti tam tikrą aktą.

1867 m. spalių mėn. buvo ir patsai tardymas. Jo protokolo byloje nėra, tačiau iš pranešimo Šiaulių sprauninko aišku, jog iš 34 žmonių, kurie buvo pasirašę prašymą, 12 patvirtino savo parodymus. Tų gi parodymų buvo visai užtektinai pripažinti kun. Chm. kaltą visų tų dalykų, kuriais ir buvo kaltinamas. Bet valdžiai būtinai reikėjo sukompromituoti vyskupą, kun. Žukauskį ir kun. Vaškevičių. Tai ji pasirėmė parodymais kitų 22 asmenų, kurie prisipažino patys nieko nematę, tik iš kitų

girdėję ir parašus davę, prašant kun. Vaškevičiui ir atsistatydinusiam kapitonui Jurkevičiui. Šiojo rolė byloje yra nevisai suprantama: jis pats ką tik buvo priėmęs pravoslaviją, o tuotarpu čia daugiausia veikė prieš kun. Chm. Matyt, buvo ar koks šunadvokotis ar žmogus, ištikrųjų piktas asmeniškai ant kun. Chm. Be ko kita, jis savo parodymais skundė kun. Chm., buk tasai išaikvojęs keliolika tūkstančių rublių, įduotų jam, kaip buvusiam iždininkui sukilėlių būrio! Žinoma, tardytojai tuo parodymu nepatikėjo; bet jei tame kiek teisybės buvo, tai tuomet būtų suprantamas ir ūmus kun. Chm. atvirtimas ir jo ištikimybė rusų valdžiai.

Sprauninko išvada: kun. Žukauskis tardęs ne bešališkai, kun. Vaškevičius įkalbinėjęs žmonėms rodyti prieš kun. Chm. ir turįs būti pažemintas už savo atsidėjimą vyskupui, ne valdžios naudai.

Gruodžio 20 d. (N 5364) nusiuntė platų pranešimą generalgubernatoriui, kur išdėstęs visą bylą nuo pat pradžios, galų gale daro išvadą: 1) vyskupas Valančius, esąs policijos priežiūroje, čia dar kartą parodęs politinę savo neištikimybę; 2) kun. Vaškevičius, kaipo politiškai neištikimas ir kraštui kenksmingas, turįs būti administratyviškai ištremtas į Rusiją. (Jis, mat, be ko kita buvo kaltinamas už leidimą lenkų giesmes giedoti bažnyčioje ir padaryti procesiją į kapines; už tai buvo nubaustas 25 rubliais ir 30 rub.; gi už leidimą brolijai rinkti pinigus ligoniams duonos nupirkti buvo prašyta jam pabaudos 200 rub.). 3) Kapitoną Jurkevičių už melagingą skundimą kun. Chm. ir kun. Žukauskį už neteisingą tardymą atiduoti teisman. Kunigą gi Chmielevskį jis pataria perkelti Mogyliavo vyskupystėn, kaip ir pats kun. Chm. prašės.

Generalgubernatorius 1868 m. vasario 7 d. N 1513 ir kovo 14 d. N 2859 įsakė: kun. Vaškevičių perkelti kitan apskritin (Kauno gub.) klebonu ir paduoti jį policijos priežiūron; kun. Chm. perkelti Magyliavo vyskupijon (ir buvo nukeltas į Lepelį), kun. Žukauskį ir kapitoną Jurkevičių paduoti teisman. (Kaip jų byla pasibaigė, žinios nėra.)

Del kun. Vaškevičiaus išėjo dar nesusipratimas, nes pasirodė jo būta ne klebono, bet tik administratoriaus. Tai vėliau įsakyta jis paskirti kamendorium, ir vyskupas 1868 m. balandžio 18 d. paskyrė jį į Palėvenę. Vyskupo rolė šioje antroje bylos stadijoje buvo grynai formalė — sausai pildyti visus įsakymus. Tačiau jam vis delto pavyko kun. Chmielevskį iš savo vyskupijos išvyti. —

VI. Vyskupo Valančiaus „Ganytojo Žodis"

1866 m. gegužės 8 d. Kauno Katedroj.

Rusų valdžia, bekovodama su revoliuciniu judėjimu Lietuvoje 1863—4 m., buvo rimtai susirūpinusi katalikų dvasiškijos persekiojimu. Daugybė ištremtų kunigų, keli sušaudyti, išviso katalikų tikybos apeigų skriaudimas, — visa tat turėjo terorizuoti dvasiškiją ir priversti ją taikintis prie rusų reikalavimų. Vyskupas Valančius, kuris pats buvo įtariamas palaikyme sukilėlių, turėjo nuolatos suktis tarp Scilos ir Charibdės, tarp savo neginčijamo palankumo judėjimui, reikalo kovoti su valdžia už katalikybės ir tautos teises ir būtino reikalo, kiek galima, diplomatiniu būdu gelbėti įtariamus savo vyskupijos kunigus ir paskutinius likučius šiokios tokios bažnytinių apeigų laisvės. Tas svyravimas ir charakterizuoja visą jo veiksmą nuo pat 1863 m.

Jau 1864 m. vasario 16 d. jisai kartu su deputacija nuo kunigų ir vienuolių buvo įteikęs Vilniuje Muravjovui laišką, carui rašytą, kuriame pabrėžia visišką jam ištikimybę ir jo vedamosios dvasiškijos pasiryžimą amžinai būti ištikimiausiu carui sluoksniu. Kartu prašė atleisti visiems dvasiškiams, kurie suklaidinti pasuko iš tiesos kelio. Pre to laiško carui jis buvo pridėjęs ir savo asmeninį laišką Muravjovui, kuriame irgi kitais žodžiais toji pat mintis buvo išdėstyta. (Žiūrėk „Viestnik Jugo-Zapadnoj i Zapadnoj Rossii", 1864 m. t. III, 57—59 p.). Muravjovas, atsakydamas jam, be ko kita, pabrėžė, kad vyskupui Valančiui prašant, kaikurie kunigai jau susilaukė dovanojimo nusikalstamo darbo.

Rusų valdžiai šių nusileidimų, žinoma, buvo maža. Vėl prasidėjo nauji persekiojimai, vėl reikalaujama iš Valančiaus atatinkamų žingsnių jo paties įtartinam ištikimumui paremti. Štai, vienas tokių epizodų, medžiagą kuriam imame iš Kauno gubernatoriaus raštinės bylos 1866 m. N 239.

Pradžioje 1866 m. Valančius atvažiavo Vilniun, iš jo pareikalauta, kad kreiptųsi į tikinčiuosius tam tikru Ganytojo Žodžiu, kuris pasmerktų visą buvusį sukilimą ir paragintų žmones ištikimai carui tarnauti. Tą Žodį, kaip pats Valančius tvirtina, (1866 m. geg. 23 d. N 1010), jis Vilniuje esąs parašęs ir padavęs patvirtinti generalgubernatoriui. Vėliau jis buvo dar išverstas rusų kalbon ir kartu su lietuviškuoju tekstu (rusų raidėmis) išspausdintas. Ar Valančius buvo jį rašęs lotynų raidėmis ar rusų, nežinia. Greičiausia rusų.

Štai, patsai pirmutinis „Žodžio" tekstas, kaip jis buvo patvirtintas (vieton rusų rašau lotynų raidėmis).

„Vyskupo Žemaičių Motiejaus Volončevski piemeniškas žodis, sakytas Katedros Bažnyčio m. Kauny menesie Balandie metuose 1866.

Vaikai mana! Laike septyniolikos metų rūpindamas apei išganymą dūšių jūsų, aš norėčia ir dabar išsakyti jums, kas yra ant dūšės mana, daikti mūsa buvima, po praėjusių šios šalies sumišimų.

Buva laikas, kumet kunigystė ir ponystė mūsa galėje savi turėt už palaimintus, naudodamis ant lygie su visais stonais Ciesorystės patikėjimu del mūsa Šviesiausi Jo Mylestas Imperatoriaus mūsa. Valdžionys buva palinksminti didelei mėilingu žodžiu Ciesoriaus mūsa, ištartu par Jį žmonims sava 19 dieno mėnesie Vasarie 1861 metų.

Vinok atsirada žmonės, katrij buva pageidavi atimt nug žmonių mūsa tun meilę Ciesoriaus: „Noresir sunku, bet negal neprisipažinti, jog ponystė, kunigystė ir bajorystė buva tame daikte kaltininkais.“ Atsirasdamis užpūtime lenkų viesula ir mes Lietuvei su Žemaiteis, norint ir turim prikabę pri išminties didžiai sunokuses, vienok daleidom įsišakninti tarp savens pradžioms melagystes, „daleidom svetimai mums kalbai lenkiškai įsigriauti į vietą šlovingesni prigimtos mūsa Lietuviškos, bet ir ko aukštesnei Rusiškos kalbos, kokie šnek mūsa brangiausis Ciesorius, Tėvas mūsa visų; mes patulžom (?)“ privalumų atsikeistančių su kožnu vienu papūtimu vėje. Ar gi ne nu lenkų mes įgijom tun želavą ir tun nesutinkantį su šv. tikėjimu giedojimą maišta giesmių bažnyčiose? Parjaučiau aš tun, jog tos naujinos teik mum didžiauses nelaimes. Išmintingi žmonės silpnais buva pristabdyt tun nepriderėtą plūdimą, patraukusį iš pirma jaunikaičius, o paskiau daug ir ne jaunų žmonių, kurij didžiaus paprekiava neteisingus ir vodenčius svietui darbus, už anus kurius paduod prigulėjimas tikėjima, sumenės ir įstatyma. Del didesnės dar nelaimos, gaujės iš kunigų, nors ir neįspėti, žinom, draugavime sumišime, bet žodžiu sava nories paikei stygavoti sava parakvionims ir apsakinėt ne ton, kan Christus įsakė, ne ton, kas Dievui patink. — „Kunigai, žinomis iš sava bloga elgimos ir įtikdamis nekrikščioniškim pageidimams sava, priėmė regimai draugystę įniršime“. Jūs žinot, kokie kliūtis panokė tus atšalūnus nug prigulėjima. Rodos, jog patsai Viešpats Dievas parodė tan praguma delto, idant apvalytų mūsa vyskupystę nug vodenčių ir paleistuvingų piemenų.

„Vyskupo Žemaičių Motiejaus Volončevski piemeniškas žodis, sakytas Katedros Bažnyčio m. Kauny menesie Balandie metuose 1866.

Vaikai mana! Laike septyniolikos metų rūpindamas apei išganymą dūšių jūsų, aš norėčia ir dabar išsakyti jums, kas yra ant dūšės mana, daikti mūsa buvima, po praėjusių šios šalies sumišimų.

Buva laikas, kumet kunigystė ir ponystė mūsa galėje savi turėt už palaimintus, naudodamis ant lygie su visais stonais Ciesorystės patikėjimu del mūsa Šviesiausi Jo Mylestas Imperatoriaus mūsa. Valdžionys buva palinksminti didelei męilingu žodžiu Ciesoriaus mūsa, ištartu par Jį žmonims sava 19 dieno mėnesie Vasarie 1861 metų.

Vinok atsirada žmonės, katrij buva pageidavi atimt nug žmonių mūsa tun meilę Ciesoriaus: „N o r e s i r s u n k u, b e t n e g a l n e p r i s i p a ž i n t i, j o g p o n y s t ė, k u n i g y s t ė i r b a j o r y s t ė b u v a t a m e d a i k t e k a l t i n i n k a i s.“ Atsirasdamis užpūtime lenkų viesula ir mes Lietuvei su Žemaiteis, norint ir turim prikabę pri išminties didžiai sunokuses, vienok daleidom įsišakninti tarp savens pradžioms melagystes, „d a l e i d o m s v e t i m a i m u m s k a l b a i l e n k i š k a i į s i g r i a u t i į v i e t ą š l o v i n g e s n i p r i g i m t o s m ū s a L i e t u v i š k o s, b e t i r k o a u k š t e s n e i R u s i š k o s k a l b o s, k o k i e š n e k m ū s a b r a n g i a u s i s C i e s o r i u s, T ė v a s m ū s a v i s ų; m e s p a t u l ž o m (?)“ privalumų atsikeistančių su kožnu vienu papūtimu vėje. Ar gi ne nu lenkų mes įgijom tun želavą ir tun nesutinkantį su šv. tikėjimu giedojimą maišta giesmių bažnyčiose? Parjaučiau aš tun, jog tos naujinos teik mum didžiauses nelaimes. Išmintingi žmonės silpnais buva pristabdyt tun nepriderėtą plūdimą, patraukusį iš pirma jaunikaičius, o paskiau daug ir ne jaunų žmonių, kurij didžiaus paprekiava neteisingus ir vodenčius svietui darbus, už anus kurius paduod prigulėjimas tikėjima, sumenės ir įstatyma. Del didesnės dar nelaimos, gaujės iš kunigų, nors ir neįspėti, žinom, draugavime sumišime, bet žodžiu sava nories paikei stygavoti sava parakvionims ir apsakinėt ne ton, kan Christus įsakė, ne ton, kas Dievui patink. — „K u n i g a i, ž i n o m i s i š s a v a b l o g a e l g i m o s i r į t i k d a m i s n e k r i k š č i o n i š k i m p a g e i d i m a m s s a v a, p r i ė m ė r e g i m a i d r a u g y s t ę į n i r š i m e“. Jūs žinot, kokie kliūtis panokė tus atšalūnus nug prigulėjima. Rodos, jog patsai Viešpats Dievas parodė tan praguma delto, idant apvalytų mūsa vyskupystę nug vodenčių ir paleistuvingų piemenų.

O jūs, tarnai Altoriaus, varkoket visą sava išgalėjima del sugranžinima sau patikima Vyresnybės susiobotą neišmintį paklidusių pražangių brolių jūsa. Būket viernais ir paklusneis jūsa tikram Jo Mylestai Ciesoriui ir įkalket tus jausmus ir į jūsa parakvionus. Nuog jūsa širdinga plušėjima ir tikrai krikščioniška nusižeminima dabar prigul padėt vyresnybei visomis galėmis sava įkurt ant visados rimastę šalies ir nukreipt visokį darbavimą, norints ir menką, kursai nesutink su provamis ir yra prišingu valei vyresnybės.

Gal būt, mylimiausi vaikai, jog tarp jūsa dar yra tokij, kurij nuganstau apei ištikimą šventos mūsa Ryma-Katalikų vieros. Nuraminket. Iš visų parėdymų Vyresnybės įspėtinai reges, jog ana niekam nepainio pildyt pariedką sava bažnyčės. Nieks ir nedūmo parsekiot už mūsa vierą. Neatsikeistančiu pasidavimu mūsa Ciesoriui ir priliktoms nu Jo valdžioms, mes sugranžisem permanojį pasitikėjimą del savęs, o tuomet pasidrūtys loska Meilingiausi mūsa Jomylestos Ciesoriaus, o teipog ir visų Rusų brolių mūsa. O kad mes to sulauksem, širdis mūsa pradžiugs. Pakajus Viešpateis tegul bus su jumis! Amen."

Toksai tai buvo tas „Žodis", kurį turėjęs pasakyti vyskupas balandžio mėn., bet kurį pasakęs tik gegužės 8 d. Tačiau iš stiliaus aišku, kad Žodis tas buvo ne paties Valančiaus žemaitiškai rašytas, bet išverstas iš patiekto jam rusiško teksto. Matyt, geros būta presijos! Be to, pirmutiniame tekste nebuvo žodžių „ypačei meldauju moteris ir motinas", t. ir t.; jie teatsirado tekste, generalgubernatoriaus atsiųstame.

Šiojo įsakymu šis „Žodis" turėjo būti išspausdintas lietuvišku ir rusišku tekstu Kauno gubernijos Žinijose, Vilniaus Viestnike ir skyrium 900 egzempliorių ir išsiuntinėtas į kiekvieną mokyklą po vieną egzempliorį. Taikos gi Tarpininkams po dešimtį (nusiųsta po daugiau) egzempliorių. Šiems dar gegužės 4 d., t. y. už 4 dienų prieš tai, kaip „Žodis" buvo pasakytas, buvo Kauno gubernatoriaus išsiuntinėtas aplinkraštis, kuriuo įsakoma turinį šio „Žodžio" atpasakoti žmonėms tik atatinkamai progai pasitaikius, nerenkant tam reikalui žmonių ir neprikergiant Žodžiui ypatingos reikšmės, bet tik sakant valstiečiams: „Štai, ką yra pasakęs Jūsų vyskupas Valančius Kaune." (Gub. raštas iš 1866 m. gegužės 4 d. N 4361.)

1866 m. gegužės 8 d. N 936 vyskupas pranešė gubernatoriui, šį „Žodį" jis pasakęs žemaitiškai Kauno Katedroje gegužės 8 d. ir sugrąžino jo rusiškąjį tekstą. Tiktai valdžia,

laiku laukdama šios dienos, nelabai vyskupu pasitikėjo ir nusiuntė bažnyčion savo žmones, kad užrašytų pasakytą „Žodį“. Sulyginus patvirtintąjį tekstą, jau senai išsiuntinėtą po gubernią, su vyskupo tikrai pasakytuoju, atsirado žymių skirtumų, grynai principialio pobūdžio: šis tas pakeista, dalinai sutrumpinta, dalinai pridėta. Vieton žodžių: „nores ir sunku, bet negal neprisipažinti“ t. ir t. pasakyta (tų pataisų tėra rusiškas tekstas, kurį verčiu): „kas mus išvedė iš to prakilnaus kelio, nenoroms turime prisipažinti, jog mes patys“. Vieton žodžių: „daleidom svetimai mums kalbai lenkiškai įsigriauti“, t. ir t. pasakyta tik: „vieton įgimtos Lietuvių kalbos mes pradėjom vartoti lenkišką“. Vieton „kunigai žinomis iš sava bloga elgimosi“ t. ir t. pasakyta: „Nepritypęs jaunimas apsiginklavo prieš mumis taip, jog mes negalėjome elgtis taip atvirai, kaip tat reikėjo. Net daugelis kunigų nepripažino dvasiškos, o vėliau ir svietiškos valdžios“. Visas skirsnys, prasidedantis žodžiais: „Bet sakydamas apei kunigystę ir ponystę ir tol.“ žymiai sutrumpintas. Pridėti žodžiai: „bajorai daugiausia buvo kaltininkais, bet ir daugiausia nubausti“. „Tikėjimas mūsų į tokią pastatytas padėtį, todel ir visa kunigystė susilaukė nemalonės“. „Vien kart ant visados atsisakyti būti savistove šalim ir atsiskirti nuo Rusijos“. Vieton žodžių: „pradėsem mokintis Rusiškai, tas nevodys mums žinot ir sava prigimtą kalbą“ Valančius pasakė: „turem mokintis Rusiškai, neužmiršdami savo Lietuvių ir Žemaičių kalbos“. Galop, įdėtas gen.-gubernatoriaus įsakymo sakinys, prasidedąs žodžiais: „ypačei meldauju moteris ir motinas“, t. ir t. visiškai buvo apleistas. Neabejotina, tokių iškraipymų buvo ir daugiau: juk tais laikais stenografų nebuvo. Ir tokiu būdu vysk. Valančius, šį tą praleisdamas ar pakeisdamas, šį tą pridėdamas, visiškai atmainė visą „Žodžio“ tekstą ir padarė jį labiau sau priimtinu.

Gavęs apie tai žinią, gubernatorius gegužės 15 d. N 4824 kreipėsi į vyskupą, nurodydamas, jog jis pasakęs „Žodį“, žymiai sutrumpintą ir visiškai nepanašų į tą tekstą, kuris buvo generalgubernatoriaus patvirtintas, ir reikalavo iš jo pasiaiškinimų. Čia byloje vienas dalykas neaiškus: ar gubernatorius savo nuomonei patvirtinti rėmėsi užrašais, padarytais bažnyčioje, ar tekstu, atsiųstu vyskupo, kaip jis pats sakos: esamu byloje du tekstu yra visiškai identišku; ir neaišku, ar tai tie patys tekstai, kurius atsiuntė Valančius.

Tačiau Valančius gegužės 23 d. N 1010 atsakė gubernatoriui, jis gegužės 8 d. pasakęs tą pačią kalbą, kurią jis buvo pats sustatęs Vilniuje generalgubernatoriui patvirtinti. At-

sakymas dviprasmis, nes nevisai aišku, apie kurią čia savo kalbą jis rašo. Vienok gubernatorius turėjo tuo atsakymu pasitenkinti, nes byloje nebėra tolimesnių del jos jokių susirašinėjimų ir, be abejo, jis negalėjo prirodyti, jog vyskupas čia jį apgavo. —

VII. Prie pirmosios bylos del lietuviškųjų raštų.

Ištisas nusprendimas pirmojoje byloje del lietuviškųjų raštų nėra žinomas. Kauno gubernatoriaus archyve terasta jo galas, pasirašytas generalgubernatoriaus Potapovo.

. . . 6, Salantų bažnyčios vikaras Pranas Stroupus ir 7, Ukmergės apskrities Raguvos seniūnijos valstietis Stanislovas Račiukas, jų pačiu prisipažinimu, viens kitą įduodančiais parodymais — platinime užsienyje išleistų knygų ir brošiūrų; iš jų Norvaišas ir Bartkevičius, be to, pažintyje ir susinešimuose šiuo tikslu su Tilžės dekanu Zabermanu ir kunigu Brundza, valstietis gi Račiukas atlikime slapto reikalo pas Zabermaną ir nuvežime jam pinigų. Be to, dekano Butkevičiaus kaltumas didėja del įtakos, kurios jis buvo turėjęs priklausiusiems jam kunigams ir del nepilno prisipažinimo jo padarytuose nusikalstamuose darbuose; kunigų gi Stroupo ir Kaziliausko — del jų atkaklaus neprisipažinimo, nežiūrint aiškių įrodymų, ir 8, Raseinių apskrities bajoras Simonas Kulakauskis — savavališkame išėjime iš tėvynės, gyvenime Prūsijoje svetima Janulio pavarde, pardavinėjime ir dažname gabenime Kauno gubernijon knygų ir brošiūrų, be to, įtariamas dalyvavime 1863 metais sukilėlių būryje.

Del visa to ir nustatant kiekvieno minėtųjų asmenų kaltumo rūšį ir sąlygas, ją didinančias ar mažinančias, aš nusprendžiau: a, kunigus: Antaną Brundzą, Vincą Norvaišą, Praną Butkevičių, Kazimierą Eitutavičių, Motiejų Kaziliauską, Praną Stroupą, bajorą Simoną Kulakauskį ir valstietį Stanislovą Račiuką, kaip visiškai politiniu atžvilgiu neištikimus ir krašto gyvenimui kenksmingus, ištremti apsigyvenimui aštrioje policijos priežiūroje: Brundzą, Stroupą ir Kaziliauskį Archangelsko gubernijoje, Norvaišą ir Kulakauskį Tomsko, Butkevičių Tobolsko ir Eitutavičių Viatkos; valstietį gi Račiuką Tomsko gubernijoje apsigyvenimui valdžios žemėje Valstybės Turtų Žinyboje; ir b, pinigus, išleistus vežant Vilniun areštuotus šiai bylai reikalingus asmenis (be 17 rub. $10^{1}/_{2}$ kap. nuvežimui Eduardo Vyvulskio, apie kurį bus atskiras parėdymas); viso 126 rub. 48 kap., išreikalauti iš visų patrauktų bylon asmenų turto ly-

giai iš kiekvieno; būtent: kunigų Brundzos, Norvaišo, Butkevičiaus, Eitutavičiaus, Kaziliausko, Stroupo, Dembskio, Butvydo, Grigaliūnavičiaus; bajorų Rimkevičiaus ir Kulakauskio; miestiečio Tovgino ir valstiečių: Peteraičio ir Veronikos Nausėdavičienės. Jeigu kas nors minėtųjų asmenų neturėtų lėšų užmokėti jam prideramą dalį, tai nepriteklių išieškoti iš kitų kaltininkų turto, taip pat lygiomis dalimis.

Kartu davęs nurodymų Vilniaus gubernatoriui apie šio nusprendimo vykinimą apie asmenų ištrėmimą ten, kur nurodyta, turiu garbės pranešti Tamstos žiniai ir atatinkamam parėdymui, kad būtų išieškota ir iždan įnešta nustatytąja tvarka. Pasirašė: Generolas Adjutantas P o t a p o v.

Iš Vilniaus ir Kauno žandarmerijų archyvų.

(V a c l o v o B i r ž i š k o s.)

I. Spaudos draudimo dokumentai.

1. Vidaus Reikalų Ministerija. Vyriausioji Spaudos Reikalų Valdyba. 1865 m. rugsėjo 13 d. N 141. Konfidencialiai.

Ponui Gubernijos Viršininkui.

Vyriausias Vasaros Vakarų (Siev.-Zap.) Krašto Viršininkas pranešė man, jog jis, norėdamas stipriau sujungti Žemaičius, Lietuvius ir Latvius su to krašto rusais, rusų kalbos ir reikalų praplatinimo tarp žmonių, pasiūlęs tų gubernijų viršininkams išleisti šiuos įsakymus: 1, uždrausti visiems spaustuvių, litografijų ir chromolitografijų savininkams spausdinti savo įstaigose bet kokius leidinius lietuvių ir žemaičių kalbomis lotynų-lenkų raidėmis. 2, Vartoti visas gubernijos viršininko galioje esamas priemones, kad būtų uždrausta gabenti, pardavinėti ir platinti bet kuriais keliais pirmame punkte minėtieji leidiniai. 3, Šiuos įsakymus pranešti visiems spaustuvių, litografijų ir chromolitografijų savininkams ir tų įsakymų nevykinant, konfiskuoti draustinuosius leidinius.

Iš savo pusės, laikydamas naudinga šias priemones praplatinti ir Jūsų Malonybei pavestoje gubernijoje, pranešu J. M., kad reikia išleisti tam tikri įstatymai.

Vidaus Reikalų Ministeris Stats-Sekretorius V a l u j e v.
Reikalų Vedėjas: P. K a p n i s t.

2. V. R. M. Policijos Departamentas. 3. Raštinė. 1890 m. gegužės 25 d. N 2136. Kauno Gubernijos Žandarų Viršininkui.

Dėliai š. m. gegužės mėn. 2 ir 14 d. raštų N 425 ir 464, Policijos Departamentas turi garbės pranešti Jūsų Malonybei, jog tardymo imtis tuomet tereikia, kai kas platins minėtą tuose raštuose „Žemaičių ir Lietuvos Apžvalgos“ laikraštį; jeigu gi minėtas laikraštis tik bus pas ką susektas, tai pakaks jis atėmus, nesiimant tardymo. Direktorius Durnovo. Raštvedis....

3. V. R. M. Policijos Departamentas. 4. Raštinė. 1890 m. spalių 3 d. N 2559. Slaptai.

Kauno Gubernatoriui.

Kauno gubernijos žandarų viršininkas praneša paskutiniais laikais pas jį tiek daug susirenką bylų del gabenimo ir platinimo tarp lietuvių visokių užsieninių leidinių lietuvių, žemaičių ir lenkų kalbomis, jog labai pasunkėjęs susirašinėjimas del šių bylų. Policijos Departamento minėtam viršininkui duotais nurodymais šių bylų tardymo, einant Baudž. Proceso Kodekso 1035 str., taikinant jį prie bylų apie priešvalstybinius nusikalstamus darbus, jis tada tegalės imtis, jei dalykų padėtis parodys, jog knygos yra gabenamos jų platinimo tikslu, lygiai ir patsai jų platinimas yra stačiai pasipriešinimas valdžios įsakymams ir kurstymas abejoti dabartinės valstybės ir visuomeninės tvarkos neliečiamybe. Be to, tokie faktai byloje tenka nustatyti dar per pirmąjį policijos tardymą, prieš atiduodant bylą žandarų žinybai. Ta viena kaltė, jog kas knygas laikė, platino jas, pelno ieškodamas, Departamento nuomone, negali būti tiriama, einant 1035 str., nes ji neturi nusikalstomojo prieš valstybę darbo pobūdžio ir turi eiti bendrąja Baudž. Proc. Kod. 1022 str. nustatyta tvarka ar baudžiama administracinėmis pabaudomis, kaip tatai lig šiol aukščiausiai vietos valdžiai nurodant, buvo daroma. Tai pranešdamas, Departamentas prašo Jūsų Prakilnybės įsakyti, policijos tardymus viršminėtose bylose, tiktai parodytoms sąlygoms esant.

Direktorius Durnovo. Raštvedis....

PS. Tas pat skyrium pranešama ir Kauno gubernijos žandarų viršininkui N 2560.

4. V. R. M. Vilniaus, Kauno ir Gardino General-gubernatorius. 1892 m. vasario 22 d. N 279. Vilnius. Aplinkraštis. Vilniaus gubernijos žandarų viršininkui.

Paskutiniu laiku pastebėta, jog asmens, kurie turi liudijimus knygoms pardavinėti, be jokių kliūčių nešioja valstiečiams pardavinėti žemaičių kalendorius, išspausdintus lotynų-lenkų raidėmis, kur aiškiai valdžiai priešingais straipsniais peikiamas pravoslavų tikėjimas ir tos priemonės, kurių imasi valdžia

kraštui surusinti; jog panašius leidinius pardavinėja atvirai kas sekmadienis prie bažnyčių, ir policijos atstovai į tai nereaguoja, nes tokie leidiniai esą cenzūros pavelyti. Kad uždraustų knygų liaudžiai pardavinėjimas visiškai sustotų, aš prašau vietos gubernatorių, kad išleistų įsakymą, kurs visiškai uždraustų pardavinėti prie bažnyčių bet kokias knygas žemaičių kalba lotynų-lenkų raidėmis išspausdintas, taip pat ir lenkų kalba; kad policijos atstovams įsakytų lankyti, kiek galima, kas sekmadienis tas vietas, kur yra bažnyčios ir griežtai žiūrėti knygų pardavinėjimo ir tai pasergėjus, tuojau konfiskuoti. Tai pranešdamas Jūsų Prakilnybei, turiu garbės prašyti Tamstą, kad visiems Tamstos žinioje esamiems tarnautojams įsakytumei šiuo reikalu visame kame policijai padėti. Artilerijos generolas Kachanov. Raštinės vedėjas Gololobov.

II. Špionai.

1. Pranas Petrusevičius.

Ponui Vilniaus gubernijos Žandarų Valdybos Viršininko padėjėjui rotmistrui Terentjevui Prano Valeriono sūnaus Petrusevičiaus pranešimas.

Per 1899 metus iki dabarties laiko aš sužinojau iš lietuvių partijos žmonių Vilniuje apie šiuos kunigus, palaikančius artimą pažintį su Vilniaus lietuvių agitatoriais ir vedančius lietuvių agitaciją prieš valdžią ir pravoslaviją.

Vilniuje kun. Juozas Ambražėvičius, šv. Jono bažnyčios vikaras. Kun. Antanas Pakštys, šv. Rapolo bažnyčios vikaras. Kun. Julionas Račkauskis, Vilniaus Labdarių Draugijos koplyčios kapelionas. Kun. Kastantinas Kontrimas, pa-Misionorių bažnyčios klebonas. Apie visus tuos kunigus ir jų agitaciją aš buvau Tamstai pranešęs savo raštuose prie protokolų iš 1899 m. gruodžio 29 d. Daugiau, apskričiuose.

Vilniaus apskrityje. Lavariškio klebonas Mironas. Lavariškio parapija yra 4-oj nuovadoj Mickūnų valsčiuj. Kun. Mironas aplanko kun. Ambraževičių. Kun. Ambraževičius sakė man, kun. Mironas norįs viską lietuviškai vesti. Inturkės klebonas kun. Kritaitis, 3-oj nuovadoj Malėtų valsčiuje. Jį kovo 4 d. minėjo man kontrabandininkas Zigmas Rubikas, Malėtų valsčiaus Lielių kaimo. Musninkų klebonas kun. Šimkūnas; Musninkų valsčius 2-oj nuovadoj. Čiobiškio klebonas kun. Šlamas, 2-oj nuovadoj. Kernavės klebonas kun. Miškinis, Musninkų val. 2-oj nuovadoj. Apie kun. Šinkūną, Šlamą ir Miškinį kun. Ambraževičius sakė tai esą Lietuvos

šviesuoliai. Be to, kun. Ambraževičius pasakė jiems esą gera veikti, nes jie viską turį po rankomis, Malėtų valsčiuje lietuviškųjų knygų sandėlius. Juos irgi dažnai aplanką iš Suvalkų gubernijos Lietuvos geradariai, t. y. kontrabandininkai, irgi iš Kaišiadorių. Be to, progai pasitaikius, iš Kauno vyskupo Paliulionio lūpų gauną išgirsti nuraminimo ir pastiprinimo žodžius. Bet ką mes čia Vilniuje nuveiksime su tokiu žvėriu, kaip mūsų vyskupas Zvieravičius!

Trakų apskrityje. Žaslių klebonas kun. Kybelis, Žaslių val. 2-oj nuovadoj. Žaslių vikaras kun. Krištaponis Būtrimonių klebonas kun. Kazimieras Daukša. Būtrimonių val. 3-oj nuovadoj. Dusmenų klebonas kun. Valentinas. Onuškio val. 4-oj nuovadoj. Jezno klebonas kun. Masiulis, Jezno val. 3-oj nuovadoj. Valkininko klebonas kun. Kuolas, Valkininko val. 4-oj nuovadoj. Apie šiuos kunigus minėjo man Kazys Būda, tarnaująs Vilniaus Apskrities Teisme. Kazys Būda susirašo su Būtrimonių klebonu kun. Daukša ir važinėja pas jį šventėms. Be to, Būda man sakė jis gerai pažįstąs Donatą Malinauskį, apie kurį aš Tamstai pranešiau protokolu iš 1899 m. gruodžio 3 d. Būda sakė Jezno klebonas kun. Masiulis esąs brolis to Masiulio, apie kurį aš Tamstai rašiau. Būda sakė visi tie kunigai labai draugaują su Donatu Malinauskiu, suvažiuoją pas Malinauskį arba visi nuvažiuoją pas vieną iš savo tarpo ir rengią lietuviškus literatiškus pasikalbėjimus. Visas tas ratelis gaunąs visokių lietuviškų knygų ir brošiūrų iš vieno Stakliškių parapijos kontrabandininko ir iš Suvalkų gubernijos.

Švenčionių apskrityje. Daugeliškių klebonas kun. Burba, Daugeliškių vals. 2-joj nuovadoj. Kuktiškių klebonas kun. Vilūnas, Kuktiškių val. 2-oj nuovadoj. Lingmenų klebonas kun. Nenevskis, Lingmenų val. 2-oj nuovadoj. Lintupių klebonas kun. Būgenis, Lintupių val. 1-oj nuovadoj. Apie tuos kunigus pasakojo man Simanas Žižys, buvęs Kauno R.-Katalikų Seminarijos auklėtinis, ir Simanas Usanis, buvęs Ukmergės apskrities mokyklos mokinys. Kaip jau Tamstai minėjau savo pranešime, Žižys ir Usanis dabar gyvena Vilniuje. Jie sakė šitie kunigai gauną knygų iš Ukmergės ir pas Lingmenų kleboną esąs vargonininkas Petras Šukevičius, kurs gaunąs lietuviškų knygų iš kontrabandininkų. Visi tie kunigai yra atkaklūs lietuviai ir uoliai platina visokias lietuviškas kenksmingas knygas.

Ašmenos apskrityje. Vyšnevo klebonas kun. Bertulis, Vyšnevo val. 4-oj nuovadoj. Grinkiškio klebonas kun. Ignas

Šopara, Grinkiškio vals. 1-oj nuovadoj. Derevnos klebonas kun. Gelažiūnas, Derevnos val. 2-oj nuovadoj. Salų klebonas kun. Pakalnis, Salų val. 1-oj nuovadoj. Del tų visų kunigų sakė man kun. Ambraževičius, jie vedą lietuvių propagandą; be to, ir pats kun. Ambraževičius jiems padedąs, kaip liudija laiškas, rašytas kun. Ambraževičiui Grinkiškio klebono kun. Igno Šoparos, kuriame šis prašo kun. Ambraževičių parūpinti jam įvairių lietuviškų knygų. Kun. Šoparos kun. Ambraževičiui laišką esu Tamstai įdavęs 1900 m. vasario mėn.

Lydos apskrityje. Varanavos klebonas kun. Jurgis Zimkus, Binekainių val. 2-oj nuovadoj. Rodunės bažnyčios klebonas kun. Burbulis, Rodunės val. 4-oj nuovadoj. Apie šiuos kunigus kalbėjo kun. Ambraževičius, daktaras Vileišis, Juozas Rubišis ir kun. Zimkaus giminaitis Antanas Kurmis. Juozas Rubišis, daktaras Vileišis ir Antanas Kurmis susirašinėja su kun. Zimkum. Be to, kun. Zimkus kas savaitė atvažiuoja pas daktarą Vileišį, kaip jau rašiau Tamstai savo pranešimuose. Antanas Kurmis sakė man jo dėdė kun. Zimkus turįs ryšių su Petrapilio lietuvių draugija, iš kur jis gaunąs ir lietuvių kontrabandos.

Dysnos apskrityje. Ikaznės klebonas kun. Butvydas, Perebrodės val. 3-oj nuovadoj. Kun. Butvydas gauna knygų vardu kažkokio Juozo Rodko per Braslavo paštą Kauno gub. Zarasų ap. Pas šitą Butvydą gyvena buvęs Vilniaus R.-Katalikų Seminarijos auklėtinis Šaulys. Juozas Rupšys susirašinėja su Šauliu. Apie Šaulį Juozas Rupšys sakė jis važinėjąs pas lietuvius kunigus, atvežąs jiems įvairių lietuviškų knygų už gerus pinigus. Šaulys norįs įstoti Kauno seminarijon. Daktaras Vileišis, kun. Ambraževičius, Simanas Žižys sakė man Papa atsiuntęs bulą lietuvių kalba. Šią bulą kunigai lietuviai skaitą žmonėms bažnyčiose, patardami aukoti pinigus nuodėmių atleidimui. Žižys sakė bula esanti hektografuota. Šitie pinigai eina lietuvių propagandai.

Vilnius, 1900 m. spalių 19 d.

Pr. Petrusevič.

PS. Šisai rusų caro valdžios špionas Pr. Petrusevičius, lenkiukas iš Kauno apskrities nuo Pernuvaros, neturtis, į mokslus buvo leidžiamas vienos dvarininkės. Greitas, žvalus, tinginys, nenuorama. Mokslo maža teišėjo. Buvo paskui 3-me kurse Kauno kunigų seminarijoje. Nesimokė, blaškėsi, apgaudinėjo savo ponią—globėją. Jos knygas išlicitavo savo naudai. Be ko kita, 2—3 pakius kun. A. Juškos dainų. Pa-

varytas iš seminarijos, žulikavo mieste ir Rusijoje. Pagaliau, užsiėmė šantažu ir apgaulėmis. Be ko kita, sumanė paštu siuntinėti siuntinius antdėtu mokesčiu. Gavo tokį siuntinį Liepojos dekanas bar. Ed. von der Ropp'as, dabartinis metropolita. Užmokėjo ir rado — seną knygą be vertės. Antrą tokį pat siuntinį gavo Mintaujos klebonas J. Leparskis. Šis, iš niekur nelaukdamas siuntinio, pinigų nesumokėjo, tik paprašė, kad paštas parodytų jam, už ką liepiama mokėti. Paštui atplėšus, rasta ryzų ir makulatūros. Paštas siuntėją Pr. Petrusevičių patraukė atsakomybėn. Tada Petr. gailiai meldė Leparskį, kad atleistų. Leparskis atleido.

Ilgai niekas nežinojo, kur ir ką beveikė vagilėlis ir kriminalistas. Štai, mariavitams ėmus meilintis Rusų valdžiai, šioji įsteigia jiems laikraštį — „Teisybė" ir jos redaktorium padeda... Pr. Petrusevičių. Jo jau būta Rusų ochrankos špionu. Čia jis apsiėmė „razoblačit" visą katalikybę: parodyti, kad visos jos knygos negali būti Rusijoje legalės. Ieškojo ir rado inkriminuojamų dalykų net Moralioje Teologijoje ir Casus Conscientiae. Plūdo ir siundė persekioti katalikus, jų kunigus, bažnyčias. Jo motyvų nežinome. Rodos lyg kerštas bažnyčiai, kaip to E. L. Voynich „Szerszeń" herojaus — Feliks Rivarez. Smaugė ir Lietuvą. Už ką, sunku bepasakyti. Nebent iš galutino doriškojo supuvimo. Lietuva Petrusevičiui nebuvo pamotė, šelpė, globojo.

Baisus individuamas tas Petrusevičius — kriminalistas — špionas. R e d.

2. V. L e v e c k a s.

Ponui Vilkaviškio ir Naumiesčio apskrities Žandarų Viršininkui Naumiesčio gyventojo Vinco Prano sūnaus Levecko prašymas.

Praėjusiais metais aš buvau areštuotas del „Šviesos" Draugijos ir pamatęs, jog teks man nekaltai nukentėti, aš pradėjau Tamstai davinėti donosus apie tuos žmones, kurie save vadina lietuvių socialdemokratais ir del kurių mane įtardavo valdžia. Tuomet buvau paliuosuotas iš Naumiesčio arešto namų ir š. m. liepos mėnesyje ir kai aš atvažiavau į Tamstos butą su pranešimu, tai Tamsta ir Suvalkų gubernijos Žandarų Viršininkas prižadėjot mane paliuosuoti nuo ištrėmimo, kuris man grėsė. Tuo aš nusiraminau. Tik prieš dvi dienas Naumiesčio burmistras netikėtai pasišaukė mane ir įsakė per 7 dienas išvažiuoti iš Pavislio krašto. Todel nuolankiausiai Tamstą prašau kuogreičiausiai pasirūpinti, kad mane paliktų

toje pat vietoje, aš gi ir toliau ištikimai ir dorai tarnausiu, kaip ir visus pereitus metus tarnavau.

Širvinta, 1909 m. spalių 1 d.

Vincas Leveckas.

Šitasai Leveckas buvo vienas stambiausiųjų prie LSDP šnipų slapyvardėmis „Svietlyj“ ir „Franc“. Iki 1908 m. nekartą buvo suimamas ir teisiamas. Suimtas 1908 m. rugsėjo 23 d. del „Šviesos“ bylos, jis tų pat metų spalių 13 d. davęs kalėjime pirmą savo „atvirą“ parodymą, kuriuo įskundė daugybę žmonių. Paskui dar kelis kartus duodavo parodymų, už tai lapkričio 15 d. buvo išleistas iš kalėjimo ir stojo nuolatinėn tarnystėn žandarmerijoje, kaip „slaptasis bendradarbis“, nuo 1909 m. kovo mėn., gaudamas pradžioje 10 rub. mėnesiui. 1910 metais žandarai moka jam jau 15 rub. mėnesiui, vėliau net po 20 rub. ir tiek jau mokėdavę iki pat didžiojo karo. Pradžioje duodavo žandarams svarbių žinių, vėliau, nutraukęs artimesnius santykius su partija, dažnai maitino žandarus pramanytomis informacijomis.

3. J. Dabrila.

Kalvarijos ir Mariampolės apskričių Suvalkų gub. Žandarų Valdybos Viršininkas. 1912 m. gruodžio 12 d. N 825. Mariampolė. Visai slaptai. Suvalkų gubernijos Žandarų Viršininkui.

Bendradarbis „Nadiežnyj“ pranešė būsią jau mėnuo, kaip iš Amerikos sugrįžo tėviškėn jo tikrasis brolis Motiejus Aleksandras Dabrila, gyven. Barzdauskų kaime Gižų gminoje Vilkaviškio ap., kurs 1911 m. buvo šaukiamas kariuomenėn, bet pasišalino nuo jos, emigruodamas Amerikon. Dabar jis gyvenąs pas našlę Trojanauskienę minėtame kaime, o kartais pas savo motiną Uršulią Dabrilienę arba slaptosi pas kalvį Matusevičių Užbalių kaime Vilkaviškio gminos ir apskrities ir dažnai užeinąs Vilkaviškin. Kadangi minėtieji bendradarbio pranešimai remiasi nesantarvėmis tarp brolių, tai jis prašo, kai bus pavartotos kokios priemonės prieš minėtąjį brolį, elgtis taip, kad jis nebūtų įtariamas. Rotmistras (parašas).

Jonas Motiejaus s. Dabrila, slapyvardė „Nadiežnyj“, tarnavo žandarams nuo 1908 m.

4. St. Kviatkovski, R. Tomaševič, M. Boreika.

Unteroficierius pridedamojo Vilniaus gubernijos Žandarų Valdybos Etato Vilniaus apskrityje. 1900 m. gruodžio 19 d.

M. Širvintai. Vilniaus Gubernijos Žandarų Valdybos Viršininko Padėjėjui Vilniaus apskrityje Raportas.

Pranešu Jūsų Malonybei, jog š. m. gruodžio 19 d. per turgų Musninkuose 2-oj nuovadoj Vilniaus apskrities Musninkų kaimo valstiečiai Stanislovas Kviatkovskis, Rapolas Tamoševičius, Mykolas Bareika pranešė man, jog pasirodžius Musninkuose kunigui Juozui Šimkūnui, Musninkų valsčiaus sienose pradėjo rastis valdžios draudžiamų lietuviškų raštų. Vienos tokios knygos esą pas Stanislovą Kviatkovskį ir jis man jas, visiems matant, parodė, sakydamas ją gavęs iš šio valsčiaus valstiečio Dubų kaimo Vinco Juozo s. Dubeičio. Be to, minėtieji valstiečiai pareiškė lietuviškos draustinos knygos esančios platinamos ir dykai betkam atiduodamos to paties valsčiaus kaimuose šių valstiečių: Dubų kaimo Vinco Dubeičio, Vindeikių k. Antano Mykolo s. Jankulio, to pat kaimo Antano Naneškevičiaus ir Komelių k. Juozo Kapuliaro. Įsidėmėjęs tokį jų pranešimą žodžiais, kad jie nuo to parodymo neatsisakytų, esu juos pakvietęs Musninkų valsčiaus valdybon, kad tenai jie savo pranešimą raštu surašytų. Taip pat minėtieji pranešėjai prašė mane atimti lietuviškas knygas iš Komelių kaimo valstiečio Juozo Kapuliaro, kurs jau bus sužinojęs apie jų įdavimą ir paslėpęs savo nusidėjimo pėdus.

Aš pasikviečiau Musninkų policijos urėdninką Žoludievą; drauge su unteroficieriu Gubinu ir pakviestuoju urėdninku atėjome Kapuliaro namuosna, bet nieko namie neradome, tik senę, kuri nė kalbėt kitaip nemoka, kaip tik lietuviškai. Iškrėtę namus, jokių pasakytųjų knygų neradome, teradome lenkišką maldaknygę ir lenkišką elementorių, abudu be cenzūros; jas paėmė urėdninkas Žoludievas įrašyti į policijos protokolą.

Prie to drįstu pranešti Jūsų Malonybei, jog kun. Juozas Šimkūnas apie š. m. lapkričio 17 d. iškirto Musninkų katalikų kapiniuose 48 medžius kurui, senieji medžiai Musninkų valstiečių padiegti atminimui. Del tokio kun. Juozo Šimkūno nusikalstamo darbo valstiečiai padavė ponui Vilniaus Gubernatoriui skundą, urėdninkas Žoludievas sustatė prieš kun. Šimkūną protokolą už neteisėtą medžių iškirtimą ir įdavė jį 2-osios nuovados Vilniaus ap. nuožiūrai. Prie šio pridedu Musninkų valstiečių pareiškimą ir sulaikytą draustiną knygą.

Unteroficieris Bondar.

5. Botvinka.

Pirmajame XIX amžiaus ketvirtyje visoje Lietuvoje buvo pagarsėjęs Vilniaus prokuroras Botvinka, dešinioji Novosilcovo

ranka. Visuose tardymuose mokinių ir studentų suiručių šis ištikimas ir aklas caro tarnas ypatingai pasižymėdavo. Dabar gavę jo tarnybos lapą, paduodame jį čionai; jis padės mums nusistatyti to „didvyrio“ biografiją, reikiamą anų laikų Lietuvos visuomenės judėjimo istorininkams.

Tarnybos lapas buvo sustatytas 1831 metais, jam atsistatydinant, kai jis turėjo 53 metus; taigi buvo gimęs apie 1778 m. Kilęs buvo iš bajorų Mogyliavo gub. Bychovo ap., kur jo tėvai turėjo dvarelį ties Pripolskio miesteliu. Be to, Ukmergės apskr. jie valdė 113 dūšių Klobinių dvare. Tarnauti pradėjo 1795 m. balandžio 12 d. aukštesnėsės „raspravos“ prokuroro raštinėje Mogyliavo vietininkystėje. 1797 m. perkeltas Mogyliavo žemutinin žemiečių teisman ir ten paskirtas sekretorium. 1802 m. perkeltas Mogyliavo gubernijos valdybon, kur greit gavo kolegijos registratoriaus laipsnį. 1803 m. paskirtas vertėju prie Mogyliavo civilinio gubernatoriaus, 1805 m. gubernijos sekretorium, 1807 tituliariu patarėju, 1809 m. perkeltas į Mogyliavo visuomenės globos įstaigą, kartu paskirtas gubernatoriaus sekretorium, 1810 m. gauna pirmąjį padėkojimą už uolų tarnavimą, 1813 m. sausio 17 d. paskirtas padėjėju lauko pašto direktoriaus prie I veikiančiosios armijos. Bet dar anksčiau, užėmus prancūzams Mogyliavo guberniją, nuo liepos iki lapkričio mėn. 1812 m. atlikdavo visokios rūšies slaptus paliepimus kunigaikščio Bagrationo ir Kutuzovo; ypatingai pasižymėjo, kuomet nukreipė prancūzus nuo kelio Ukrainon. Kitaip sakant, buvo karo šnipas. I armijos sąstate apėjo užsienius. Už visus tuos nuopelnus gavo visokios rūšies ordenų ir pažymėjimų.

1816 m. paskirtas Lietuvos-Gardino guberniniu prokuroru. 1817 m. bal. 28 d. paskirtas Vilniaus guberniniu prokuroru. 1820 m. buvo įtrauktas bendron bylon del neteisėto kyšių ėmimo už paleidimą rekrutų. 1823 m., prikomandiruotas prie Novosilcevo, lapkričio mėnesyje paskirtas tardymo komisijos nariu susekti slaptą studentų organizaciją. Gruodžio 6 d. komandiruojamas į Kražius susekti kaltininkų, surašiusių priešvalstybinį raštą. 1824 m. sausio 28 d. tuo pačiu tikslu siunčiamas į Kėdainius. Kovo 14 d. komandiruojamas Panevėžin susekti žmonių, kurie išmėtė atsišaukimus po valdininkus. Tuo pat tikslu gruodžio 26 d. komandiruojamas Ukmergėn. Už visus tuos nuopelnus gauna Vladimirą 3 laipsnio, caro padėką ir kolegijos patarėjo laipsnį.

To paties Novosilcevo įsakymu iš 1828 m. vasario 8 d. tardė Vilniaus gimnazijos mokinio Zachvatavičiaus bylą. Ga-

lop, 1831 m. kovo 19 d. atsistatydino. Ir už visus draugėn suimtus nuopelnus caro paliepimu buvo jam ir dimisijoje išmokama pilna prokuroro alga. —

III. Žandarmerijos veiksmas.

1. Vilniaus gub. žandarmerijos slaptasis biudžetas 1891—1901 m.

1911—12 m. visas Vilniaus žandarų darbas rėmėsi slaptaisiais agentais, kurių turėta keliolika, o kaip VI Vilniaus ochranoje, tai ir kelios dešimtys. Išlaidos laikyti filėriams tan biudžetan nebuvo nė įvedamos. Seniau gi visas slaptasis žandarų darbas rėmėsi daugiausiai, o kartais ir išimtinai, išviršios agentūros — vidujinė gi provokacija tiek mažą rolę telošė, kad galop keleriems metams nuo jos buvo net visai atsisakyta. Tuomet jai užtekdavo tiktai dviejų nuolatinių slaptųjų agentų, kurių vienas dirbo tarp gelžkelio teknikų, antras gi — tarp jaunuomenės. Toksai skirtumas žandarmerijos veikime darosi visai suprantamas, atsiminant skirtumą tarp tųjų epochų, kuriose jiems veikti teko. 90 metai Rusijos gyvenime, iš atžvilgio į revoliucijinio judėjimo intensyvumą, galėjo skaitytis labai ramiais: 80 metų „narodovolcų" teroras visai apmirė, kaip del valdžios persekiojimo, taip daugiausiai del iškilimo naujų jėgų: vieton inteligentiškai — miestiškojo „revoliuciniškumo" gimė rimtas darbininkų judėjimas, kuris iš pradžios turėjo beveik išimtinai grynai ekonomiškosios kovos spalvą. Tokioms apystovoms esant, valdžia nematė apčiuopiamo sau pavojaus, nors, be abejo, savo pasekmėse tas judėjimas buvo jai dešimteriopai pavojingesnis ir kaip parodė tolimesnis visuomenės judėjimo bėgis, nesulaikomas ne tik žandarų išviršios ir vidujinės agentūros, bet ir visos kariuomenės. Tik tą pavojų ji pamatė jau 1900 metų pradžioj, ir tuomet griebėsi kaip senųjų, taip ir naujųjų kovos priemonių, imdama organizacijos pavyzdžius net iš užsienio. Tuo laiku tas pavojus nebuvo matomas ir todel slaptoji kova su revoliucijos judėjimu plėčiusis tais metais iš lengvo:

1891 — 2409 r. 15 k.; 1892 — 2401 r. 4 k.; 1893 — 2523 r. 60 k.;
1894 m. viso išleista — 2561 r. 40 k.
1895 . . . . . 2439 r. 21 k.
1896 . . . . . 2184 r. 35 k.
1897 . . . . . 2470 r. 00 k.
1898 . . . . . 2608 r. 45 k.
1899 . . . . . 2775 r. 00 k.

1900 . . . . . 3852 r. 15 k.
1901 . . . . . 4362 r. 85 k.

Tokiu būdu 1891—1899 m. „slaptiems“ reikalams buvo leidžiama apie $2^1/_2$ tūkstančio kas metai, t. y. tiek, kiek ir buvo skiriama Policijos departamento. Paskutiniuose dvejuose metuose tos sumos jau nebeužtekdavo ir žandarų viršininkas bombarduodavo raportais pol. dep. prašymu padidinti asignavimus. Jam tuoj buvo asignuoti pinigai padengti deficitui, bet kartu sąryšyj su kylančiu darbininkų judėjimu ir reikalu reorganizuoti jo prižiūrėjimo darbą, 1900 m. normalis paskyrimas buvo pakeltas iki 4000 rub., 1901 m. iki 4500 rub.

Greta to keitėsi ir pati išlaidų sąstata. Nuolatiniai slaptieji agentai (vienas tarp geležinkelio technikų, algos 50 rub. mėnesiui, antras tarp jaunuomenės — 30 rub., o nuo kovo mėn. 1895 m. 35 rub. mėnesiui) buvo laikomi nuo 1891 m. tik iki spalių mėn. 1896 m. Nuo to laiko randame tik pripuolamus ar pagelbinius agentus, kurių užmokesnis atstoja slaptųjų agentų algą. Nuo pradžios 1900 metų vėl atsiranda slaptasis bendradarbis su alga 25 rub. į mėnesį, vadinamas „pašaliniu agentu“. Tais pačiais metais atsiranda ir pirmas konspiratyvis butas. Nuo pradžios 1901 m. galutinai visas darbas reorganizuojamas. Visas slaptasis prižiūrėjimas koncentruojamas rankose vieno gubernijos žandarmerijos viršininko padėjėjo, tai aukštai padidina visas išlaidas.

Tokiu būdu slaptoji agentūra per tuos II metų atsiejo — 11.037 r. 50 kap., o kartu su laikymu slaptojo buto pasimatymams su agentais — 11206 r. 50 k. arba 36,63 % visų išlaidų; visos kitos išlaidos gali būti priskirtos prie išviršiaus prižiūrėjimo, prie šnipinėjimo organizacijos; vieni pridedamieji užmokesniai fileriams ir žandarų unter-oficieriams reikalavo daug daugiau, negu vidujinis prižiūrėjimas ir siekimas. Ir toks apsireiškimas pastebimas ne-tiktai Vilniaus, bet ir kitose gubernijose — dar tuomet nevisai suprasta vidujinės agentūros svarbumas ne tik likvidavimui visų revoliucijinio judėjimo reiškinių, bet ir jų provokavimui, tikroj tojo žodžio prasmėj, nuo ko kaip Rusijos, taip ir užsienio policija niekados neatsisakydavo.

2. Rusų Žandarų veikimo revizijos.

Nuo 1905 metų revoliucijos visas sunkumas žandarų kovos su darbininkų judėjimu buvo perkeltas į vidujinę agentūrą. Tam reikalui 14 gruodžio 1906 metų išleidžiama „Položenije o rajonnych Ochrannych Otdielenijach“ ir „Položenije ob

ochrannych otdielenijach", Stolypino patvirtinti. Tais įstatais buvo nustatyti vidujinės agentūros pamatai. Kad agentūra galėtų tinkamą efektą pasiekti, reikėjo kartkarčiais vietoje jos veikimą tikrinti; tam reikalui rajoninės ochranos siuntinėjo tam tikrus revizorius. Vilniaus rajone 1912 m. buvo išreviduoti Gardinas, Lietuvos Brasta ir Baltstogė; 1913 m. Homelis, Pinskas, Mohylevas. Iš užsilikusiųjų tų revizijų apyskaitų kiek aiškėja ir pati žandarų darbo technika.

1911 m. Gardine buvo trys slaptieji bendradarbiai, 1912 m. liko tiktai du: 1) „Mohylevskij", tarnavęs kariuomenėj ir suteikiąs žinias apie anarchistus-komunistus ir 2) „Nepod" — prie „Bundo" — kuris tarnavo žandarams jau arti 6 metų ir buvo tolimas nuo organizacijos. Vėliau jis pačiam policijos departamentui neištikimas pasirodė ir buvo apskelbtas kaipo šantažistas; jo pavardė — Šperling Abromas, Gardino gyventojas. Žinios tų agentų suteikiamos buvo įrašomos į atskirus dienynus, skyrium kiekvienai organizacijai. Prie jų yra atskiras korčiukių katalogas kiekvienam asmeniui. Be tų dienynų kiekviena organizacija turi atskirą dienyną išviršiai priežiūrai. Be to, yra bendras alfabetinis korčiukių katalogas visų neištikimųjų asmenų ir skyrium ieškomų. Kadangi nebuvo atskirų slapyvardžių korčiukių — tai patarta ji įvesti. Be to yra atskiras korčiukių katalogas namų, kur gyveno neištikimiejie asmenys — kiekvienas namas turi trijų spalvų korčiukę. Susipažinti su partijų veikimu kiekvienai partijai užvesta atskira byla su atsišaukimų pavyzdžiais; be to, atskiros bylos kiekvienai organizacijai — komitetinės. Toliau archyvas fotografijų politiškų nusikaltėlių ir nelegališkų leidinių knygynas (jis tebuvo įtaisomas). Konspiratyvio buto pasimatymams su agentais nebuvo, nors tie pasimatymai buvo daromi konspiratyviai, tik žandarų viršininkas ateidavo į juos formoj. Jam patarta paduoti prašymą, kad būtų jam paskirti pinigai privatiems rūbams įsigyti. Be kitų byhų yra atskiros bylos agentūrinių žinių, gaunamų iš policijos departamento. Išviršią priežiūrą pildo 6 fileriai: keturi unter-oficieriai, privačiai persirėdę ir 2 — civiliai. Išviso viskas vedama tvarkoj, tiktai nurodyta, kad jau laikas likviduoti „Bundo" veikimą, t. y. padaryti suėmimus ir kratas. Prie likvidacijos patarta pasistengti surasti geriau informuotą bendradarbį. Be to, patarta ir be likvidacijos užmegsti ryšius su vienu partijos darbininku, kad jis būtų bendradarbis.

Per reviziją Brastoj paaiškėjo, kad tenai yra tik vienas bendradarbis prie „Bundo" — „Kosoj", bet ir tas už šantažą

atstatytas gegužės mėn. 1912 m. Vėliau policijos departamentas paskelbė, kad tai buvęs Dimitrij Kondratiuks. Be jo buvo da du pagelbiniai bendradarbiai — vienas nušviesdavo kaimo judėjimą — „Krepostnoj" — Brastos gyventojas, kuris del savo užsiėmimo nuolat važinėjo po guberniją, arti stovėjo prie gyventojų ir turėjo jų pasitikėjimą; kitas — „Lagernyj" nušviesdavo kariuomenės judėjimą. Patarta įsteigti nelegalių knygų knygynas ir bylą su atsišaukimų pavyzdžiais. Buvęs anksčiau konspiratyvis butas liko panaikintas del stokos bendradarbių. Fileriai buvo tiktai du — privačiai persirėdę žandarų unter-oficieriai. Duota bendras nurodymas — del stokos tinkamų agentų padaryti likvidaciją ir tuomet pasistengti išauklėti sau bendradarbį.

Balstogėj 1910—1911 m. buvo net dešimts bendradarbių, bet iki revizijai (1912 m.) teliko keturi: 1) prie partijos s. r. tarnavęs „Prijezžyj" nuo 1 kovo 1911 m. atstatytas už šantažą (Vainer Šmuel); 2) prie tos pačios partijos „Maks", atstatytas nuo birželio 1 d. 1912 m. (Girš Kurjanskij); 3) prie tos pačios partijos „Olenij", kaipo netinkamas, atstatytas nuo 1 rugsėjo 1911 m.; 4) prie „Bundo" „Serjoznyj" atstatytas nuo 1 vasario 1911 m. už šantažą (Abramas Zabludovskij); 5) prie tos pačios partijos „Fabričnyj", įstojęs tik nuo 1 birželio 1912 m., anksčiau gi dirbęs kaipo pripuolamas pranešėjas — narys „Baltstogės suvienytojo Komiteto mechaniškųjų audėjų"; 6) prie LDKPL „Subbotnij", dirbęs jau 3 metus, darbininkas, buvęs organizacijos narys; 7) prie tos pačios partijos „Martovskij", pats nuo 1 spalių 1911 metų atsisakęs; 8) prie anarch. kom. „Malyj" parėjęs Departamento policijos žinion (Chaimas Raiber); 9) prie anarch. kom. ir soc. rev. „Rusyj" — darbininkas — pusinteligentis, vienas įžymiausiųjų vietos partijinių darbininkų, turįs plačius ryšius ir didžiausį pasitikėjimą ne tik Baltstogėj, bet ir užsienyj (Dorožko Fiedor). Be jų buvo dar keletas pagelbinių agentų: 1) „Ručnoj" prie „Bundo" — darbininkas, turėjęs ryšius su audėjais; 2) „Zdorovyj" irgi prie „Bundo", inteligentas, anksčiau dirbęs organizacijoj; dabar ne dirba, bet turi ryšius ir darbininkų pasitikėjimą; 3) „Sojuznik" — artimas prie „banditų — plėšikų" ir nušviečiąs jų veikimą.

Technikoj trūksta tiktai knygyno. Be to buvo du tinkami konspiratyviai butai. Filerių 11 — visi liuosai samdomų.

Apskritai geriausiai pastatytąją priežiūrą rasta Balstogėj.

Homelyj per reviziją 30 sausio 1913 m. rasta 5 bendradarbiai: 1) prie sijon. social. „N 118" — buvo nulūžęs koją ir todel negalėjęs kokį laiką darbuotis; 2) prie soc. rev. „N 120" (Leony-

das Vencesevič) — dirbąs nuo 1908 m., mažai apsipažinęs su partijos dalykais, ir todel patarta jį arčiau prie centro pastumti; 3) prie RSDP — „N 127", kuris per ištisus 1912 m. neduodavęs žinių ir gruodžio mėnesyj atsisakė; 4) prie „Bundo" „N 129" — del savo darbo kartais ištisiems mėnesiams išvažiuoja iš Homelio; 5) prie „Bundo" „N 130" — pats organizacijon neįeinąs, bet turįs ryšius per savo brolį, kuris už politiškąjį nusikaltimą buvo nuteistas katorgon. Be jų nuo gruodžio m. 1912 m. apsiėmė suteikti žinias apie RSDRP gyvenąs Žlobine; 6) „Gromov". Kanceliarija ir visos statistikos žinios rastos tvarkoj. Konspiratyvis butas įtaisytas pas gerai žandarams žinomą ir ištikimą gimnazijos sargą. Visgi patarta butą įtaisyti pas kurį nors žandarą tarnautoją. Filerių — 6, iš jų trys privatūs ir 3 privačiai persirėdę žandarų unter-oficieriai.

Per 1912 m. buvo padaryta nedidelė „Bundo" likvidacija, nedavusi pasekmių.

Pinske 1912 m. slaptųjų bendradarbių nebuvo, bet turėta trys pagelbiniai agentai: 1) prie „Bundo" — „Prikaščik", pradėjęs tarnystę nuo spalių m. 1912 m. Pats nėra organizacijos narys, bet turi žinių per savo brolį, kuris 1905—1906 m. buvo įžymus partijos veikėjas. Patarta įvesti jį į organizaciją; 2) prie „Pojalei-Cion" — „Ivan Ruchockij", dirbąs nuo liepos m. 1912 m.; 1905, 1906 m. buvo organizacijos narys, dabar ne; patarimas toks pats, kaip ir prie pirmojo; 3) prie gelžkeliečių sąjungos „Epštein"; anksčiau dirbęs prie „Bundo", bet sukompromituotas iš jo pasitraukė ir nuo spalių m. 1912 m. pradėjęs dirbti prie „sąjungos". Del savo užsiėmimo turi artimus ryšius su gelžkeliečiais. Be jų žandarų virš. rotm. Archangelskij stengiasi įvesti į gelžkelio dirbtuves žmogų, palinkusį prie bendradarbiavimo. Visa kita maž-daug tvarkoj. Yra ir konspiratyvis butas, bet del kai-kurių priežasčių negalės ilgai laikytis. 1912 m. buvo padarytos kovo ir gegužės m. dvi likvidacijos bundiečių, suimti gi patraukti atsakomybėn; spalių mėn. buvo padaryta likvidaciją „Pojalei Cion", bet be pasekmių.

Mohylevas reviduota 1 vasario 1913 m. Rasta bendradarbiai 1) „Dva" prie soc. rev.; dirbąs nuo balandžio 1911 m.; pastojęs kariuomenėn, nustojo davinėjęs žinių; 2) prie soc. rev. „Znakomyj" — dirbąs nuo gruodžio 1911 m. iki lapkričio 1912 m., kuomet paleistas už melagingas žinias ir 3) pag. ag. prie RSDRP „Bielyj", dirbęs Klimovičiuose be algos; 4) prie „Bundo" — „Peterhofskij" — nuo geg. 1912 m. iki lapkr. t. p. metų, kuomet jis išvažiavęs Amerikon; nuolatinės algos negaudavo — tik vieną kart gavęs 3 rublius; 5) „Rezvyj" — palinkęs prie šan-

tažo štučninkas; 6) „Pripuolamas“ — padaręs dykai vieną pranešimą. Visas kitas maž-daug tvarkoj, kospiratyvio buto nėra — pasimatymas su bendradarbiais viešbučiuose; filerių — 9 persirėdę privačiai žandarų unter-oficeriai.

Gruodžio mėn. 1911 m. buvo padaryta be pasekmių likvidacija šerininkų sąjungos.

Slaptosios draugijos.

Jonas Kaziūnas. „Nemunėlio ir Apaščios Susivienijimas“. „Palemonas“.

(A. Sabaliausko, Kaune.)

Jei mes minim ir medžius, tuos drūtuosius ąžuolus, kurie buvo tik liudininkai mūsų praeities, tai tuo labiau minėtini vyrai, kurie aktyviai prisidėjo prie įvykinimo mūsų tautos troškimų.

Paminėtasai Kaziūnas buvo vienas tų grandinės grandelių, kuria skynės sau kelią ir plėtės „Aušros“ ir „Tėvynės Sargo“ laikais tautinis susipratimas. Ką būtų padėję šviesuolių užsidegimas ir kurstymas raštais, jei nebūtų buvę tų raštų platintojų. O anais laikais būti platintoju tų prūsinių leidinių nebuvo lengvas darbas. Reikėjo didelio patriotizmo, susipratimo ir drąsos kišti pirštus į tą pavojingą darbą. Užtat, manau, labai brangintina atmintis tų vyrų.

Ir stebėtina: anais laikais ko ne kiekviename sodžiuje (kalbu apie Biržėnus) atsirasdavo po vieną žmogų, pas kurį galėdavo užeiti ir be baimės, kaip pas savo žmogų, pernakvoti nešėjas knygų iš Prūsų. Iš tokių buvo ir Jonas Kaziūnas iš Geidžiūnų Biržų valsčiaus. Aš jį pažinau klierikaudamas 1891 metais ir paskui per visas atostogas pas jį su kitais draugais, ypač su dabar kunigu Julijonu Paliuku, lankydavaus. Kaziūno tėvo (juos taip gi vadindavo ir Kuteliais) būta nepaprasto vyro. Aš jo nebepažinau, bet jo darbai liudija apie jo darbštumą, sumaningumą ir taupumą: pastatė vėjo malūną Geidžiūnuos, įtaisė mašinas vilnoms karšti, savo lėšomis pastatė koplyčią Geidžiūnuos, kuri nūnai padidinta virsta atskiros parapijos bažnyčia, ir nusipirko namus Biržys. O turėjo tiek pat, kaip ir kiti ūkininkai Geidžiūnuos. Dar taip gi leido į mokslą jaunesnįjį sūnų Luką, kurs, rodos, del lietuvių raštų turėjo prasišalinti į Ameriką. Iš viso gi sūnų buvo 5. Malūną tėvas pavedė Jonui. Ir tatai gal būt Jonui padėjo platinti raštus žmonėse, viena, kad be įtarimo galėjo susitikti su žmonėmis, o antra, kad ir

šiaip malūnas ir kalvė tai vietos, kur sodžiuje suplaukia visos žinios.

Jonas Kaziūnas, kaipo ištikimas ir savas žmogus, buvo vienas tų, kurie, kiek atsimenu, taip apie 1894 metus, susirinkę Savučiuos pas Paliulį, įkūrė, žinomą slaptą draugiją „Nemunėlio ir Apaščios susivienijimas“ platinti tame krašte raštams, kelti tautiškam susipratimui ir rinkti visokiai medžiagai to krašto istorijai ir folklorui.

Prie šios progos bene bus naudinga mūsų istorijai pranešti minėtos draugijos įkūrėjų vardus. Be manęs ir Jono Kaziūno buvo dar: dabar kunigas Jul. Paliukas, dabar reformatų pastoris Paulius Jakūbėnas, veterinorius Nastopka iš Rinkuškių, Čėrka iš Leitiškių ir pats šeimininkas Mykolas Paliulis, kurio namai iš seno turėjo vardą gerų tautiečių. Kiekvienas pasirinko sau slapyvardę: Paliulis Mykolas — Riešutys, Paliulis Tomas — Liulis, Nastopka — Kilučių Agaras, Čėrka — Starkas, Kaziūnas Jonas — Dulkė, Jakūbėnas — Svirplys, Sabaliauskas A. — Gurgutis, Paliukas — Skruzdė.

Minėtoji draugija leido ir hektografuotą laikraštėlį „Palemonas“. Buvo išėję du—trys numeriai; redagavo Paliukas; spausdinamas buvo Nem. Radvilišky; jam net vinjetę buvo nupiešęs Čėrka. Savo tėvynėj Krikščiuos dar gana ilgai pastogėj matydavau to laikraščiuko numerius, tik paskui visai pražuvo; ir vargiai ar beužsiliko dar kur koks jo egzempliorius. Minėtas Čėrka savo sode padirbdinęs palapinę, kuri ir dabar tebestovi, buvo pradėjęs rinkti raštus apie Lietuvą, iškasenas ir kitus praeičiai įdomius daiktus.

Mano užrašai.

(A. Dambrausko, Kaune.)

1914.

Kovo 3 d. kun. Prapuolenis atsiuntė telegramą: Karevičius paskirta Kauno vyskupu. Ačiū Dievui! Bus tai pirmutinis vyskupas ne „iš lenkų malonės“. Iš šalies girdėti, kad lenkai rengias jį sutikti kuoiškilmingiausiai — „su arkliais, su karietomis ir kitomis dovanomis“. Mes jį sutiksime su karštomis, meilės pilnomis širdimis.

1915.

Nuo 14 rugsėjo 1914 m., kuomet iš Surviliškio atvykau Vilniun, iki 10 spalių, kuomet sugrįžau iš Vilniaus Kaunan, nieko neįrašiau savo dieninin. Kažkodel nebuvo tam tikro ūpo.

Nuo 10 spalių iki 15 lapkričio, kol atgavau butą, kol privedžiau į tvarką savo knygas, vėl nebuvo nei noro, nei akstino imtis plunksnos.

Vilniuje bebūdamas, parašiau kelias dešimtis straipsnių „Vilčiai“, išverčiau rusų kalbon savo matematiškąjį veikalėlį „Pri novoj trigonometrijoj sistemoj“, žymiai jį papildęs ir pertaisęs; sustačiau „Geometrijos vadovėlį dviklasėms mokykloms“; prirengiau spaudon ir pats savo ranka perrašiau kun. Račkausko „Aplankymą Šv. Sakramento“; parašiau platų laišką rusų filosofui Berdiajevui apie Wronskio mesianizmą, perskaičiau keletą rimtesnių veikalų, kaip šit: Ladyžinskio „Swiet niezrimyj“, „Tiomnyja sily“, Trubeckojo „Mirovozrenije Wl. Solovjovo“, Guignebert'o „Evolution des dogmes“, Mierežkovskio „To bylo i budet“ ir keletą kitų mažesnių moksliško turinio veikalėlių.

Darbuose ir skaityme nebuvo sistemos: dirbau kas pasitaikė, skaičiau, kas papuolė. Tai yra didelė mano yda, kurios niekaip negaliu apgalėti.

Tiek apie pereitus metus. Šiandieną, Dievui padedant, pradedu naujus metus.

15 (28) lapkričio 1915 m. Šią dieną užrašau kaipo pirmąją naujų metų dėliai dviejų priežasčių: 1, šiandieną 1-a Advento nedėlia, t. y. bažnytinių metų pradžia, 2, nuo šios dienos Žemaičių vyskupijon įvedama n a u j a s s t i l i u s. Senai troškau tos reformos, jungiančios Lietuvą su visa vakarų Europa; tikėjaus, kad tą reformą įvykins rusai, tam tikrais ukazais... Bet ji įvyko visai tyliai, be jokių ukazų ir debatų. Paliepta praeitą nedėldienį bažnyčiose paskelbti, kad nuo ateinančio nedėldienio prasidės adventas ir tiek. Paliepta ne vokiečių įsakymu, bet laikinos dvasiškos vyresnybės paliepimu. Vilniuje naujasis stilius įvesta tokiu pat būdu 18 (1) rugsėjo ir spalinės pamaldos laikyta sykiu su visa Europa. Vokiečiai prie tos reformos nei ragino, nei jos draudė. Norite, laikykitės senojo stiliaus, norite — priimkite naująjį. Tuo būdu ta svarbi kalendoriaus reforma įvyko nejustinai. Nereikėjo jokių leidimų, nutarimų, įsakymų....

Man rodos, kad ir daug kitų svarbių reformų savaime įvyktų gyvenime, jei nebūtų daroma daug kliūčių iš šalies senosios tvarkos palaikytojų, kurie patys nenorėdami piršto pajudinti, neleidžia nė kitiems tverti naujų gyvenimo sąlygų. Ypač tai žymu bažnyčios tvarkoje.

30. Remiantis jausmais, sunku suvaldyti piktumas ant žmonių, sukėlusių šį karą. Jei pralietasai kare kraujas, ašaros

ir žmonių skausmai kristų ant politikų prie šio karo privedusių, tai jie ištikrųjų turėtų atsidurti pragaro dugne. Joki bausmė jiems nebūtų perdidelė. Bet Dievo teismas, tur būt, bus jiems malonesnis, nekaip milionai sužeistųjų ir nuskriaustųjų kad norėtų... Žmonės mato karo baisenybes, bet nemato kovojančių tautų kaltybių. O tuo tarpu tų kaltybių yra ir daug, tik ramiu laiku apie tai nekalbama. Nekalba beveik niekas apie savos tautos kaltes, nes tai nemalonus dalykas. Nekalba ir apie kitų tautų kaltes, bent viešai, nes tai priešintųs diplomatijai ir gerų santykių su kaimynais palaikymui. Ypač parbilti apie didžiųjų tautų bei valstybių kaltes ramiu būdu nelengva. Joks laikraštis, kuriam rūpi geras vardas, nepriims straipsnio apie viešas didžiųjų tautų nuodėmes, apie laužymą tarptautinės teisybės, t. ir t., vienas tik karas tą farizaišką diplomatiją prašalina ir duoda progos apie neprietelingas didžiąsias tautas viešai ir atvirai pakalbėti, visas jų daromąsias kitoms silpnesnėms tautoms skriaudas priminti, apie jų morale vertybę išreikšti savo teisingą nuomonę.

Gruodis.

1. Pradžioje karo skaičiau vien rusų ir lietuvių laikraščius. Paskui gaudavau ir francūziškųjų arba kaip dabar „Dabartis" rašo, „fransiškųjų". Ir vieni ir kiti, atskyrus lietuviškuosius, buvo pripildyti visokių plūdimų ant vokiečių. Rusų publicistai stengiasi sumaišyti su purvais visa, kas vokiška, pradedant nuo kaizerio ir baigiant vokiečių kalba ir kultūra. „Fransai" nepasidrovėjo net ir vokiečių katalikystę išniekinti. Vokiečiai, girdi, esą niekam neverti katalikai. Jie neklausę Pijaus X, reikalavę paliuosavimo nuo antimoderniškos priesiekos, nenorėję panaikinti savo darbininkų draugijų, kuriose katalikai bendrai veikia su protestantais etc. etc. Kiek čia tiesos, sunku atspėti. Bet kad „fransų" katalikystė būtų geresnė ir aukščiau stovinti nekaip pas vokiečius, tai labai abejotinas dalykas. Paviršutinė katalikystė Fransijoje (k. š. ilgi kunigų rūbai, viešas gatvėse breviariaus kalbėjimas, pasyvus priėmimas visų Pijaus X įsakymų etc.) gal ir labiau žymu, bet dvasios kilnumo, persiėmimo religijos tiesomis, rimto į bažnyčią atsinešimo — Vokietijoje benebus tik kur kas daugiau. Ir man matos, jei ilgainiui ir kils Bažnyčios atnaujinimas iš kur, tai tik ne iš Fransijos ar Italijos, bet greičiausia iš Vokietijos, nes vokiečiai katalikai netik meldžias, bet ir rimtai galvoja ir moka dirbti ir organizuotis. Francūzų gi katalikai — tai daugiausia *des bons passifs*... Iš pasyvumo sunku ko nors gera sulaukti.

2. Kas man labiausia nepatinka francūzuose katalikuose — tai asmeniškos iniciatyvos stoka pas juos. Kunigai iniciatyvą visame kame palieka vyskupams, vyskupai — popiežiui; rezultate viskas lieka nugrimzdę rutynoje. Katalikystė dažniausiai vienijama su francūzyste. Vadinas, tai parodo masonams, kad katalikas gali būti draug ir karštas patriotas. Ypač šiam kare ant to patriotizmo jojama lyg ant arkliuko. Juo giriamasi, jis kišama visur, kur reikia ir kur nereikia. Net šlykštu darosi, skaitant, kaip „La Croix" aprašinėja „karžygiškus" kunigų francūzų darbus („Belles figures des prêtres soldats"). Suprantu kunigą kapelioną, kunigą sanitarą, gelbintį sužeistuosius mūšio lauke; bet kunigas, vedąs kareivius į mūšį su durtuvu ar su kardu rankoje — niekaip mano galvoje netilpsta. Toks kunigas atrodo greičiau kunigo idėjos karikatūra, o ne „belle figure". Tuo tarpu francūzai tą bjaurią krikščionystės parodiją stengias nuteisinti „šventu patriotizmu". Netrukus, gal išgirsime, kad francūzų valdžia yr paliepus kunigams pildyti budelių priedermes ir jie vardan patriotizmo pasiėmę tą „irgi šventą darbą" šventai pildyti... Tokio servilyzmo sunku kitur surasti. Nei rusai, nei vokiečiai to nedaro, o „fransai" verčia katalikų kunigą imti šautuvą į ranką ir eiti priešų galabyti. Ir „fransų" vyskupai tyli ir „fransų" kunigai eina ir randa net, kad tai nesipriešina nei sąžinei, nei katalikystei!

Graži katalikystė! Vardan katalikystės protestuota Fransijoje prieš kiekvieną naują kad ir krikščioniškiausią idėją; protestuota net ir prieš „Sillon'ą"; tik neteko girdėti protestų prieš kunigų traukimą kariuomenėn. Francūzams, kaip ir lenkams, katalikystė, kiek patėmijau, tai tik kaukė. Ji užsidedama, viešai pasirodant; bet gyvenime, namie, išskyrus tikinčias moteris, ji numetama, kaip nereikalingas dalykas. Iš viršaus jie katalikai, o viduje didesni ar mažesni bedievukai-volteriukai. Dėliai to iš Fransijos ir išeina daugiausia prieš katalikystę knygų, rašytų ne masonų, bet „tikrų katalikų", tik prisidengusių įvairiais pseudonimais.

3. Karas ardo, naikina, karas varžo, kliudo gyvenimui. Tai dalimi tiesa. Bet karas įneša gyveniman ir daug gera. Pav., jis beprotišką miestų gyvenimą, kuriame dieną miegota, o naktimis dūkta, ūžta, trankytasi — visai panaikino. Paliepta po devintai nesivalkioti mieste — ir šis paliepimas pildoma. Tylu, ramu naktį; žmogus, dieną dirbęs, gali tikrai pasilsėti. Ši tvarka reikia visados palaikyti. Bet ar ji bus palaikyta, abejotina. Grįš ramybė — o su ja vėl atsinaujins sena vidujė gyvenimo

neramybė, betikslis, chuliganiškas ūžimas, trankymasis. Nevienas gailėsis panaikintų „karo suvaržymų“.

4. Homo homini arcanum. Nežinau, ką mano artimiausis mano kaimynas, kurs taip gi nežino, ką aš manau. Kiekvienas savyje laiko paslaptį, sui generis ezoterizmą, kurį dažniausiai ir nusineša su savim kapan. Del ko taip yra? Man rodos, delto, kad žmonės permaža rūpinasi sužinoti artimo paslaptyje laikomas pažiūras, idėjas, svajones. Ignoti nulla cupido. Šis senas aforizmas čia ypatingai pildosi. Jei žmonės turėtų daugiau žingeidumo pažinti savo artimų giliausias, ezoteriškiausias mintis, jie nepaliautų klausti vienas antro, o ypač žymesnių vyrų: apie ką sveikas galvoji, kokiais klausimais esi užsiėmęs, kas tave nūn labiausiai interesuoja. Užduoti panašūs klausimai dažniausiai nepasiliktų be atsako. Jei klausiamasai toli gyvena, užsimegstų interesinga korespondencija, naudinga abiem pusėm. Klausiamasai būtų paragintas suformuluoti ir išdėstyti savo mintis bei tyrinėjimų rezultatus ant popieriaus; klausiantysis, gavęs atsaką, sužinotų nevieną sau naują dalyką. Pascalis, Dekartas, Leibnitzas prie daug mokslo dalykų nebūtų priėję, jei jų korespondentai savo laiškais ir klausimais nebūtų atkreipę jų domės į tuos mokslo dalykus. Gyvo žmogaus laiškas, judinąs kurį aktualį klausimą, daug daugiau duoda tyrinėtojui sugestijų, negu giliausieji mirusiųjų žmonių veikalai. Nes gavęs laišką, matai, kad žmonės tuo ar kitu klausimu interesuojasi. Niekam gi neklausiant, dingsta noras pradėtasai darbas ar tyrinėjimas toliau varyti. Nesiinteresavimas tuo ar kitu tyrinėjimu dažnai užmuša jį. Kam aš tyrinėsiu, sako sau tyrinėtojas, jeigu tas dalykas niekam nerūpi. Šv. Rašto žodžiai „vae homini soli“ ypatingai pritinka tyrinėtojui. Paliktas pats vienas sau, jis nedaug tenuveiks. Ypatingai nelaimingas yra mokslo žmogus pas mus Lietuvoje. Jis visada vienas, niekas jo tyrinėjimais nesiinteresuoja, nieks jo nepaklausia: ką veiki, prie ko esi priėjęs? Nei kritikų, nei entuziazmo, nei pasekėjų, nei mokinių jis nepaliks. O tuotarpu lietuviai turi gabumų ir galėtų pasižymėti ne vienoje mokslo šakoje. . . .

5. Leibnitzas ilgą laiką buvo užsiėmęs susivienijimo bažnyčių (katalikų ir protestantų) klausimu. Jis svajojo „sutversiąs tikrąją Bažnyčią“. Del sutvėrimo nesutvėrė, bet kelią tam sutvėrimui nurodė gan teisingą. Jo išmanymu ši ateities Bažnyčia 1, turėtų būti apkuopta nuo filosofijos prilipusios prie dogmatų (cette Eglise serait d'abord purifiée de tuote la philosophie, qui se surajoute en général au dogmatisme); 2, reikėtų griežtai aptarti ir apriboti valdžią ir Bažnyčios neklaidingumą

(les pouvoirs et l'infallibilité de l'Eglise); 3, Bažnyčiai reikėtų palikti teisę spręsti apie apreiškimo tiesas, nes tai jos sritis, bet ne apie grynai filosofiškąsias tiesas; į šias Bažnyčia neturėtų kištis. . . Visas keblumas tik tame, kaip atskirti apreiškimo tiesos nuo tiesų, prie kurių prikibo šiek tiek filosofijos.

6. Dar ir 1903 metais Vokietijoj tikėta, kad katalikų su protestantais susivienijimas yra galimas. Žiūr. Dro. C. Seltmann'o veikalą: „Zur Wiedervereinigung der getrennten Christen, zunächst in deutschen Landen". Breslau 1903, 391 S. Ir aš prieš 25 metus po Solovjovo įtekme maniau krikščionių susivienijimo klausimą esant išrišamą. Bet dabar matau, kad tai gal įvykti nebent pačioj istorijos pabaigoje . . . kaip Solovjovo apysakoj apie Antichristą. Iki tam taikui susivienijimas neįvyks, nes Rymas nesutiks duoti atsiskyrusiems tokių teisių, kurias jie užvis brangina, t. y. pravoslavams pilną autonomiją, o protestantams l i b e r u m e x a m e n. Iš kitos šalies vėl nei pravoslavai, nei protestantai nesutiks klausyti Rymo kongregacijų nutarimų netik tikėjimo ir doros klausimuose, bet ir mokslo dalykuose. Pav. Bibliškosios Komisijos nutarimai apie Evangelijų autorius ir panašius klausimus protestantams neturės jokios reikšmės, t. ir t.

7. Dar Leibnitzas teisingai pažymėjo, kad „bažnyčių s u s i v i e n i j i m a s dar ne v i e n y b ė". Vadinas, protestantai neatsisako vienytis, kaip lygūs su lygiais, bet jie niekaip nesutinka būti v i e n a su katalikais, t. y. nenori su jais susilieti taip, kad tarp vienų ir kitų nebūtų jokio skirtumo. Tokios v i e n y b ė s, t. y. p a s k e n d i m o k a t a l i k y s t ė j e jie nenori pripažinti. Jie nori palikti liuosi, pilnateisiai Bažnyčios nariai su savo liberum examen. Bet kaip gal absoliuti popiežiaus valdžia sutikti su liuosu liberum examen, aš nesuprantu. Deja, ir Dro. Seltmann'o veikalas man to klausimo neišaiškino.

8. Atvažiavo iš Vilniaus Dovydaitis ir paskirtas tapo lietuv. gimnazijos direktorium. Tuo būdu yra viskas: ir direktoriai ir profesoriai ir mokinių apie 200 — nėra tik vadovėlių iš ko mokytis. Mano išverstasis Geometrijos vadovėlis vos tepradėtas spausdinti, ir tai, deja, pridirbta bjaurių teksto iškraipymų. Sutverti mokslo literatūra susyk, pasirodo, nelengvas darbas.

9. Andai išverčiau savo straipsnį apie vysk. Valančių, perrašiau kitą iš „Žinyčios" apie kun. Lideikį, sumaniau išleisti atskirą tomą įvairių biografijų, nekrologų, atsiminimų. Čion turės įeiti mano straipsniai apie vyskupą Baranauską, Paliulionį, Cirtautą, Jaunių, kun. Skarupskį, kun. Sereiką, kun.

Katelę, kun. Kaupą, Anūprą Vaitkevičių ir k. Susidarys nemažas tomas. Tik kada tai bus galima atspausdinti?

10. Paskelbta, kad visi turi eiti fotografuotis dėliai pasų.

11. Vilniaus g. N 39 įtaisyta fotografija ir biuras pasams gaminti. Nufotografuota, užrašyta vardas, pavardė, gimimo metai, vieta, užsiėmimas, tikyba, gimtoji kalba; išmatuota aukštis, paimta ženklas nuo smilio piršto. Man teko 4007 n-ris. Biure užrašinėjo vien vokiečiai ir lenkai iš Poznaniaus. Kaip jie susišnekėjo su lietuviais, vienas Dievas težino.

12. Susitikau su p. Pohoskiene. Pasiliko Kaune dėliai savo „Jasiaus", nabašninko vyro, palaidoto Kauno kapinėse. Kad nepaliktų „Jasius" vienas, išsižadėjo rusų valdžios mokamo pensiono ir bevelijo tarnauti, kaip gailestingoji sesuo. Nepaprastas meilės pavyzdys, juo nuostabesnis, kad pati Pohoskienė yra t i k r a l e n k ė, o jos vyras buvo lietuvis.

13. Deja, tokių lenkių — labai labai nedaug. Jei Pohoskienė, mylėdama vyrą lietuvį, o gal net tiktai „litviną", pamylėjo ir lietuvių tautą ir užjaučia jų reikalus, tai iš kitos šalies yra Kaune kur kas daugiau tokių lenkių, kurios ištekėjusios už vyro lietuvio, pasilieka karštos endekės, uoliai dalyvauja visuose lenkų sumanymuose kauniškei lenkystei praplėsti, ir karštai neapkenčia visa, kas yra lietuviška. Žinoma, sunku pasakyti, ar šita kauniškių agitacija yra einanti iš gilaus įsitikinimo ar del gešefto, „kad lenkai jų neboikotuotų", ar iš vienos ar kitos priežasties — drauge. Bet faktas pasilieka faktu, kad kauniškių lietuvių žmonos dažnai figuruoja, kaip žymios Kauno lenkų veikėjos. Liūdna ir gaila, bet nieko nepadarysi. Jei čia galima išvesti koks pamokymas, tai nebent tas, kad jauni lietuviai saugotųsi lenkių ir nevestų jų. Nes tokių Pohoskienių gal rasis viena iš miliono, o tokių A-skienių etc. tūkstančiai.

14. Tautų santykiai be galo painus dalykas. Painioja jį daugiausia tautinis egoizmas. Mažosios tautos neturi jėgų, didžiosios neturi sąžinės ir gėdos. Tuo žvilgsniu lenkai užima, tur būt, pirmutinę vietą. Mat, jie irgi laiko save didele tauta ir todel į mažesniąsias, kaip, šit, lietuvius, baltgudžius, žiūri, kaip į etnografiškąją medžiagą savo būsimosios „didžiosios Lenkijos" politiškam kūnui stiprinti.

15. Atsiėmiau pasą. Tokį pasą aš suprantu — jis gali pasiekti tikslą, kuriam pasai skiriami. Sulyginus su rusiškuoju, vokiškajam reikia pripažinti pirmenybė visais žvilgsniais.

16. Vakar pasipažinau su dru Steputaičiu. Įteikiau jam „Draugijos" 86 n-rį, kur yra straipsnis apie mūsų santykius su lenkais. Šis straipsnis, matyti, užinteresavo šį Prūsų veikėją.

nes ten tarp kitko paminėta ir apie lenkų spaudos plūdimus del žinomosios jo prakalbos Landtage.

17. Sumaniau parašyti šv. Tėvui pranešimą apie Žemaičių vyskupijos padėjimą. Dabartinis padėjimas, ištikrųjų, nenormalus. Vyskupui į Kaukazą gydytųs išvažiavus, valdytoju paskirtas tapo prel. J. Maculevičius; apie tai buvo pranešta ministrui ir gauta jo sutikimas. Bet vyskupo Kanceliarija negalėjo sužinoti (?!), kame yra kun. Maculevičius ir nepasiuntė jam savo laiku popieriaus apie tą paskyrimą. Dėliai to vyskupas buvo priverstas privatišku laišku valdymo vyskupijos teises suteikti Panevėžio klebonui kun. Stakauskui. Vokiečiams užėjus, šis tą laišką jiems parodė ir tapo pripažintas vyskupijos valdytoju. Be to, kan. Pacevičius sakosi turįs tokį pat privatų vyskupo laišką, kame jam suteikiama teisė valdyti Kauno miesto kunigiją. Taigi išeina divisum regnum, nes yra trys nėva valdytojai, o nė vieno kaip reikiant.

19. Rašymas laiško į šv. Tėvą sunkiai eina, ar tai del mano senatvės, ar del sunkios atmosferos, kurioje gyvenu, ar del kitko, nežinau. Tačiau varysiu toliau darbą, nes man rodos, kad jis sutinka su Dievo valia. Šv. Tėvas yra mums vyskupą davęs, jis gal ir paliepti jam, kad grįžtų prie savo avijos. Tas jo sugrįžimas atrodo galimas dalykas, juoba kad vokiečių valdžia, kaip tvirtina vokiečiai kunigai, nebūsianti tam priešinga.

20. Šiandien atsiųstasai kareivis rinko mūsų namuose misingines „kliamkas". Rado jų keliolika ir išsinešė. Taip esą paliepta.

21. Šiandieną vaikai iš Aleksoto negalėjo ateiti į prieglaudą, nes ėjo be „pasų" per tiltą. Nesuprantu visai tos naujos tvarkos. Reikia šis faktas geriau ištirti. Be nebus čia koks nesusipratimas.

22. Gavau Welter'o „Lehrbuch der Weltgeschichte für höhere Lehranstalten" trijuose tomuose. Yra tai istorijos vadovėlis, vartojamas vokiečių katalikų mokyklose. Pirmutinė jo laida išėjo 1826 metais. Dabar ji ištaisyta Dro A. Hechelmanno, išeina 36 laidoj. Vadinas, geras vadovėlis nemetama lauk ir nepakeičiama kitu naujo autoriaus, bet tas pats taisoma, tobūlinama. To kelio reiktų ir lietuviams laikytis.

23. Trijuose visuotinosios istorijos tomuose jos autorius Welteris nerado reikalo paminėti lietuvius. Jų ten nėra nė vardo. Keistoka. Pasirodo, jog vokiečių mokslu, bent istorijoje, lietuviams sunku naudotis. Išvertus Welterio vadovėlį

lietuvių kalbon, nekiek būtų naudos. Išeina, kad kas vokiečiui gera, lietuviui netinka. Rašant visuotinosios istorijos vadovėlį, reikia daug kas saviškai perdirbti.

24. Užbaigiau rašyti laišką šv. Tėvui apie mūsų vyskupijos padėjimą ir įteikiau kun. Feiliui. Vakare Zitiečių kūčiose turėjau prabilti apie pamatinę Kalėdų šventės idėją — susivienijimą dievystės su žmogyste, bet jos neišplėtojau. Geriausiai tas dalykas išgvildenta pas Solovjovą. Katalikų raštuose neradau nieko panašu Vakarų Europoje. Šis pamatinis krikščionystės dogmatas kuoaršiausiai griaujama. Apgynimas vedama sausai, scholastiškai, oficialiai. Gal delto visa ši apologetika ir nedaro įtekmės į šios gadynės žmones.

28. Išiųstas tapo Ryman mano pranešimas apie Žemaičių vyskupijos padėjimą. Duok Dieve, kad pasiektų savąjį tikslą!

29. Pradėjau rengti jaunimui maldaknygę. Nelengvas tai darbas — prisitaikinti prie jaunimo psichologijos.

30. Netikėtai papuolė man į rankas šv. Bonaventūros „Breviloquium". Interesinga ten charakteristika Senojo ir Naujojo Testamento išreikšta dvejais žodžiais: t i m o r, a m o r. Senamiame, girdi, mokyta b a i m ė s D i e v o, Naujajame — m e i l ė s D i e v o. Žiūrint iš labai aukšto matymo punkto, tai dalimi bus tiesa. H. Wrońskis, kurs irgi mėgo plačias sintezes, rašydamas popiežiui Leonui XII, stengėsi taip pat paduoti abiejų Testamentų charakteristiką — ir tvirtino, kad Senojo Testamento esmė galima sutraukti į vieną — ž m o g a u s n u o p o l i o d o g m a t ą, o Naujojo į priešingą jam — žmogaus a t g i m i m o dogmatą. Priimant, kad b a i m ė yra žmogaus p u o l i m o pasekmė, o m e i l ė — a t g i m i m o sąlyga — abi nuomoni, Bonaventūros ir Wrońskio, galima sutaikinti. Jiedvi netik viena antrai nesipriešina, bet priešingai — viena antrą papildo.

31. Sveikinau kun. Dogelio vardu Zitietes. Skundės, kad lenkių draugija padarius jau du susirinkimu, o lietuvaičių zitiečių prašymas kol kas likęs be atsakymo. Reiks po švenčių pasiteirauti, kas čia do priežastis, to trukdymo.

1916 m e t a i. S a u s i o m.

1. Vaikų eglelė mergaičių mokykloje prie Mickevičiaus gatvės. Deklamuota; dainuota, žaista — dailiai. Tik dainavimo mokytojos netur, matyt, nei gero skonio, nei takto dainų pasirinkime. Deklamacijos parinktos ir išpildytos daug geriau. Bet čia matyti p-nios Pikčilingienės ir p-lės Čelkytės nuopelnas.

2. Berniukų mokykloje eglelė. Dainuota silpnai. Balsai kieti, neišdirbti. Deklamuota vidutiniškai. Vienas berniukas dainavo solo. Gaila tik, kad dainų gaidos iškraipyta suvalkietiškai ir neestetiškai.

3. Eglelių taisymas turėjo vieną gerą pasekmę: ėmė daugiau vaikų rašytis norinčių mokytis skaičiun. Čia literaliai išsipildė šv. Augustino žodžiai: Puero ostendis nuces et trahitur.

4. Skaičiau šv. Bonaventūros „Breviloquium". Puikus šv. Trejybės aptarimas: „Mens generans, verbum nascens, amor utrumque nectens". Teologai savo ilguose traktatuose „De Uno et Trino" daug prikalba, bet geriau dalyko neišaiškina.

5. Prieglaudos vaikų eglelė — puikiausiai pavyko. Ir deklamacijos ir giedojimai ir dainavimai buvo beveik artistiški. Vis tai vedėjos Virkutaitės nuopelnas.

Šiandien atsikraustė Kaunan „Dabartis" su visu savo štabu. Dieve jai padėk!

6. Skaitydamas genialių vyrų, k. š. Decartes'o, Kanto ir k., nesyki stebėjaus, kaip jie atsargūs savo tvirtinimuose, kaip tolimi nuo autoritiškų sprendimų. Tuo tarpu pas jų sekėjus pigmėjus kiek tai kategoriškumo! Koks dogmatizavimas! Atrodo, lyg jie būtų visą tiesą galutinai susekę, ištyrę ir išaiškinę! . . . .

7. Variau toliau maldaknygę jaunimui. Nelengvas darbas. Reiktų daugiau jautrumo širdies. Sausomis formulomis, šaltu protu sunku patraukti jaunos širdys prie Dievo.

8. D-ras Steputaitis pagrįžo iš Vilniaus. Sako įstatęs du lietuviu Vilniaus miesto Dūmon. Bravo!

9. Pramatyti ateitį nelengva. Bet yra principų, kuriais galima remtis, norint įgyti tūlą ateities supratimą. Tarp tų principų pirmoj vietoj reikia statyti neabejotiną tiesą, jog Dievas yra visų tautų ir valstybių Viešpats ir jog jis pasaulį valdo, o ne diplomatai. Dievas gi yra begalinė Išmintis — Logos. Kas tat yra absoliučiai priešinga Dieviškajam Logos'ui, negali įvykti, kad ir kažkaip to norėtų diplomatai ir kad ir kažkaip būtų galingos valstybės, kurios to trokšta.

10. Absoliučiai Išminčiai — Logos'ui absoliučiai priešinga yra valstybių bei tautų puikybė, o ypač tautinis bei valstybinis farizaizmas. Tokiu farizaizmu nusideda valstybės, dangstydamos savo užsieninę politiką aukštais obalsiais (pav. pavergtųjų tautų išliuosavimo, krikščionių gynimo, ir t. t.), o viduj pas save namie neduodamos pavergtoms tautoms jokios laisvės, visaip jas ekonomiškai ir kultūriškai išnaudodamos. Tokia ne-

krikščioniška, farizaiška politika negali atnešti nieko gera; anksčiau ar vėliau ji tur pasibaigti dorišku ir moraliu krachu.

11. Antras principas tai moralis tautų bei valstybių stovis. Valstybė, kurios dauguma atstovų yra doriškai sugedusi, nesąžininga, tinginė, negali turėti skaisčios ateities.

12. Vakar buvo Zitiečių visuotinas susirinkimas. Viskas įvyko padoriai. Išrinkta nauja valdyba; prisirašė šusyk apie 40 naujų sąnarių. Tarp pakeltų klausimų neužmiršta ir vakarinių kursų ir choro organizavimo. Tarnaitės nori mokytis, lavintis giedojime. Duok Dieve, kad valdyba įstengtų patenkinti tuos kultūrinius reikalavimus.

13. Vakar buvau vaikų eglelėj Amaliuose. Vaikų buvo apie 150. Dainuota ir deklamuota beveik geriau, kaip Kauno miesto mokyklose. Gerai vedamos mokyklos svarba neapsakoma. Jei tokių mokyklų atsirastų bent 2—3 kiekvienoj parapijoj, lietuvių apšvietimas ir susipratimas susyk žymiai pašoktų. Ypač malonu, kad patys vaikai, matyti, karštai imasi mokytis.

14. Koks bus karo galas? Šis klausimas šiandien visiems rūpi, bet tiesiog į jį atsakyti niekas nesugeba. Gal del to, kad neaiškiai suformuluotas. Aiškiau būtų pasiklausus, ar kovojančios valstybės pasieks savo tikslus, pav., ar Anglija pasiliks v i e n a beviešpataujanti viso pasaulio vandenynuose, ar Italija įstengs užvaldyti Adrijos jūrą, ar visa keturių valstybių sąjunga sugebės galutinai sumušti vokiečius ir sunaikinti jų kultūrą, t. ir t. Šitaip suformuluoti klausimai nurodo pavienius atskirų valstybių k a r o t i k s l u s.

Norint į šiuos klausimus atsakyti, reiktų pirm visko pasiklausti, ar tie k a r o t i k s l a i neprieštarauja Dieviškajai Išminčiai, Amžinajam Logos'ui. Mano išmanymu užsibrėžimas išaukšto užvaldyti pasaulį ar jo dalį — yra s a v i n i m a s i s s a u dieviškųjų teisių; užleisti gi savo teises kokiai tautai ar valstybei Dievas tegalėtų nebent tik tuomet, kuomet pretenduojančioji prie pasaulio užvaldymo tauta ar valstybė turėtų kokį a u k š t e s n į i d e a l ą, patarnauti Dievui, ar kuomet Dievas norėtų pasinaudoti taja tauta ar valstybe, kaip įrankiu kitai tautai ar valstybei nubausti. Tuo žvilgsniu karą laimėti turėtų tik tos tautos bei valstybės, kurios turėtų aukštesnius idealus ir mažesnes kaltes už savo priešininkes.

15. Kokie Anglijos, Italijos, Fransijos, Rusijos idealai? Ar jos prisipažįsta beturį s a u D i e v o u ž d ė t a s tūlas tautines bei valstybines p r i e d e r m e s? Rusijoje apie tas priedermes puikiai yra rašęs neužmirštinas rusų filosofas VI. Solovjovas.

Jis pranašavo, kad Rusija tolei neturės jokio pasisekimo savo politiškame veikime, kol neišsižadės pagoniškos tautinio egoizmo politikos ir nepradės varyti krikščioniškos politikos, kuri viena tegali Rusiją aukštyn pakelti. Bet Solovjovo balsas buvo, deja, balsas „šaukiančiojo girioje“. Apie Angliją, Italiją ir Fransiją, rodos, nėra ko nė kalbėti. Ten kitokios politikos, kaip egoizmo politika, ir kitų idealų, aukštesnių už interesą, nieks, rodos, nė girdėti negirdėjo.

16. Doros žvilgsniu Anglija, Fransija, Italija ir Rusija, rodos, irgi nestovi aukščiau už vokiečius ir turkus. Taigi nesimato aiškaus pamato, kuriuo remiantis galima būtų tikėtis pilno nuveikimo šių pastarųjų. Juoba, kad Anglija, Fransija ir Italija neturėjo net savo Solovjovų, kurie būt raginę mesti intereso politiką, o griebtis vien krikščioniškosios.

17. Radau pas Wroński interesingą mintį, kad filosofija neturinti gatavo objekto, kaip kiti mokslai, kad ji turinti jį sau susitverti. Pernai tą pačią mintį buvo atkartojęs rusas Iljinas žurnale „Russkaja Myśl“. Vadinas, vergiškas priėmimas svetimos, kad ir labai prakilnios minties, nebus dar tikra filosofija. Ar tai tiesa, galima ginčytis. Bet kad vergiškas priėmimas svetimos kultūros nėra dar tikra kultūra, tai, rodos, nereikalauja įrodymų. Lenkų, rusų, vokiečių kultūros aukštos ir geros jiems; bet mums lietuviams netinka. Mes privalome savąją kultūrą patys sutverti, imdami iš kiekvienos kaimyniškos kultūros, kas mums yr tinkamiausia, ir savotiškai perdirbdami.

18. Tai yra ne „litvomanų“ prasimanymas, bet gyvas mūsų tautos reikalas. Sakyčiau, net Dievo valios išpildymas. Nes Dievas, leisdamas ant žemės lietuvius, be abejo, ne to norėjo, kad mes pasyviai pasiduotume kaimynų įtekmei ir juos bezdžionautume visame kame, bet kad sunaudotume Dievo mums duotąją tvėrimo galią savotiškai ir savo tautos labui. Nesinaudojimas tąja tvėrimo jėga būtų tai išniekinimas Dievo duotosios dovanos, užtrynimas savyje įspaustojo mūsų sielose Dievo Tvėrėjo paveikslo.

19. Omnis homo mendax, sako šv. Raštas. Tai tiesa, iš kurios savaime išplaukia kitos dvi: omnis familia mendacior, omnis natio mendacissima. Ypač tautų melagingumas nereikalauja jokio įrodymo. Šiame kare jis paaiškėjo daugiau, kaip reikia. (B. d.)

Vilniaus gyvenimas po Vokiečiais

1917 m.

(Liūdas Gira, Kaunas[1]).)

4. II. Šiandien buvau kviečiamas ateiti į gudų klubą, į vadinamuosius „paminki Ciotce", tai yra, į gedulų vakarą, gudų ruošiamą pagerbti šviesiai atminčiai taip netikėtai ir be laiko mirusios neapgailėtinos gudų veikėjos ir rašytojos (slapyvardė „Ciotka") Paškevičaitės Kairienės, mūsų socialdemokratų lyderio inž. St. Kairio žmonos. Bet vakare atėjo Bakšys[2]) ir sutrukdė, tad į gudų klubą nenuėjau.

— Susemil'is[3]) pranešė šiandien Dirsei[4]), kad jau duodamas pagaliau leidimas lietuvių laikraščiui leisti Vilniuje.

— Vokiečių cenzūra ir kiti galai begalo sutrukdė užvilkino šiųmečių kalendorių išleidimą. Vėlai pasirodžiusių žmonės nebe taip perka, kaip kitais metais pirkdavo, nes jau daugelis apsipirko prūsiniais. Mūsų („Žinyno") kalendoriai, tiesa, jau vis delto išparduoti, beliko tik po kokį šimtą, bet Rucevičiaus kalendoriaus 2-sios laidos palikę apie 5.000 egz. Tad vargiai jau beišeis.

5. II. Šiandien 10 val. rytą šv. Jokūbo bažnyčioje buvo gedulų pamaldos „Ciotkos" vėlei paminėti.

10. II. „Lutnės" salėje Strazdas[5]) pastatė savąją pjesę „Sugrįžo". Buvo choras su orkiestru. Ir išviso daug efektų. Pabaigoj apoteozė. Publikai tad patiko. Bet pats vaidinimas praėjo menkai. Gera buvo viena tik Sakalauskaitė. Išlaidų buvo apie 500 mr., pajamų gi tik apie 600 mr. Aš, žinoma, p. Janulaitienė ir p-lė A. Jurašaitytė buvome paėmę sau vieną ložę — apsiėjo kiekvienam po 2.50 fen. Nebrangiausia. Bent kartą pasižiūrėjau teatro, kaip koks „buržūjus", ložėje! O tai vis tekdavo pirmiau pačiam vaidint ar režisuot!

— Šiandien po piet buvau užėjęs pas Lastauską[6]). Sėdįs namie nusiminęs, visiškoje apatijoj. Labai, mat, nusidirbęs

---

[1]) Pirmoji šio dienyno dalis, apimanti 1916 metų įvykius, buvo išspausdinta „Mūsų Senovės" 2-ose knygose. *Red.*

[2]) Kun. Juozas Bakšys, artimas L. Giros draugas iš Vilniaus laikų.

[3]) Vokiečių karo cenzūros narys, gudų dalies vedėjas.

[4]) A. a. Ant. Dirsė buvo artimiausias L. Giros draugas ir judvieju įsteigtosios ir tais laikais veikusios „Žinyno" bendrovės knygoms leisti bendras.

[5]) Jonas Strazdas, šiandien „Švyturio" B-vės narys, anais laikais veiklus teatro darbuotojas, scenos veikalų vertėjas bei scenizuotojas.

[6]) Vaclovas Lastauskas, gudų knygyno vedėjas, dabar Gudų Respublikos Ministeris Pirmininkas.

(pastaraisiais laikais, daug dirbęs gudų skaitymo knygas mokykloms beruošdamas). Iš to nusidirbimo, girdi, nieko negalįs dirbti. Kambary šalta, reikia krosnis pakurti, ir tai padaryti negalįs save priversti. Išsiviliojau jį į kavinę, į „Parisien'ą". Kaip paprastai su juo susitikę, tuojau ėmėm kalbėti apie lietuvių ir gudų tautų susiartinimą. Jis džiaugėsi, kad tarp lietuvių ir gudų prieinama jau, girdi, prie susitarimo politikos reikaluose, kad nutarta jau esą eiti išvieno ir vienai kuriai pusei be antros nieko saviškai nedaryti. Visupirmiausia jau, girdi, susitarta bendrai užprotestuoti prieš varšaviškės „Rados" (Rada Narodowa) apetitus. Gudai sutinką, kad bendroji Lietuvos-Gudų valstybė vadintųsi Lietuvos vardu, tik vidujiniame susitvarkyme turėsiąs būti dualizmas. Toliau įsikalbėjom ir apie literatūrą. L. ėmė karščiuotis, mes, lietuviai, užsiginame, girdi, ir visai be reikalo savosios literatūros lotynų ir paskui lenkų periodo, vokiečių literatūroje irgi esama nemažos mūsų literatūros dalies. Taip pat, kaip mūsų literatūrą, lenkai neteisėtai savinosi sau ir mūsų kariuomenės organizaciją ir politikos veikėjus. Iš to mudviejų pasikalbėjimo padarėme išvadą, kad reiktų būtinai sudaryti lietuvių, o dar geriau ir gudų literatų draugiją savajai literatūrai tyrinėti ir bendrose pasikalbėjimuose lavinti save ir kelti savosios literatūros ūgį.

11. II. Briaute briaujasi galvon mintys ir vaizdai iš Laisvės metų, labai tinkami įvilkti dramos rūbuosna. Deja, negaliu tik vis rasti reikalingo tam liuoso laiko.

13. II. Naktį iš 12. II. išvažiavo iš Vilniaus gyvenusis pirmą kurį laiką pas mus simpatingas daktaras Abernett[7]). Išvažiavo visai, su visu savo pulku. Buvo vakar porą syk atbėgęs atsisveikinti, bet manęs vis nebuvo namie, taip ir nepasimatėva. Gaila, būtų ilgiau su mumis pabuvęs — gal jį net ir visai atlietuvinčiau, nes jame tikrai daugiau lietuvio dvasios, negu vokiečio.

14. II. Pradėjau versti „Žinynui" Tretininkų Vadovėlį.

16. II. Dirsės spiriamas visą atliekamą laiką, kone prakaituodamas, pavedu Tretininkų Vadovėlio ruošai. Kelintą tai jau kartą imuos ne savo darbo!

— Gavau iš Komend. Venclavavičiaus jo pradėtą tyrinėti bylą del tarnybinių prasižengimų IV nuovadoj toliau tęsti. Ryt pradeda tardymą.

---

[7]) Vokiečių pėst. pulko karo gydyt. leiten. Abernetts, kilęs nuo lietuviškojo Maž. Lietuvos pajūrio, netoli Karaliaučiaus, ilgesnį laiką gyvenęs su pulku Vilniuje, gimęs iš motinos — Prūsų lietuvės ir labai palankus lietuviams.

18. II. Buvau apsilankęs šv. Mikalojaus salėje, vaikų vakare (kun. Jezukevičiaus[8]) prieglaudos). Tasai vakarėlis turėjo du debiutantu. Pirmas — tai patsai kun. Jezukevičius: statomas buvo pirmas jo parašytas scenos veikalėlis „Naktigonė“. Deja, nelabai kam tepatiko. Jokios akcijos, vien deklamavimai, kalbos. Taigi dideliai nuobodus. Tačiau dialogai visai geri, ir kalba gera, nemaža ir gerai nutvertų realizmo pilnų bruožų. Tik gyvumo trūko, na, ir per daug tendencijos įvesta. Po to buvo deklamacijų skyrius. Ir čia „debiutavo“ mūsų Vytukas[9]). Sakė Putino eilėraštį „Po padangės skliautus“ ir dar porą trumpučių sakmių. Publikoj turėjo didžiausio „pasisekimo“, kad buvo net iššauktas scenon.

19. II. Šv. Mikalojaus Vyrų Draugijos bute mes, artistų kuopelė, Paulavičiaus ir Strazdo iniciatyva, sutaisėme sau ir chorui savybės vakarėlį su vakariene. Sumetėm po 3 rub. Susirinko išviso 44 žmonės. Su Rucevičium atėjo ir brandmeisteris Siemaška[10]). Pavalgėme ne taip gardžiai, kaip sočiai. Paskui pašokom. Zaviša[11]). Vakarienės metu, žinoma, buvo kalbų. Kalbėjau ir aš išimtinu pasisekimu.

20. II. Užugavos. Vakarą praleidom namie. Vakarienei padarėme sau tikrą „puotą“, kaip mūsų laikams: žmonelė iškepė net po porą veršienos kotletų su bulbiene koše; arbatai tešlelės iš Štralio. Prie visa to „užsifundijau“ dar medaus už 6 mr. Na, ir laikai gi!

21. II. Šiandien buvo užėjęs į mūsų butą vokiečių kareivis paskirtojo karininkui kambario žiūrėti. Matyt, vėl gausime pasažierį.

— Kelinta diena vis dar negaliu užbaigti tardymo IV nuovadoj. Dabar gi iškyla byla VII nuovadoj, kurios vyresnybė, paslrodo, tyrinėjanti su nagaikų pagalba.

— Dabrila[12]), Budgeraičio[13]) rekomenduotas, pradėjo vaikščioti į vokiečių kursus mokytojams, kursai truks ligi kovo mėn. pabaigos.

---

[8]) Kun. Vladas Jezukevičius, šv. Mikalojaus bažnyčios rektoris ir liet. prieglaudos, buv. prie Kalvinų kapinių, vedėjas, kilęs iš Marcinkonių, dzūkas.

[9]) Dienyno autoriaus sūnus Vytautas Gira, turėjusis tada 6 metus amžiaus.

[10]) Vėliau mūsų Gudų Reik. Ministeris.

[11]) Jonas Zaviša, artistų kuopelės narys, raidžių rinkėjas, vėliau „Žaibo“ spaustuvės vedėjas Vilniuje.

[12]) Lietuvis studentas, buvęs tuo laiku IX nuovadoj „reviravu“.

[13]) Lietuvis studentas, buvęs tuo laiku IX nuovadoj „reviravu“.

22. II. Pagaliau baigiau IV nuovados bylą. Daugiau, pasirodė, buvo dvokimo, negu kaltės. Mano išvados: visi išteisintini, išskyrus vieną „reviravą".

— Prisnigo vėl didžiausias pusnis. Tai bent žiema!

23. II. Rašau bylos (IV nuov.) motyvavimą.

— Šiandien išryto 26 laipsniai šalčio.

24. II. Įdaviau komendantui IV nuov. bylą. Visai sutiko su mano rezoliucija. Del Hrynevičiaus[14]) bylos, man ją priminus, diplomatiniai nutylėjo. Na, kaipgi kitaip!

— Šalčiai nemažėja. Išryto šiandien 27½ laipsnio.

25. II. Šiandien vakare „Laimės" kooperatyvo visuot. susirinkimas. Mano žmonelė, būdama kooperatyvo narys, nuėjo susirinkiman, o aš pasilikau namie. Atėjo Kl. Ruginis su almanacho („Atžalos") rankraščiais. Ir parodė sąrašą kandidatų kooperatyvo valdybon, kuriuos statysią šiandien katalikai. Pasirodo, kandidatų sąraše yra ir „B. Girienė". Katalikai norį būtinai nuversti drą. Domaševičių ir jo šalininkus. Apie 10 val. vak. grįžo iš susirinkimo Bronė. Pasirodo, daugiausia kalbų kilę susirinkime del pelno paskirstymo labdaringiems tikslams. Dr. Domaš. pirmojon vieton pastatęs Darbininkų Draugiją iš Varnų gatvės, prieš ką užprotestavo kun. Dogelis. Paskyrę vis delto jai 50 mr. Šv. Mikalojaus Vyrų Draugijai, kuriai buvo manoma paskirti irgi tiek pat, galų gale paskyrę net 350 mr. Taip pat gavusios ir kitos katalikų labdaringosios organizacijos. Atmetę tik pašalpą „Rūtos" kliubui. Gal ir teisingai — linksmintis nūn nebe metas. Vienas kalbėtojų (T. Juodvalkis) labai užgavęs savo kalboj Dogelį, ir turėjęs jo atsiprašyti. Už krautuvės vedimą Paulavičiui paskyrę 500 mr. gratifikacijos. Pelno apie 8000 mk. Rinkimų valdybon nesuspėta padaryti. Jie atidėti kitam posėdžiui, kuris nutarta šaukti už dviejų savaičių, sekmadienį.

Mudu su Ruginiu perskaitėva visus jo atneštus rankraščius. Daugybę eilių davęs Kirša — jų pusę atmetėm. Kiršos prozos vaizdelis „Malūnas" visai jam nepasisekęs, irgi nedėsim, taip pat, kaip ir J. Str. eilėraščių. Savo eilėraščių daviau tik porą. Ir pažadėjau duoti, jei suskubsiu parašyti, apysakėlę iš liaudies mokytojų gyvenimo, kurią buvau kitkart pradėjęs rašyti.

---

[14]) Franciszek Hryniewicz — buv. tuo laiku VII nuov. komisaras, pirm ligi karo dalyvavęs šovinistinėj lenkų spaudoj ir buvęs patrauktas kun. A. Petrulio tieson už šmeižimą.

— Bene baigsis jau žiema. Šiandien netikėtai atšilo. Dangus atrodo, lyg vasarą. Bet sniego daugybė. Ėmus šilti, bus vandens bent ligi kulnų.

26. II. Šiandien rytą buvo tik 10 laipsnių šalčio. Tai po ilgesnės pertraukos mokiniai vėl pradėjo eiti mokyklosna. Nes per šalčius, kada šalčiau, kaip per 15 laipsnių, vokiečių mokslo inspekcijos įsakyta mokslas sustabdyti. Tokios žiemos, kaip senieji pasakoja, nebuvę jau daugiau, kaip 30 metų.

— Man kilo mintis išleisti „Artistų almanachą". Reikės pasikalbėti su mūsų vaidintojais.

— Baigiau versti „Tretininkų Vadovėlį". Reikės tik dar šis-tas papildyt.

27. II. Stašinskis[15]) sako: Vokiečiai vis dar tebemąstą apie uniformas milicijai. Bene dirbamos jau antpetės. Buvę šaukiami tuo reikalu ir siuvėjai.

— Eina girdas, kad markė vėl atpigsianti, tada mūsų algos dar sumažėsiančios. O gaisrininkams algas, sako, pakėlę ir paliuosavę juos nuo Kopfsteuer'io.

— Vokiečių kareivių ūpas, rodos, ne koks. Bene pradeda jiems nebesisekti. Bent jų tarpe girdėt jau aliarmingų žinių, kad rusai esą jau „nicht weit von Wilna".

28. II. Susitikau šiandien su Jonu Luckevičium[16]) ir užėjova drauge į naujai įsteigtą gudų klubą, prie Vilniaus gatvės. Tik vakar atidarytas. Salė graži, smagi, maloni. Yra ir scena. O mes nieko panašaus dabar nebeturime. Sekmadienį bus pirmas jų vakaras klube.

— Lenkai labai susirūpinę pasklidusiu gandu, buk vokiečiai kovo mėn. 1 ar 15 d. žadą paskelbti kaž kokį aktą del Lietuvos nepriklausomybės.

1. III. Nuo šiandien visiems eiliniams milicininkams ir „reviraviems" pridėta prie algos po 3 mr. nuo kiekvieno vaiko ligi 14 metų amžiaus, kuris yra prie tėvų. Komendantui gi numušė 25 mr. Dabar jis gaus lygiai 500 mr. (o aš 306 mr.).

2. III. Halberštadto Soldatenheimas (Kalvarijos gatvėj) apsidraudė šiomis dienomis pas Renigerį, karišKos draudimo draugijos atstovą visiems metams išanksto tuojau įmokėjęs 1.000 mr. Renigeris, kuris pats man tai didžiausiu nustebimu šiandien papasakojo, siūlęs jiems apsidrausti tik pusmečiui, bet jie greitai atsakę: Ne, kam pusmečiui, kad galime metams! Matyt, tvirtai vis delto laikosi ir mano tiek išsilaikyti!

---

[15] Advok. Vl. Stašinskis tuo laiku buvo Vilniaus m. Milicijos Komendantūros Reikalų Vedėjas (vyr. sekretorium).

[16]) Vilniaus gudų veikėjas, jau miręs.

— Pasklido gandas, kad nuo gegužės mėn. 1 d. vokiečius pakeisią mūsų mieste madjarų dalys. Bet vargu bau tai teisingas gandas.

— Perskaitėm su kan. Kukta abejojamąsias vietas iš „Tretin. Vadovėlio“. Visa gerai. Dvasinės vyresnybės cenzūrą parūpins jis pats. Šiandien tad daviau Dirsei spaudon rankraščio pradžią.

2. III. Šiandien vakare aplankiau IV-ją nuovadą, kur dabar laikinai eina komisaro pavaduotojo pareigas Mil. Komendantūros raštininkas F. Jarzęcki, vienas iš nedaugelio sąžiningųjų ir visai padorių visais žvilgsniais lenkų valdininkų. Man ten tebesant, atėjo ir Kom-tas Vencl. Vadinas, žiūrime tvarkos!

— Vėl šaltis kyla. Ypač į vakarą. Tur būt bus apie 14 laipsnių.

3. III. Šiandien ryto mete, begeriant mums arbatą, staiga įsirioglino į mūsų butą trys kareiviai vario ieškoti. Ir išsinešė nuo samovaro lėkštę ir bliūdelį, kad juos kur! Gerai, kad žmona „Primus'ą“ sau atsikariavo, ir jį norėjo pasiimti; tai būtų dideliausio nepatogumo. Bet reikia pasakyti, kad kareiviai buvo labai mandagūs ir daugiau po kitus kambarius nieko nė neieškojo, tik formalumo dėliai apėjo. Vienas gi, matyt, tiesiog jautėsi be galo nesmagiai savo funkcijoje. Gal delto, kad pamatė, jog esu milicijos valdininkas.

— Vis plačiau ima kalbėti, kad Lietuva greitai būsianti paskelbta esanti savita, gal net ir kunigaikštija. Kiti gi vėl sako Lietuvos kraštas būsiąs paskelbtas tik atskira vokiečių general-gubernija.

— Šalčio vėl 16—18 laipsnių.

4. III. Smetona, Šaulys ir Kairys išvažiavo užsienin.

— Gudų klubo (Vilniaus g-vė) šiandien oficialinis atidarymas. Žadėjo būti vadinomoji „mugė“, pritaikinant atidarymo iškilmę prie šv. Kazimiero dienos, garsios iš sena savo didžiąja tradicine muge. Pasitenkino tačiau tik kelintu jau iš eilės „Michalkos“ vaidinimu (tuo tarpu gudų scenos repertuaras skaito išviso 8 pjeses — naujausioji tai F. Olechnavičiaus „Na Antokali“). Vyriausiąją Michalkos rolę vaidino J. Puodžiūnas, be jo iš mūsiškių vaidintojų dalyvavo dar Žūkauskas. Be lietuvių gudai patys vieni dar neišgali pastatyti Vilniuje nė vieno kiek žmoniškesnio veikalėlio. Toks bendradarbiavimas jų tautiniai kultūriškame darbe, be abejo, labai geras ir gražus dalykas.

— Kazimiero mugė, tiek laiko metai iš metų vis puikiausiai tarpusi, vokiečiams atėjus, tiesiog žlugo. Lukiškio aikštėje

vos mažutėje kertelėje palei svarstyklių namelį tik keliolika staliukų: su molio titėmis, medžio šaukštais, bliūdais ir šventųjų paveikslais. Tradicinių riestainių (Smurgainiškių) ir medauninkų širdžių pavydale nė vieno. Žmonių gal pora šimtų. Ir visa mugė. Kur tos liūliuojančios minių minios! Tie vežimų vežimai su didžiausiais riestainių kalnais! Nelyginant, kaip pas Baranauską vietoj gražiausio pušyno tik „ant lauko pliko kelios pušelės apikreivios liko“. Molio titės, kurioms seniau kaina būdavusi 3 kap. vienai, dabar parduodamos tik trys už markę. Sekdamas tradiciją, nusipirkau tad jų už visą tą markę.

— Na, žiema nepasiduoda pavasariui ir gana! Šiandien ir vėl 20 laips. Žmonės verkte verkia del tokių šalčių, nes malkos ir labai brangios, ir jų sunku išgauti!

5. III. Pamačiau šiandien pirmą kartą lenkų „legioninin-kus“ išeinant jiems visu būriu iš „Sammelstelle für Versprengte“. Tai vilniečiai savanoriai. Lenkijon veš juos tik už mėnesio. Tuo tarpu gauna kasdien po duonos kepalėlį, pietų porciją ir kartais marmelado. Veik vieni vaikėzai, kaip sakoma, pačio menkiausio sorto publika, kurie ar tingi dirbti, ar netikę jokiam darbui, ar iš kur nors pavaryti, kaip kad vienas buv. IX nuov. „reviravas“ T., kuris irgi užsirašė į „legionus“.

— Jau pirmiau įstojęs į legionus ir parvažiavęs dabar karininko laipsnyje agitacijos tikslais daktaras Boguševskis, šiandien laiko paskaitą bankininkų klube. Sako, kad jis atvažiavęs, tarp kitko, pasiimti ir nusivežti Varšuvon vilniškių lenkų adresą į Lenkijos Tarybą, po kuriuo mieste gana plačiai renkami parašai.

— Jonas Luckevičius vis delto keistai kalba. Anąsyk, su manim susitikęs, kad užsipuolęs lietuvių politikus, kad jie, girdi, tariąsis su vokiečių vietos valdininkais, kurie visi esą hakatistai, o šiandien, vėl su manim susitikęs, ėmė visai kitaip kalbėti: HKT esanti griežtai nusistačiusi, girdi, prieš Lenkiją ir lenkus, kancleris gi norėtų lietuvių ir lenkų vienybės. Tad mums, lietuviams, reiktų dabar, girdi, eiti išvien su HKT, tai yra su Obosto valdininkais, o ne su kanclerio partija, ne su Berlynu. Tai ir suprask dabar, ko jis nori iš lietuvių!

— Papasakojau Rucevičiui ir Strazdui apie „Artistų Almanacho“ sumanymus. Abu karštai pritarė. Nutarėm, kad visi trise sudarom Redakcijos Komisiją ir daugiausia, žinoma, turėsime prirašyti. Kitą sekmadienį supopulerinsime tą idėją vaidintojų susirinkime. Pasižadėjom sumesti leidimui po

50 mr. Duos ir visi kiti. Galėsim dar tam tikslui suruošti vakarėlį! Sutarėm dar Gavėnioj suvaidint (Mikalojaus salėje) mano išverstą „Amžinąją pasaką“ ir naująjį Zavišos vertimėlį „Tarpininkė“. Antrojon eilėn statyti Vydūno „Mūsų laimėjimą“. Toliau „Lutnės“ teatre pastatyt Strazdo perdirbtąją „Žalčių karalienę“, kurion jis sukimšęs bene 40 muzikos ir dainos numerių. Bene per gausiai.

— Šiandien ryte 6 val. buvo 28 laipsn. šalčio. Kas gi bus?!

6 III. Pasirodo, nuo kovo mėn. 1 d. milicininkams be anų 3 markių nuo vaiko pridės dar po 1 markę, o „reviraviems“ po 75 fen. Ištikro, tai bent kad „kelia“ algas!

7. III. Šaltis krinta. Šiandien tik 8 laipsn.

8. III. Buvau užėjęs pas Lastauską. Jis vedąs dabar „Homaną“, pavaduodamas išvažiavusį užsienin Ant. Luckevičių. L. papasakojo, kad jo straipsniai apie gudų mokyklas senovėj padarę vokiečiams didelio įspūdžio; juos atsispausdinę kaikurie vokiečių laikraščiai ir jau susidomėjęs net pats Obost, iš kur buvęs jau paklausimas į Vilniaus „Presse-Stelle“, kas esąs tų straipsnių autorius. „Pressestellei“ suteikus Obostui reikiamų žinių, iš ten atėjęs net autoriui pasveikinimas.

— Policijos Inspekcija pareikalavo vakar, kad ligi šio mėnesio 20 dienos būtų padaryti trys sąrašai: 1) milicininkų, kurie buvo Milicijoje jos pirmaisiais laikais; 2) dabar tebetarnaujančių Milicijoje ir 3) visų kandidatų Milicijon. Pakniui[17]) darbo visas kalnas. Trečiąjį sąrašą aš turėsiu paruošti. Tąjį darbą vakar vakarą parsinešiau namo ir ta proga pasėdėsiu keletą dienų nebesibastydamas po miestą postų tikrinti. Parašysiu gal ir eilėraščių. Šiandien jau ir paruošiau net trejetą: „Nekartą aš“, „Excelsior“ ir „Vai tu, Dieve Dievulėli“. Poetinis ūpas kaip ir pradeda grįžti!

— Šalčio išryto 10 laipsnių. Bet baisiai didelis žvarbus vėjas.

9. III. Šaltis nedidelis, bet snigti ėmė. Tai pirmoji pavasario diena!

— Buvo atėjęs Ruginis. Daviau jam „Atžalai“ vakar parašytuosius eilėraščius.

10. III. Šiandieną išbuvau visą dieną namie ir parašiau vienu prisėstu vėl porą eilėraščių: „Mano vizijas“ ir „Darbo Hymną“.

---

[17]) J. Paknys tuo laiku dar tebedirbo Milicijos Komendantūroj referentu.

11. III. Vakar parašytuosius eilėraščius įteikiau Ruginiui „Atžalai“. Žmona buvo išėjusi į „Laimės“ kooperatyvo susirinkimą, mudu gi su Ruginiu išsikalbėjova net ligi sočiai apie literatūrą.

12. III. Buvau užėjęs Mikalojaus Vyrų Draugijon. Pasirodo, pigiajai valgyklai ne kaip sekasi. Išlaidos neapsimoka.

— Šiandien vokiečiai areštavo Puodžiūną. Begalo nesmagus įspūdis.

13. III. Visą dieną rašiau Milicijos kandidatų sąrašą.

14. III. Mūsų artistų kuopelei referavau apie almanacho sumanymą. Pasiūliau redakcinėn komisijon dar Rucevičių ir Strazdą. Visi pritarė.

— Mano Dirsė nuleidęs nosį. Mūsų skolininkai nebesiunčią pinigų už kalendorius. O turėtų įplaukti iš jų apie 2000 mr. Blogiausia gi, kad beveik nėra galima gauti popieros mūsų spausdiniams.

13. III. Sutarėm su Dirse „Tret. Vadovėlio“ spausdinti tik 3.000 egz. ir pasidaryti užtat matricas ligi gausime pigesnės popieros.

— Paėmiau iš Komendantūros namo dar vieną darbą: visus milicininkų prašymus del Kopfsteur'io sumažinimo paliudyti.

14. III. Daugelis kepyklų šiandien visai neiškepė duonos, nes vakar atvežę jiems iš vokiečių sandėlių naujų „miltų“, kurie pasirodę sumalti iš supuvusių gručkų, morkų ir ridikų ir visai netinkančių duonai kepti. Šiandien tad tuos „miltus“ perrenka. Žiūrėsim tos naujos duonos skonio!

— „Dziennik Wilenski“ paskelbė sujungimą į vieną administratyvį vienetą — Kauno, Vilniaus ir Suvalkų sričių. Nuo ryt įeina Obosto valžion kunigaikštis Izenburg'as.

— Šaltis nedidelis, tik 4—5 laipsniai. Bet jis kažkaip skverbias visur su vėju, pro rūbus. Nepaprasta žiema! Kas matė, kad ligi šiandienai būtų tokia gili žiema, be vienos atodrėgio dienos per ištisus tris mėnesius. Paskutines kelias dienas šaltis tesiekė vos 8—10 l., bet rytais tai ligi 16 ir 18 l.

— Manau, kad reiktų parašyti platesnę studiją apie lietuvių poezijos rimiką ir ritmiką.

— Šiandien „Homan“ išėjo su sensacine žinia apie revoliuciją Rusuose. Na, na!

15. III. Visą dieną turėjau darbo su tais prašymais del Kopfsteur'io. Reikėjo ant kiekvieno vokiškai parašyt, kiek kuris milicininkas išlaiko šeimynos ir ar turi pašalinio pelno.

— Pasirodo, jau trečia diena atėjęs vokiečių policijai milas milicininkų rūbams. Pagaliau! Kada jau buvo pažadėtas. Pas

vokiečių komisarą Kopehelly stovi 7 didžiulės dėžės su tuo milu. Rytoj pradės jį matuoti.

— Gavau algos už pusę mėnesio lygiai 153 mr., vadinas, nors fenigius vokiečiai sau nusimušė.

— Atodrėgio vis dar nematyti. Šaltoka.

16. III. „Homan" gavo telegramą, kad Caras atsistatydinęs ir tt. Žinoma, gavo tą pat žinią ir „Dzien. Wil.". Tad dar laikraščiams neišėjus, jau veik visas miestas apie tai tik ir kalbėjo. Na, na! Ir įtikėt sunku! Taip visa tai nepaprasta, grandioza!

„Homan" dabar (Lastauskio redaguojamas) daug geresnis, gyvesnis atrodo. Naujiena jame, tai jo smarki akcija prieš lenkus. „Homano" straipsniai dabar tikrai primena senąją „Viltį". Kad ir straipsnis „Blin masłam pamazony" arba žinelė apie loterijas! Last. vis delto turi gerą aštrią plunksną!

— Rytoj sulig senuoju kalendorium šv. Kazimieras, taigi paprastai tikra pavasario pradžia, o dabar — šalčio 10 laipsnių ir sniego vos beišbristi — ir vis dar sninga.

17. III. Šiandien įteikiau policijos Inspekcijai 374 milicininkų prašymus, mano paliudytus (drauge, žinoma, ir savąjį) del to nelemtojo Kopfsteur'io sumažinimo. Tik kažin ar kas bus iš to? Bet nejaugi reiks mokėti, pavyzdžiui, man tuos 264 mr., už 1916 m. ir už šiuos dar bene dvigubai tiek?

— Laikraščiai beveik apie vieną tą Rusijos revoliuciją ir terašo. Apie tai laikraščių pardavinėtojai vaikai gatvėse visu balsu rėkia — ir vis delto nesinori kažkaip tuo tikėti. Ir gaudai kiekvieną žinelę. Į karo telegramas, paėmus laikraštį, jau nė nebežiūri, o pirmiausiai reikia žinių iš Rusijos. Prieš tą didįjį įvykį visas tas karas nuėjo užpakalin.

— Paleido Puodžiūną[18]). Dabar Vadovėlis (Tretin.) ir „Atžala" eis sparčiau.

— Su liet. laikraščio leidimu vėl aptilta. Laukiama mūsų naujųjų diplomatų iš užsienio pargrįžtant, ypač Smetonos.

— Nesenai kurią čia naktį vokiečiai ūmai iššaukę, susodinę į automobilius ir išgabenę į Berliną, kur dabar sėdi mūsų diplomatai, tris žydų atstovus, tarp jų daktarą Vigodzkį.

— O žiema vis nesibaigia. Visą dieną pusto, iš pat ryto šaltis siekė 14 l., dieną gi 10—8 laipsnių. Ir sninga.

---

[18]) Buv. raidžių rinkėjas. Kurią dieną jis buvo vokiečių suimtas, dienyne nėra žinių, nes kaikurių dienų užrašų trūksta, kaip kas iš to dienyno, kaip jau minėjome, žuvo Vilniuje.

— Rūpinuos medžiagos rinkimu į sumanytąjį „Artistų almanachą“. Be manęs žada duoti Rucevičius, Strazdas atsiminimų iš teatro gyvenimo. Reiks dar prašyt M. Biržiškos. Iš Talmonto reikės išgauti skiriamą „Atžalai“ jo straipsnelį „Teatras vaikų gyvenime“, kuris labiau atatiktų teatro leidiniui.

18. III. Iš pat ryto pustė ir termometras iš rytų pusės rodė 20 l. šalčio. Apie 10—11 val. ryto šaltis buvo nupuolęs net ligi poros laipsnių, bet nuo piet vėl ėmė šaltyn eiti ir ėmė baisiai pustyt.

— Šiandien vakare gudų klube eina Alechnavičiaus premjėra — „Sielanka“. Norėjau nueiti, bet reikėjo visą vakarą namie dirbti — baigti ruošti Milicijos kandidatų sąrašą, kurį 20. III. turiu įteikti Polizeiverwaltung'ui. — Po piet buvo atėjęs pas mane Ruginis ir Talmontas pasitarti „Atžalos“ reikalais. Talm. atsinešė peržiūrėti vertimėlį iš Köppeler'io. Ruginis savo įvedamąjį žodį almanachui.

— Bronė padarė šiandien įdomų apskaitymą: mums trims vienai tik duonai išeina mėnesiui minimum už 64 markes!

20. III. Sulig kortų imamos duonos užtenka tik porai dienų, tad kas savaitė reikia pripirkti dar du kepalėliu slapčiom iš vieno „geradario“ žydelio. Pastaruoju laiku mokėjom jam po 90 fen. svarui, bet iš kitų jis gaunąs jau po 1.20 fen., tad pardavinėti mums visa 30-čia fenigų pigiau — joks gešeftas, o brangiau imti neišsidrįsta iš milicijos valdininko, ir tai dar aukštesniojo. Bet nutarėm, kad pati Bronė pasiūlys jiems po 1 mr. Tada duona apsieisianti mums mėnesiui išviso 68 mr. 96 fen.

— Susitikau su Bakšiu. Sužinojau iš jo, kad iš Smetonos gauta laiškas, gana optimistinis kai del mūsų ateities. Sugrįšią jie iš užsienio balandžio mėn. pusėj ir atsivešią kiek pinigų, tada tik tegalima būsią pradėti ir laikraštis leisti. Tuo tarpu išsiuntinėjami jau rašytieji prospektai į Lietuvos kunigus, taip pat išsiųstas laikraščio klausimu laiškas vyskupui Karevičiui.

— Nuo pat ryto 5 laipsn. šalčio. Bet pusto ir sninga. Iš sniego jau išbristi beveik nebegalima. Ligi vakaro tiek prisnigo (jau porą dienų kaip sninga), jog tiesiog nebegalima eiti ir ne tik žvėryne, bet ir pačiam mieste. O kas dedas sodžiuj?! rodos, kad tai ne kovo 20 diena, bet gruodžio!

21. III. Ryto metą vėl 20 l. šalčio. Diena saulėta, net akys raipsta. Tartum juoktųs žiema iš pavasario, kad negali jos niekaip įveikti.

— Vakare susitikau su Jonu Luckevičium. Nepaprastai įsikarščiavęs papasakojo, kaip jam šiandien, per paskaitą gudų mokytojų kursuose bekalbant apie Vytautą Didįjį ir užsiminus apie lenkų pavogtąjį iš Katedros karsto jo karūną — vienas mokinys, lenkas, pasiprašęs jo po paskaitos skyrium pasikalbėti. Taigi tasai mokinys pranešęs jam buvęs artimas nabašninkui Hir'ui, Katedros ilgamečiui zakrastijonui; tasai prieš pat mirtį papasakojęs jam savo paslaptį: Vytauto karste, Katedroje, tikrai buvusi rasta karūna ir lenkai ją tuojau pačiupę; be to vysk. Ropp'as pasiėmęs dar iš karsto du „naručniku" (braslėtu) ir signetą (žiedą). Luck. ketinęs paskelbti tas reveliacijas „Homan'e" ir pakelti didelį trukšmą. Užėjau į „Homan'o" redakciją. Pasirodė, kad tik sugrįžęs iš Berlyno Ant. Luckevičius. Tuojau ir jis atėjo ir ėmė pasakoti apie savo kelionę. Anot jo, buvęs tai vien tik laiko gaišinimas. Gudams iš to tiek naudos tebuvę, kad su vienu kitu vokiečių politiku pasimatyta ir porą referatų įteikta; vieną jis pats parašęs (ir užmokėjęs 50 mr. už jo išvertimą). Išgyvent Berlyne esą labai brangu: už 10 mr. dienai vos šiaip taip gali išmisti. Mūsiškiai (Smetona ir k.) žadėję, jei gausią leidimą, nuvykti į Šveicariją, tada sugrįšią tik balandžio mėnesį; jei nevažiuosią ten — tai pargrįšią už 3 dienų. Luck. kalbėjęsis ir su ukrainiečiais; jie esą labai nusiminę, nes su jais vokiečiai nenorį veik nė kalbėti ir teleidžią jiems vien savo belaisvius organizuoti. Kai del Lietuvos, Petrapilio perversmė visus pirmykščius Berlyno plenus čia galva apvertusi ir tuo tarpu nieko rimta nežadama mums duoti.

22. III. Buvau su Brone užėjęs pas Lastauską. Tasai visųpirmiausia triumfuodamas parodė mums jo kaip tik korektuojamą žinelę iš „Homan'o" — „Naujai atrastas Rembrandtas" ir parodė ligšiol pas jį nebuvusį nediduką Lozoriaus iš mirusių prikėlimo paveikslą, ant kurio tikrai padėtas parašas „Rembrand". Esąs jis iš Višniovco pilies, garsiosios Višnioviečkių sodybos. Pirkęs jį Last. pasiskolintais pinigais, už 2.000 mr., iš buvusiojo tos pilies užvaizdo, žmogaus pirmagan turtingo ir turinčio Maž. Pagulenkos gatvėje savo nediduk us, bet gražius namukus, tik del karo aplinkybių pristigusio pinigų. Last. siunčiąs tą paveikslą Berlynan ekspertizai. Ir jei pasirodysią, kad tas paveikslas tikrai Rembrandt'o darbo — žinoma, iškarto puikiai pataisysiąs savo reikalus. Anot Lastauskio, jei ir būtų tas paveikslas Rembrandto, tai iš jo pirmesniųjų silpnesniųjų darbų, bet vis delto tai būtų Rembrandtas. Be to paveikslo, Last. nusipirkęs iš tos pat vietos

dar du kitų olandų paveikslu „Nature morte“. Dabar visos Lastausko buto sienos kraute užkrautos įvairiais senesniais ir naujesniais paveikslais paveikslėliais.

— Net baisu pamanyt, kiek dabar žmogus pravalgo pinigų dienai! Štai šiandien pirkomės šiokio tokio ištekliaus (nes visa diena iš dienos brangsta ir netrukus gali net visai pristigti) ir štai kiek pinigų reikėjo išdėti:

Kapoto cukraus (iš Krasickio) 2 sv. . .	8 mr.
Kapotojo cukraus (iš „Laimės“) 2 sv. . .	2 mr. 20 pf.
Cukraus miltelių (iš Krasickio) 2 sv. . .	6 mr. 40 pf.
Cukraus miltelių (iš Laimės) 4 sv. . .	14 mr.
Kiaušinių desėtkas	4 mr. 30 pf.
Žirnių 5 sv.	6 mr. 50 pf.
Pupų 5 sv.	6 mr. 50 pf.
Sviesto 1 sv.	7 mr.
Maggi 10 kauliukų	1 mr. 50 pf.

Kiaušinius ir sviestą pasisekė gauti gan „pigiai“, kaip mūsų kainom. Ir gyvenk, kad nori! Duoną dar užvakar pardavinėjo mieste (slapčiom) po 1.20 fen. Šiandien gi jau moka po 1.40 fen. svarui.

— Vis šaltis ir šaltis. Šiandien 10 l. Žmonėse del tų šalčių pasklido jau net prietaringų gandų ir spėjimų. Taip antai, „žinovų“ pasakojama šiąnakt turėsią būti 30 l. šalčio, bet taip būsią tik porą valandų. Ryt gi, pasakoja, šaltis pasieksiąs ligi 50 l., bet ir tik porai valandų. Visa tai esą ne prieš gera. Ir ištikrųjų lyg prakeikimas koks tie šalčiai. Vargdieniams žmoneliams, ypač šiuo bedarbės, bepinigės laiku — tai didžiausia nelaimė. Ypač nukenčia toji priemiesčių bėdnuomenė, kuri vaikščiojanti su maišeliais į sodžius duoniauti. Antai vienas IX nuov. milicininkas, kol nuvaikščiojęs ten ir atgal, atšaldęs sau kojas taip, kad turėję vargšui amputuoti kairėsės kojos 4 pirštus. Šiandien vėl rytą suradę netoliese miesto prie kelio visai sušalusią moteriškę, begulinčią ant savo rogučių, kuriomis ji vežėsi sau grūdų maišelį.

23. III. Buvau pas kan. Kuktą. Nunešiau du pirmuoju „Tret. Vadovėlio“ lanku bažnytinei aprobatai išgauti. Pasikalbėjom ta proga apie kitų dvas. knygelių leidimą, tarp kitko del „Adoracijų knygelės“, kurią Dirsė norėtų irgi, kad leistumėm. Kan. Kukta paakino, kad tam tikra bažnytinė komisija, kurioje ir jis pats dalyvavęs, nutarusi kiek pakeisti pirmykščią lenkišką jos laidą, būtent, išmesti vadinamuosius pavyzdžius,

kurie tik pailginą apmąstymus ir net galį ne vieną suklaidinti savo „stebuklingumais“. Taip pataisyta jau išėjusi antroji laida, ir tik sulig ja, žinoma, turėtų būti leidžiama toji knygelė lietuviams.

— Šiandien po piet turi grįžti iš Berlyno mūsiškiai.

— Vakare buvau pas Ruginį „Atžalos“ reikalais. Jis turįs dabar kvotimus, todel negalėjęs būti spaustuvėj, neturėsiąs dar laiko nė rytoj. Tad aš sutvarkiau straipsnių eilę ir ryt pats eisiu spaustuvėn tvarkyti „Atžalos“.

— Iš ryto tebuvo 6 l. šalčio. Dieną ir visai pasidarė nebe šalta. Tada saulutė švietė, bet jau nebe šaltai. Šalygatvėse ėmė tirpti sniegas.

24. III. Pradėjau laužyti „Atžalą“.

— Šiandien dariau V-sios nuovados smulkiąją reviziją. Komisarams gerai gyventi! Štai ir V nuovados komisaras, kaip ir kai kurie kiti, apsigyveno sau nuovados bute, pasiėmęs sau du puikiu kambariu, puikiausiai juos sau pasipuošęs — nekainoja-nei butas, nei kuras, nei šviesa. Daug geriau tad būti milicijos komisaru, negu jos inspektorium. Komisaras (Boldok) prašė manęs paremti jo sumanymą, kad visi milicininkai duotų Stadthauptmannui prašymą atleisti jų duonos kortoms bent po 4 svarus — nes dabar jie, taip mažai duonos begaudami, vos ant kojų bepastovi. Taip esą padarę geležinkelio darbininkai ir jų prašymas išklausytas. Žinoma, pažadėjau padaryti visa, kas bus mano galima padaryt. Be to, B. norįs paduoti prašymą, kad ji, o taip ir kitus komisarus, paliuosuotų nuo priverstino siūdinimos uniformos savo pinigais. Ištikrųjų, mokėk dabar 250 ar 200 mr. mažiausia, o dar tas Kopfsteur'is! O uniformas milicijai jau siūdina. Pirmiausia Milic. Komendantūros milicininkams šinėlius (švarkams dar negauta milo, bet greit jau būsiąs).

— Duonai šiandien privačiam pardavime mokama jau po 1.60 fen. Šiandien buvome visai pristigę duonos, tad žmona iškepė iš juodųjų ruginių miltų medauninkų su siropu.

— Sutarėva su Dirse leisti „Tret. Vadov.“ tuo tarpu mažiau, užtat drauge išleisti ant tos pat popieros ir „Adoracijas“.

— Šalčio šiandien išryto buvo vėl 18 l. Dieną 8—6. Tad vakarykštis „pavasaris“ apvylė. Kada gi, iš tikrųjų, bus tai žiemai galas?!

25. III. Pagaliau oro atmaina, šiandien 5 laipsniai šilumos. Vadinas, prasideda vis delto pavasaris.

26. III. Volfo agentūra paskelbė („Homan'as“ ir „Viln. Zeit.“) apie Zimmerman'o pasikalbėjimą su lietuvių delegatais.

Šiandien jie sugrįžo. Didžiausias visų susidomėjimas kokių žinių jie parsivežė.

— Šiandien dariau IX-sios nuovados reviziją.

— Šilumos 5 l. Dieną saulėje ligi 12 l. Tikrai pirmoji pavasario diena. Bet laukai dar sniege. Ypatingai keista ir graži harmonija tarp tos apsnigtųjų laukų baltumos ir saulės šiltų spindulių, kurie rodos užlies visa: ir orą ir žemę. . .

27. III. Dariau IV-sios nuovados reviziją. J. (komisaro pavaduotojas) begalo nori palikti komisaru, prašė manęs kuogeriausiai atestuoti jį komendantui ir užtarti. Na, teisybę sakant, tvarką radau neblogą — tesusilaukie sau džiaugsmo!

— Šiandien apie vidūdienį ėmė snigti, ir labai tirštai, bet orui atšilusiam esant — visas tas sniegas čia pat ir tirpo.

28. III. Šiandien L. M. Draugijos posėdis.

— Liet. Komitetas atsakė „Rūtai“ savo butą.

29. III. Parašiau penkias „utas“ — „Neris“.

— Komendantas atsiuntė man oficialų raštą apie paskirstymą tarp mudviejų nuovadų kontrolės darbo. Jis imąs sau vidujinį nuovadų gyvenimą, aš gi išorinę jų tvarką.

30. III. Anksti rytą 4 val. padariau staigią revįziją namuose N 16 prie Konarskio gatvės, VIII nuovados revizavo Kustosiko kieme, kur turėjo būti slaptoji degtinės varykla — bravoras. Bravorą radau, nors pačios mašinos jau

---

Archeologija.

1. „Litovskija Mogily“.

(Lietuvių kapai, Pleskavo gub. Ostrovo apskr.)

(J. Bajoro, Ukmergėje.)

1915 metais, tarnaudamas veikiančiojoje armijoje, gavau pažinti vieną rusą paoficerį Panfilą Tichonovą, kilusį iš Bubnevo kaimo Grabulevo valsčiaus Ostrovo apskr. Pleskovos gub. Pasergėjęs mus besišnekant tarp savęs lietuviškai, pasisakė ir jis šį tą žinąs apie lietuvius, kad ir nebe šių laikų. Senieji jo kaimynai tebepasakoją apie Pleskaviečių ir Naugardiečių kovas su lietuviais. Iš tų laikų tebesą palikę tenai „Litovskija Mogily“. Aš Panfilo Tichonovo liudijimą įsirašiau į dienyną.

Bubnevo kaimas esąs aukštame kalne; šuliniai reikią kasti po 12 sieksnių arba vanduo vežtis iš šaltinių už pusantro kilometro. Lietuvių kapų ten esą treji. Vieni buvę prie pat kaimo, bet dabar esą nuarti 1902 metais, kaimui nudegus. Seniau jie buvę apaugę didžiausiomis pušimis. Dabar toje vietoje esą daržai ir klojimai pastatyti. Seniau rasdavę įvairių karišku daiktų.

Antri tokie pat kapai esą Kuchvos paupyje ties Sitki'u kaimu Tolkovsko valsčiuje. Šie tebesą apaugę senu mišku. Esą ir kažin kokių paminklų.

Tretieji kapai esą ten pat paupyje, kiek žemiau, ties Divonosovo kaimu, arti kelio į Ostrovą, 15 kilometrų nuo jų. Nesenai buvę jie apžėlę senu lapuotu mišku, bet jį nukirtus, dabar augąs jaunas miškelis. Ant kapų yra akmens plytų ir kryžių, kurie matosi iš tolo važiuojant. Yra ir rašto, tik niekas jo nepaskaito. Vieną kartą pamėginęs jį paskaityti ir patsai „batiuška", ir tai nepasisekę.

Neesą girdėti, kad kas būtų tuos kapus kasinėjęs. Žvyrą imdami iš tų kapinynų, atkasą kaulus ilgesniais stibikauliais, neg gyvųjų žmonių. Buvę iškasę ir labai didelį surūdijusį kardą, ilgio beveik iki peties, nors galas buvo nulūžęs. Kalvis iš jo nukalęs peilį ir dar kokį daiktą. Vienas Bubnevo kaimietis lauke iškasęs septynis svarus sidabrinių pinigų. Dalį jų atpirkęs prekėjas sena gelžimi. Akmens paminklus žmonės susivežę pamatams. Žmonės tas vietas tebevadiną „Litovskija Mogily", nes ten esą palaidoti kareiviai, kritę kovoje su lietuviais. Dabar pro Ostrovą eina gelžkelis, o tėvai tebevežę linus į Rygą, už 300 varstų.

1921 7/VIII.

2. Pelešynės Raganių Kalnas.

Salų parapijos Naujaulyčių Motjukas 80 metų prieš 40 metų tebepasakodavo jo prosenelis vežęs kunigą į Raganių Kalną klausyti išpažinties sudeginti pasmerktųjų „raganių" iš Punkiškių ir Taraldžių. Grįždamas susigraudinęs, liūdnas, išsitaręs:

— Tai ne raganių, tik mūčelninkų kalnas.

Ta vieta taip pat, rodos, dar netyrinėta.

3. Raginėnų Milžinkapiai.

Šeduvos parapijoje 7—8 kil. nuo miesto ir 1—2½ kil. nuo Raginėnų sodžiaus yra kelios dešimtys „milžinkapių", išmėtytų

per kelis kilometrus palei Daugyvenės upę. Negirdėjau, kad jais būtų susiįdominęs bet kuris archeologas.

4. Šaltinių kapai.

Pašvenčiuose ties Žaliuoju Tiltu tarp Vyžuonų ir Svėdasų už 1 kil. nuo Šaltinių kaimo Rimkaus dalyje tebėra trys kapai, vainiku aplink apdėlioti į žemę įaugusiais akmenimis. Kapų diametras 10 žingsnių. Vienas kapas tolėliau jau užartas, kiti tebėra mišku apaugę, bet jau ir nuo jų kertama.

(Iš kun. Tumo Archyvo.)

Nežinomieji literatūros raštai

Kun. Juozo Šnapščio — Margalio eilės.

(Inž. Petro Pundzevičiaus, Kaune.)

Siunčiu velionies kun. J. Šnapščio (Margalio) pas mane užsilikusias eiles — vertimą iš Kornelio Ujejskio.

Kas tiesa, velionis manęs neįgaliojo šį jo darbelį išspausdinti, bet ir neuždraudė; todel manaus nelabai nusidėsiąs velioniui, jeigu, Tamstai atspausdinus, be manęs, da ir kiti gaus progos pasigėrėti šiuo velionies vertimėliu.

1902—4 metais kun. Šnapštys buvo kartą kitą (rodosi, gydytis) apsilankęs Rygoje. Su juo ten man teko ir susipažinti. Atvažiuoti Rygon taip pataikindavo, kad pakliūdavo kaip tik ir lietuvių vaidinimuosna. Matyti, mėgo jis mūsų „teatrą“ ir turėjo noro ir pasiryžimo rašyti scenai. Sustodavo tai pas pažįstamus, tai viešbutyje ir, pasikvietęs mus — lietuvių studentų saują, pas save, gardžiai primylėdavo ir mėgdavo atvirai išsikalbėti. Buvo tuomet da jaunas, kaip ir mes studentai, ir visų mūsų svajonės siekė aukščiau Peterkirchos kuoro viršūnės. Be meilės ir svajonių, laike tų vaišių skaitydavo mums iš popieriukų savo eiles ir vieną dramą (jos pavadinimo nebatmenu), kurią tuomet jis rašė; galų gale, savo svečius apdalindavo tai pirštinėmis, tai kojinėmis, kurių iš namų atsiveždavo visą glėbį.

Tuo laiku mes studentai iš kailio nėrėmės, beieškodami medžiagos paturtinimui ir paįvairinimui biedno mūsų „teatrinio“ repertuaro (vaidinimams veikalų, dainų, deklamacijų, melodeklamacijų ir kitokių triukų). Man kaip tik tuomet teko girdėti rusų kalboje melo-deklamuojant Kor. Ujejskio eilės, ilustruojančios Šopeno „laidotuvių maršą“. Pasiryžau velionį paprašyti,

kad tas eiles išverstų lietuvių kalbon; tai jis mielu noru apsiėmė padaryti ir ištikrųjų, neilgai trukus, atsiuntė man čia padedamą vertimą.

Vertimo originalas buvo, atmenu, parašytas smulkiai ant atskirų popierio lapelių, „greituoju“ ir tie lapeliai pas mane kažkur dingo. Čia paduodamasai tekstas yra nurašytas jau nuo nuorašo, mano paties iš originalo išrašyto 1907 m. Tyčiomis palikau visą ortografiją tokią, kokia ji yra pirmame nuoraše. Pirmasai gi nuorašas, kiek atsimenu, labai buvo artimas originalui, ir mano nuosavių „gudrybių“ jei kiek prikaišiota, tai tik kažkurioje uodegėlėje, ar atskiroje raidelėje ir raštženkliuose; šie paskutinieji, manau, galima būtų kiek sutvarkyti, sulyginus vertimas su K. Ujejskio originalu.

Man neteko ligšiol sulyginti šis Margalio vertimas su Ujejskio originalu; bet man matosi, kad vertimas, jeigu ir gana liuosas, vis delto originalo jėgą ir smarkumą tikrai perduoda.

Charakteringa, manau, da štai, kas pažymėti:

Siųsdamas man savo vertimą, velionis taip maždaug patėmijo del eilutės:

...„Te pasirodo su ironija (nors ištart taip griekas)“.... „Aš čia, rašo, perdirbau kiek saviškai, nes originale jau per-daug šiurkščiai išsitarta — tai jau burnojimas. Aš, kaipo kunigas, taip negaliu.“

Su tikra pagarba.

inž. Petras Pundzevičius.

22 m. II — 10. Karo Butų Skyrius.

---

*

* *

Oi, varpų kiek! kur varpai tie? Bene tik ausyse?
Kam tas kunigų burys taip liudnas giesmes gieda?...
Čia prieš mane juodi ratai išpalengvo rieda...
O, kaip skurdu! Nuo tų ratų temsta net akyse.

Ten karunų daugel mirga, blizga kryžius ore.
Mane veda sukabinę, ir aš einu noriai...
Ir nutirpusias man kojas lygiai kažkas kelia.
Ak, gerai, kad mane veda: nežinau aš kelio.

Einu-plaukiu lyg per sapną be mislies, be jausmo,
Tik galvoje, tik širdyje juntu didį skausmą:
Kažkas neria į krutinę kalaviją skaudžią,
O čia juodvarniai vis kranksi ir varpai vis gaudžia...

Ha! ir muziką aš girdžiu: paskui mane seka...
Akys karštos, bet per veidą kažkas šaltas teka.
Nors visi į mane žiuri, — artintis nedrįsta, —
Turi but, ant mano veido baisaus ką pažysta.

Tamsųs, bauguș išpalengvo pirmyn ratai slenka,
Mane traukia paskui save paslaptinga ranka.
Dieve Didis! Aure grabas veizi lyg į mane!...
Paslaptis gyvato mano tame grabe, tame!!...

Už ką nuskriaudei taip mane, Dieve Visagalis?
Ak, už ką plaki?
Tu ant saulių viešpatauji, Tavęs klauso šalys,
Dulkę man' mini.

Tu teisus, man baisus!
Taip man baugios kranksi varnos, griaudžia taip varpai.
Te pasrodo su ironija (nors ištart taip griekas)
Baisus, kaip naktis!

Aš didesnis savam' skausme, nors esu ir niekas,
Negu gali Jis.
Jis rustus, Jis baisus!

Taip ir varpą skambant girdi.
Tai žeidžia širdį!
Kaip baugina tie varpai!
Varpai, varpai!!...

Grabe guli — graži, tyli, rankos kryžiumi,
Ir per sapną maniep šypso: ak! nemiega ji!

Nebejunti tu jau kvapo nuo rožių baltų;
Nors bučiuočiau tavo skruostą, nebatbustum tu.

Nežinai, kad paskui tave skurdu eiti man,
Kad tave aš, brangi, lydžiu verkdamas kapan.

Motyna! ar tu delto jai gyvastį davei,
Ir aš širdį jai žadėjau? Grabas butas jai?

Mano mielos toki lova?! Tokią dieną dar
Esu gyvas!.... Dieve, Dieve! kas daryt dabar?!...

Ji, kaip aniolas, mylėjo, buvo man saldi.
Slinko mūsų laimės dienos, kaip daina rami.

Aš prie jos buvau nekaltas, lygiai aniolas;
Iš akių jos ir iš šaipo semiau sau doras.

Ji man buvo įkvepimas išminties šventos,
Mane vedė ji prie vartų laimės amžinos.

Kur gi nuvedė antgalo, išmėginus gan?
Aš ejau tamson per saulę, nuo vilties graban.

Mano mielos toki lova?! Tokią dieną dar
Esu gyvas!... Dieve, Dieve! kas daryt dabar?!!...

Jema grabą ... skubiai neša ... Raudu nelaimingas.
Sulaikyt mane mėgina... Na! pamislyt baimė!...
Ei, nuo kelio, kvailios minios: atsitiks nelaimė —
Esu jaunas, drąsus, rustus, kamštis man galingas!...

Man vienam tik ji priguli: Šalin! Duokit kelią,
Juodos skruzdės! Tiktai lygus man prieš mane tegul ranką kelia!
Mano sopulių neiviena netalpys krutinė!.....

Einu didis skausmo ponas. Persiskyrė minia
Varpai griaudžia, minia stebias... Einu aš prie kapo.
Ak, tas grabas, tamsus grabas mano sostu tapo.

Duobkasiau! Ko dykas rymai? Tave rimtai klausiu:
Už galiuno apkasimą kiek pareikalausi?
O, užkask mane giliai. Kask — taip man troškus svietas...
Man lengvesnė žemė negu skausmo replės kietos.

Šalin visi! Ją ir svęstas vanduo sutept gali
Aš jai kunigu! Pašvęs ją ašara dauggalė....
— — — — — — — — — —

Iš-po zokoniko rubų ranka pasirodė,
Toki skaisti ir galinga, širdį man perskrodė.
Mane pasiekė, — aš krintu, trenktas lyg perkuno...
Mane jema.... kur jie neša, lyg be dušios kuną..?

Ak! Už menką laimės lašą žmogus esti nertas
Juron ašarų.
Kvailys sviete, tuštus sviete! Kam esi sutvertas?
Kam gyvuoji tu?
Kruta jis, kaip širdis

Plastu aš jame. O lyg tas varpas tuštus jis.
Ar prašiausi aš čionai? Kas prieš mano valią
Liepė man ateit?!
Nors aš apveržtas gyvybe ir kenčiu nedalią,
Aš galiu išeit.

Jis rustus, Jis rustus
Taip ir varpą skambant girdi.
Tai žeidžia širdį
Kaip baugina tie varpai,
Varpai, varpai.

Bibliographia historica.

D-ras J. Basanavičius. **Apie trakų prygų tautystę ir jų atsikėlimą Lietuvon.** **„Lietuvių Tauta", L. Mokslo D-ijos raštai, kn. III, d. 1. Vilniuje, „Žaibo" spaustuvėje 1921, psl. 1—168.**

D-ras J. Basanavičius jau senai yra žinomas lietuvių tautos senovės tyrinėjimais. Jam toje senovėje daugiausia rūpėjo lietuvių kilmė, jų ryšiai su kitomis senojo pasaulio tautomis ir keliai, kuriais lietuvių tauta atėjo į dabartines savo gyvenamąsias vietas. Be visos eilės mažesnių straipsnių, kurių ta tėma d-ras J. B. yra atspausdinęs įvairiuose laikraščiuose, mes žinome jo 1893 metų „Etnologiškas smulkmenas", platesnes „Lietuviškai trakiškas stūdijas", išleistas Amerikos „Dirvoje" 1898 metais (N 4 kn. 5) ir „Levą lietuvių pasakose bei dainose ir prygiškai-trakiškoje dailoje" (iš „Lietuvių Tautos" skyrium atspaustų 1919 m. Vilniuje).

Šis naujai išleistas d-ro J. B. darbas yra plačiau paimtas ir turi sistemingai dėstomojo tyrinėjimo išvaizdą. Tuo tarpu mes turime tik to darbo pradžią, kuri apima trakų likimo istoriją ir jų kalbos likučių aiškinimus, turinčius išrodyti jų gimi-

nystę su lietuviais. Kaip matyti iš padėtų pabaigoje datų, d-ras J. B. pradėjo tą savo tyrinėjimą, dar būdamas Bulgarijoje, 1892 metais ir pabaigė Vilniuje, vokiečių okupacijos laikais. Toliau, antrojoj ir trečiojoj daly, autorius žada lyginti trakų vietų ir žmonių vardus su lietuviškaisiais ir apžvelgti etnografijos medžiagą — tikybą, būdą, dabą ir t. t.

Tiek iš viršaus, skaitydamas tą veikalą pajunti, jog autoriaus čionai pasidarbuota ne trumpu laiku, bet ištisus 24 metus. Kruopštus medžiagos parinkimas, ir plačiausios literatūros, nors ir kiek pasenėjusios, sunaudojimas gali geriausiai apibūdinti tą darbą.

Dar savo stūdijose apie levą d-ras J. B. minėjo, kad užsiimant ilgus metus lietuvių etnografija ir etnologija, jam teko užgauti savo tyrinėjimuose tokias mokslo šakas, kurios p a s m u s neapdirbtos dirvonais riogso. Ir tiesa, jeigu nekalbėsime apie Simano Daukanto spėjimus ir d-ro J. Šliūpo išvadžiojimus del lietuvių tautos kilmės, d-ras J. B. po senesnių, lenkiškai ir apgraibomis terašiusių, lietuvių istorininkų, k. a. Baužo (Bohušo), Jaroševičiaus, Krašiausko ir Narbuto, yra pirmas tos srities tyrinėtojas ir žinovas.

Kaip kiekvienam pionieriui, d-rui J. B. čia teko ir nukentėti mūsų jaunosios visuomenės opinijoje, kuri del keleto, rasit, ir perkritingų atsiliepimų ar del žinomo, rasit, kiek perdėtos pajuokos pamfleto nusistatė žiūrėti iš viso į tos rūšies tyrinėjimus, kaip į bergždžią darbą. Praktiškai materialinę pažiūrą į tautos gyvenimą toks nusistatymas galėjo patenkinti. Tačiau k u r i a n t, jei taip būtų galima pasakyti, savo t a u t i n ę i s t o r i j ą, renkant jai visą medžiagą, kuri tik atitinka istorinei mūsų intencijai, — visi d-ro J. B. bandymai ir ieškojimai toje senovės srityje reikia tik sveikinti. Istorijos mokslas negali pasakyti: visas mano interesas lietuvių tauta prasideda tik nuo X ar XIII amžiaus, nors atskiro istorininko interesai gali būti ir dar siauresni ir prasidėti tik nuo baudžiavos panaikinimo, ar net pirmojo streiko Lietuvoje.

Bet savo veikale d-ras J. B. bent formaliai apsisaugoja nuo tiesioginio antpuolio savo tautiečių-skeptikų jau tuo, kad jis savo uždaviniu statosi ne lietuvių, o t r a k ų p r y g ų i s t o r i n i n k o intencijas.

Psl. 24 konstaduodamas su Rösler'iu, kad „Trakija iš kalbos ir istorijos pusės liekti kaip didelė spraga senovės pažinime", d-ras J. B. taip toliau trumpai suglaudžia savo tyrinėjimo motyvus:

„Nors, kaip anksčiau jau minėta ir mokslo pripažinta, kad trakų tauta ir jos kalba v i s i š k a i i š n y k u s i (mūsų pabr.), vis delto mes atsidrąsiname statyti įdėmų klausimą: argi galimas daiktas, kad nuo tos senovėje taip skaitlingos tautos (cituoja Herodotą) nebūtų likusių kur nors Europoje gyvų liekanų, pagal kurių galima būtų dar ir šiandien pažinti senovės trakų kalba ir tautystė? Aiškiau sakant, mes klausiame: ar tai galimas daiktas, kad ta trakų tauta, rumunais, slovėnais, graikais, vokiečiais, turkais išvirsdama, visiškai būtų pragaišusi?“

Tuos, d-rui J. B. — retorinius, klausimus toliau matome dar taip paremtus:

„Juk jau jeigu nuo senovės iberų Hispanijoje sulig mūsų dienų yra gyvi išlikę eskaldūnai arba baskai Pirinėjo kalnyne; jeigu nuo senovės gallių liekti dar gyvi bretonai, nuo keltų — irai, nuo finų — suomiai, tai ar negalėjo per tiek šimtmečių išlikti iki šiai dienai kalbos atžvilgiu gyva dalis tos galingos ir taip didžios trakų tautos senovėje?“

Ta kryptimi eidamas, d-ras J. B. tiria trakus nuo pačių pirmųjų istorinių dienų. Vaduodamasis Herodoto ir Tukididžio liudymais, kad visa Graikijos žemė su salomis trojėnų karo metu buvusi trakų tautos (achajų ir danajų) gyvenama ir kad trojėnai patys buvo trakai, vadinasi pats karas buvęs tarpusavis karas, — iš Homero Iliadės ir Odisėjos d-ras J. B. imasi sau medžiagos seniausiai trakų istorijai (pačios Homero giesmės, autorius spėja, pradžioje trakų kalba būta giedota ir tik apie VI a. prieš Kristų, jos užrašyta graikiškai). Tuo būdu ir senosios Mikėnų kultūros radiniai karakterizuoja trakus, kurie čionai barbarų d o r ų (gavusių graikų vardą) užplūsti maždaug 80 metų po trojėnų karo, tą kultūrą sumišdami pragaišinę.

Sekdamas kitų (Wilkinson'o, Cesaro A. de Cara) tyrinėjimais ir spėjimais, ir didžiąją senąją hettitų tautą Chetą, kurios kilmę mokslininkai dar nesumano kaip nuspręsti ir kuri gyveno iš senų senovės šalia aigiptėnų ir asyrų-babiloniečių, d-ras J. B. mėgina surišti su trakų gentim, kuri vėliau Juodųjų jūrių pakraščiais gyveno g e t ų vardu.

Toliau, apibrėžęs trakų ir jų giminių bei genčių gyvenamąsias vietas Herodoto aprašymais, autorius konstatuoja istorininkų nusistatymą, jog senieji trakai nėsą buvę nei germanai (gotai), nei keltai, nei slavėnai, bet visai skirta tauta indoeuropiečių šeimynoje.

Tačiau įdomiausi ir, rasit, savarankiškiausia autoriaus darbo dalis yra ta, kuri trakus giminiuoja su lietuviais. Tai

giminystei aptikti padeda autoriui visų pirma trakų giminė — G e t a i, kurie gyvenę senovėje padūnojais prie Juodųjų marių. Čia d-ras J. B. sutraukia įvairiausių šaltinių medžiagą — kronikininkus, kalbininkus, istorininkus ir pagaliau paduoda bemaž šimtą puslapių „glossų", likučių iš dingusios senųjų trakų kalbos dialektų. Čia mes randame surinktus kalbos likučius: prygų, majonų, turėnų, lydų, bitynų, kaukonų, mariandynų, mysų, karų, paplagonų, Ponto gyventojų, kappadokų, kilikų, pamphylių, lukų, Kupro ir Rodo salų gyventojų, Kretos ir pietinės Italijos gyventojų, makedonų, atamanų, illurių, pajonų, trakų, skutų ir pagaliau dakų augalų vardus. Darydamas išvadas iš tų glossų, d-ras J. B. atranda, kad iš 856 žodžių, priskiriamųjų trakų-prygų tarmėms, apie 600 esą surastų lietuvių, latvių ir prūsų kalbose arba jų pagalba išaiškintų. Autorius mano, kad geriau ištyrus lietuvių ir latvių kalbos dialektologiją ir leksikologiją, ir kitos glossos pasisektų išaiškinti. Išvada: t r a k ų p r y g ų g e n č i ų b ū t a a r t i m i a u s i o j e g i m i n y s t ė j e s u s e n p r ū s i ų, l i e t u v i ų i r l a t v i ų t a u t o m i s i r b e t o, p a č i ų t r a k ų s t o v ė t a a r č i a u s i a i p r i e m ū s ų.

Nefilologui sunku yra spręsti, kiek tas glossų aiškinimas yra tikras. Pats d-ras J. B. nebūdamas filologas, be abejonės, turėjo jausti savo tyrinėjimo sunkenybes. Juo labiau, kad šiandien, lyginamajam kalbų mokslui išėjus iš pirmųjų stadijų, maža yra rasti vienų ar kitų žodžių panašumo indoeuropiečių šeimynos kalbose, idant būtų galima pasakyti, jog ta ar kita tauta stovi ypatingoj giminystėje tarpusavyje. D-ro J. B. aiškinimuose mes matome daugiausia ieškant tų skambėjimo panašumų, be ypatingos dabartinių filologų metodės nei technikos. Pavyzdžiui, mes matome, pasakingojo trakų kanklininko Orfėjaus vardą mėginant išvesti iš lietuvių v i r p i u (virpu?), v i r p t i, plg. v a r p a s, V i r p š a, W a r p o t e, V a r p u n a i, V a r p i s etc. ir todel spėjant tą vardą trakų kalboje turėjus skambėti — Varpius (psl. 103—4). Panašiai d-ras J. B. O l i m p o kalno arba visų Olimpų vardą be kokių abejojimų veda iš u o l o s, o l o s su priesaga p a t s = p a s, kaip kad dievų (kažin ar buvusių?) vardai P a t r i m p a s, A u d r u n p a s.... (psl. 100). Arba vėl, kur d-ras J. B., vaizdingai išdėstęs trakų likimo nelaimes visigotų, austrogotų, hunnų, slavių, bulgarų ir romėnų antplūdžiuose ir antpuoliuose, — Rymo vergus, kurie 75 metais prieš Kristaus gimimą buvo pakėlę maištą, paskaito trakais ir todel S p a r t a k o vardą veda iš lietuvių: s p a r t a u s, s p a r t o k o... (psl. 137). Tokios filo-

logijos bandymų d-ras J. B. daro nemaža toj savo stūdijoje — bet tą dalyką tenka atiduoti vistik filologams specialistams. Jiems d-ras J. B. bent kruopščiai surinko mūsų istorijos problemai rūpimos medžiagos!

Negalime neatkreipti dar akies į d-ro J. B. tolesnius istorijos liudymus, jo vedamąja kryptim surinktus. Cituodamas įvairius senuosius istorijos šaltinius, autorius parodo, kad trakų, dakų, getų gyvenamieji plotai tęsęsis nuo Dūnojaus iki Baltijos jūrių (12 amž., prieš Kr., žemėlapis); kad Ptolomėjus (II a. po Kr.) po galindų, sudinų, stavanų, veltų (prie Baltijos jūrių), osijų, salių mini apie Chesuno (spėjama — Dauguvos) upę agatursus, kuriuos Herodotas (V a. prieš Kr.) randa senovės Dakijoje, šių dienų Transilvanijoje; toliau, kad tas pats Ptolomėjus mini „pagiritus" dabartinės Podliachijos — P a g i r i o vietoje; kad danų kronikininkas Petras Olaus aprašo vikingų kovas (520 metais) Baltijos pajūryje su tautomis, kurias jis vadina — „Curetes" (dabart. kuršiai), „Sembos" (t. y. prūsus) ir „Semigallos i. e. T r a c i a s", t. y. kad žemgaliai čia skaitomi trakais; kad Ermoldus Nigellus, miręs 511 m., vienose eilėse vadina dabartinės Lietuvos gyventojus g e t a i s ir kad tą pat vardą („Geatum") šalia „Lidwicingum", „Istum" ir „Vicingum" mini Paulius Warnfridis († 779) ir scholiasta Adami Bremensis (XI amž.), kur getų vardą gauną prūsai (Gethi seu Prussi); kad pagaliau ir Nestoras (1056—1116) žinąs getų vardą tarp normanų ir rusų ar anglianų — „гьте" psl. 141).

Getų vardu d-ras J. B. seka ir toliau. Prūsus ir Lietuvos gyventojus apie 1110—1113 metais vadina getais lenkų kronikininkas anonimas, vėliau Martynu Gallu pavadintas. Taip pat Vicentas Kadłubka, Krokuvos vyskupas (apie 1220 m.) tiesiog sako: „Gete dicuntur omnes Lithuani, Prutheni et alie ibidem gentes". Tas pats Kadłubka ar (Kadłubek) Pagirio kraštą vadina „Gethicae provinciae", o apie pagiriečius-polesiečius (jotvingus) sako: „sunt autem Pollexiani Getharum seu Prussorum genus". Taip pat liudija Poznanės vyskupo Boguchwal'o (1242—1252) ir Miržvos (Dzieržvos) kronikos, o „Chronicon polono-silesiacum" (apie 1278 m.) tvirtina: „Gethos id est Litwanos."

D-ras J. B. sumini ir kitus šaltinius. Kur Pagirio gyventojų šalis vadinama „Gatwesia", „Getwesia", o patys gyventojai „Getuinzitae" ir „Getwezitae". Tuos visus vardus d-ras J. B. toliau mato išsirutulojusius į „Jaswenze", „Jatwesen", Jaewesen, Jacwingi, Jaczwingi, Jaczwiagi, Jazuingi, o rusų metraščiuose į „Ятвязи", „Ятвяги", „Ятвъзи", „Ятвягове".

Tuo būdu autorius įsitikina, kad getų ar getvių, getvininkų vardas esąs užmirštas lietuvių tautos arba jos giminės (jotvingų, Sudavijos gyventojų) vardas. Juo labiau, kad ir pats D. K. Vytautas viename rašte (1420. III. 11), rašytame į karalių Zigmantą, sako: „Preterea licet terra Sudorum sive Gettarum que mediat inter terram Lythuaniam et Prussiam, sit verum patrimonium nostrum . . .“

D-ras J. B. nenuilstinai ieško savo tezei patvirtinimo ir eilėj pavardžių bei kaimų, kurie getų vardu atsiliepią, k. a. Gečius, Gečiai, Gecewicz, Getiškiai, Getlaukis ir t. t. Berods ir senųjų dakų autorius nesustoja ieškojęs mūsiškių dzūkų („dzakų“) ir mysų — Masiulių, Mysiūnų ir panašiuose varduose! Tatai duoda d-rui J. B. dar daugiau drąsos stiprinti jo pamatinei hypotezei, kad „senovės trakai, getai ir dakai buvę artimi lietuvių giminaičiai, kurie ilgainiui šiaurės link persikėlę“ (psl. 144). Tam pačiam tikslui d-ras J. B. apžvelgia dar mūsų pasakas-padavimus, kurie šiokiais ir tokiais pažymiais primeną prūsų ir lietuvių prosenių atėjimą iš pietų šalies.

Šit, pamatinė d-ro J. B. naujojo rašto mintis, arba kryptis. Šalimais autorius paberia ir visą eilę kitų minčių arba pakelia klausimų, kurie rišasi su pagrindine mūsų istorinės kilmės, giminystės ir atkeliavimo problema.

Specialinė kritika turės atkreipti savo akį į d-ro J. B. davinius ir išvadas. Ir jeigu net jam dar negalima būtų pripažinti didelio pasisekimo kai kuriuos savo išrodymus išdėstant, tai vis delto toks platus, gausia medžiaga paremtas pačios problemos pastatymas trakų-lietuvių giminystės kryptimi, daro d-ro J. B. nuopelną mūsų žilos senovės tyrinėjime neginčijamu.

Todel nekantriai lauksime d-ro J. B. tolesnių tyrinėjimo dalių. P. Klimas.

Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys. *P. Klimo* „Lietuvių senobės bruožai“. Vilnius, „Žaibo“ spaustuvė, 1919 m. 126 p. teksto 44 p. pastabų (jų viso 753).

Leidinys labai specialis, vis delto jau išpirktas ir laukia antrosios papildytos ir pataisytos laidos. Tai ir pasikalbėti apie jį pravartu.

Pažinti patį save netik pataria, bet liepte liepia filosofija ir paprastasis mūsų pačių instinktas, kurs verste verčia mus apsidairyti aplink save patį ir aplink visa tai, kas arčiausia. Padarytasis žingsnis jau nuveda mus tolyn, dar toliau ir veda

tol, kol pasiekiame „žemės kraštą“, destis, galimybės tirti. Iš to gema keliauninkai tyrėjai. Tai žemės plotmėje.

Savęs nepažinsi, kuriame angštame inde užsidaręs. Tam tikslui reiks pažinti savo šeimos sąstatas, savo kaimo sudėtis ir gyvenimo būdas, savo provincija su jos ypatingumais ir su valstybe, kuri tavo provincijai įstatus duoda. Tai socialioje perspektyvoje.

Pagaliau, tai mus nuves netik į vakarykščią dieną, į mūsų jaunatvę, į senelio gadynę, bet vis toliau eidamas, atsidursi „laiko krašte“, kur nebėra žinių. Ir čia bepasitenkinsi spėliojimais. Iš tos neramybės gema istorininkai tyrėjai.

Besidairydami aplink save, kasgi mes esame dabar, ko verti, kokia mes esame medžiaga socialiai, valstybiniai organizacijai, mes siekiame pirmon galvon patirti visus tuos veiksnius, kurie per tūkstančius metų sudarė mūsų išvaizdą, mūsų kalbą ir tas praeities keistenybes, kurių, dabartiniu mūsų išmanymu, lyg ir neprivalėta būti, o jų būta; ir jei būta, tai, žinoma, ir privalėta būti, nes nieko gi nesidaro be priežasties. Sakysime, kad ir mūsų bočių imperializmas ar tik ekstensyvumas be intensyvumo, sudarymas valstybės ir nepadarymas savo kalbos — valstybine.. Ir daug ko.

Patys sau, dabartyje mes tebesame neištirti, terra incognita. Įžvelgti į dabarties lietuvių sielos sietuvą, patapti savais entologais, ir etnografais verste verčia mus laikas ir naujos aplinkybės. Ir tą darbą mes labai naturaliai ir išmintingai pradedame nuo to, ką jau yra per amžius apie mus patyrę kiti, mūsų kaimynai. Dažnai, iš šalies žiūrint, teisingiau galima dalykai išspręsti, neg pačiam suinteresuotam. Bet nelaimei ir pašaliečiai esti suinteresuoti ir patampa nebe bešališki. Iš to gema naujas mokslas, Quellenkunde, kritiškas įsižiūrėjimas netik į tai, kas jau yra apibrėžta, bet ir į tai, kiek tai patikėtina, kiek bešališka ar kiek arbitrališka.

Šaltinių pažinimas dar visai nauja mokslo šaka. Jai net medžiagos nebuvo paruošta. Ta kryptimi, nujau, bene pirmas bus nuėjęs čia svarstomasis Petras Klimas. Jaunas tai dar žmogus, o jau daug padirbėjęs mokslo dirvoje, daug savo darbų spauda paskelbęs. Skaitai tuos darbus ir matai lyg antrąjį Basanavičių, taip darbščiai atsidėjusį pažinti savo tiriamojo dalyko literatūrą. Geras Europos kalbų žinovas, jis lengvai nugali senovės raštų sunkenybes ir skrupuliatiškai ieško lietuvių senovės bruožų, kaip mokytas archaiologas ieško iškasenų, persijodamas ištisus kapų kaubrius.

Daugùma P. Klimo ikšiol paskelbtųjų raštų, istorinio, etnografinio, socialinio turinio, reikšte reiškia jų autorių laiku užsibrėžiant lyg programą plačiausiems mūsų praeities tyrinėjimams; tam tik kartui apmetant apmatus, kuriems atausti pagilinti reiks ištisos eilės gemančio tautinio universito profesorių.

126 puslapiai „Lietuvos senobės bruožų", tai, gan greit, brošiūra pasižiūrėti. Bet kai peržiūri tas 753 pastabas — cituojamąsias senovės veikalų vietas; kai sumeti, kiek jų reikėta paskaityti, kol pririnkai 126 p. „bruožų", — tai tari su pagarba: ne, tai jau veikalas, ne brošiūra, kuriam parašyti reikta ilgai sugaišti. Matematiškai imant, kiekvienam puslapiui tenka po 6—7 citatas ir kiekvienam patirtam „bruožui" apibrėžti tepaskirta po 6—7 eilutes. Tai be galo charakteringa šiam veikalui, kurį esame pavadinę plačiausių stūdijų vien programa; jai išpildyti, sakau, nei laiko, nei pajėgų neužtektų vienas žmogus, nors tokio benediktinų darbštumo, kaip P. Klimas.

Taigi šalia šito rašto, parodančio, kas reikia ištirti, kas seniau yra jau paliesta, prašyte prašos kitas raštas, dar labiau palengvinąs tyrinėjimus ir įsigalvojimus; būtent, rinkinys ištisų nuorašų pacituotųjų vietų; taip, kaip yra padaręs latvanologas Bielenšteinas, tirdamas „Die Grenzen der Letten". P. Klimui rašant šias knygas, reikėjo turėti prieš save ištisas knygynas. Kitam, turint šių geidaujamųjų nuorašų, nebereiktų graibyti tirštumų ištisoje jūroje literatūros. Ir tokių nuorašų autoriaus turima. Bereikią jie papildyti ir išleisti.

Autorius, terašydamas „bruožus", tik patepa skaitytojui lūpas, tik suįdomina, o nepatenkina nei pertrumpu tekstu, nei parodymu cituojamųjų vietų. Kas iš to parodymo veikalo ir puslapių, kad aš jo neturiu rankose? Pavyzdžiui, autorius sako: „C. Beckherrn nurodo visą elę senųjų prūsų žodžių visokiems ginklams ir karo priemonėms pavadinti" (Altpreuss. Monatschrift" XXXIII Bd. psl. 362). Autoriui istorininkui gal to ir pakanka. Tik „istorija" šakota. Čia ir karininkui ir kalbininkui pravartu nosis įkišti, o to padaryti negali. Tai tik pavyzdžiui; o tokių dalykų begalės.

Dalį šitų knygų mums teko girdėti, kaip referatą visuotiniame L. Mokslo Draugijos susirinkime 1918 m. Gausybė beriamųjų žinių — bruožų tada klausytoją pernelig vargino, kad būtų galėję, kaip reikiant, suįdominti. Šitos knygos reikia skaityti pačiam — tada tik pajusi, kiek jos atskleidžia senovės įdomybių, kiek paskatina pačiam papildyti, kas pertrumpai pasakyta.

Kitai laidai be kalbos perstilizavimo ir korektūros pataisų, dar reiktų šių pagerinimų.

1) Pataisyti geografinius vardus, kurius jau esame nusistatę kaip rašyti: Dinabarkas — ne Dinaburgas, Tverai — ne Tvėriai, Girininkų kalnas — ne Baltininkų, kurio nesame girdėję; Naujapilis (Naupillen) — ne Naugardėlis, nes tokią tradiciją yra mums metraščiai palikę; Nevėžio — ne Nevėžies.

2) Papildyti naujais šaltiniais, kurių jau yra susiradę, kaip va, M. Biržiškos sąžinigai ir kruopščiai surinktais senovės būdo bruožais, užtinkamais dainose; prof. K. Būgos idolų ir šventyklų pėdsakais; prof. Jauniaus kritika Mierzynskio.

3) Būtinai pridėti kartogramų toms vietoms, kur kalbama apie sienas. Plikas paminėjimas vietavardžių neduoda vaizdo, kur ieškoti Nadravės, Šalavės, Galindų ar Jatvingių.

4) Patikrinti kai kurias žinias, k. v.: Veckenštedtas buvo Liepojos mokytojas, ne Mintaujos. J. Tumas.

Del „Lietuvos istorijos“ ir „Bažnyčios istorijos“ kritikos.

(Atsakymas prof. Voldemarui.)

Rimta knygų kritika, tarp kita ko atitaisydama randamas klaidas, nurodydama trūkumus, išaiškindama abejotinus klausimus, atlieka gerą visuomenei patarnavimą. Todel ir aš maniau galėsiąs tikt pasidžiaugti, susilaukęs „Mūsų Senovėje“ N 1 ir 2 plačios prof. Voldemaro kritikos mano vadovėlių „Lietuvos istorija“ ir „Bažnyčios istorija“. Ir tikrai, toje kritikoje yra teisingų pastabų, jos bus naudingos ir tų vadovėlių autoriui, ir jų skaitytojams; bet su kaikuriomis kritiko pažiūromis negaliu sutikti. Kadangi jos liečia svarbius mūsų praeities klausimus, tai tiesai išaiškinti manau bus naudinga duoti p. Voldemaro kritikos pataisymus.

I.

Del „Lietuvos istorijos“.

Prof. Voldemaras ne visai teisingai supranta du svarbiu mūsų praeities klausimu: ūniją su Lenkais ir Vokiečių ordino reikšmę.

Ūnijos klausimas jam taip atrodo: „Jogaila buvo Lietuvos didysis kunigaikštis ir galėjo daryti su Lietuva ką norėjo. Jis tapo lenkų karalium. Vadinasi, jo valstybės padidėjo. Jei būtų dar tapęs Vengrų karalium ar Čechų, tai visos tos valstybės būtų patapę jo žemių dalys ir tiek.

Žodžiu, pirmosios su Lenkija ūnijos nebuvo joks politikos reikalas, o grynai šeimyniškas“ (110 psl.). Iš p. Voldemaro žodžių išeina, kad po ūnijos Lenkija tapo Lietuvos žemių dalis. Ištikrųjų gi ūnijos aktu Lenkija netapo Jogailos valstybė, kiek buvo Lietuva. Jogaila buvo išrinktas Lenkijos karaliumi tam tikromis sąlygomis, apie Jogailos ainių teises Lenkijos soste nieko neminint. Tuo karaliaus rinkimo dėsnys Lenkijoje tapo aiškiai išreikštas. Paskui, 1425 m., lenkų bajorijos seimas buvo sutikęs pripažinti Jogailos sūnų sosto įpėdiniu, bet 1426 m. Łęčicos seime bajorai sukapojo kalavijais tą dokumentą, ir tiktai 1433 m. už praplatinimą bajorų privilegijų Jedlno seimas pripažino vieną Jogailos sūnų sosto įpėdiniu.

Pažiūrėkime dabar, kokius santykius ūnija nustato tarp Lenkijos ir Lietuvos. Krevoje išduotu dokumentu Jogaila apsiima ant visados prijungti Lenkijai Lietuvos ir Rusijos žemes.[1]) Po tos ūnijos Lietuvos kunigaikščiai, valdžiusieji atskirus jos kraštus, išduoda dokumentus, prisiekdami paklusnumą netikt Lenkijos karaliui Jogailai, bet ir Lenkijos karalienei Jadvygai ir Lenkų karalystei.[2]) Visur čia kyšo politikos motyvai, ir istorikai ne be pamato laiko Krėvos vadinamosios ūnijos aktą Lietuvos valstybės panaikinimu Lenkijos naudai.[3]) Tiktai ūnijų 1401 ir 1413 metų aktai juridiniai atstatė Lietuvos valstybę priklausomybėje nuo Lenkijos. Unijos pamatan padėti politikos motyvai galutinai privedė prie visiško Lietuvos su Lenkija susiliejimo.

Tuos politikos motyvus iškėlė ir Vytauto karunacijos sumanymas. Jogaila pradžioje buvo sutikęs su Vytauto karunacija, bet nesutiko Lenkijos senatas, remdamasis tuo, kad prijungtos Lenkijai Lietuvos negal daryti atskirą savistovią karalystę. Taigi ūnija iš pamatų keitė politinę Lietuvos padėtį, ir negal sakyti, kaip sako p. Voldemaras, kad pirmosios ūnijos nebuvo joks politikos reikalas, bet grynai šeimyniškas ir tiek.

Vokiečių ordino reikšmę tuo laiku p. Voldemaras taip supranta: „kryžiuočių pavojus nebuvo didelis. Jie savaime jau buvo pradėję silpnėti. Mūšis ties Žalgiriu 1410 m. čia nekiek

---

[1]) Codex epistolaris saeculi XV, t. I, p. 5.

[2]) Codex epistolaris Vitoldi, 29, 30, 40, 43, 48 ir daug kitų.

[3]) Prof. Dr. Kutrzeba, Unia Polski z Litwą knygoje „Polska i Litwa“, 1914. Prof. M. K. Liubavski, Očerki istorii Litovsko-Russkago Gosudarstva, Moskva, 1910, psl. 43.

daug tereiškė. Juk ordino spėkos buvo ne jame pačiame, o vakaruose. Pralaimėti vieną mūšį, kada vakarai gausiai papildydavo nuostolius, tai visai menkniekis, bet kada tas papildymas pradėjo nykti, ir be mūšio ordino likimas buvo nulemtas. Todel sakau, kad šio mūšio ir ūnijos su Lenkija prasmė perdaug išaukštinama“ (110 psl.). Negalima sutikti su p. Voldemaro tvirtinimu, kad ordino spėkos būtų buvusios ne jame pačiame, o vakaruose. Ordinas turėjo nemažą teritoriją, turtingą iždą, aukštą kultūrą, taigi buvo galingas ir savo paties spėkomis, ir vakarų palaikymu. Pagalba iš vakarų, kad ir ne tokia didelė kaip pirma, vis dar tebeplaukė, nes Vytautas Europai kaikur tebebuvo Saracėnų karalius, kurs grasė girdyti savo arklius Reine. Negal sutikti ir su kitu p. Voldemaro tvirtinimu, kad kryžiuočių pavojus nebuvo didelis. Tiesa, ordinas buvo pradėjęs silpnėti, bet tas silpnėjimas ėjo labai palengva, taip toli nebuvo nužengęs, kad Lietuvai iš ordino pusės nebūtų buvę didelio pavojaus. Kad ordinas tada buvo dar pavojingas, rodo tai, kad Vytautas, būdamas sąjungoje su Lenkija, betgi turėjo 1398 m. Dubysos saloje užrašyti ordinui Žemaičius, 1404 m. Vytautas drauge su Jogaila tą užrašymą atkartojo. Taigi negal sakyti, kaip tvirtina pr. Voldemaros, kad kryžiuočių pavojus nebuvo didelis.

P. Voldemaras sako aš visai klystąs tvirtindamas, kad Vytautas besirūpinęs suvienyti rytų ir vakarų bažnyčias (109 psl.). Aš ten to ir netvirtinu; sakau tikt (88 p.), kad Vytautas rūpinosi suvienyti r u s u s s t a č i a t i k i u s su katalikų bažnyčia, o ne rytų bažnyčią su vakarų bažnyčia. Kad tas mano tvirtinimas teisingas, rodo faktas, kad Vytautas pasiuntė Lietuvos rusų metropolitą Camblaką į Konstancijos susirinkimą susivienyti su katalikų bažnyčia.

Neteisingi p. Voldemaro priekaištai, kad aš nieko nepasakęs apie karalių rinkimą, kaipo valstybės sugriuvimo priežastį, apie pirmąjį (1831) metų sukilimą nei minėte nepaminėjęs. Apie karalių rinkimo pavojingumą mano kalbama 185 puslapyje, sukilimui 1831 m. paskirti *221—223* pusl. Į penktąją savo knygos dalį išskyriau kad ir du puslapiu apie didįjį karą delto, kad tuo prasideda naujas svarbus mūsų istorijos periodas, nepriklausomosios Lietuvos kūrimasis.

II.

Del „Bažnyčios istorijos“.

Žymiai daugiau dalykų, su kuriais negalima sutikti, yra p. Voldemaro „Bažnyčios istorijos“ kritikoje.

Apie istorijos rašymo būdą p. Voldemaras taip sako: „tikras istorijos paveikslas, kaip Bažnyčia plėtojosi, nėra argumentas nei prieš Bažnyčia, nei už . . . Istorikas . . . turi rašyti istoriją taip, kad Dievo veikimo tenai niekur nebūtų matytis, o viskas būtų aišku iš žemiškų veiksnių . . . Taikant šį dėsnį Bažnyčios istorijos tyrinėjiman, istorikas turi sekti tiktai matomuosius dalykus, kitką palikdamas teologui . . . Kun. Alekna pradeda kaip tikt nuo Adomo ir nurodo Dievo ryšį su žmonėmis . . . Čia kalba teologas, bet ne istorikas, kurs nieko negal pasakyti šiuo žvilgsniu. Lygiai teologas pasakoja apie Dievo sutartį su Abraomu ir jo ainiais. Šiems dalykams vieta katekizme, bet ne istorijoje" (123—124 psl.). Teisingas Bažnyčios istorijos ir teologijos santykių supratimas nebūtų leidęs p. Voldemarui peikti manęs už tai, kad naudojausi teologija, rašydamas Bažnyčios istoriją. Nėvienas mokslas neužsidaro savo lukšte, bet naudojasi kitų mokslų pagalba. Taippat ir Bažnyčios istorija turi teisę naudotis kitų mokslų pagalba. Teologija tarp kita ko turi svarbų istorinį dokumentą; tai yra Šventasis Raštas. Jo istorinį vertumą yra pripažinę daugybė mokslininkų kritikų. Juo ir aš naudojausi. Jei ir p. Voldemaras pripažįsta Šventajam Raštui tokį vertumą, tai turės sutikti, kad ir aš galėjau teisėtai juo naudotis. P. Voldemaras nori, kad istorijoje Dievo veikimo niekur nebūtų matytis. Tuo tarpu Dievo apreiškimas yra istorijos faktas, jis sako apie Dievo veikimą žmonėse. Kitas istorijos faktas yra Kristus ir jo stebuklai, taippat Dievo veikimas. Kad šitie faktai yra buvę, bešalis istorikas užginčyti negali. Taigi negal reikalauti, kad Bažnyčios istoriją rašant, Dievo veikimo niekur nebūtų matytis.

Klaidingai aiškina p. Voldemaras ir kaikuriuos atskirus Bažnyčios istorijos faktus. Pradėsime nuo pirmųjų amžių persekiojimo. P. Voldemaras tvirtina, kad Romos valstybėje nebuvę jokio įstato, kurs būtų draudęs be leidimo įvesti naujas tikybas (II. 126). Tuo tarpu daugelis istorikų yra kitos nuomonės. Tepažvelgia p. Voldemaras į geruosius Bažnyčios istorijos veikalus, juose ras tarp kitų persekiojimo priežasčių ir tą, kad krikščionių tikyba buvo religio nova, illicita, superstitio externa, kad religiones peregrinae buvo uždraustos įstatais.[1])

[1]) Žiūrėk Prof. Dr. Knöpfler, Lehrbuch der Kirchengeschichte, sechste Auflage, Freiburg, 1920, p. 56. Prof. Dr. Marx, Lehrbuch der Kirchengeschichte, sechste Auflage, Trier, 1913, p. 56. Prof. Dr. Kirsch, Hergenröthers Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte, fünfte Auflage, Freiburg, 1911, t. I, p. 142.

P. Voldemaras, sugretina mano pasakymus: „ciesorius Neronas pirmas išleidė įstatus, draudžiančius krikščionių tikėjimo išpažinimą“ ir „Romos įstatai skaudžiai gynė naujų tikėjimų įvedimą be valstybės vyriausybės leidimo. Todel nuo to laiko kaip tiktai įsitikinta, kad krikščionys yra naujo tikėjimo išpažintojai, prasidėjo jų persekiojimas Romos valstybėje“. Del tų mano pasakymų p. Voldemaras stato tokią dilemą: „viena dviejų-arba persekiojimas prasidėjo del to, kad krikščionybė atsirado be valstybės leidimo ir tada Neronui nereikė išleidinėti jokių naujų įstatymų, arba, jei Neronas, norėdamas bausti krikščionis, turėjo išleisti prieš juos įstatymą, reiškia, kad jokio įstatymo nebuvo. Suderinti šių abiejų tvirtinimų negalima nieku būdu.“ (126 psl.). O bet gi suderinti gal. Kad prieš Neroną buvo įstatų, draudžiančių naujas tikybas, esu aukščiau išrodęs. Iš kitos pusės yra nurodymų, kad Neronas išleidė įsakymą persekioti krikščionis del tikėjimo. Pradžioje krikščionys buvo laikomi žydų sekta, ir kaipo tokia, toleruojami. Bet žydai nuolat skundė krikščionis, nurodinėdami jų skirtingumą. Arti prie Nerono stovintys žydų šalininkai (jo žmona Popäa Sabina buvo karšta žydų globėja) atkreipė tirano domę į šmeižiamus krikščionis. Del to ir del pačios krikščionybės esmės Neronas įsakė krikščionis persekioti. Tuo buvo konstatuota krikščionių tikėjimo skirtingumas nuo žydų. Nuo to laiko krikščionių tikėjimas buvo pripažintas neleistinu Romos valstybėje, prie jo ėmė taikinti senuosius naujas tikybas draudžiančius įstatus, kurių indiferentai tikybos žvilgsniu viršininkai dažnai netaikindavo.[1]) Beto iš Plyniaus rašto Trapanui matyti, kad ir prieš Trajano dekretą krikščionių tikėjimas buvo laikomas baustinu. Tą patį nurodo I gromata šv. Petro IV, 15, ir Tertuliono Apologeticus 5. Taigi nuomonė, kad jau Neronas yra išleidęs įstatą, draudžiantį krikščionių tikėjimą, turi tvirtų argumentų. Tiesa, p. Voldemaras galėtų pasakyti, kad tas klausimas galutinai neišrištas, galėtų priešais statyti argumentus, bet negal stačiai tvirtinti, kad Neronas neišleidęs prieš krikščionis jokio įstatymo (126).

Apie skaičių kriščionių, žuvusių Nerono laikais, mano parašyta: „Tacitas sako, kad krikščionių tikėjimas Nerono laikais paplūdęs Romoje, kaip koksai upelis, ir buvusi nužudyta didelė jų daugybė“ (p. 25). Taip savais žodžiais atpasakojau Tacito žodžius „exitiabilis superstitio erumpebat non modo per Judaeam originem eius mali, sed per urbem etiam, qua cuncta

[1]) Žiūrėk Marksą, Lehrbuch psl. 54, 56 ir 57.

undique atrocia et pudenda confluunt". P. Voldemaras iškreipė (126 p.) mano pasakymą, vietoje „kad krikščionių tikėjimas" etc. padėjo: „Kad krikščionių kraujas paplūdęs Romoje, kaip koksai upelis" ir paskui daro man priekaištą, kad aš nežiūrėjęs Tacito, ir toliau rašo: kad pas Tacitą apie krikščionių daugumą nėsą nė pusės žodžio. Iš Tacito teksto esą matyti tikt, kad padegimo kaltinimu buvo daug suimta. Bet procese del miesto padegimo keletas šimtų kaltininkų — tai jau esą be galo daug. Ištikrųjų gi Tacitas sako, kad Neronas tik metė kaltybę ant krikščionių del padegimo, kad del to buvo suimtų, bet kiek tų suimtų, Tacitas nepasako. Toliau gi Tacitas sako, kad del suimtųjų nurodymo atrasta kalta didelė daugybė, multitudo ingens, ne padegimo, bet žmonių neapykantos, odio generis humani. Taigi p. Voldemaras, darydamas man priekaištą, patsai negriežtai naudojasi tekstais. Nužudytųjų daugumą Nerono laikais patvirtina ir kitas ankstybesnis už Tacitą rašytojas, Klemensas Romėnas. O juk ne visi krikščionys buvo nužudyti, todel jų skaičius Nerono laikais turėjo būti didelis.

Del mano pasakymo, kad pirmieji krikščionys nelankė cirkų gėrėtis žvėrių ir žmonių kankinimu, nevaikščiojo į teatrus, kur rodomi buvo paleistuvystės paveikslai, p. Voldemaras rašo: „Iš kur kun. Alekna juos rado, tai jo paslaptis. Juk jeigu autorius būtų pažvelgęs į graikų arba romėnų literatūros istoriją arba apsipažinęs su dramatiniais rašytojais, nebūtų jų tarpe radęs nei vieno, kurs rodytų paleistuvybės paveikslus" (125). Atsakysiu, kad tai ne paslaptis, bet visiems viešas dalykas. Neturėtų tai būti paslaptis ir p. Voldemarui, kaipo senovės romėnų istorijos žinovui. Tegu p. Voldemaras atskleidžia kad ir žinomą istorikografijoje Friedlaenderio knygą apie romėnų papročius ciesorių laikais,[1]) tenai atras, kad Romoje būta dramos, kuria tesiinteresavo mažas inteligentų būrelis, bet daugiausiai turėjo pasisekimo gašlūs teatro reginiai, mimus ir pantomimus. Apie juos Friedlaenderis sako: „pantomimams visuotinai daromas priekaištas nedoros ir tvirkinančios įtekmės. To negali nepripažinti ir uoliausiai pantomimų gynėjai. Kad pantomimai nemaža prisidėjo prie ištvirkimo moterų, kurios reginiams labai geidulingai buvo atsidavusios, rodos labai tikėtina ir be vaizdingo nupiešimo iš Juvenalo pusės (6, 63). Ciesorius Julionas, laikydamas negalimu daiktu teatro apvalymą nuo ištvirkimo ir begėdiškumo, reikalavo nuo kunigų (pagonių), kad

---

[1]) Friedlaender-Wissowa, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms, neunte Auflage, Leipzig, 1919, t. II, p. 131—132.

jie nevaikščiotų į teatrus.“ Ten pat Friedlaenderis cituoja Augustiną (De civitate Dei, I. 32), kurs teatrų išradimą pripažįstąs gudrumui piktosios dvasios, kuri matydama, kad cirko nedorybė mažėja, paleidusi į žmones daug labiau tvirkinantį užsikrėtimą.

P. Voldemaras netikusiai nušviečia mano aprašymą ir liuteranizmo. Pavyzdžiui, jis priveda jo atsiradimo ir išsiplėtimo vieną kitą priežastį, lyg tartum jomis aš ir tebūčiau pasitenkinęs. P. Voldemaras sako:

„Priežasties ūmo jo (Liuterio mokslo) išsiplėtimo reikia ieškoti visuotiname tikėjimo jausmų atšalime (pusl. 153). Jeigu jausmais norima išaiškinti labai komplikuotą kultūrinio, socialio ir politikos gyvenimo apsireiškimą, tai reiktų pasakyti kaip tik atžagariai.“

Tikėjimo jausmų atšalimas ištikrųjų betgi prisidėjo prie liuteranizmo išsiplėtimo. Tas atšalimas reiškia čia tikėjimo jausmų susilpnėjimą, kurs palengviną daugeliui atsitraukti nuo Bažnyčios ir nusikratyti kaikurių sunkesniųjų tikėjimo praktikų, kaip antai išpažinties, pasnikų ir kitų.

P. Voldemaras man prikiša, kam aš Anglijos deistus ir Volterą pavadinau bedievystės filozofais. Kalbėdamas apie deizmo išsiplėtimą Anglijoj, aš pažymėjau, kad deizmas, atmesdamas apreiškimą, praktikoje vedė prie atmetimo visokio tikėjimo, prie ateizmo ir materializmo (psl. 192). Ta prasme ir pavadinau Anglijos deistus bedievystės filozofais. Ta pačia prasme bedievystės filozofu buvo ir Volteras. Ir jokio čionai mano prasimanymo nėra.

Yra Valdemaro kritikoje ir daugiau negriežtumų ir klaidų, o taip pat asmeninių užgauliojimų. Juos laikau ne taip svarbiais skaitytojams dalykais ir apie juos nekalbėsiu. Laikiau tikt reikalingu daiktu nurodyti kaikurias bent žymesniąsias klaidas, kurios iškraipo svarbesnius istorijos dalykus. Jei del p. Voldemaro kritikos ir mano prieškritikos tiesa labiau paaiškės, tikslas bus pasiektas. Antanas Alekna.

J. Jakubovskis: **Tautybių santykiai Lietuvoje prieš Liublino uniją.** Iš lenkų kalbos vertė J. Jablonskaitė-Petkevičienė. Kaunas 1921. Švietimo Ministerijos leidinys. 94 psl.

Mūsų istorinė literatūra visai dar menkutė. Neturime lietuvių kalba nei bendrų istorinių veikalų, kurie apimtų didesnį kurį laiko tarpą arba tyrinėtų platesnės reikšmės istorinius įvykius, nei monografijų, kurios būtų pavestos vienam kuriam

klausimui. Susikurti istorijos literatūrą, kaip ir kitose mokslo šakose, tegalėsime tik pradėdami nuo vertimų. Turime pasisavinti svetimus istorinius veikalus, atpasakodami juos lietuvių kalba, ar net ištisai versdami jon.

Taigi kiekvienas toksai darbas yra geistinas indėlis mūsų raštijon ir mes turime jį sveikinti. Bet besiimant vertimo, reikia mokėti pasirinkti, kas versti. Sakau, reikia pasirinkti, nes istorinė literatūra svetimomis kalbomis gali būti prilyginta jūrioms, kurių, kad ir norėtum, negali išsemti.

Aišku, kad vertimo teužsitarnauja tik bendri veikalai, bet ne monografijos. Kaip pats vardas rodo, monografija yra tyrimas vieno kurio klausimo ir tai dar specialaus, kurs paprastam skaitytojui negali būti įdomus. Kas kita specialistui mokslininkui. Mokslo ėjimas pirmyn remiasi kaip tik daugiausia tokiais atskirų klausimų tyrinėjimais. Tik specialistas tokių vertimų nereikalingas. Jis moka, ar bent turi mokėti, skaityti veikalą originale.

Bet jeigu vertimas pageidaujamas bendrų veikalų, ne monografijų, tai praktikoj netaip būna lengva išskirti vienus nuo kitų. Juk labai dažnai tas pats veikalas vienu žvilgsniu bus bendras, kitu monografija. Galop, reiškia daug ir autoriaus sugebėjimas aiškiai dėstyti savo mintis. Vienas mokslininkas mokės išdėti aiškiai ir visiems apsišvietusiems prieinamai daug specialių klausimų, kitas taip dėstys labai bendrą dalyką, kad jis bus sunku suprasti be didelio įtempimo.

Kurion grupėn įskaitysime mes p. Jakubovskio veikalėlį? Pats autorius viso savo darbelio turinį suima į 11 trumpų dėsnių. Tas jau vienas rodo, kad turime monografiją ir tai mažutę, kurios vertimas lietuvių kalbon visai bereikalingas darbas. Juk mums reikia tiek daug knygų išsiversti, kad gaila darbo ir ištekliaus tokiems veikalams, kaip kad Jakubovskio.

Mes nepaklysime tvirdindami, kad vertėja ėmėsi darbo tautinių jausmų paskatinta. Autorius visur kalba apie lietuvius su simpatija ir nori parodyti du daiktu: 1) lietuvių buvo Lietuvos valstybėj ne $^1/_4$ arba $^1/_{10}$ dalis, kaip esą kartais tvirtinama istorikų, bet daugiau pusės; 2) lietuvių politinė sąmonė anksti apsireiškianti ir jos atspindį randame vadinamuos „lietuvių metraščiuos“, kur mūsų tautos pradžia išvedama iš Romos.

Kaip matome, pirmutinis autoriaus dėsnis liečia daugiausia statistikos klausimus. Senovėj gyventojų statistikos niekas nevedė, todel norint dabar patirti jų skaičių, kad ir apytikriai, reikia eiti aplinkiniu keliu. Tokį nestatų įrodymą Jakubovskis įžiūri 1528 leistre, kurs yra Lietuvos Metrikoj. Tas leistras —

tai sąrašas, kiek kuri Lietuvos dalis turi pristatyti raitų kareivių. Iš jo matyti, „kaip ant delno, kad grynai lietuviškos dalys padalytos į žymiai mažesnes apskritis ir pristato daug daugiau karių, kaip tokio pat didumo rusų dalys. Todel neabejojama, kad tikroji Lietuva XVI šimtmetyje buvo tankiau gyvenama, kaip priklausomos jai rusų žemės“ (psl. 8). Iš tų raitelių autorius duoda nuošimčius — 64 lietuvių ir 36 rusų.

Imant dalyką cum grano salis, reikia pritarti autoriui. Tik reikia iš kitos pusės pastebėti, kad istorikai, kurie sako, kad 0,9 Lietuvos buvę nelietuviška, kalba ne apie statistiką, tik apie teritoriją ir tai dar akių plotu. Taigi autoriaus tvirtinimas nėra tiek daug naujas, kaip jam rodos.

Kad lietuvių kraštai turėjo daugiau gyventojų, nei kaimynai rusai, tai senai žinoma. Užtenka priminti totorių užplūdimą, nuo kurio Rusijos gyventojai bėgo į šiaurės rytus, į Maskvą. Juk tik del tos priežasties politinis rusų centras pasidarė vieton aukštai jau pakilusio Kijevo Maskva. Gi totoriai buvo pasiekę net Lietuvą; vadinasi, jos rytų ir pietų sienos buvo gerokai aptuštintos. Viduramžy žmonių skaičius neaugo taip greitai ir totorių užplūdimo pasekmės labai ilgai buvo jaučiamos.

Kita vertus, pats net Lietuvos valstybės užsimezgimas ir greita ekspansija aiškinama gyventojų tirštumu, lygiai, kaip kad Skandinavijos varingiai tos pačios priežasties stumti leidosi į tolimus karus.

Bet, jei Lietuvos tirštesnis apgyvendinimas neabejotinas buvo, stigo ligšiol lyginimui medžiagos. Ir čia autoriaus užpelnas, kad jis bandė gauti tikslesnį paveikslą. Gaila tik, kad jis pasitenkino vien 1528 m. leistro daviniais ir tai imdamas juos perstačiai.

Juk, sakysime, kuriam krašte gali būti daug gyventojų, bet maža arklių, tai kaip gi jis galės duoti daugelį raitelių? Be to, reiktų žinoti, kad iš visur kareivių skaičius buvo imtas lygus, vadinasi, priderintas gyventojų skaičiui.

Gaila, kad autorius visai nekreipė domesio į lietuvių kolonizaciją. Kaip aš nurodžiau savo darbely apie tautinę Lietuvoj kovą, kurs buvo Petrapilio Mokslų Akademijos Žiniose, kunigaikščiai ir bajorai grynai lietuvių kilmės, randasi žemių savininkais valstybės pakraščiuose, kur gyveno gudai ar rusai. Savaime aiškus buvo reikalas, užkariavus naujus kraštus, valdyti juos per ištikimus žmones; vadinasi, lietuvius, kurie turėjo, taip sakant, šaknis įleisti tose žemėse. Atlyginimą už savo tarnybą gaudavo jie ne pinigais, tik žeme, kurioje jiems pa-

tiems buvo reikalo sodinti bent šiek tiek ištikimų sau žmonių; vadinasi, lietuvių. Toki kolonizacija negalėjo būti per plati, bet vis tik ji rodo, kad lietuvių būta skaitlingesnių ir žymiai skaitlingesnių už savo kaimynus rusus.

Jei autorius būtų įsileidęs į visus šiuos klausimus ir rinkęs jiems medžiagos, veikalėlis būtų išėjęs kurkas įdomesnis. Bet šiems klausimams jis pašventė vos 11 puslapių. Visa likusioji knygelės dalis pašvęsta kitai jo teziai — tautiniai lietuvių sąmonei. Ši dalis visai nenusisekusi.

Jam rodosi, kad „viena iš karakteringiausių Lietuvos valstybės ypatybių buvo ta, kad Didžiosios Kunigaikštystės valstybinė kalba buvo nelietuviška, bet nugalėtųjų gudų gyventojų kalba“ (12). Karakteringo čionai lygiai nieko nėra, nes nė viena valstybė, išskyrus graikus, nepradėjo savo gyvenimo su savo „valstybine kalba“. Visai netikslu kalbėti apie tų laikų valstybinę kalbą. Tada visur buvo dvi kalbi: rašto ir šnekamoji. Valstybės gyvenimas apsieidavo daugiausia be jokių raštų. Jei kunigaikštis teisdavo savo kelionėse vietos bylas, tai jis darė savo šnekamojoj kalboj. Mūsų Vytautas su Jogaila kalbėjosi lietuviškai. Kai Jogailos sūnus Kazimieras tapo išrinktas didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, Lietuvos bajorai privertė jį tuoj mokytis lietuviškai, nes jis augo Krokuvoj ir nežinojo savo tėvo kalbos. Visame valstybės gyvenime lietuvių kalba buvo vartojama, bet tik gyvu žodžiu, o ne raštu. Rašto kalbos tais laikais buvo Vakaruose — lotynų, Rytuose slavų. Be to, vakaruos buvo jau pradėta daryti iš savo žmonių kalbos rašto kalba.

Tik visur, kai valstybės gyvenimas pradeda tapti pilnesnis ir įvairesnis, negalima apsieiti be rašto. Raštas tuometu buvo dvasiškių darbas ir Rytuos bažnyčios kalba buvo slavių, o Vakaruos — lotynų.

Lietuva daugiau buvo pasisukusi į Rytus, nei į Vakarus, todel ir rašto kalbą pasisavino slavių. Taigi ir lietuvių metraščiai buvo rašomi rusų kalba. Kaip užsimezgė lietuvių metraštis ir augo, daugiausia parodė prof. Smolka. Ligšiol nėsant naujų ir tolimesnių tyrinėjimų, reikia naudotis jo išvadomis. Ir mūsų autorius eina daugiausiai Smolkos pėdomis. Tik visai nenusisekęs yra spėjimas apie atsiradimą metraščiuose teorijų apie lietuvių tautos kilimą. Aš jau turėjau progos nurodyti „Mūsų Senovės“ N 1, kad lietuvių išvedimas savo kilmės nuo senųjų romėnų yra sekimas teorijų kitų tautų. Kaip savo metu frankai vedė save nuo trojėnų, arba jų ainių romėnų, britai, skandinavai, rusai, lenkai, taip nuėjo tuo pačiu keliu ir lietuviai.

Todėliai autoriaus vsai be jokio pagrindo tvirtinama, kad „jau paviršutinai susipažinus su lotynų kalba turėjo kristi į akį tikras lotynų ir lietuvių kalbos garsų panašumas. Tokiame kalbos mokslo laipsnyje, kuriame šis mokslas tada buvo, lengva buvo padaryti išvada, kad lietuvių kalba kilusi iš lotynų, kad ji esanti iš tikrųjų tik sugadinta ir suprastėjusi lotynų kalba, lyg ir liaudies kalba.... Iš to, žinoma, buvo padaryta išvada, kad lietuviai esą Romos kilimo“ (31). Be to, autoriaus nuomone, apsipažinimas su romėnų autoriais turėjęs lietuviams parodyti jų tikybos ir papročių artumą. Ir tas tik sutvirtinęs nuomonę, kad jų „sentėviai kilę iš Romos“ (31).

Visa tai autoriaus gryniausia fantazija. Kaip aš jau nurodžiau „M. Senovėj“ anksčiau, visi išvadžiojimai apie kilimą iš romėnų netik lietuvių, bet ir kitų tautų yra tų laikų moksliški išvadžiojimai. Kaip jie susidarė, tai dar reikia tardyti. Mums, sakysim, šiandien sunkiau suprasti, kaip galima identifikuoti Tros, Trojos eponimas, su Toru, germanų mitologijos dievaičiu, arba Trakia su Thruthheim'u. Užtenka pasiskaityti Edon įžangą, kad pamatytumei, kaip tų laikų mokslui lengva buvo visa tai identifikuoti (Snorri Sturlusen Edda udgiven of Finnur Jónsson Köbenhavn 1900).

Tokios, bendrai suėmus, teigiamos ir neigiamos veikalėlio pusės. Jis galima prilyginti prie užsienių doktorato disertacijų, bebaigiant universitetą, iš kurių daug ko negalima reikalauti.

Ir, kaip sakiau, ne jo mokslingumas, kiek jo simpatingumas, regimai, buvo priežastis, kad jis tapo išverstas lietuvių kalbon, nors, mūsų nuomone, jis to neužsitarnauja.

Prof. A. Voldemaras.

Liškevos monografija.

(J. Reitelaičio, Seirijuose.)

Žiūr. N 2.

Liškevos klebonai.

Seniausioje metrikų knygoje, kuri pradėta rašyti sausyje 1650-tųjų metų, pirmajame puslapyje yra šitokis parašas: — „Metrica matrimonio coniunctorum cepta per me Samuelem Casimirum Sebestjanowicz primum parochum Liszkoviensem post Calvinismum anno D. 1650 mense Januario.“ Tai gi sausyje 1650 metų Liškevoje pradeda klebonauti kun. Samuėlius-Kazimieras Sebestijonaitis. Jisai sakosi esąs pirmas

Liškevoje klebonas, praėjus kalvinizmo audrai. Tai gi pirm jo Liškevoje kurį laiką gyventa kalvinų ir jau būta bažnyčios. Kadangi Sebestijonaitis rašo, kad jisai esąs pirmas klebonas p o k a l v i n i z m o, tai reikia suprasti, kad Liškevoje jisai yra nebe pirmas klebonas, kad jis tik praėjus kalvinizmui pirmas ir kad prieš kalvinizmą Liškevoje gyventa ir veikta katalikų kunigų. Kada kalvinai Liškevoje pradėjo veikti, pasakyti negaliu. Kritiški istorikai — Lukoszewicz ir H. M. — tyli,[1]) Polujanskis gi pasakoja, kad Vilniaus vaivada kunigaikštis Mikalojus Radvila Juodasis buvęs Liškevos savininkas ir Liškevos bažnyčią klaidžiatikiams atidavęs.[2]) Jei taip, tai kalvinai Liškevoje atsirado apie 1551 m., nes 1549 metais, kai gimė sūnus Mikalojus Našleitėlis, Radvila Juodasai dar buvo katalikas,[3]) o birželyje 1551 m. jisai tapo Vilniaus vaivada. Mirė Mikalojus Juodasai 28 geg. 1565 m. Jo sūnus Mikalojus Našlaitėlis sugrįžo į katalikystę 1570 metais.[4]) Netrukus tą-patį padarė ir kiti Juodojo sūnūs. Taigi po 1570 m. Liškevoje kalvinizmas liovėsi platinęsis ir jis beliko tik rusėti. Anot Polujanskio Vilniaus vyskupas Vojna ir Volovičius trijuose Piotrkavo sinoduose 1607, 1621 ir 1624 metais stengęsis atsiieškoti iš kalvinų Liškevos bažnyčią ir galų gale jam pasisekę.[5]) 1629 m. 30 d. spalių Liškevos turtų savininkas Mikalojus Fronckevičius Radziminskis testamentu užrašė Liškevos bažnyčiai 13 valakų žemės. 1645 m. 18 d. birželio Gardino podkomorzy Aleksandras Buchowski testamentu užrašytą turtą įteikė Liškevos klebonui kun. Petrui Romulevičiui.*) Tačiau Romulevičius buvęs Mer-

---

[1]) Dzieje wyznania helweckiego na Litwie. Lukaszewicz. Zarys dziejów . . . reformacyj w Polsce hr. W. Krasinski. Warszawa 1905 m., dalis trečia, priedas: „Zbory . . .“ przez H. M. psl. 133. „. . . Vyriausias apie lietuvių protestantų Bažnyčias šaltinis yra Lietuvos sinodų aktai, bet jie išliko tiktai nuo 1611 metų. Senesnieji sudegė Vilniaus kirchei degant 1611 m. Užtat . . . daugelis vietų, kuriose Juodasis Radivila įvedė „tikrąjį Dievo žodį“, yra suvis nežinoma ir užtat liko šiame rašte apleista . . .“

[2]) Wędrówki po gub. Augustowskiej. Warszawa 1859. psl. 235.

[3]) Herbarz polski Niesieckiego. Lipsk 1841, tom VIII, psl. 69 ir „Zbory“ H. M. psl. 257.

[4]) „Zbory“ H. M. psl. 132.

[5]) Apie 1910 m. Liškevos mokytojas rado Nemune ties Žeimiais gipsinę dvilypę figurą. Figura vaizdina dvi pečiais sulipusi žmogysti. Viena žmogystė draperuota moteriškais drabužiais, kita — kunigo rūbais. Dabar tiedvi figuri stovi vienuolyno rūmų koridoriuje. Galvos nudilusios. Kunigo būta kamža apsivilkusio, — ir dabar dar žymu mezginių marguliai. Spėjama, kad tai bene būsianti Liuterio ir jo Katrės figūra iš Liškevos bažnyčios. Tačiau 1) nežinau, ar liuterionai tokias figuras turi bažnyčiose, 2) Liškevos bažnyčią valdė kalvinai, taigi vargu jie Liuterį gerbė.

*) Žiūrėk viršuj padavimo aktą.

kinės klebonas ir Merkinėje gyvenęs. Pirmuoju nuolatos Liškevoje gyvenančiu klebonu buvęs kun. Sebestjanovicz.[1]) Sebestionaitis klebonavo Liškevoje 27 metus ir numirė.[2]) 1677 metų gegužio gimimų metrikų knygose yra įrašyta: — „post felicissimum obitum et translationem animo corporeque in vitam aeternam Reverendi Patris Samuelis Casimiri Sebestianowicz ego baptisavi . . .“ (Laimingai mirus ir kūnu bei dūšia į amžiną gyvenimą persikėlus tėvui S. K. Sebestionaičiui aš krikštyjau . . .). Bet kaip vadinosi tas kunigas, kuris šituos žodžius parašė, visai nėra pažymėta. 25 d. liepos 1678 m. kūdikį krikštyja kun. Jonas Tolvinski parochus (klebonas) Liszkoviensis; 24 d. spalių tų pačių metų — kun. „A. D. Gabriel Jacewicz commendarius Liszkoviensis“; 27 gruodžio 1678 jau „A. D. Joannes Ladislaus Zdanowicz comm. Liszk.“. Toliau vėl eina Tolvinskio (par. Liszk.) vardas.

1685 metais aktus rašo „Mathias Balewski parochus Liszkoviensis“. Jo ranka rašytoji metrikų knyga baigiasi 1693 m. 1695 m. klebonauja kun. Motiejus Paliauskas. 7 d. kovo 1695 m. Vladas Jurgis Kosillo Liškevos bažnyčiai užrašo 600 auk., kad už juos kasmetai būtų laikomos kelerios šv. Mišios. (Žiūr. užrašymo dok.)

1707 metais užvesta nauja metrikų knyga ir joje ant pirmo puslapio parašyta: — „ . . . Liber. bap. per me Andream Widmont parochum Liszkoviensem comparata Januarii 24 d.“ Kun. Vidmantas aktus rašė latyniškai, kaip ir kiti, tačiau žmonių pavardės jo lietuviškai užrašyta: Gimbutiene, Karaliučia, Milevičius ir t. t. Neilgai Liškevoje klebonavęs kun. Vidmantas atsisakė ir1710 metais (aktus paliovė rašyti liepos mėnesyje) išėjo klebonu į Lazdijus.

Paskui Vidmantą Liškevoje klebonauja kun. Adomas Mikas Tomkievicz. Pirmą kart aktuose jo 31 gruodzio pasirodo liepos mėn. 1711 m., paskutiniu kart 31 gruodžio 1716 m. 1717 ir pradžioje 1718 metų aktus rašo kita nežinomo kunigo ranka; raštas gražus, pavardės žymimos lietuviškai.

10 gegužio 1718 metų aktus pradeda rašyti „Valentinus-Stanislaus Barszczewski installatus parochus Liszkoviensis“.

Spalinyje 1724 metų pradedama nauja metrikų knyga „per me Nicolaum-Josephum Naonowicz curatum Liszkoviensem“ ir rašoma ligi 1736 m.

---

[1]) Wędrówki psl. 236—237.

[2]) 1670 m. Kurį laiką Seb. pavadavo domininkonas kun. Augustas Kimbur (pro tunc gerens vices parochi Liszkoviensis).

23 balandžio 1736 m. „per me Antonium Smejgaszowski (? neaiškiai parašyta) can. Smol. parochum Liszk."

21 vaserio 1740 m. aktus pradeda rašyti „Antonius Felicianus Czerhanowicz par. Liszk." Jisai 1744 metais dalyvavo Vilniaus (Zienkavičiaus vysk.) sinode. Ir sinodo protokole stovi jo pavardė.

1749 metais naujas metrikų knygas (baptisatorum et coniunctorum) pradeda „per me Antonium-Josephum Talwoysz parochum Liszkoviensan". Jo pavardė aktuose paskučiausiai stovi 1763 m. Toliau aktai rašoma tąja pačia ranka, tik Talwoyszo pavardės nesimato. 1782 m. inventoriuje parašyta, kad kun. Talvojšą į Liškevą pripiršo koletorė Marė Miknevičienė, Kauno stražninkienė. Talwoyšas miręs Liškevoje. Tos pačios Marės pripiršimu nuo 1769 metų Liškevoje klebonaująs kun. Mat. Skibickas (palyginkinventorių viršuj).

Taigi 1770 metais ir aktus veda „Mathias Antonius Skibicki". 29 liepos 1800-tųjų metų mirimo metrikų knygose yra šitokis aktas: „29 — VII — 1800 mirė Matijas Antanas Skibickis, kuratus, 67 metų, vandens liga; palaidotas medinėje parapijos bažnyčioje šale sakyklos priešais didžiojo altoriaus kroteles." [1])

1801 metais klebonas Malinowski užveda naujas jungtuvių metrikų knygas ir jų pradžioje latyniškai įrašo: „Mirus klebonui kun. Matijui Skibickiui 29 — VII — 1800 metų, Liškevos parapija per commendam officiosam buvo pavesta kun. Wojciechowi Marchielewiczowi, proboszczowi Jaminskiemu, colligatowi nieboszczyka". Marchielevičius 2 gruodžio laišku į vyskupą atsisakė nuo parapijos ir nelaukęs vyskupo atsakymo, metė ir parapiją, ir bažnyčią, ir Liepiškio palivarką ir išvažiavo.

---

[1]) 1857 metų inventoriuje yra pasakyta, kad parapijos senraštyne yra: 1) Inwentarz podawczy wsi Lipiszki Proboszczowi Liszkowskiemu Piotrowi Romulewiczowi przez Aleksandra Buchowskiego Podkmomrzego Grodzieńskiego 18 iunii 1645; 2) Inwentarz Kościola z Folwarku Lipiszek w języku Lacińskim przez Jana Folkowskiego Dziekana Trockiego 15 marca 1700; 3) Inwentarz podawczy Kościola Liszkowskiego i Folwarku Lipiszek i Folprzez X. Misiewicza Dziekana Trockiego 9 nowembris 1724; 4) Inwentarz podawczy Kościola i Folwarku Lipiszek w Języku Lacinskim przez Anton. Czerkow.; 11 iunii 1740; 5) Inwentarz Kościola Liszkowskicyo i Folwarku Lipiszek przez A Dominika Czerkow. 27 marca 1749; 6) Inwentarz Folwarku Lipiszek przez X. Jerzego Huszczę Dziekana Trockiego 22 Febr. 1770; 7) Inwentarz Kościola Liszkowskiego, Kaplicy filialnej i Folwarku Lipiszek przez dziekana Siemenskiego. 25 ir 26 marca 1710. Visų šitų inventorių jau neberadau. Gaila! Labai jie daug reikiamos šviesos būtų davę. Visus šituos dokumentus ir daugelį kitų iš klebono pasiskolino Alytaus vokiečių taikos teisėjai 1917 m. ir neatidavė.

Vokiečių landratas (apskričio viršininkas) Hippel parapiją ir bažnyčią pavedė globoti domininkonams, o Liepiškę Seirijų Oberamtmanui (valdiškųjų turtų ūkio vedėjui) Krügeriui. Dvarą Aukštasis Krügeris jau seniau buvo parsamdęs Sabaliauskui, jam dabar pavedė ir Liepiškį. Vyskupui liepiant 1 sausio 1801 metų Liškevos parapiją paėmiau per commendam officiosam. Liškevoj apsigyvenau dar prieš Naujus Metus, bet iš vokiečių valdžios Liepiškį vos tik ligi 1 sausio 1801 m. atgavau. Karol Malinowski." Gimimo metrikų knygoje dar yra Malinausko įrašyta: — „6 sausio 1802 m. Liškevos parapiją gavau „za prezentą Królewską" ir neužilgo tapau įvestas tikruoju klebonu." Malinauskas mirė 2 — VII — 1805 m. Ligi 1810 m. parapiją ir bažnyčios turtus valdė Rudaminos klebonas kun. Augustinas Marciejewski, bet Liškevoje nerezidavo. Parapijos žmonių dvasinius reikalus rūpino vikaras Aleksandras Lelewicz (žiūr. rubr. 1808) ir kiti.

„Karoliui Malinowskiui mirus ir 30 gruodžio 1809 Jo Mylistai Karaliui pristačius 3 d. vaserio 1810 metų buvau įvestas Liškevos klebonu. Rapolas Lessewicz." Kun. Lesevičius buvo Konsistorijos sekretorius. Jisai visą laiką gyveno Konsistorijoj, o Liškevą tik per vikarą valdė. Be Liškevos jisai dar ir Balbieriškyje klebonavo. 1816 metų rudenyje Lesevičius atsisakė Liškevoj klebonauti. Į jo vietą 28 — XII — 1816 vyskupas pristatė valdžiai 3 Kandidatus. Seinų vikarą kun. Ipolitą Charmałowicz, Metelių vik. kun. Ant. Dzwonkowski ir Šventežerio vik. kun. Kazį Skibicką. Vyskupas prašė, kad iš visų būtų nužiūrėta pirmasis. Ministeris Potockis sutiko ir 1 vaserio 1817 m. parašė kun. Charmałavičiui nominaciją. Bažnyčios turtas jam įteikta 11 — V — 1817. Neilgai klebonavęs Ipolitas mirė. Jo mirimo akte, sustatytame 8 gegužio 1823 m., pažymėtą, kad jisai mirė šiltine, pasiekęs vos 46 metus, palaidotas šventoriuje. Nežinia tik kuriame, bet greičiausiai bus prie Domininkonų bažnyčios, nes parapijos bažnyčioje jau nebuvo laikomos pamaldos.

Apie kun. Charmalawičiaus įpėdinį, kun. Antaną Maculevičių paduosiu truputėlį daugiau žinių iš jo instalacijos dokumentų. Kadangi jie labai vaizdingai nupiešia anų laikų klebono skyrimo tvarką, užtat tuos dokumentus čia ir sunaudosiu.

Liškevoje vikaru buvo kun. Antanas Maculevičius. Jisai apie klebono numirimą pranešė į Seinus konsistorijai, o ši į Varšavą Seinų vyskupui, kuris tuomkart veikė Lenkijos senate. Nuo senų laikų Liškevos turtų savininkas turėjo teisę pasiskirti į bažnyčią kleboną. Kai vienuoliai valdė Liškevos turtus, jie

naudosi ir skyrimo teise. Vienuolyno turtams atatekus valdžiai, ir skyrimo teisė jai perėjo. Dabar visai nesenai Liškevos turtus iš valdžios buvo atsipirkusi p. Sulistrowskė. Jai teko ir klebono skyrimo teisė. Tačiau vyskupas nežinojo, ar ji tąja teise naudosis, ar ne. Užtat pirm negu skyrė kleboną, liepė konsistorijai sužinoti Sulistrowskės valią. *27* — V — 1823 oficiolas Marciejewski rašo kun. Maculevičiui laišką, liepdamas sužinoti ponios valią ir jei kartais ji ištikrųjų norėtų Liškevos parapijai pasirinkti kleboną, tai kad Maculevičius pats pasirūpintų gauti iš jos sau „prezentę" (išsirinkimo laišką). Tačiau kun. Maculevičius nelaukė kol kas jį paragins ieškoti prezentos. Jisai dar *23* — V — 1823 m. Liskevos turtų savininkei, pirm užsirekomendavęs tinkamai per jos oficialistus, šitokį parašė laišką.

Jaśnie Wielmożna Pani Dobrodzika! Najpokorniejsze składam u stóp Pani Twoich dostoynych dzięki, że znalazłem względy co do prezenty plebanji Liszkowskiej, którą mnie łaskawie obdarzasz. A to przez rekomendacyę Wielmożnych Rakuciów sędziów łaskawych i dobrych moich sąsiadów z którymi cztyry lata żyję y którzy mnie dobrze znają. Prezentę gotową tu przyłaczam. Racz Pani tylko Imię y Godność Najczcigodniejszego Domu Wielkich Sulistrowskich na prezencie przyłożyć y Herbową pieczęcią Starożytnego Domu Sulistrowskich znakomitych . . . . wsławionych przycisnąć na prezencie. Prezentę niech każe Pani nazad odesłać, która się pośle do Biskupa, a tak wkrótce uszczęśliwiony będę z dobroczynności Dostoyney Pani. Z wysokim szacunkiem y uszanowaniem czcinajgodnieyszey y Dostoyney Kolatorki moiey Nayniższy sługa X. Antoni Maculewicz Administrator Kościoła Liszkowskiego. Liszkow *23* maja 1823.

Prie šito „nepaprastai nusižeminusio" laiško kun. Maculevičius pridėjo štai kokią „prezentą".

Do Jaśnie Wielmożnego Ignacego Czyżewskiego Biskupa Augustowskiego, Senatora Królestwa Polskiego-Karolina z Przenskich Sulistrowska Kamer-Junkrowa Jego Imperatorskie y Mości, Dziedziczka Dóbr Liszkowa.

Zawakowało beneficium Liszkow po sp. Hipolicie Charmolowiczu wprzód w Dobrach Rządowych, dziś przez komplenacyę z Rządem Naywyższym do mnie należących. Wydaię prezentę ninieyszą WJX. Antoniemu Maculewiczowi wikaremu Liszkowskiemu dobrze mnie zaleconemu, iako kapłanowi przykładnemu, pobożnemu, uczonemu y moralnemu prosząc z nim y za nim Waszey Exellencyi, aby

nikogo innego, tylko pomienionego Kapłana Wasza pasterska Mość raczyła zatwierdzić za prawego proboszcza Kościoła Liszkowskiego, Jemu rządy duchowne y swieckie tak plebanij Liszkowskiej, iako też parafij całey powierzyć, zainstalować, y kononicznie wprowadzić do pomienionego Beneficium. Liszkow dnia . . . maja 1823 roku.

„Prezentą“ su Sulistrowskienės parašu sugrįžo kun. Maculevičiui 29 geg. 6 val. vakare, pačioje Dievo Kūno šventėje. Prie prezentos kažnakokios ponios oficialistas Dowgiałło pridėjo lenkiškai rašytą laišką.

Galingas Geradary! J. M. Sulistrowskienė neturėdama pasitenkinimo turėti su Tamsta artimos pažinties, bet pono teisėjo Rakuzos užtikrinta apie Tamstos gerą ir taktingą elgimąsi ir tikėdamosi Tamstos asmenyje turėsianti netiktai ramų kaimyną, bet ir gerą bei pavyzdingą Liškevos valstiečiams kleboną, ant Tamstos atsiųstos prezentos pasirašė, turėdama įsitikinimo, kad Tamsta, kaipo garbus kunigas, pasistengsi iš savo pusės, kad Liškevos valstiečiai jokios priespaudos nepritirtų, lyginai, kad ir turtų savinikai neturėtų nesmagumų, kokių yra turėję prie Tamstos pirmtakūno už ribas . . . . . Daugela prezes. . . .

P. Rakuzy Gardino apskričio teisėjas (sędzia ziemski), Liskevos turtų nuomotojas, 31 geg. nusiuntė konsistorijai pranešimą apie naujo klebono išsirinkimą, pridėjęs prezentos kopiją. 1 d. birželio konsistorija (Marciejewski) Rakuzui atsakė, kad ji esanti labai pasitenkinusi dėliai kun. Maculevičiaus pasiskyrimo ir kad tuoj ji Liškevos klebonu užtvirtinsianti. Tą pačią dieną konsistorija kitą laišką nusiuntė kun. Maculevičiui, liepdama kuogreičiausiai atsiųsti Prezentos autentiką ir išbardama už kaikurias įsibrovusias į Prezentos tekstą klaidas, ypač už parašymą „Liškevoje“. „Data turi būti padėta toje vietoje, kame gyvena koletorė; jos-gi Liškevoje negyvenama.“

Tačiau tasai klebonu užtvirtinimas, rodos, nelengvai ėjo, jei kun. Maculevičiui nekartą dar reikėjo į valdžias kreiptis ir gintis. Šit Lazdijų dekano kun. Zibanavičiaus laiškas, rašytas 23 rugpjūčio 1823 m. į kun. Maculevičių.

„Nors Tamstos laiškas mane rado labai užimtą — yra atvažiavęs su vizita vicedekanas, apskričio podsędkas ir aš rengiuosi dviem savaitėm į kelionę — vienok Tamstos laišką perskaičiau ir labai man smagu, kad uoliai darbuojiesi dėliai bažnyčios ir jos fondo. Vėliau apie visa tat asmeniškai pasikalbėsim. Žino Jo Ekscelencija apie Tamstos uolumą ir aš jam dar priminsiu, kai sutiksiu. Tamstos Prezentą turėjau atmintyje ir

kanonikui Butkevičiui priminiau. Jisai tikrino, kad jau ji yra paduota valdžiai užtvirtinti. Jo Ekscelencija ir kanonikas Butkevičius bus Veisiejuose 1, 2 ar 3 spalių. Tamstai patariu tada būti Veisiejuose, tik paprašyk, kad kas Tamstai praneštų apie vyskupo atvykimą. Net kanonikas Butkevičius sakėsi norįs su Tamsta Veisiejuose matytis. Jei turi kokias a. a. Hipolito prancūziškas knygas, tai jam duoki: juk tai yra žmogus reikalingas ir šiandien daug reiškiąs.....“

Konsistorijos dokumentuose radau oficialo į vyskupą laišką, kuriame parašyta, kad kun. Maculevičius 10 d. spalių 1823 m., bejodamas iš Liepiškės į Liškevą vakare, apsilpęs. Sugrįžęs į kleboniją pats nešęsis iš virtuvės į savo kambarį puodelį vandens, puolęs viduryje kambario ir neatgijęs. Buvęs ištiktas smagenų paraližo. Kun. Maculevičius palaidotas 15 d. spalių. Mirė pasiekęs 40 metų. Į jo vietą parapijos valdytojumi paskirta Prienų vikaras kun. Juozas Zienkavičius (20 spalių). Jį pasaulinė valdžia užtvirtino klebonu 2—XII—1823 m.

1831 m. rubricelė pažymi jį netiktai klebonu, bet ir Lazdijų dekanato vicedekanu bei pataisos namų Liškevoje vedėju, turinčiu savo globoje keturis kunigus prasikaltėlius. Pastaraisiais metais kun. Z. buvo Lazdijų dekanu. Kai jam labai įkyrėjo Liškevos demeritai (prasikaltėliai) ir kai Vilkaviškio parapija neteko klebono, kun. Zien. paprašė vyskupo, kad jį iš Liškevos į Vilkaviškį perkeltų. Vyskupas sutiko ir prie galo 1836 metų kun. Zien. iš Liškevos išvažiavo. Dar 1836 į Liškevą atėjo buvusis Naumiesčio klebonas, garbės kanonikas, kun. Anicetas Jucevičius. Nuo 1 sausio 1837 m. Jucevičius yra demeritų rektorius ir veda Liškevos parapijos reikalus, rašo metrikas. Pasaulinė valdžia jį Liškevos klebonu užtvirtina 12—VIII—1837 metų. Vyskupas kaipo klebonui į Liškevą aplikatą duoda 28—VIII—1837 No. 860. 1840-tais metais vyskupo vizitos protokole pats kun. Juc. apie save rašo: — „Esmiu žemaitis; gimiau 17 d. balandžio 1780 m.; mokinausi Vilniaus dvasiškoje seminarijoje. Įšventino mane kunigu Vilniaus sufraganas, vysk. Kossakovski 9 kovo 1807 m. Liškevos parapiją valdyti paėmiau 9 d. rugsėjo 1837 m., prisiekusiu klebonu tapau 14 spalių 1838 m. Dabar esmiu tikrasis Seinų kapitulos kanonikas ir pataisos namų Liškevoje rektorius.“ Kun. Jucevičius rektoriumi buvo ligi galo 1846 m. Būtų rektoriavęs ir toliau (jisai norėjo), bet pasaulinė ir dvasinė valdžia pastebėjo, kad jisai rektoriumi būti yra jau persilpnas (nes senas, turi 66 metus), ir nuo pradžios 1847 m. pataisos namą vesti ėmė kas

kitas. Pradžioje liepos 1854 m. kun. Jucevičius apsirgo. Aktus rašė ir klebono pareigas pildė vikaras, kun. Banievskis. 16 kovo 1855 m. kan. A. Jucevičius numirė, pragyvenęs 75 metus. Jucevičiaus laikinai bažnyčios turtas buvo pavestas kun. Baniausko globon. Parapija norėjo, kad kun. Baniauskas liktų Liškevoje klebonu ir tuomi tikslu įteikė vyskupijos valdytojui prašymą (18—III—1855). Prašymas ypatingas ir pažymėtinas: — „.... Prašome paskirti mums kleboną l i e t u v į, nes mūsų parapijos vyrų dauguma, o moterys visos lenkų kalbos nesupranta. Prašome mums klebonu palikti mūsų vikarą kun. Baniauską lietuvį, ir prašome išleisti malonų įsakymą, kad mūsų bažnyčioje pamokslai ir katekizacija būtų aiškinama lietuvių kalba, o ne lenkų, kaip tai buvo ligi šiol daroma. Tokiai tvarkai esant, žmonės beveik jokios dvasinės naudos neturi ir jau daug yra tokių, kurie prie šš. Sakramentų nevaikščioja....“ Savo rankomis pasirašė: Petras Gegužinskas, Rožančiaus brolijos pirmininkas ir Petras Vierusis — abu iš Ulčičių; be jų dar 4 parašai kryžučiais.

Į šitą prašymą nebuvo duota jokio atsakymo ir neatkreipta domos. Pamaldos Liškevos bažnyčioj liko po senovei lenkiškos ir pabaigoje gegužio laikinuoju klebonu (valdytojumi) atsiųsta kun. Tomas Dainauskas. Jis buvo manoma aplikdinti Liškevoje tikruoju klebonu, bet parapija jo nenorėjo. Dar jis nebuvo į Liškevą atėjęs, o jau keli parapijonys apskundė jį vyskupijos valdytojui, kaip šventaprekiją; būk jis Kruševskiui už prezentos davimą prižadėjęs paskui nuomon atiduoti Liepiškę. Tačiau vėliau ir Liškevos koletorius Kruševskis nežinia už ką kun. Dainausko nepamėgo. Išpradžios vilkino, o paskui ir visai atsisakė duoti „prezentą“ (nurodymą)[1]). 29—IV—1856 m. Ulčičių bajorėliai ir keli giesmininkai nusiuntė į vyskupijos valdytoją prašymą, kad Liškevon klebonu paskirtų lietuvį Seirijų vikarą kun. Augustiną Vaišnorą. Valdytojas atsisakė (3—V—56, No. 407) rūpintis jo paskyrimu, nes Liškevos parapija esanti viena geresniųjų ir teikiama tik labai užsitarnavusiems kunigams. 4—XII—1856 m. koletorius Kruševskis davė „prezentą“ kun. Motiejui Brundzai, o 3—II—57 tam tikru raštu jo kandidatūrą į Liškevos klebonus parėmė Vilkaviškio klebonas kun. Zienkevičius, tačiau Brundzos skirti nepanorėjo valdytojas. Galų gale visos valdžios susitarė pasiųsti į Liškevą klebonu kun. Ignį Bartlinskį (gim. 9 lapkr. 1824, įšvęstą 11 kovo 1849) Seinų kapitulos kustosą. Tuomi

[1]) Konsist. (20—IX—56. No. 776).

tikslu koletorius Kruševskis davė jam 17—IV—1857 m. „prezentą“. Tuoj po to kun. Bartlinskis atvyko į Liškevą ir 23 bal. priėmė iš kun. Dainausko bažnyčią ir jos turtą. 9 liepos vyskupijos valdytojas „prezentą“, gyvenimo aprašymą ir kitus kun. Bartlinskio dokumentus nusiuntė pasaulinei valdžiai, prašydamas, kad ji kun. Bartlinskį užtvirtintų Liškevos klebonu. Ši tai ir padarė 10—XI—1857 m. 8—XII Liškevos vikaras kun. Ambroževičius perskaitė žmonėms bažnyčioje, kad klebonu bus kun. Bartlinskis ir paskyrimo laišką prilipdė prie bažnyčios durų. Po to įvyko kun. Bartlinskio instaliacija.

Kun. Bartlinskis, matomai, dalyvavo (ar bent įtartas buvo) 1863 m. sukilime, nes jį 1864 m. pradžioje pasaulinė valdžia išvežė į Gardiną. 27—VI—64 No. 905 konsistorija įsakė Lazdijų dekanui nuvykti į Liškevą ir parapijos bažnyčios turtą atiduoti valdyti vikarui kun. Tomui Miknevičiui. Kun. Miknevičius Liškevos bažnyčią valdė, kol buvo (16—XII—1865 m.) klebonu paskirtas kun. Lukas Šlekys. Naujas parapijos valdytojas bažnyčios turtą savo globon priėmė 17—I—1866 m. Gyveno jisai Liškevoje ligi 1873 m. Tais metais jis buvo atstatytas nuo klebonavimo[1]) ir vyskupo paliepimu į Liškevą parapijos valdyti atėjo (12—III—1873) kun. Juozas Bacevičius. Bet ir šitas kunigas neilgai Liškevoje klebonavo. 1874 m. jį vyskupas iškėlė klebonu į Jaminus, o į Liškevą atsiuntė (12—VI—1874 No. 33) tikruoju klebonu kun. Liudviką Miliauską. Jam bažnyčią įteikė Seinų dekanas 17 d. rugsėjo. Kun. Liudvikas Silvestras Miliauskas gimė Seinų apskrityje Kodzių sodžiuje 14 spalių 1827 m., pabaigė 7 klases Suvalkų gimnazijos, mokėsi Seinų dvasiškoje seminarijoje, kunigu įšventino 31 d. gruodžio 1853 m. Vilniuje tenykštis vyskupas Vaclovas Žilinskis. Kun. Miliauskas Liškevoje klebonavo 21 metus ir numirė 7 d. spalių 1895 metais.

Vyskupijos valdytojas 6 vasario 1896 m. No. 175 į Liškevą klebonu atsiuntė kun. Juozapą Beinaravičių. Bažnyčios turtas jam įteikta 30 geg.

1899 m. kun. Beinaravičių vyskupas nusiuntė kitur, o į Liškevą (4—X—) atsiuntė kun. Vincą Bukotą.

Liškevos bažnyčia ir jos turtai.

Pirmoji bažnyčia Liškevoje buvusi pastatyta po 1450 metų kaipo Merkinės parapijos filija. Šitoji bažnyčia šimtą metų iš-

[1]) Taip bent parašyta 1873 m. invent. Tačiau nepasakyta, kuri valdžia jį atstatė.

stovėjusi. Liškevos savininko Mikalojaus (Juodojo) Radvilos buvusi atiduota kalvinams. Sugrąžinta ji buvusi katalikams 1624 m. (žiūr.: Liškevos klebonai). Taip rašo Polujanskis[1]). Kad kalvinai kurį laiką Liškevoje viešpatavo, yra apie tai pažymėta ir metrikų aktuose 1650 metų. Bažnyčios sugrąžinimo metais Liškevos turtų savininkas buvo Mikalojus Fronckevičius-Radziminskis. Jisai 30 d. spalių 1829 m. parašė testamentą ir tuomi testamentu užrašė iš savo turtų Liškevos bažnyčiai, kaipo fondą, dvyliką ūkininkais apgyvendintų valakų žemės by kuriame Liškevos sodžiuje ir vieną valaką pačioje Liškevoje, skiriamą klebono trioboms, daržams ir ganevai. Be to tuomi patimi testamentu įsaistė Liškevos savininką duoti klebonijos pastatymui ir bažnyčios parėdų įtaisymui tūkstantį lenk. auk. tais metais, kada bus reikalas kleboniją statyti. Suirusią senutę bažnyčią pats Mikalojus naujai atstatė. Į ją pamaldų laikyti atvažiuodavo Merkinės klebonas. 1644 metais Liškevos bažnyčia gavo parapijos teises, tačiau ligi 1650 metų Liškevos klebonu buvo Merkinės klebonas kun. Petras Romulevičius. Jisai gyveno Merkinėje. 1645 m. Mikalojaus sūnus Mykolas Fr.-Radziminskis, vykindamas tėvo testamentą, kun. Petro Romulevičiaus asmenyje įteikė Liškevos bažnyčiai visą Liepiškės sodžių, kuriame buvo 12 val. žemės. Sodžiuje gyveno 21 ūkininkų, bet tik vienas jų buvo valakininkas. Įteikiant buvo sustatytas tam tikras inventorius ir surašyta tiek įteikiamas turtas, tiek gyventojų pareigos[2]). Pusvalakininkai ūkininkai buvo įsaistyti kasmetai mokėti klebonui činšo po kapą lietuviškų skatikų, turintieji ketvirtą dalį valako — po 48 skat. Ūkininkai, turintieji apynynus, turėjo duoti po ketvirtadalį vilniškio karčio apynių. Visi ūkininkai turėjo eiti kas savaitė dirbti po 4 dienas baudžiavos ir atlikti „gvoltus" valant javus, šieną ir ariant. Į gvoltus turėjo eiti visa šeimyna, vien tik sargą namų saugoti palikusi. Gvoltai tęsėsi nuo pradžios sėjos ligi visatėlio javų nuvalymo. Ūkininkai buvo įsaistyti paeiliui važinėti reikalais į Vilnių, Kauną ir Gardiną. Kas nenorėjo važinėti, galėjo išsipirkti, užmokėdamas klebonui po kapą skatikų nuo valako už metus. Turintieji bites, pusę medaus į kleboniją turėjo atiduoti.[3])

---

[1]) Wędrówki, psl. 235—236.

[2]) Žiūrėk įsteigimo protokolas.

[3]) Visos šitos valstiečių pareigos buvo surašytos įteikiamajame inventoriuje. Jo kopiją aš radau Seinų konsistorijos senraštyne.

Taigi nuo 1645 m. Liepiškė tapo išimtina Liškevos bažnyčios nuosavybė. Kadangi keli sodžiuje buvo ūkiai neapgyvendinti, tai iš jų klebonas pasidarė dvarelį ir 21 dar tebegyvenusių, klebonui pavestų ūkininkų į tą dvarelį ir į kleboniją Liškevoje turėjo eiti baudžiavą. 1650 metais į Liškevą pirmuoju nuolatos gyvenančiu klebonu atėjo kun. Samuelis Sebastionaitis. Šis klebonas jau turbūt rado savo pirmtakūno išstatytas triobas tiek Liepiškės dvarelyje, tiek prie bažnyčios (kleboniją ir t. t.), nes 1000 lenk. auk., Mikalojaus Fr.-Radziminskio užrašytų pastatymui klebonijos, iš jo įpėdinio neatėmė ir paskirtam tikslui nesunaudojo. Jisai dėliai to tūkstančio auksinų 23 birželio 1650 m. su Mykolu Frąckevičium-Radziminskiu padarė šitokią sutartį. 1000 l. auk. liekasi Liškevos turtuose, kaipo amžinas kapitalas, ir turtų savininkas kasmetai moka klebonui po 8-tą nuošimtį.[1])

Kun. Sebestionaitis Liškevoje klebonavo 27 metus. Jisai, žinoma, taisė ir sulig reikalo naujas statė ūkio triobas. Bet tas mažniekis. Svarbu ir pažymėtina tas, kad jisai nuodugniai pertaisė ir išpuošė parapijos bažnyčią ir ją šv. Jurgio Lietuvos globėjo vardu pašventino (benedikavo).

Mykolo Radziminskio buvo brolis Vladas-Leonas. Jisai turėjo nuosavybėje paveldėjamuosius turtus Olszewo. 1660 m. Vladas sunkiai susirgo ir jausdamas, kad gali numirti, parašė testamentą, kuriuomi iš Olševos turtų paskyrė Liškevos bažnyčiai kasmet po 100 kapų lietuviškų skaitikų. Už tuos pinigus turėjo būti kas savaitė už jo dūšią laikomos šv. Mišios. (Žiūr. jo testamentą.) Kaip ir koliai šitas fondas Liškevoje gyvavo — nėra žinių.

Mirus (1677 m.) kun. Sebestionaičiui, jo įpėdiniai — kun. Tolwinski, Jacewicz, Zdanowicz, Stalewski — bažnyčios taisymu nesirūpino. Medinė Mikalojaus Radziminskio atstatyta ir kun. Sebestionaičio pertaisyta bažnytėlė ilgainiui visiškai ėmė irti. Paskutinėje septyniolikto šimtmečio metų dešimtyje naujasai Liškevos turtų savininkas Vladas-Jurgis Kosillo liepė senąją bažnyčią sugriauti ir jos vietoje pastatydino naują medinę bažnyčią. Naujosios bažnyčios didžiajan altoriun įdėjo šv. Jurgio paveikslą, šalutiniuosna — Prikryžiuotojo ir dangun ėmimo D. Motinos. Beto 7 kovo 1695 metais Vladas Kosillo Liškevos klebonui užrašė 600 lenk. auk., kuriuos kasmetai

[1]) Žiūrėk dokumentas viršuj.

turėjo mokėti Gardino žydų sinagoga, kaipo nuošimtį už kažnakokią visumą (žiūr. dokumentas viršuj).

Pradžioje aštuoniolikto šimtmečio Liškevoje šalia parapijos bažnyčios atsirado vienuolynas ir jo bažnyčia. Kone visos parapijos žemė ir turtai perėjo vienuolių — domininkonų nuosavybėn ir vienuoliai tapo parapijos bažnyčios globėjai (collatores). Nors vienuolyno bažnyčia neturėjo parapijos bažnyčios teisių ir žmonės visais reikalais ir pareigomis turėjo kreiptis į parapijos bažnyčią, tačiau pamaldoms žmonės noriaus rinkdavosi į vienuolyno bažnyčią, nes ten viskas iškilmingiau ir gražiau buvo. To dėliai parapijos bažnyčia liko žmonių aukomis mažiau šelpiama. Patys parapijos bažnyčios globėjai — vienuoliai žiūrėjo vien tik savo bažnyčios ir vienuolyno reikalų. Į parapijos bažnyčią dovanų jie neduodavo. Nuo 1700 ligi 1800 metų Liškevoje klebonovo aštuoni klebonai. Kadangi „gyvenimas eina ratu", tad ir jie negalėjo rankas sudėję sėdėti. Turėjo rūpintis bažnyčios turtų reikalais. Tačiau toji rūpestis nesiekė virš paprastosios ir jųjų veikimas nepasiekė svarbios reikšmės. Be abejo, jie taisė ir statė ūkio triobas palivarke ir prie klebonijos, beabejo taisė bažnyčią ir puošė ją parėdais, — nes visa netaisoma šimtą metų nebūtų išstovėję. Tačiau visas tas taisymas ir statymas tai buvo tik kova del egsistavimo. Iliustracija gali būti 1782 m. inventorius. Iš jo matome, kad kun. Skibickas tik tiek triobas taiso, kad galėtų šiaip taip gyventi. Apskritai imant, bažnyčia ir fondinės triobos vos bestovi.

Kun. Skibickis Liškevoje klebonavo labai ilgai. Mirė jisai 29 — VII — 1800. Į jo vietą vyskupas paskyrė klebonu Karolių Malinauską Žemaičių vyskupystės prelatą scholastiką. Atvažiavęs į Liškevą Simno dekanas (Beržininko klebonas) kun. Šimonowič 29 gruodžio padarė turtų sąrašą ir įteikė naujam klebonui. Iš šito sąrašo pasirodo, kad triobesiai nuo 1782 m. ligi 1800 buvo netaisyti ir visiškai sublogėjo. Šalia bažnyčios triobos (klebonija ir t. t.) visiškai yra griuvančios ir nebegyvenamos; Liepiškės Dvarelyje ir-gi viskas skubiai taisytina. Šventorius dalinai jau esąs aptvertas, bažnyčia 1787 metais naujai pertaisyta, parūpinta vargonai (1800 m. jie sugedę), grindys sudėta plytų skersai bažnyčios ant tamtikro balkio uždėta kryžius su D. Motinos ir Šv. Jono figuromis iš šalių. Bažnyčia, šventorius ir triobos užimą 2 margu žemės, trijų žydų daržai su triobelėmis — 1½ margo. Žydai moka klebonui činšą 60 auksinų. Visų kapitalų nuošimčių klebonas jau nebegaunąs. Liepiškės sodžiuje gyvena:

	valakai	vyrai	moterys	Vardai pavardės	činšas	jaučiai	arkliai
1	1	5	2	Martynas Savulionis . .	8	5	2
2	1	5	2	Jurgis Wierzbicki . . .	8	1	1
3	1	1	2	Tomas Savulionis . . .	8	—	—
4	1	6	2	Jurgis Travinski	8	—	1
5	1	4	2	Domininkas Amšiejus . .	8	2	2
6	1/2	2	5	Jokūbas Savulionis . . .	4	—	—

Padūmė, apyniai ir baudžiava tokia, kaip 1782 m.

Kun. Skibickas jau nuo 1780 m. gyveno Liepiškės dvarelyje. Į Parapijos bažnyčią jisai tik Mišių laikyti atvažiuodavo. Jo ūkis buvo kur kas plačiau vedamas, negu inventoriuose aprašyta. Tik fondinis turtas buvo apleistas, pašalinai imant tačiau klebono būta turtingo. Pas jį Liepiškėje daugelio gyventa giminių. Jam padedant, sesers sūnus Vaitiekus Marchelevičius išėjo į kunigus ir gavo apsigyventi Jaminuose. Menka ten buvo vieta ir jisai drauge su dede kun. Skibicku tarėsi, kad šiam pastarajam mirus, Vaitiekus galėtų Liškevą užimti. Palinko ton pusėn ir vyskupas. 1800 metais apsirgo senukas klebonas. Jį šventais sakramentais aprūpino vienuoliai. Jisai numirė Liepiškėje 29 liepos. Tą pačią dieną vienuolyno vyresnysis kun. Pijus Soplica išsiuntė laiškus į vyskupą, dekaną ir kun. Marchelevičių. Vyskupui tarp kitko rašė: — „ . . . dvarelyje nors visko yra pilna, ūkio žvilgsniu vienok yra dideliausia betvarkė . . .“; dekanui-gi: — „atvažiuok, sutvarkysi laidotuves ir surašysi turtą. Aš į tai kištis nenoriu, nes žinau, kad nuo nabaštiko giminių bus užpuldinėjimų. Kun. lavonas pašarvotas dvare ir gulės tol, kol Tamsta atvažiuosi. Fondinį ir nefondinį turtą dabar saugoja kurpius, dideliausias girtuoklis . . . .“

Gavę laiškus, dekanas ir kun. Marchelevičius atvažiavo į Liškevą ir palaidojo kun. Skibicką parapijos bažnyčios rūsyje. Kun. dekanas fondinį bažnyčios turtą įteikė globoti kun. Marchelevičiui. Marchelevičius, kad taptų klebonu, turėjo gauti koletoriaus prezentą. Koletorius nuo 1796 m. buvo prūsų valdžia. Taigi kun. Marchelevičius turėjo važiuoti pirma į Suvalkus pas landratą, o paskui į Baltstogės Kamerą.[1]) Tačiau

[1]) Vysk. Karpavičiaus laiškas 7—VIII—08 į landratą.

prūsų valdžia šiame dalyke buvo sumanius kitaip pasielgti. Ji panaikinus Liškevos vienuolyną ir tik laikinai leidus vienuoliams Liškevoje gyventi, rūpinosi juos sekulerizuoti ir duoti parapijas. Kun. Skibickui besirengiant mirti, Suvalkų landratas, apsilankęs pas vienuolius, pasiūlė jiems paimti ganytojavimą, klebonui numirus. Vienuoliai to sumanymo nesibaidė. Apie šį faktą rašo vyskupui kun. vien. Soplica 29—VII—00 Gi kai 30—VII— dekanas pranešė landratui, kad kun. Skibickas mirė, tai landratas tuoj, nes 2 d. rugpjūčio, parašė vyskupui, kad jis „teiktųsi paliepti Liškevos vienuolynui, kad jie pasiųstų vieną vienuolį kunigą laikinai rūpinti parapijos dvasinių reikalų, kol būsianti Kameros paskirta instaliacija...“ 13 d. rugsėjo 1800 m. No. 5790 jau Baltstogės Kamera rašo vyskupui: „.... Liškevos bažnyčia yra labai vargingame padėjime ir aplinkybėse. Suvalkų landratas padavė sumanymą sujungti Liškevos parapijos bažnyčią su vienuolynu. Mes jam paliepėme šį dalyką ištirti ir aptarti. Jūs irgi nusiųskite iš savo pusės delegatą į landratą. Lauksime komisijos opinijos....“

Vyskupas nenorėjo vienuolynui pavesti Liškevos parapijos ir delto pats turėjo ginti kun. Marchelevičiaus kandidatūrą. 15 rugsėjo jisai rašo Kamerai: „... Mirus kun. Skibickui, aš tuoj nusiunčiau į Liškevą Simno dekaną, kad palaidotų nabaštiką ir parapiją „per commendam officiosam“ įteiktų kun. Marchelevičiui. Jis taip ir padarė. Kun. Marchelevičius yra artimas nabaštiko giminė. Jis jį užaugino ir į mokslą išleido. Dar sirgdamas kun. Skibickas prašė manęs laišku iš 1 d. liepos, kad jam mirus jo įpėdiniu paskirčiau kun. V. Marchelevičių. Kad domininkonams pavestume parapiją; rašė jau man ir landratas von Hippel. Bet mano nuomone senukai emeritai ir už prasikaltimus uždarytieji (incarcerati) vienuoliai negi galės valdyti parapiją. Geriau būtų luktelti, kol senukai vienuoliai išmirs, ir tada sujungus parapijos bažnyčią su vienuolynu atiduoti kuriam nors pasauliečiui kunigui. Dabar aš prašau klebonu skirti kun. Marchelevičių. Galop lauksim karaliaus nusprendimo . . .“

Galop prūsų valdžia sutiko ir kun. Marchelevičius liko laikinu Liškevos klebonu, pasilikdamas sau ir Jaminus. Jaminuose jį pavadavo Krasniboro vienuolis kun. Teychert. Kun. Marchelevičius, pagyvenęs kelis mėnesius Liškevoje, pamatė, kad čia viskas labai apleista ir kad labai daug čia reikės dirbti ir vargti, kol bažnyčią, triobas ir ūkį daves į tvarką. Likti tikruoju klebonu reikėję būtų daug pavargti ir pavažinėti pas valdžias. Užtat jis pasiryžo mesti Liškevą ir grįžti

į Jaminus. 2 d. gruodžio 1800 m. kun. Marchelevičius parašė į Gražiškius vyskupui laišką:

„... Labai suklydau, kad nepastebėjau, kokios rūšies bėsama Liškevos beneficium.

1) Čia prūsų valdžia nori atimti $1^1/_2$ valako miškelio iš dvarelio žemės, sakydama, būk tai vienuolyno miško dalis bėsanti. 2) Čia visa, pradėjus bažnyčia, baigiant tvoromis, reikia taisyti ar naujai daryti. Visas taisymo ir statymo išlaidas turi duoti klebonas, o nė miško savo nėra. 3) Žmonių kalba čia sumaišyta: dauguma nesupranta lenkiškai, aš-gi nesuprantu lietuviškai. 4) Kamera labai neaiškiai pasakė apie mano kandidatūrą, o 5) tikri vaikščioja gandai, kad Liepiškio dvarelį valdžia iždan paimsianti. 6) Sužinojau, kad nabaštiko giminės gavo prūsų valdžios leidimą pasiimti sau visus javus iš dvarelio, man tik sėklą paliekant. Tai-gi kuomi aš maitinsiuos?

Visa apsvarstęs, pasiryžau ačiū Jums pasakyti už Liškevos beneficium, parapijos valdymą dedu Jums po kojų, visų teisių ir pretensijų į Liškevą išsižadu, nors del jos gavimo jau daug išlaidų turiu. Verčiau Jaminuose vesti po pušia atsiskyrėlio gyvenimą ramiai, negu tuščiuose Liškevos rūmuose turėti begales rūpesčių. Išvažiuodamas įprašiau Liškevos vienuolių, ypatingai kun. Krupavičiaus, kad visais parapijos reikalais rūpintųsi, kol Jūs nepaskirsite kito klebono...“

Kun. Marchelevičius, išsiuntęs į vyskupą atsisakymo laišką, pasiryžo nelaukęs atsakymo važiuoti į Jaminus. Liškevos bažnyčios ir jos turto visgi nenorėjo be priežiūros pamesti. 3 d. gruodžio jisai rašo p. Sabaliauskui Liškevos dvarų samdytojui Aukštame:

„... Negaliu prakęsti šunybių, kokias daro a. a. kun. Skibickio giminės. Jie sakosi jau esą gavę regencijos rezoliuciją, kad jiems esą leista išsikulti visi javai, paliekant fondui tik sėklą. Bėto sako tikrai žiną, kad dvarelį valdžia valstybės iždan paimsianti. Javus tiesa nabaštikas sėjo, bet aš nuo laukų nuvaliau; darbininkus samdžiau, kiti talka padėjo ir t. t. Ir nesuprantu, kaip jie galėjo tokią rezoliuciją gauti. Bet tiesa tos rezoliucijos nemačiau ir neskaičiau ir Veisiejų teismas jos nepaskelbė... Tačiau tąja vėju paremta rezoliucija kun. Skibicko įpėdiniai javus kulia, šieną šeria, tvoras laužo ir kūrina, vieni sakydami, kad tai jų brolio, kiti — kad dėdės, — žodžiu ir taip jau apleistame dvarelyje dar labiau viskas naikinama. Činšo nemoka nei valstiečiai, nei miestelio žydai, apynių neduoda, vis tai delto, kad dvarelį valdžia paimsianti. Visa tat darosi man besant, bet kas bus manęs nebesant, kadangi aš

dėliai svarbių priežasčių turiu į Jaminus išvažiuoti? Tamstą supranti, kokių susikrimtimų turiu. Prašau Tamstos man išvažiavus paimti globon bažnyčios fondą ir mano vardu dvarelyje šeimininkauti...“

Bet Sabaliauskas, rodosi, nenorėjo kištis į Liepiškės rietenas. 4 dieną gruodžio kun. Marchelevičius išvažiavo į Jaminus, palikęs ligi kol dvarelyje tvarkos žiūrėti savo tarną Jokūbą. Tačiau žinodamas, kad tarnas neilgai galės tesėti Liepiškėje, iš Leipalingio rašė į domininkonus ir prašė, kad jie prižiūrėtų fondą. 5 dieną gruodžio ir Jokūbas išbėgo į Jaminus. Vienuoliai dar tą pačią dieną rašo dekanui: — „... Liepiškė likosi be priežiūros, rankose plėšikų, arba švelniau sakant, kun. Skibicko giminių. Jie kun. Marchelevičiaus suvalytus javus kulia ir parduoda, žmones sau į baudžiavą varo. Vienuolynas cura animarum rūpinsis, bet apie dvarelį ir žinoti nenori. Kas gali tokį sunaikintą dvarelį savo globon priimti... Prašau pranešti vyskupui ir daryti tvarką, nes fondas visiškai sunyks...“

Tokiu būdu iš Liškevos išbėgęs kun. Marchelevičius daugiau nebegrįžo. Kun. dekanas pranešė prūsų valdžiai ir vyskupui. Prūsų valdžia cura animarum pavedė dominikonams, o dvarelį Sabaliauskui. Vyskupas klebonu atsiuntė kun. Malinauską Žemaičių kapitulos prelatą. Nuo 1 sausio 1801 metų Malinauskas gavo valdyti ir Liepiškę, tačiau tikruoju klebonu jo Prūsų valdžia netvirtino ir reikalavo, kad jis raštu įsisaistytų Liškevoje reziduoti[1]). Mat jis prieš tai buvęs klebonu Naujadvaryje ir parapiją tik jo kamendoriai valdę, jis-gi kažnakur gyvenęs. Malinauskui įsisaisčius, atėjo užtvirtinimas 29 rugpjūčio 1801 m.

Kun. Malinauskas neilgai Liškevoje klebonavo. Pasiekęs 80 metų numirė jisai 3 dieną liepos 1805 metų. Kun. Malinauskui klebonaujant, tokios įvyko naujenybės bažnyčios turte. Priimant kun. Malinauskui Liškevos parapiją, apvertinta bažnyčios turtas ir rasta, kad kun. Skibicko ne užgyventa, bet nugyventa, vadinasi, padaryta bažnyčiai nuostolių 175 taleriai. Tuos pinigus prūsų valdžia paėmė iš nabaštiko palaikų ir apdraudė juos (vadinasi, paskolino) turtuose Góra Baltstogės apskrityje. Dvarų Góra savininkai (iš pradžių jie buvo valdiški) turėjo Liškevos klebonui mokėti kasmetai 6 nuošimtį. 1804 metais prūsų valdžia apsižiūrėjo, kad ji iš kun. Skibicko palaikų perdaug paėmė pinigų. Nabaštiko padarytieji bažnyčiai

[1]) Kameros raštas 29—VII—1801 No. 320.

nuostoliai siekė tik 151 tolerį. Už tai ji 24 tolerius paėmė iš Góra ir atidavė Skibickio įpėdiniams, ir kadangi neparanku buvo pakeisti apdraudimo įsaistymą, tai paliepė kun. Malinauskui, kad jis iš bažnyčios įplaukų į Górą turtus įneštų 24 tolerius. Dėliai tų 24 tolerių, kurie dėliai priaugusių ir neatimtų už 1804 m. nuošimčių pavirto į 12 tol. 13 sk., 1805 metais su kun. Marciejausku tęsėsi korespondencija. Klebonas nenorėjo mokėti ir atsisakinėjo. Tačiau įmokėti ir neprisėjo. 1807 m. Baltstogei perėjus į rusų rankas, nuošimčiai paliauta mokėti, galop ir pati suma užginta.

Iš 1804 m. (18—XI) dekano vizito dokumento sužinome, kad kun. Malinauskas šalia bažnyčios pastatė nedidelę klebonią, tvartą su daržine ir svirną; dvarelio triobas pertaisė ir naujai apdengė; palivarke pirtį naują pastatė, daug pievų (nukasęs grabes) nusausino, leidžiant pasaulinei valdžiai iš Kibyšių į Liškevą varpą pargabeno, į bažnyčią šiek tiek parėdų, vėliavų ir naują baldakimą nupirko. Viską padarė savo lėšomis. Visą laiką kun. Malinauskas gyveno Liepiškėje ir ten numirė. Palaidojo jį Liškevos bažnyčioje 5 liepos 1805 m.

Kun. Malinauskas bažnyčiai nuostolių nepadarė, bet skolų turėjo: buvo neatlaikytų mišių, šiek tiek depozitų, o svarbiausiai 1805 m. pavasaryje su dvasinės ir pasaulinės valdžios žinia už 3600 l. auk. parsamdė p. Wilčinski (Leipalingio turtų samdytojui) Liepiškės dvarelį; pinigus paėmė iš viršaus. Nabaštikas turėjo pinigų ir taip turto, bet kol dekanas kun. Marciejauskas su Lazdijų landrichteriu atvyko, giminės ir negiminės suspėjo viską prašalinti, taip kad užgriebto turto buvo vos už 50 tol.; skolų gi į 1000 l. auk. Taigi visų skolų ir nebuvo kaip atlyginti. Dėliai jų daugiausiai teko nukęsti klebonui-įpėdiniui, nes Vilčinskas kantraktą maža ką perkeitė.

Simno dekanas, kun. Marciejauskas, buvo Rudaminos klebonas. Ši beneficium buvusi permaža ir dekano išlaidoms neužtekdavusi. Dekanas dar į kun. Malinausko laidotuves bevažiuodamas parašė į oficiolą laišką, kad į Liškevos valdytojus ne ką kitą, tik jį paskirtų. Po laidotuvių Liškevos cura animarum paliko vienuoliui kun. Luščinskui, o dvarelį ligi nustatymo kontrakto sąlygų su p. Vilčinsku pasiliko savo žinioje. 9 d. liepos ir-gi prašė Liškevą valdyti. Oficiolas kun. Paškevičius sutiko ir į Kamerą parašė, kad Liškevos parapiją nori jisai palaikyti be klebono, kol atsiras kandidatūra kokio-nors kanoniko; laikinu parapijos valdytoju paskiriąs kun. dek. Marciejauską. Kun. Marciejauskui Liškevoje administratoriaujant kamendoriumi buvo kun. Luščinskas, o vėliau kun. Lelevič.

Savo pragyvenimui jisai gavo visas jura stolae ir kalėdą; Marcijauskas ėmė iš dvarelio pelną ir kartkartėmis atvažiuodavo pažiūrėti, kas Liškevoj dedas. 1807 m. kun. dek. Marc. buvo besirengiąs taisyti bažnyčią. Prūsų Bauinspektorius ir „anschlagus" buvo bedaraąs (25—II—07 No. 102 ad oficialem), bet kilus karo suirutėms, viskas nuėjo niekais, bažnyčios stogas nupuvo ir nuiro, šventorius visiškai neteko tvorų, ir dvarelio triobos apšepo. 25 ir 26 d. kovo 1810 m. kun. Marcijauskas, kaipo dekanas, įteikė Liškevos bažnyčią kun. Rapolui Lesevičiui. Įteikimo inventorius žodis į žodį tinka su 1806, 1804 ir 1800 metų inventoriais. Kun. R. Lesevičius buvo konsistorijos sekretorius ir visą laiką ne Liškevoje, bet konsistorijoje gyveno. Kun. Lesevičius savo vietoje Liškevoj nuo 25—III—10 m. laikė vikarą kun. Steponą Dagevičių franciškoną. Ir klebonas ir vikaras Liškevoje veikė drauge. Iš 1811 m. 24—IX dekano vizitos protokolo sužinome, kad naujas klebonas jau yra pastatęs naują kleboniją, pusę bažnyčios stogo naujai guntais uždengęs, bažnyčios arnotus ir skalbinius sutaisęs ir daugelį akmenų turįs privežęs šventoriui apmūryti.

1841 metais Liškevos vienuolyne gyveno trys vienuoliai. Vienas jų buvo neregis, antras besprotis, trečias nepataisomas girtuoklis. Taip dalykams stovint, vienuolyne nebuvo jokios tvarkos, bažnyčia buvo apleista, nešvari, visos triobos ir pati bažnyčia nykte nyko. Šitą betvarkę pastebėjo 24—IX—1811 atsilankęs dekanas ir apie tai pranešė vyskupui, primindamas, kad vienuolyną vertėtų paimti globon. Kas prašė pasaulinės valdžios, kad ji vienuolyno bažnyčią atiduotų parapijai — nežinau. Gana tik, kad Varšavos kunigaikštis, Saksų karalius Fridrikas 29 vasario 1812 m. dekrete No. 578 vienuolyno bažnyčią atidavė parapijai. Karaliaus dekretui pritarė ir popiežius (28 spalių 1812). Gi 7 rugsėjo 1813 m. remdamos karaliaus dekretu ir popiežiaus beneplacitu, Seinų vyskupas vienuolyno bažnyčią padarė parapijine. Tačiau parapijos pamaldos iš medinės bažnyčios į vienuolyno perkelta tik numirus pastarajam domininkonui kun. Luščinskui (18—VI—1814 m.).

No. 578. Wypis z protokołu sekretariatu Stanu w Pałacu naszym w Dreznie dnia 29 lutego 1812.

Fryderyk August z Bożey łaski Król Saski
Xiążę Warszawski etc. etc.

Zważywszy zdany nam przez Ministra Naszego Spraw wewnętrznych i Religiynych Rapport w skutku uczynionego od tegoż Ministra, a tu napowrót przyłączonego przełożenia

przewielebnego Xiędza Biskupą Wigierskiego w potrzebie połączenia w ieden Klasztor XX. Dominikanów w Liszkowie Krasnymborze i Wierzbołowie, dla szczupłey liczby znaydujących się w nich Zakonników, dozwalamy:

1. Ażeby powyższe wyrażone trzy Klasztory, przenosząc Zakonników z Liszkową i Krasnegoboru do Wierzbołowa, w Jeden Klasztor w Wierzbołowie połączone zostały.

2. Ażeby gdy fundusz Klastoru Wierzbołowskiego z Kompetencyi i procentów od summ składający się tak iest dostateczny, iż na przyzwoite utrzymanie połączonych trzech Klasztorów wystarczyć może. Fundusz Klasztorów Liszkowskiego i Krasnyboru wraz z Klasztorami na potrzeby Dyecezyi Wigierskiey, to iest ieden fundusz i Klasztor dla XX. Emerytów, Invalidów, drugi na Dom poprawy obłąkanych Kapłanów obrócone były. Kościoły zaś ich na parafialne. Gdy te w tych mieyscach w Budowlach zupełnie są podupadłe przeznaczone zostały.

3. Ażeby przewielebny Xiądz Biskup Wigierski sposobem Dekretami Naszemi przepisanym o Beneplacitum św. Stolicy Apostolskiey stosownie do ustaw Kościoła zaniósł. Dopełnienie ninieyszey naszey wol: Ministrowi Spraw wewnętrznych i Religyinych Xięstwa naszego Warszawskiego zalecamy.

(L. S.) Fryderych August Król.
Minister sekretarz Stanu Stanisłau Breza.

Apie medinę parapijos bažnyčią ir jos turtus kleb. Lesevičius 4—X—1813 m. štai kokį rašė konsistorijai pranešimą. — „Liškevos bažnyčia turi 13 valakų žemes ir tris margus, ant kurių stovi bažnyčia ir triobos prie bažnyčios. Jokių mokesčių nemoka, bet ir jokių nuošimčių negauna, nė kapitalų neturi. Klebonas kalėdos gauna (vidutiniai imant) tris varšavinius karčius rugių, dešimt avižų, penkis grikių ir pinigais dvidešimtį auksinų; už krikštus, laidotuves ir Mišias per metus susirenka apie 60 auksinų. Bažnyčios būtinai reikia pertaisyti priešakį, balkius, zokristiją ir grindis. Varpinę reikia naują statyti. Nėra varpų, vargonų, monstrancijos, tvartų, svirno ir špitolės. Lėšų statymui nėra kitokių, kaip klebono rūpestingumas ir koletoriaus (juomi pirma buvo vienuoliai, dabar valstybė) malonė. Parapijietis nieko negali duoti, nes jisai vos turi karvukę ir arkliapalaikį. K. Lesevičius."

Nors Kun. Lesevičius matė, kad vienuolyno bažnyčia bus parapijos bažnyčia, tačiau taisė ir senąsias triobas. Štai

28—XI—1814 kaip rašo jisai konsistorijai: — „25 gegužio 1810 m. priėmęs Liškevos beneficium, nepaisydamas nors čia yra labai neturtingas kampelis ir nuolatos vaidėsi karo pabaisiai, rūpinausi bažnyčios turtą šiek tiek pagerinti. Uždengiau vieną pusę bažnyčios ir kitai pusei jau turiu pagaminęs 80 kapų guntų. Šventorių aptvėriau akmenų tvora. Naują pastačiau kleboniją. Liepiškėje pastačiau naują daržinę, tvartus ir pravorą. Pavasaryje dabaigsiu kitas triobas. Sutaisiau o dalykas buvo nelengvas. Vienuolyno bažnyčia po to, kai ją 29 birželio 1808 m. perkūnas sudegino, buvo be stogo ir visiškai apleista. Taisyti ją nebebuvo kam: valstiečiai buvo suvargę, valdžia (kaipo koletorius) neprisidėjo, klebonas ir-gi permažai turėjo ištekliaus. Kai prūsų valdžia atėmė iš vienuolių palivarkus ir jiems paskyrė atlyginimo 3242 l. auk., tai iš tų pinigų vienuoliai netiktai turėjo maitintis, bet ir bažnyčią bei vienuolyną taisyti. To atlyginimo toli gražu neužteko paprastam taisymui, tuom labiau, kai reikėjo daugelį naujų dalių pradėti. 1813 ir 1814 m. senukas vienuolis buvo klebono globoje ir klebonas jo vardu ėmė atlyginimą. Bet pilno atlyginimo valdžia niekad neišmokėdavo. Kadangi bažnyčia oficialiai buvo atiduota parapijai, tai ir jos pataisymui skirtieji pinigai turėjo būti nepaliaujamai iš valdžios parapijos vardu gaunami. Tam tikslui vyskupas ir buvo įgalioję kleboną Lesevičių mirus Luščinskui. Tačiau valdžia nebėsant vienuolių 1816 m. atsisakė duoti Liškevos bažnyčiai atlyginimą. To negana. Už Liškevos vienuolyno bažnyčią reikėjo valstybės iždan mokėti brangūs mokesčiai. Tai-gi netiktai taisymui, bet ir išlaikymui bažnyčios klebonas turėjo daugelį pridėti iš to, ką dvarelyje pelnydavo. Ir kadangi kun. Lesevičius Liškevos beneficium laikė tam, kad iš jos gautų pelno ir galėtų pildyti nepelningas konsistorijos sekretoriaus pareigas, užtat Liškevoje įplaukoms sumažėjus, 1816 m. rudenyje atsisakė Liškevoje klebonauti, nes matė, kad iš to nei pragyvenimui nieko negauna, nei bažnyčios taisyti negali. Klebonu į Liškevą atėjo Seinų vikaras, kun. Ipolitas Charmalowicz (lietuvis). Šis kunigas rezidavo Liškevoje, užtat jis ir mažesnėmis įplaukomis galėjo pragyventi. Čia ne pro šalį bus žinoti, kaip turtinga buvo Liškevos beneficium 11 d. gegužio 1817 m., kai ją priėmė kun. Charmałowicz.

„... Bažnyčia medinė ... stogas guntų tiktai ties altoriumi, toliau visur lytus įlyja .... lubų lentų tik kur nekur yra .... grindys kadaise buvo plytų, bet dabar jų jau nebeliko ... vargonai kitąkart buvo septyniais balsais ... dabar suardyti ir ant zokristijos sudėti ... daugelį dūdų žiurkės sugraužė ... Bažny-

čios sienos dar būtų stiprios, bet šiaip viskas išklypę... Šventorius aptverta akmenų tvora; akmenai moliu ir velėnomis jungta... Yra tiktai taurė ir vienas kielikas... 9 arnotos... klebonijukė ir spitolė apysveikės... Lipiškio dvarelyje trioba — rūmai viename gale visiškai supuvus, be stogo ir sparų, lubos įlūžusios; kitam gale yra stogas, bet jį gali nuversti vėjas, nes iš vieno galo nedengta. Čia gyvena kunigas... Dviem aukštais svirnas, ir tvartai visiškai beirą... šiek tiek geriau laikosi kluonas ir pravoras..... Liepiškėje buvo šiek tiek žemės mišku užleista. Prūsų valdžia tą mišką paėmė valstybės iždan ir paskyrė klebonui kasmetai po 4 sieksnius malkų. Pravedus tamtikrą bylą, pusė užimto miško sugrąžinta ir padaryta tarp valstybės miško ir bažnyčios miško riba bei supilta kaupai. 1808 m. gyvenusis Paliepyje „podlesnas", susipykęs su tuolaikiniu parapijos valdytoju kun. Cibulskiu, uždraudė naudotis mišku... ir dabar į jį neįeina klebonas.... Sodžiuje gyvena 5 ūkininkai... jie baudžiavos tiktai po 3 dienas į savaitę eina; kitos jų pareigos senoviškos...

Vienuolyno bažnyčia yra mūro, labai graži, su kopula, bet kaį 29 birželio 1808 metais perkūnas sumušė kopulą ir stogą nudegino, tai taip ir stovi. Dalis skardos, kuria buvo dengta bažnyčia, guli ant vienuolyno; kita dalis skardos, varinė bonia ir kryžius — Dievas žino kur dingo... Bažnyčioje yra 7 altoriai, 2 klausykli, po 4 abišaliai suolus, 3 suolai už didžiojo altoriaus... Išėjus iš bažnyčios ant šventoriaus po tiesiajai stovi visiškai supuvusi varpinė; joje 3 varpai... Šventorius aptvertas mūru; priekyje tik mūro stulpai testovi; buvusis tarp stulpų medis išpuvo... Priešais bažnyčios duris ant šventoriaus stovi apiręs, su geležiniu smaigu viršuje stulpas. Ant jo kadaise stovėjusi figūra. Apie stulpą daroma procesijos iškilmių metu... Bažnyčios languose stiklų labai maža yra; jie šiaudų motomis uždaryti... Vienuolynas — mūro. 1814 m. kai valdžia čia įsteigė apskričio magaziną, šiek tiek jo stogą aptaisė... tačiau labai daug dar taisytina... Beto yra dar mūryti dviem aukštais didelis svirnas ir pravoras (dabar tuščias) ir mediniai tvartai, ledudė ir šeimyntrobis... Keturių margų viralinis daržas ir sodas vietomis aptvertas mūru, vietomis kartimis, pinučiais ir t. t.... Prūsai atimdami vienuolyno palivarkus, paskyrė atlyginimo 3242 l. auk. ir 80 sieksnių malkų... Dabar to nebegaunama... Yra 1 monstrancija, 1 taurė, 3 kielikai... 25 arnotos, 3 kopos... 268 tomų knygynas...."

Kun. Charmołowicz apsigyvenęs Liškevoje rūpinosi atvesti į tvarką Liepiškės dvarelį, sutaisyti begriuvančią vienuolyno bažnyčią ir gauti parapijos nuosavybėn vienuolyno fondą. Tuomi tikslu ir jisai ir vyskupas daug turėjo rašinėti į pasaulinę valdžią prašymų, reikalavimų, aiškinimų ir laiškų.[1]) Reikalauta sumažinti nepakeliamus mokesčius, atiduoti jau atiduotai parapijos naudai bažnyčiai visą prūsų laikais paliktą vienuolynui fondą, priparodinėta, kad be to fondo nebebus galima nei bažnyčios sutaisyti, nei klebonui triobų išstatyti. Po ilgo priešinimosi 17 d. gegužio 1821 metų Augustavo vaivadijos komisija (No. 17381/1100 švietimo skyrius) atsiuntė šitokį panaikintųjų dvasinių įstaigų deputacijos nusprendimą. „... 1) Buvusieji domininkonų daržai, pievos, ganevos... skirama naudotis Liškevos klebonui, tik jisai užtai turės valstybės iždan mokėti kasmet po 75 auk.; 2) Vienuolyno arklys, 6 karvės, 9 avys pereina bažnyčios fondan...; 3) 80 sieksnių malkų, kurios buvo iš valstybės miškų duodamos vienuolynui, dabar turės būti duodamos klebonui; 4) Kadangi sulig 1817 m. sąrašo Liškevos klebonas gryno pelno turi tik 250 auk., tai jam iš vienuolių kompetencijos (3242 auk.) bus mokama valstybės iždo po 1000 auk. kasmetai; 5) Vienuolyno daiktai, bažnyčios parėdai, knygynas atiduodama vyskupo nuožiūrai...“

Visą vienuolyno turtą, triobas ir daržus klebonas savo globoje turėjo nuo pat mirties paskutinio vienuolio. Jam globoti buvo pavedusi dvasinė ir pasaulinė valdžia. Klebonas nuo to laiko ir gyveno vienuolyne, tačiau šituomi nusprendimu domininkonų turtas perėjo tikron parapijos nuosavybėn ir klebonas jau ne globėjas, bet valdytojas tų turtų tapo.

Truputį aukščiau yra pasakyta, kad nuo 1808 m. miškų valdžia neleidžia klebonui naudotis fondinia giria. Kun. Charmalavičius dėliai šio dalyko užvedė bylą. Peržiūrėjusi dokumentus ir išklausiusi liudininkų, miškų valdžia Suvalkuose sugrąžino mišką. Jis klebonui įteikta 30 sausio 1820 m.

Mirus vienuoliui kun. Luščinskiui ir tais pačiais metais perkėlus parapijos pamaldas į vienuolyno bažnyčią, kun. Lesevičius, matomai, kitos pusės medinės bažnyčios stogo nė nedengė. Ir nebuvo reikalo. Jis dabar turėjo žiūrėti brangesnėsės bažnyčios sveikumo.

---

[1]) Visa korespondencija yra Konsistorijos senraštyne.

1821 pradžioje birželio dekanui vizituojant kun. kleb. Charmałowicz parapijos aktuose įrašė: „Bažnyčia yra reikalinga didelio taisymo. Kai kas jau yra pataisyta, bet tikrasis taisymas bus tik šiaismet pradėta už duodamus ir pripažintus iš valstybės iždo pinigus. Klebonijos nėra. Dabar klebonas gyvena vienuolyno rūmuose, bet ir rūmai yra būtinai taisytini — stogas visai kiauras. Elgetnamio nėra. Varpinės ir-gi kaip ir nėra, nes bėsančioji visiškai griūva. Kapinynas iš trijų šalių mūru aptvertas, o nuo bažnyčios buvo aptvertas medžio tvora ant mūryto pagrindo ir į mūro stulpus. Tačiau suirutės metu medis nuvogta, mūras taip apiręs, kad jo pataisymui daug pinigų reikia. Liepiškio palivarke, kuris yra už pusmylio nuo bažnyčios, gyvenamos triobos nėra, kluoną pastačiau naują, tvartus perstačiau. Kitos triobos dar yra geros."

Sulig viršuj paduoto valdžiai nusprendimo klebonas kasmetai gaudavo valdžios pripažintų pinigų vienuolyno ir bažnyčios taisymui po 1000 l. auk. Kun. Charmalavičius šitais pinigais ir pradėjo taisyti apleistą mūro bažnyčią. 1822 m. buvo apskaityta, kad visas bažnyčios pataisymas kainuos 12559 l. auk.[1]) Tačiau kun. Charmalavičius taisymo neužbaigė. Jam teko tik bažnyčios stogą guntais uždengti ir iš lauko sienas aptaisyti. Kun. Charmalavičiui mirus, bažnyčios statymą tęsė vikaras kun. Maculevičius. Jisai ištaisė bažnyčios vidurį, sienas ir gipsinius altorius perdėm išbaltino kalkėmis ir rengėsi prie tolimesnio remonto.[2]) Kun. Maculevičius rūpinosi Liškevoje klebonu liktis, tačiau netikėta mirtis (10—X—1823) visus plenus niekais pavertė. 20 d. spalių 1823 m. atsiųstas klebonu kun. Zienkavičius dar tais pačiais metais dabaigė pirmtakūno pradėtą statyti Liepiškės dvarelyje gyvenamąją triobą (rūmus). Šitas kunigas buvo vienas bene darbščiausių Liškevos klebonų, ypač ūkio žvilgsniu. Liepiškėje nuo senų senovės klebono dvarelio ir sodžiaus gyventojų laukai buvo bendruose rėžiuose. Tas labai kliudė gerą ūkio vedimą. Sodiečiams rėžių drauge turėjimas dalinai buvo gera: jie, naudodamiesi bendru ganymu, galėjo daugiau gyvulių auginti, mėgstantieji vagišiauti lengvai galėdavo nuo klebono rėžio ant

---

[1]) Tame pačiame dokumente paduota, kokius ir kiek klebonas moka valdžiai mokesčius: padūmės 60 auk., liwerunkowego 343 a. 3 sk., szarwarkowego — 32 auk. Liwer. ir szarw. labai esąs apsunkintas klebonas.

[2]) Pažymėtina. Dviem aukštais, jau supuvusi svirną suardė kun. Charmalovicz. Į sienoju dar pridėjęs daug naujų 1823 m. Kun. Maculevičius pastatė naują smuklę vietoje senos, jau supuvusios. Smuklė stovėjo pakeliui iš dvarelio į sodžių.

savo pernešti javų pėdus ir t. t. Ligi 1819 m. teisėmis buvo draudžiama daryti keitimus žemės sutvarkyme. 11 gruodžio 1819 kunigaikštis vietininkas išleido nutarimą: „kad klebonai, kurie turi laukus rėžiuose drauge su valstiečiais, gali sumainyti ir sutraukti savo žemę į vieną daiktą, valstiečiams duoti ir-gi vienoje vietoje".[1]) Kun. Zienkavičius, pasinaudodamas šituo įstatymu pasirįžo naują įvesti tvarką Liepiškėje. Kai jisai savo sumanymą pranešė konsistorijai, ši bandė jį nuo to atkalbėti, sakydama, kad daug būsią triukšmo iš valstiečių pusės, naudos-gi fondui maža. Tačiau kun. Zienkavičius šiame dalyke konsistorijos nepaklausė. Jisai 1825 m. pavasaryje pasisamdė matininką Dyakiewicz, kuris išmatavo visą fondinę žemę ir padarė žemėlapį. Dvarui žemę atkirto vienoje vietoje ir ją padalino į tris laukus. Sodžiui ir-gi visą žemę sutraukė į vieną gabalą, bet paliko ją rėžiais. Kadangi Liepiškėje buvo paprotis baudžiavą atliekant dirbti margais, užtat visą dvarelio žemę suženklino į margo didumo gabalus. Didžiojoje pievoje, kur jau nuo seniau valstiečiai turėjo savo gabalus, o dvaras savo, palikta senoviškai, vien tik dvaro gabalai į margus suženklinta. Kai matavimas ir plenas buvo pabaigta, 20 d. balandžio 1825 m. kun. Zienkavičius pakvietė Liepiškės valstiečius į Liškevą ir dalyvaujant matininkui padarė sutarimą žemė dirbti ir ją valdyti sulig matininko padaryto pleno. Po sutarimu pasirašė kun. Zienkavičius ir valstiečiai: Justinas Amšiejus savo ranka, kiti penki kryžučiais. Parašus paliudyjo Tadas Grudzinskas.

15—X—1825 šitą sutarimą kun. Zienkavičius padavė valdžiom, kad užtvirtintų. Ir kai 25—X—25 pasaulinė valdžia atsakė, kad sumainymą žemės užtvirtinsianti, tai 1826 m. pavasaryje kun. Zienkavičius ir pradėjo žemę dirbti sulig Dyakevičiaus padaryto žemėlapio. Nors pernai valstiečiai visi pasirašė po sutarimu, 23 balandžio 1826 m. trys jų parašė į vyskupą skundą, kad klebonas iš jų atimąs užmėžtą žemę. Kol praėjo abiejų valdžių tardymai, išėjo 1826 metai, ir tiktai 8—I—1827 m. Valdiškoji Tikybinių Išpažinimų ir Viešojo Švietimo Komisija No. 17669—3242 sumainymą užtvirtino.

Beto kun. Zienkavičius gerai buvo aptaisęs visas dvarelio triobas. O kai 15—IV—1831 m. sudegė tvartai ir kluonas, tai dviem grendimais kluoną ir dvi eili tvartų savo lėšomis kun. Z. naujai pastatė. Šalia smuklės savo lėšomis pastatydino kalvę ir apgyvendino kalvį, kuris daug parankumo darė dva-

[1]) Valdiškosios Tikybinių Išpažinimų ir Viešojo švietimo Komisijos reskriptas iš 18—XII—1819 No. 7944, tilpęs Augustavo vaivadijos Komisijos reskripte No. 41846/2011 iš 31—XII—1819.

rui ir sodžiui. Visas dvaro tvoras naujai aptvėrė. Kun. Zienkavičius sutvarkė ir Liepiškės sodžių. Pradėdamas klebonauti, jisai rado Liepiškėje penkis gyventojus (Jeva Savulionienė našlė, Jonas Gasiukevičius, Mikas Stravinskas, Justinas Amšiejus, Pranas Blažukonis), kurie valdė 5 valakus žemės, turėjo 5 jaučius ir 8 arklius, klebonui činšo mokėjo 40 auk., padūmės 31 auk. ir davė 5 druskines apynių ir savaitėje dirbo 15 dienų baudžiavos. Žmonių sodžiuje buvo: vyrų 13, mot. 6. Ant vieno valako buvo šiokios tokios visiškai supuvusios triobos, ant kito jokių triobų nebuvo. Šituodu valaku nedirbamu gulėjo[1]). Kun. Zienkavičius 1827 m. (jau sumainius laukus) apleistąsias sodžiaus ūkio triobas aptaisė ir įleido gyventi Juozą Palutį, kuris neužilgo užleido vietą savo žentui Poloniui; ant visiškai buvusio be triobų valako išstatydino naujas triobas, užsėjo lauką ir įleido gyventi Benevičių, o paskui Kurauską; prašalinęs nepasitenkinėlį J. Amšiejų, į jo vietą įsodino Kazį Mikelionį (jam ir-gi pirmais metais lauką užsėjo). Fondinius valstiečių gyvulius panaikino, nes savus jie labiau mėgo prižiūrėti. Taip kad 1837 m. išeidamas kun. Zienkavičius Liepiškėje paliko 7 gyventojus, (Matiją Savulionį, Praną Blažukonį, Miką Stravinską, Kazį Mikelionį, Stepą Polionį, Miką Gurikevičių, Praną Kurauską), kurie dirbo 7 valakus žemės, mokėjo klebonui 56 auk. činšo, 42 auk. padūmės, davė 7 druskines (bačkas) apynių ir savaitėje dirbo 21 dieną baudžiavos[2]).

Kun. Zienkavičius dabaigė taisyti vienuolyno bažnyčią. Dar ji buvo taisoma ir 1827 metais. Kokius bažnyčioje darė taisymus, nežinau; dokumentuose apie tai neprasitarta. 1826 m. dekano vizitos protokole parašyta, kad bažnyčia bėsanti valdžios lėšomis taisoma. Ištikrųjų turbūt tik reikalaujama buvo, kad valdžia duotų remontui pinigų. Juk ji paimdama vienuolių turtus, paėmė jų ir pareigas, o bažnyčią taisydavo vienuoliai savo lėšomis. Ir šis reikalavimas buvo statomas valdžiai ant kiekvieno žinksnio. Pavyzdin, 26 vasario 1829 metais kunigas Zienkavičius be vyskupo ir pasaulinės valdžios žinios aktu, sustatytu pas Seinų notarą, parsamdė šešeriems metams kažnokokiai Kurpienei Liepiškės dvarelį. Samdytoja pinigus klebonui iš anksto užmokėjo už visą laiką. Samdytojos būta labai smarkios. Iš Liepiškės baudžiauninkų reikalauta, kad jie visas savo pareigas atliktų ir kad darbe dirbtų, kaip reikia. Baudžiauninkams buvo persunku ir jie ėmė rašyti ne tik į vyskupą,

[1]) 1825 m. invent.
[2]) 1837 m. invent.

bet ir į pasaulinę valdžią skundus. Ji, kad pasidarytų daugiau dirvos, kirto vietomis krūmus ir dirbinėjo žemę. Liepiškės fondinio miško sargas bandė jai priminti, kad ji neteisėtai mišką naikinanti. Kurpienė sargą apmušusi ir iš miško net išvijusi. To negana. 15 d. balandžio 1831 m. sudegė Liepiškės dvarelyje tvartai ir kluonas. Sudeginimo kaltininkas buvusi samdytoja. Praėjo ištisi metai. Klebonas prigabeno medžiagos ir 1832 m. pavasaryje ėmė statyti naujas triobas. 16 geg. 1832 m. vaivadijos komisija, sužinojusi iš konsistorijos apie gaisrą ir neteisėtą dvarelio parsamdymą, No. 1296 pranešė Visuotinajai lenkų karalystės prokuratorijai. Ši 29—V— No. 11324 nurašė valdiškajai tikybinių ir vidaus reikalų bei viešojo švietimo komisijai. Ši pastaroji pykte perpyko ant kun. Zinkavičiaus ir 2 d. rugpiūčio No. 4574/1036 pareikalavo, kad vyskupas kleboną kuogreičiausiai paliuosuotų nuo vietos už tokį prasikaltimą. Spalinyje 1832 m. vyskupas nurašė v. t. v. r. b. v. š. komisijai, kad jis klebono prašalinti nuo vietos negalįs, nes klebonas yra labai užsitarnavęs vyras. Jisai savo lėšomis bažnyčią sutaisė ir vienuolyną, savo lėšomis maitina vienuolyne 3 prasikaltėlius kunigus, daug pagerino Liepiškėje ūkį ir sudegusias triobas baigia savo lėšomis atstatyti, kun. Zienkavičius nežinojo, kad jam negalima parsamdyti dvarelio: čia kaltas notaras, kad neinformavo klebono; galop klebonas ir nebūtų parsamdęs dvarelio, bet buvo priverstas: laukė ir nebesulaukė, kol valdžia atsiųs bažnyčios taisymui priklausomų pinigų. O čia beirančią bažnyčią reikėjo taisyti, reikėjo pasamdytiems darbininkams užmokėti ir valgyti duoti. Nesulaukiant valdžios pinigų, reikėjo savo lėšomis daryti. O kadangi ir paties kišianius patuštėjo, užtat ir prisiėjo dvaras parsamdyti, paimant pinigus išviršaus... Taigi...

Atlyžusi komisija sutiko Zienkavičių palikti klebonu.

Arba.

28—III—1837 m. kun. Jucevičius rašo vyskupui: „....Negali vienas kunigas būti demeritų rektoriumi, kitas klebonu ir abudu gyventi bei veikti tuose pačiuose rūmuose ir bažnyčioje... bus nesutikimas... Klebonas trauktis į parapijos bažnyčią negali, nes ta visiškai sugriuvusi... Nebent valdžia sugrąžintų parapijai 25.000 l. auk., kuriuos ji jau yra išleidusi vienuolyno bažnyčios pataisymui. Atgavusi pinigus galėtų savo bažnyčią pasistatyti...“

Taigi iš šito jau galima suprasti, kad bažnyčia buvo pataisyta klebonų lėšomis ir parapijos aukomis. Iš valdžios tik buvo reikalaujama, bet ji nedavė[1]).

Kun. Zienkavičiui klebonaujant, visiškai nuiro šventoriaus mūryta tvora ir sugedo vargonai. Juos sutaisyti Zienkavičius nespėjo.

Netiktai bažnyčią, bet ir vienuolyną kun. Zienkavičius aptaisė. 1830 m. vyskupas atsiuntė klebono globon tris kunigus prasikaltėlius. Klebonas juos savo valgiu maitino, savo lėšomis kambarius ir karcerius įtaisė ir t. t. Su prasikaltėliais kunigas Zienkavičius ir vargo turėjo nemažai. Jisai kaipo rektorius juos aštriai laikydavo, bardavo ir valgio neduodavo. Jie skųsdavosi pasaulinei valdžiai. 1830 m. jie neteisingai įskundė kleboną ir lenkų ir rusų kareiviam, ir klebonas dėliai to turėjo daug nesmagumų[2]). Beto demeritai ir patys kaikada apkumščiodavo rektorių. Pav. Vieną kartą kun. Zienkavičius nuo įpykusio demerito vos spėjo pasislėpti, o šokusiam ginti kleboną jo broliui taip sutrynė krūtinę, kad tas net paliegį gavo. Kitą kartą kitas demeritas vėl vos neatėmė gyvasties klebonui. Ir galų gale kun. Zienkavičiui taip įkyrėjo Liškevoje su demeritais gyvenimas, kad jis, pasitaikius progai, atsisakė nuo vietos ir prašė perkelti kur kitur. Pateko klebonu į Vilkaviškį[3]).

Pirmaisiais metais (1837) savo klebonavimo kun. Anicetas Jucevičius buvo nutarydinęs parduoti senąją medinę bažnyčią ir kleboniją. Tačiau jiedvi dar nebuvo parduoti ir 1840 m. Šiųjų metų vysk. vizitos protokole įrašyta, kad senoji bažnyčia, klebonija ir špitolė dar tebestovinčios, bet visiškai supuvusios. Senosios bažnyčios (parapijos) globėjo, šv. Jurgio iškilmė bėsanti perkelta į vienuolyno bažnyčią ir čia švenčiama, šalia vienuolyno bažnyčios globėjo — švenč. Trejybės — šventės. Senoje bažnyčioje šv. Jurgio paveikslas buvęs didžiame altoriuje, dabar esąs perneštas į vieną šalutinių mūrinėje bažnyčioje. Vienuolyno bažnyčios stogas jau esąs visai kiauras, pagrindas ir-gi apiręs, sienos baltinti reikėtų, varpinė visiškai supuvusi ir griūvanti, — tačiau jai taisymo sąmata jau bėsanti

[1]) Nors radau ir tokius dokumentus, kaip V. T. V. Ą. b. V. Š. komisijos 15—V—1832 No. 893—197, kame pranešama vyskupui, kad už taisymą bažnyčios Liškevoje pinigų gali ieškoti vaivadijos komisijoje, nes jai jau esą paliepta, kad duotų.

[2]) Consistorium ad episcopum 6—II—1832 No. 61.

[3]) 14—X—1826 m. vyskupui paliepus domininkonų knygynas perkelti į Seinų seminariją.

padaryta. Liepiškėje ėsą 7 gyventojai, pusiau išnaikinto miško 4 valakai ir pusės margo ežerėlis (seniau klebonas turėjęs teisę žuvauti visuose ežeruose, kurie siekia Liepiškės ribas).

1844 nuardyta ir atimta nuo kalno medinė bažnyčia ir visos prie jos buvusios triobos.

Iš 1857 m. (23—IV) inventoriaus paaiškėja, kad kun. Jucevičiaus, nedaug kas „gerinta" Liškevoje, nes „... guntais dengtas bažnyčios stogas visai yra kiauras ir ūmai taisytinas... Vargonai (devyniais balsais) būtinai taisytini... Ant šventoriaus stovi senutė medinė varpinė. Ji visiškai supuvusi ir griūva. Yra pavojus, kad varpų nesukultų. Varpų yra trys, bet mažiausiasis perskilęs... Mūro vienuolynas, kuriame dabar vien tik klebonas gyvena, iš vienos pusės yra dengtas „dachówkomis", iš užpakalio šiaudais. Stogas perdėm teka ir delto vienuolyno aukštas pusėtinai apiręs... Be vienuolyno ir magazino (kuriame apačioje yra įtaisyti tvartai) kitokių triobų nėra..." Tai-gi viskas yra tame pačiame stovyje, kaip ir 1840 metais. Tai šitiek žinių apie kun. Jucevičiaus veikimą radau vietiniame senraštyne. Konsistorijos senraštyne iš kun. Jucevičiaus veikimo yra labai didelis pundas dokumentų, bet visi jie tušti. Visus tuos dokumentus perskaitęs, gavau įspūdžio, kad kun. Jucevičiaus labai darbštaus būta ne praktikoje, bet tik teorijoje. Kun. Zienkavičiaus rūpesčiu buvo kuopuikiausiai sutaisytos visos triobos ir sutvarkytas ūkis Liepiškėje; sutaisyta buvo ir bažnyčia. Net ir vienuolyną, kaipo demeritų namą, kun. Zienkavičius drauge su kitais statymo komiteto nariais 1846 m. sutaisė. Kun. Zienkavičiaus įpėdiniui maža kas beliko: pastatyti varpinę, aptverti šventorių ir taisyti paprastuosius kasmetinius apirimus. Užtai kanonikas kun. Jucevičius ir pasirinko Liškevą. Jisai žinojo, kad čia, nieko nereikiant taisyti, galės ramiai gyventi ir dar garbės turėti, kaipo demeritų rektorius. Tapęs rektoriumi ir klebonu, kun. Jucevičius veikia daug, bet veikia tik teorijoj (jei taip galima išsireikšti). Kaipo rektorius jisai rašo į vyskupą ar į pasaulinę valdžią daugybę paklausimų, dažnai tuščių ir bereikalingų, begales sumanymų ir t. t. Kaipo klebonas — kasmetai raportuoja bažnyčios globai (kurios nariai yra tiktai Leipalingio vaitas ir Lazdijų dekanas) ir konsistorijai, kad varpinė griūvanti: varpai susikulsią, kad bažnyčia dengtina: stogas kiauras esąs, kad šventorius tvertinas, kapinynas didintinas ir t. t. Taip kasmetai (net ir po kelis kart) beraportuojant ir bešaukiant kitus į darbą, praėjo 20 metų. Pačiam darbo neimant, ir kitas niekas neėmė. Užtat — varpinė, ir 1837 m. jau supuvusi, vi-

siškai supuvo ir tik daugybe ramsčių atsirėmusi bestovėjo; kur buvo šventoriaus tvora ir žymių nebeliko; kai 19—VI—1848 m. vėtra nuplėšė bažnyčios stogą, tai taip ir stovėjo nedengta. 1838 m. rudenyje Kibyšių koplyčią, 1844 m. senąją parapijos bažnyčią valdžia pardavė ir pinigus bankan padėjo. 27—XI—1852 m. sudegė supuvusi Liepiškės smuklė. Ugniapinigių gauta 50 rub. 1853 m. smuklė be jokių riksmų ir važinėjimų nauja pastatyta[1]). Užtat nenuostabu, kad priimant kun. Bartlinskui savo globon Liškevos bažnyčios turtus ir darant tamtikrą inventorių (23—IV—1857), bažnyčios globa pastebėjo žymų bažnyčios turtų sumažėjimą. Apskaityta, kad kun. Jucevičiui klebonaujant ir jokių pagerinimų nedarant, bažnyčios fondas sumažėjo 466 rub. 60 kap. Kadangi vienintėlis fondo sumažėjimo kaltininkas buvo kun. Jucevičius, tai b. globa 14 birž. 1858 m. tam tikru protokolu pareikalavo, kad Seinų apskričio viršininkas tuos 466 r. 60 k. paimtų iš kun. Juceviciaus į banką sudėto kapitalo ir įteiktų Liškevos bažnyčiai.[2])

1857 m. 10 ir 11 d. spalių tamtikra valdiška komisija padarė aprašymą visų Liškevos bažnyčios turtų. To aprašymo protokolas yra labai platus, apima apie 18 lankų rašyto poperiaus. Ten smulkiai aprašyta bažnyčios ir visų triobų išvaizda; taippat nuodugniai aprašyta Liškevos bažnyčios fondinis dvarelis ir sodžius Liepiškė. To protokolo svarbesnes vietas čia atpasakosiu:

„I Be apirusios ir būtinai taisytinos (dengtinos ir baltintinos) mūro bažnyčios, be pusiau šiaudais dengtu stogu ir-gi mūryto vienuolyno ir mūryto magazino, kuriame yra tvartai, o po apačia apleisti rūsiai, — yra dar griuvėsiai medinės ledudės ir mūrytos domininkonų skalbyklos. Varpinę, įkasdinęs į žemę 4 šulus ir viršuj ant jų uždėjęs stogėlį, savo lėšomis šiaismet (1857) padaręs kun. Bartlinskas.

II Liepiškės dvarelyje yra: dviem galais gyvenamoji trioba visiškai griūvanti, svirnas, arklidė ir vežimų pašiūrė, tvartai, kluonas, smuklė ir pravoras. Visų triobų stogai šiaudiniai (tik pravoro balaninis). Visos triobos pasenusios, pravoras suiręs (tik sparai belikę).

Klebono valdomos žemės turi būti. Mikalojaus Frąckevičiaus-Radziminskio užrašymu (1629 m.) Liepiškėje 12 valakų ir apie bažnyčią 1 valakas; sulig Augustavo vaivadijos komisijos reskripto iš 17 d. geg. 1821 m. No. 17381/1101 visi po kasatos

[1]) 1855 m. inventorius.

[2]) Vienuolyno daržuose kun. Jucevičius įsodino gyventi 9 daržininkus, kurie jam mokėjo 67 auksinus činšo, o valdė 10 margų žemės (vid. 1855 inv.)

vienuolynui paliktieji daržai (ir su nederama žeme) atiduota klebonui. Tie daržai išmatavus, rasta deramos žemės 14 mgų 23 rykštės. Tai-gi viso klebonas turi valdyti 13 val. 14 mg. 23 ryk. Tačiau buvo laikai, kad bažnyčios žemę stengėsi sumažinti netiktai buvusioji prūsų valdžia, bet ir kaimynai. Pavyzdin, kame dabar fondiniai bažnyčios miškeliai siekiasi su Liškevos turtų mišku, nebėra supiltų kaupų. Nėra jų ir kitose kaikuriose vietose. Dar seni žmonės pamena, kad Liškevos turtų samdytojas Rafałowski tyčiomis paėmęs Ricielių ir Vilkiautinio sodžių vyrus-baudžiauninkus, svarbiausiose vietose naikino senuosius kaupus, o pylė naujus arba ir visai jų nedarė. 1825 m. matininkas Dyakewicz'ius išmatavo bažnyčios žemę ir padarė žemėlapius. Jisai rado, kad

1) Liepiškės dvarelio daržai, pievos, dirvos ir nederama žemė užima 4 valakus;

2) Liepiškės dvarelio miškeliai — 4 val. 1 margą 197 rykštes;

3) Liepiškės sodžius — 4 val.

Viso 12 valakų 1 margą ir 197 rykštes lietuviškas, arba „nowopolskiej miary" 463 margus 150 rykščių, arba rusų matavimu 237 desetinas, 1680 sieksnių, 45 pėdas, 126 kvadrat. colius. Vieno valako žemės Liškevos sodžiuje, kurį Frąckevičiaus dovanojimu yra gavusi bažnyčia, dabar klebonas nebevaldo ir nežinia kur jis turi būti dingęs. Vienok sulig senų žmonių nupasakojimu (ypatingai Liškevos sodžiaus šaltyšiaus Kristupo Kašikausko ir Ricielių šaltyšiaus Martyno Machwickio) tą valaką žemės dabar turi pasisavinęs Liškevos (Aukštasai) dvaras ir šiaismet yra parsamdęs žydeliui Orko Schulz, Karoliui Švedko, Baltriui Marcinoniui ir Andriui Balčiukui. Jie dar atmeną, kai klebonas tą žemę sėdavo. Dabar klebonas čia valdo 3—4 margus, kur seniau stovėjo parapijos bažnyčia ir jos triobos.

Vienuolynui paliktos žemės dabar klebonas turi 14 mgų ir 23 rykštes lietuviškas (nowopolskiej miary 17 mgų, 173 r.)

Bažnyčia, vienuolynas, kapinynas ir sodas užima	4 m.	19 r.
Klebono sėjama žemė	3 m.	154 r.

Klebonui priklausantieji daržininkai:

1) Mejer Šlomowicz	1 m.	— r.
2) Jakób Aleksandrowicz	1 m.	— r.
3) Chaim Rafalowicz	1 m.	150 r.
4) Eliasz Palmicki	2 m.	— r.
5) Anton Grudzinski	3 m.	— r.

6) po J. Kukis paėmė Jeron. Lenkewicz (vargoninkas . . . . . 1 m. 150 r.

17 m. 173 r.

Liepiškės dvarelio ūkio laukai turi žemės: vienas — 33, kitas — 40, trečias — 36 mgus; pievų yra 15 mgų, ganevų — 19½ mgų, daržai užima 1½ mg., triobos ir kiemas — 3½ mg., miškas — 154 mg. 167 r., visai nederamos žemės yra 5 m., — tai-gi viso dvarelis turi 308 mgus 167 rykštes. Liepiškės žemė nepergeriausia: geltonas smėlis vietomis su raudonu moliu, vietomis su žvyriumi ir juodžemiu. Pasėjama, a n o t š i ų m e t ų s a m d y t o j o p r a n e š i m o, 21 kartis rugių, 5 — miežių, 15 — avižų, 3 — žirnių, 2 — grikių, 60 bulvių. Iš kiekvieno karčio rugių prikertama po 3 kapas pėdų, o kapa duoda po 1 kartį (= 32 gorč.). Kartis miežių atneša 3 karčius 24 gor.; avižų — tris, grikių ir-gi; žirnių kartis duoda 3 vežimus virkščių ir 3 karčius grūdų; bulvių iš karčio gaunama 5. Pievose guli vanduo (reikalingos grabės) ir delto iš 15 mgų prigrėbiama tiktai 25—30 vežimų menko šieno. Miškelyje didelių medžių nėra, delto kad neperseniai visas buvo nukirstas. Bažnyčios nuosavybės gyvulių klebonijoje yra: 2 arkliai, 3 karvės, 8 kiaulės; dvarelyje —: 5 arkliai, 4 jaučiai, 10 karvių ir 10 teliukų bei 10 kiaulių. Dvarelis parsamdomas esti drauge su šitais gyvuliais. Karvių pieno neparduodama: jį visą suvalgo dvarelio šeimyna. Samdomos šeimynos dvarelyje yra: du bernu ir du antrininku, vienas skerdžius ir 6 užaugusios merginos. Jie gauna algos į metus: 4 bernai po 15 rub., skerdžius — 9 rb., merginos ir-gi po 9 rub. Visi tarnai gauna dovanai, kambarį, kurą ir valgį, skaitant užtai po 15 sk. už dieną, į metus visų tarnų išlaikymas pareina 301 r. 12 k. (algų 123 r., — viso 424 r. 12½ k.). Šitų metinių samdininkų ir baudžiauninkų negana, kad apdirbtų visus dvarelio darbus. Be jų dar reikia dasamdyti didesnėse darbymetėse apie dviemšimtam dienų atskirą darbininką. Dieniniams samdininkams mokama po 25 kap. Smuklė pelno neduoda, nes ji ne prie trakto ir yra įsteigta tik Liepiskės gyventojų naudai ir reikalams.

Klebonijos Liškevoje daržai yra aptverti šiokiomis tvoromis: 107 sieksniai plytinės tvoros, 25 — mūro šulai, tarpai štankietų, 28 — šatrų, 570 — pinučių. Viso tvorų yra 730 siek. Mokesčių už Liepiškę mokama: „kontyngensu liwerunkowego" 21 r. 96 k., ugniapinigių 6 r. 35 k., už 9 dūmus, padūmę ir šarvarką. Mokyklų išlaikymui niekas jokių mokesčių nemoka.

Dvarelį yra parsamdęs kun. Jucevičius, bet rakui samdymo pasibaigus, kun. Bartlinskas pats vesiąs ūkį.[1])

Klebonas turi teisę savo ežere perdėm ir Liškevos ežere pakraštyje prie Liepiškės laukų žuvauti (Liškevos ežere klebonas dabar nežuvauja), turi teisę varyti svaigalus ir laikyti savo turtuose smuklių, sulig Augustavo vaivadijos komisijos reskripto iš 17—V—1821 No. 17381/1101 iš valdžios miškų gauna kasmetai po 80 sieksnių malkos ir po 150 rub. (iš seinų kasos) malkos sukirtimui.

Dalį fondinės bažnyčios žemės užima fondinis sodžius ir-gi Liepiškė vadinamas. Šitas sodžius yra prie Vilkiautinio sodžiaus ribų. Jame dabar gyvena septyni ūkininkai ir du daržininku. Jų pareigos yra nustatytos: kiekvienas ūkininkas kasmetai atlieka klebonui po 104 dienas baudžiavos su gyvuliais (sprzężajnej) ir 52 dieni pėkščią darbininką atsiunčia; beto moka kiekvienas po 1 rub. 28 kap. „činšo", — kiekvienas daržininkas atlieka 52 dieni baudžiavos pėkščias. Liepiškės sodžiaus gyventojai neturi jokių privilegijų. Liepiškės gyventojai, sulig 1825 m. išmatavimo, turi 4 lietuviškus valakus, arba 154⅓ margų (miary nowopolskiej) žemės. Žemė padalinta yra šiaip: 1) sodybos užima . . . 16 mgų 200 rykščių
2) trilaukio ūkio dirvos . 112 mgų
3) pievos . . . . . 25 mgų 200 rykščių

Taigi 154 mgų 100 rykščių.

Žemė ir pasėliai toki, kaip dvarelio. Sodžius atskirų ganevų neturi. Gyvulius gano skerdžius sodžiaus pūdyme. Skerdžių samdo visas sodžius. Štai sąrašas sodžiaus gyventojų ir jų turimų gyvulių:

1) Šimas Stravinski . .	1 arklys,	2 jaučiai,	0 karvių,	0 teliukų,	5 avis,	4 kiaulės;
2) Mikas Gasiukievič .	2 „	3 „	1 „	0 „	3 „	4 „
3) Jurgis Blažukonis .	2 „	0 „	3 „	3 „	0 „	0 „
4) Augustas Vilkelis .	2 „	2 „	2 „	2 „	15 „	4 „
5) Matijas Mikelionis .	3 „	4 „	3 „	2 „	16 „	10 „
6) Stepas Palanis . .	2 „	4 „	1 „	1 „	20 „	5 „
7) Jokubas Mikelionis .	2 „	4 „	0 „	1 „	5 „	2 „
8) daržininkas Pranas Kobylinski					10 „	4 „
Viso	14 „	19 „	10 „	9 „	74 „	33 „

[1]) Kun. Jucevičius pats vedė ūkį, bet kai apsirgo, tai nebesant kam ūkio prižiūrėti, beveik neturėjo kuomi gyventi. Konsistorijai sutinkant jisai parsamdė Liepiškę p. Volskiui už 240 rub. metams. Kun. Dainauskas ir-gi visą laiką už tą pačią sumą Volskiui samdė. Bartlinskis gi samdė visą laiką savo brolienei už 100 r. metams. Ir nuo kun. Miknevičiaus ji už tą sumą samdė. 1866 m. paskutinias samdymo rotas ji jau užmokėjo rusų valdžiai.

Savo miško valstiečiai neturi. Kurui ir statymui medžius perka iš valdžios miškų, kurie yra už trijų mylių. Valstiečiai taipgi neturi teisės malimo nė žvejojimo. Liepiškėje turi teisę varyti svaigalus ir pardavinėti tiktai klebonas. Valstiečiams negalima varyti alaus, nė degtinės, reikiamų krikštynoms, vestuvėms ir kitoms tolygioms valstiečių iškilmėms. Jie visa tat privalo pirkti iš klebono smuklės.

Kiekvienas ūkininkas privalo kasmetai po dvi dieni važiuotas atlikti šarvarką prie kelių taisymo ir mokėti valstybės valdžiai mokestis: padūmės . . . po 90 kap.
šarvarko . . . po 1 r. 35 kap.
kontyng. liwer. po 1 r. 76 kap.

Iš tarpo sodžiaus ūkininkų vienas yra išrenkamas šaltyšiumi. Jis algos negauna, bet neina baudžiavos ir šarvarko; tik valdžiai mokestis moka ....“

Šiokioje tvarkoje bažnyčios turtas išbuvo ligi 1866 m. 1859—1860 metais dėta aukų bažnyčios išpuošimui. Tais pačiais metais taisyta vargonai ir jų pataisymui surinkta 135 rub. 1863 metais valdžia užtvirtino sąmatą aptverti šventorių ir senąjį kapinyną. Aptvėrimui buvo užtvirtinusi sąmatą ant 6642 rub. 84 kap. Tačiau užėjęs lenkmetis pakrikdė darbą. 19—III—1866 bažnyčios globa tariasi dengti skarda ar guntais bažnyčią, kadangi jos stogas jau visiškai ėsąs kiauras.

1864 m. per Velykas Liepiškės sodžiaus gyventojai paliuosuota nuo baudžiavos ir žemė, kurią jie valdė (4 val.), palikta jų nuosavybėn.

Kad įvykdinus 26 d. gruodžio 1865 m. „ukazą“, 24 (12) kovo 1866 m. atvažiavo į Liskevą Kapčiamiesčio srities kariškasis viršininkas, poručikas Sviščov, Lazdijų dekanato dekanas, kun. kan. Suchocki, Leipalingio valsčiaus vaitas, Juozas Dombski ir besant Liškevos klebonui, kun. Lukui Šlekiui, peržiūrėjo bažnyčios turtą. Atvykusieji rado:

1) Banke sudėtų laidojimo pinigu 324 r. 15½ k. ir kad klebonui
2) Seinų kasa moka kasmetai po 150 r.,[1]) taip-pat,
3) Valdžia duoda 80 sieksnių malkų kasmetai;
4) Parapijos nuosavybėje yra: a) buvusioji domininkonų bažnyčia ir b) vienuolynas, c) mūrytas svirnas - tvartai, d) varpinė, e) griuvėsiai buvusios ledudės ir skalbyklos;

[1]) Šitie pinigai tai yra tie 1000 l. auk., kuriuos valdžia priadėjo mokėti sulig 17—V—1821 Aug. vaivad. kom. reskripto.

5) Žemė: Prie bažnyčios 7 mg. 173 ryk. (kita jau atiduota daržininkų nuosavybėn), Liepiškėje 154 mg. ir miško 154 mg. 167 ryk.;

6) Fondiniai gyvuliai: arklys vertas 13 rub., karvė — 10 r.

Iš šitų turtų komisija klebonui paliko:

1) Arklį ir karvę, 2) žemės 7 mg. 173 r., bažnyčią, vienuolyną, tvartus, varpinę ir visus bažnyčios parėdus bei rakandus. Laidojimo pinigai liko kapinyno taisymui padėti banke.

Valstybės iždan paėmė: 1) malkų deputatą ir 2) 150 rub. jų „sukirtimui" duodamų, 3) mišką (kursai prijungta prie valdiškųjų Seirijų miškų), 4) dvarelio žemę, 5) ledudės ir skalbyklos griūvėsius (pardavė už 6 rub.).

Atlyginimo dėliai valdžia už visa tat paskyrė algos klebonui 300 rub., vikarui 150 r. Kadangi sulig ukazo bažnyčioms negalima buvo daugiau kaip 6 margai žemės palikti, užtat 1868 m. pavasaryje atvyko į Liškevą valdiškas matininkas Gabich'as ir išmatavęs 1866 m. klebonui paliktą žemę (7 m. 173 ryk.), rado:

1) stačios į Nemuną pakrantės . 3 mg. 284 ryk.;
2) po bažnyčia ir trioboms . . 4 mg. 12 ryk.;
3) deramos žemės . . . . . 5 mg. 256 ryk.

Viso 13 mg. 252 ryk.

Ir kadangi čionai deramos žemės nebuvo daugiau šešių margų, užtat visą ir paliko klebono naudai.

1868 m. vėl bažnyčios globa rašo protokolą, kad bažnyčios stogas kiaurytėlaitis.

1871 m. du ūkininku už 20 rub. įtaisė baldakimą. Tais pačiais 1871 metais parapijos lėšomis apdengta bažnyčia nauju geležinės skardos stogu ir tasai stogas raudonai nudažyta. Kopula uždengta angliškąja skarda, jos balkono krotos padaryta geležinės ir laiptai taip-pat geležiniai (ore). Priekyje bokštelių viršūnės uždėta naujos. 1872 m. naujai sutaisyta vargonai. Bažnyčia iš vidaus ir iš lauko naujai išbaltinta.

Kaip matyt iš 1873 m. (III—12) inventoriaus — medinė varpinė vėl begriūvanti ir varpams gresiąs susikūlimo pavojus; kapinynas taip esąs pilnas lavonų, kad nebėra kame jau laidoti; šis kapinynas iš trijų šonų esąs aptvertas medžio tvora, nuo Nemuno šonas visai be tvoros; šventorius ir-gi esąs be tvoros, tik kur nekur stovį buvusios tvoros mūrytų stulpelių gabalai; vienuolyno stogo priekis dengtas esąs šiaudais, užpakalis „dachówką", bet perdėm kiauras; parėdų bažnyčia turi ne-

mažai, nes tik vienų arnotų 35. 1872 m. dvarininkas Kruszewski's davęs kapinynui gabalą žemės.

1874 ateina Liškevon klebonu kun. Miliauskas. 1875 m. (4 birželio) Liškevon atsilanko vyskupas ir iš vizitos protokole įrašyta, kad visų 26 bažnyčios langų stiklai tik ką sudėti, naujo klebono rūpesčiu šventorius ir kapinyno iš dviejų šonų tvora aptverta lotomis. Priešais bažnyčios duris stovi begriūvančiu pagrindu šv. Elenos stovyla, vargonai taisytini, varpinė įra ir šlija. Vienuolyno stogas perdėm žiba. Antrosios lubos sumirkusios ir gresia pavojus užgriūti. Buvusiame vienuolyno magazine buvo seniau tvartai. Dabar tas magazinas visai be stogo; pavojinga, kad neįlūžus į apačioje bėsančius rūsius ir užtat dabar gyvuliai laikoma ne magazine, bet vienuolyno rūsiuose ir virtuvėje. Buvusiame vienuolyno refektoriuje dabar yra kluonas. Visa kas tik suirę ir griūva, reikėtų taisyti, bet lėšų nėra. Parapija suvargusi ir visko net nevaliotų. Viską peržiūrėjęs, vyskupas tan pačian protokolan įrašė: būtinai rūpintis uždengti vienuolyno triobų stogus, aptverti šventorių ir senąjį kapinyną, naujam kapinynui nupirkti žemės, kuogreičiausiai prašalinti iš vienuolyno kiaules ir kitokius gyvulius bei šieną, venuolyno kambarius apvalyti, kad juose nebebūtų gyvulių (ypac kiaulių) išmatų ir t. t.

1874 ir 75 m. kun. Miliauskas buvo susirgęs, bet paskui pasveiko, galėjo dirbti ir per 20 metų Liškevoje klebonaudamas gana daug padarė. 1877 metais parūpino ir atidarė naują parapijos kapinyną. Žemės apie 3 margus davė dvarininkas Kruševskis. Apie 10 metų kapinės buvo be tvorų, vien tik apkasu apvestos. Apie 1890 m. jos aptverta medine tvora. Nuo 1881 ligi 1884 m. buvo statoma nauja mūro varpinė. Statymo darbus vedė klebonas. Mūrytoju buvo kažnakokis Ignas Ždanavičius. Už darbą jam užmokėta 450 rub. Kiek visas pastatymas išėjo, nežinia. Tais pačiais metais klebonas naujai pertaisydino vargonus. Iš 26 į 27 d. geg. 1887 buvo audra ir nuplėšė bažnyčios kopulos stogą. Nuplėštasai stogas uždengta geležies skarda ir raudonai nudažyta. Beto iš lauko aptaisyta bažnyčia ir šventorius aptverta mūro tvora (priekyje medinė į įmūrytus šulus). Vienuolyno stogo viena pusė uždengta gontais (1895 m.), kita — „dachówkomis". 1899 m. buvusis vienuolyno magazinas — dabar tvartai — uždengta nauju šiaudų stogu.

Parapijos koplyčios.

Rap. konst. 5—I—1814. Kibyšių sodžiuje yra koplyčia. 20—VI—1813 Liškevos klebonui rūpinantis, buvo atnaujintas

leidimas šv. Mišias laikyti. Kibyšių koplyčioje yra dveji atlaidai: šv. Jono ir šv. Baltramiejaus. Be abejo, jie yra Rymo leisti, tačiau indultų Liškevos klebonas jokiu būdu negal išgauti iš Merkinės domininkonų. Panemunės dvare irgi yra koplyčia, bet indultas pasibaigė ir mišios nebelaikoma. Prieš 1795 m. Kibyšiuose nuolatos rezidavo vienas Merkinės domininkonų ir vietinių žmonių rūpindavo dvasinius reikalus. 1816 į Kibyšius davažinėdavo Liškevos kunigai kelis kartus metuose atlaikyti pamaldų atlaiduose. Paskui suirus koplyčiai visas jos turtas pervesta į Liškevą.

Liškevos valstiečių gyvenimo sąlygos ir apsišvietimas.

Pasirodo, kad Liškevos valstiečių jau nuo senų senovės gyventa labai blogose sąlygose. 1645 metais Liškevos turtų savininkas įteikia klebonui Liepiškės sodžių ir įteikdamas surašo Liepiškės gyventojų pareigas. Iš to sąrašo matyti, kad Liepiškės gyventojai už mažą žemės gabalą labai daug turėjo ponui atsilyginti. Pusvalakininkas ūkininkas tiek žiemą, tiek vasarą kas savaitė po 4 dienas turėjo siųsti į dvarą darbininką. „Gvoltai“ tęsėsi nuo pradžios javų sėjos ligi jų suvalymui ir į „gvoltus“ turėjo eiti visa šeimyna. Beto turėjo mokėti činšą, duoti medaus, apynių ir t. t., važinėti pono reikalais į tolimus miestus. Išeina, kad paprastame laike iš kiekvieno ūkio maždaug po du darbininku nuolatos dirbo dvare. Gi vasarą savo darbus tai nebent tik naktimis ir šventadieniais galėjo padaryti. Tokiose aplinkybėse gyvendamas valstietis buvo tiktai vergas ir vos sau maistą begalėjo pasigaminti. Didesnės nuosavybės įgijimu, ūkio pagerinimu jis neturėjo laiko rūpintis. Pasitaikius kokiai-nors šeimynoje nelaimei ir nebegalėdamas pareigų atlikti, valstietis buvo smarkiai baudžiamas rykštėmis ir jisai džiaugdavosi, kad tokiose aplnkybėse suspėdavo vienmarškinis išbėgti kiton apylinkėn ir ten apsigyventi. Užtat nestebėtina, kad 1645 m. Liepiškės sodžiuje, kuris turi 12 valakų žemės, tik 12 tebuvo gyventojų. Keli jų buvo pusvalakininkai, o kiti ir tiek neturėjo žemės. Didesnė dalis sodžiaus ūkių buvo be gyventojų.

Savaime suprantama, kad kokios buvo gyventojų sąlygos klebonui dovanojamame sodžiuje, tokios ir visuose kituose Liškevos turtų sodžiuose. Tai-gi ir nestebėtina, kad 1662 metais pačiame Liškevos sodžiuje, arba geriau tariant miestelyje, viso

[1]) Revizija poglownego przez ks. Sebastjanowicza 1662 r. na aplacenie subsidii charitativi.

buvo vos tik 60 vyrų ir 51 moteriškė, skaitant ir vaikus. Visi jie buvo katalikai. Kitataučių ir kitatikių nebuvo[1]).

Materialį ir dvasinį skurdą didino nepaprastas smuklių daugumas. Štai: 1796 metais pačioje Liškevoje yra 6 (!) smuklės, Vilkiautinyje, Panaroje, Žeimiuose, Gudeliuose, Gobiniuose, Ricieliuose, Gailiūnuose, Ringeliškėje, Baltašiškėje po vieną smuklę. 1645 metais pačioje Liškevoje, žinoma, nebuvo 6 smuklių, bet po vieną tiek Liškevoje, tiek kituose sodžiuose buvo. 1819 m. visuose Liškevos turtuose gyveno 1464 žmonės (skaitant vaikus ir žydus), tai-gi kiekvieną smuklę ir šinkorių drauge su šeimyna turėjo išlaikyti 98 žmonės (tan skaičiun ineina 39 užaugę vyrai, 35 mot.; likusieji vaikai ir žydai). Ir smuklių dalykai taip stovėjo (su mažomis atmainomis) visą baudžiavos laiką netiktai Liškevos, bet ir jos kaimynų turtuose. Ir tos smuklės prarydavo visą sunkiai valstiečio uždirbtą skatiką ir turtą, išviliodavo iš jo būtinai reikalingą drabužį ar duonos kąsnį, nevieną šeimyną priversdavo badauti. Užtat nestebėtina, kad kai reikėjo statyti bejrančią parapijos bažnyčią, parapijonys nieko negalėjo prisidėti, nes, anot kleb. Lesevičiaus[1]), jie „vos turėjo karvutę ir arkliapalaikį", — viską buvo prarijusi smuklė ir baudžiava. Apie apsišvietimą tokiose aplinkybėse negali būti nė kalbos. Suvargusis valstietis negi steigs mokyklos. Dvaras vien tik smuklių steigimu ir palaikymu rūpinosi. Smuklės buvo svarbus įplaukų šaltinis. Ir Liškevos vienuoliai nieku nepalengvino valstiečių būvio. Ir prie jų buvo tokia pat nepakeliama baudžiava. Smuklių ir jie netiktai nepanaikino, bet skaitė jas gerų įplaukų šaltiniu ir dejavo, kad vokiečių valdžia atėmė iš jų netiktai dvarus, bet ir smukles tokiose ir tokiose vietose[2]). Visuose savo turtuose jokios mokyklos neįsteigė. Tiesa, žiemomis vienuolyne buvo mokoma apie dešimtį vaikų, bet tai buvo tik dvarų oficialistų vaikai, mokinami lenkiškai skaityti. Vienuolyno bažnyčioje valstiečiai ir-gi nedaug ko išmoko, nes viskas buvo ten lenkiškai. Beje, dar vienas dalykas paminėtina. Vienuoliai, norėdami Liškevą padaryti miestu, pargabeno žydus ir jiems suteikė įvairių privilegijų, kad žydai lengviau galėtų įsigyventi. Žydai į savo rankas paėmė prekybą; jie buvo amatininkai ir smuklininkai. 1700 metais Liškevoje nebuvo nė vieno žydo, gi 1819 tik pačioje Liškevoje yra 89, visuose Liškevos turtuose 122, o visoje parapijoje 172. Kaip žydai

[1]) Raportas konsistorijai 4—X—1813.
[2]) Raportas konsistorijai 20—VII—1815.

moka valstietį išnaudoti ir į skurdą varyti, mes gana gerai žinome.

Seniausias dokumentas (kurį pasitaikė senraštyne surasti) apie moralį parapijos stovį, yra klebono į konsistoriją raštas, nusiųstas 28 lapkr. 1814 m. Jame parašyta: „Parapijiečiai, nors dideliausiai varginami ir suskurdę, yra ne tiktai linkę į pamaldumą, bet ir ištikrųjų pamaldūs, ir didelių prasižengimų jų tarpe nematyti. Visas prasižengimas tame, jei kada užsilinksmina (suprask: pasigeria) ir pravirksta. „Filosofų" ir viešų piktintojų yra vienas tiktai Panemunės Wolskis (neva šambelanas), kuris nei į bažnyčią, nei išpažinties neina, į valstiečius ir į žydus tikėjimą ir kunigus pajuokia kuobiauriausiai. Tiktai du valstiečiu neina prie sakramentų, nors yra kataliku. Špitolės nėra ir bažnyčios elgetos fondo neturi. Jie (2 vyr., 2 mot.) maitinasi išmaldomis, kurias parapijonys yra pratę duoti tam tikrais laikais, būtent: per užgavėnes, velykas, visų šventę ir t. t. Parapijoje elgetauja tiktai vienų viena bobelė. Mokyklos nėra ir nebuvo. Ateinančią žiemą rengiasi mokyti daraktorius Grudzinski, bet nežinia, ar panorės kas vaikus leisti į mokslą. Sau mokytis ir žmones mokyti savo knygyne turiu knygų užtektinai: Cornelius a Lapide, Heyma, Skarga, Rydzewski, Staczyński, Zasady wymowy, Concordancia Bibliorum, Biblia, Concilium Tridentinum, Kazania Colleta, Antoin, Wigandt, Annoldt, Bausentall, Theologia pastoralna, Katechizm, Tomas a Kempis, — tai-gi skaitymo užtenka, kad tik akys tarnautų. Ir vikarą turėdamas, pamokslą sakiau pats, o dabar tai savaime suprantama, kad tiktai pats galiu sakyti. Kai kada sakau pamokslus, o kaikada tik katekizuoju, ar Evangeliją aiškinu..."

1815 Seinų konsistorija sumanė sužinoti savo vyskupijos parapijinių mokyklų stovį. Ji tuomi tikslu 4 d. gruodžio išleido paklausimų raštą, į kurį Liškevos klebonas 19—XII—1815 štai kaip atsakė: „Kadaise dar bėsant Varšavos kunigaikštystės valdžiai, buvo norima kurti mokyklų, bet Liškevos parapijoj jų nė viena neįkurta. Mūs parapijoj labai būtų gera, kad nors viena šalia bažnyčios įsikurtų mokykla. Šalia vienuolyno yra tuščia nebegyvenama buvusioji vienuolyno šeimyntriobė. Ką ji ten bepūsta ir benyksta, galėtų ją parapijonys pervežti į tinkamą vietą ir pastatyti parapijos mokyklą ir vaikai turėtų kame mokytis. Dėliai gyventojų parankumo kitą mokyklą galima būtų Kibyšiuose įsteigti. Vienok paėmus domon, kad dabar yra sunkūs laikai, kad čia yra tik užukampis, o žemė — vienos tik smiltys, kur kruviną prakaitą beliejant vos begalima

vargingai išsimaitinti ir viešas pareigas atlikti, rodosi, kad čia nė vienos nebus galima įkurti mokyklos. Arba nebent tik tada čia įsikurs mokykla, kai mokytojui alga bus mokesčių pavidale išrenkama, kai mokytojas savo uždarbį ne iš valstiečių, ir ne iš dvarponių, bet iš valdžios gaus ir kai dvarai mokinimo kliudyti negalės. 19 gruodžio 1815 m.“

1821 birželio m. kleb. kun. Charmałowicz rašo: „Mokykla yra vienuolyno refektoriuje (valgomajame kambaryje). Žiemą vaikų mokėsi 54, vasarą 21. Tikybos pamokos yra dvi savaitėje. Beto vaikai mokoma skaityti, rašyti, skaitliuoti. Mokytojauja vikaras kun. Antanas Maculevičius.“

1840 m.[1]) Liškevoje mokyklos nėra. Esą kaikuriuose parapijos sodžiuose taip vadinamieji „bakalarze“, „daraktoriai“, kurie vaikus pamokiną katekizmo. Parapijiečiai esą labai neturtingi, tamsūs ir vidutiniai pamaldūs; svarbiausias tikėjimo tiesas žiną, didelių vaidų, burtų, žyniavimų, raudų laidojant — nepasitaiką. Vien tik vikaras girtuokliavimu parapiją piktinąs.

1875 m. valsčiaus mokykla bėsanti Barždžiūnuose, už 8 verstų nuo bažnyčios. Tačiau kad ir arti ji būtų, kunigai vaikščioti į mokyklą negali, nes pas. valdžia neleidžia. Didžiausios žmonių ydos — girtuokliavimas ir iš to tinginiavimas. Prasigėrę įlenda į skolas ir žydai iš namų išvaro. Paskui kitas net vogti eina. Girtuokliavimas taip suvargina, kad jie ir šviestis nebeturi už ką. Prie bažnyčios prisirišimą vienok turi.[2]) Elgetoms prieglaudos nėsą. Vieni po parapiją vaikščiodami sau pasirenka maisto, kiti, kurie šluoja bažnyčią, maitinasi į bažnyčią atnešamomis išmaldomis, ypač k o š e.

1887 metais mokytojui sumanius ir direkcijos valdžiai pritarus, valsčiaus sueiga nutarė mokyklą iš Barzdžiūnų perkelti į Liškevą. Kadangi tamtikro kambario mokyklai Liškevoje nebuvo, tai sueiga nutarė mokyklą padaryti vienuolyno refektoriuje. 18—VI—1887 m. klebonas oficialiai vaitui atsakė, kad jis į vienuolyną mokyklą įleisti neturįs teisės.

1899 Liškevoje mokytojauja Blažys Radžiukynas.

1911 m. mokykloje mokosi 40 bernaičių, 24 mergaitės.

---

[1]) Vysk. Strašinskio vizitos protokolas.

[2]) Šitame vizitos protokole klebonas giria žmones, kad jie ne raganiai, užkalbėtojai; burtų esą negirdėti ir t. t. Ant margineso 1900 m. padaryta pastaba, kad tas vargu yra tiesa, nes 1900 m. dar kiekviename kaime tokių specialistų bėsą.

Statistika.

	jungtuvių	gimimų		jungtuvių	gimimų		jungtuvių	gimimų	mirimų		jungtuvių	gimimų	mirimų		jungtuvių	gimimų	mirimų		jungtuvių	gimimų	mirimų
1650	20		1695			1748	16	49		1793	23	119	63	1838	30		51	1883	33	193	106
1651	19		1696			1749	9	67		1794	13	96	43	1839	45		60	1884	35	225	123
1652	17		1697			1750	28	92		1795	31	74	55	1840	24		82	1885	34	208	165
1653	3	118	...	...	...	1751	16	93		1796	21	102	24	1841	20		73	1886	50	205	174
1654	7	104	1707	9	113	1752	11	111		1797	20	106	59	1842	29		83	1887	43	239	126
1655	3	76	1708	13	138	1753	11	88		1798	13	81	32	1843	33		106	1888	44	228	131
1656	4	44	1709	17	93	1754	24	81		1799	18	136	92	1844	33		68	1889	53	205	180
1657	7	13	1710	6	74	1755	27	98		1800	21	83	45	1845	23		77	1890	44	212	
1658	57	59	1711	5	65	1756	17	89		1801	18	109	89	1846	40		178	1891	43	207	
1659	11	51	1712	21	112	1757	11	92	—	1802	24	107	83	1847	35		78	1892	31	195	
1660	8	11	1713	19	101	1758	22	77	—	1803	29	143	51	1848	59	110	71	1893	40	171	
1661	11	18	1714	7	106	1759	30	100	—	1804	26	121	47	1849	38		72	1894	54	174	
1662	8	52	1715	6	85	1760	32	114	—	1805	31	127	71	1850	38		86	1895	54	215	
1663	6	104	1716	6	42	1761	30	89	—	1806	18	126	75	1851	29		86	1896	46	210	
1664	4	50	1717	2	54	1762	26	113	17	1807	18	134	89	1852	30		223	1897	37	210	
1665	6	20	1718	7	56	1763	16	112	9	1808	37	118	77	1853			387	1898	30	210	
1666	17	50	1719	16	84	1764	25	107	6	1809	17	95	64	1854			171	1899	38	222	
1667	13	42	1720	23	86	1765	21	93	13	1810	25	101	46	1855			62	1900	27	220	
1668		81	1721	20	101	1766	18	106	9	1811	25	122	65	1856			57	1901	41	210	
1669		69	1722	15	75	1767	20	81	23	1812	19	129	65	1857			48	1902	31	176	
1670		58	1723	7	79	1768	19	99	—	1813	61	77	327	1858			127	1903	28	205	
1671		63	1724	7	67	1769	13	98	22	1814	35	181	77	1859		166	113	1904	29	164	
1672		78	1725	16	103	1770	23	93	23	1815	25	134	165	1860			114	1905	34	162	
1673		57	1726	10	84	1771	14	125	6	1816	11	109	84	1861			111	1906	38	189	
1674		50	1727	5	73	1772	12	73	3	1817	28	139	54	1862				1907	41	175	
1675		50	1728	9	69	1773	26	147	14	1818	24	100	76	1863				1908	39	183	
1676	12	61	1729	20	83	1774	20	109	10	1819	27	137	73	1864				1909	35	170	
1677	19	80	1730	24	78	1775	14	80	20	1820	26	142	74	1865		218		1910	32	120	
1678	17	65	1731	10	53	1776	16	62	10	1821	17	133	88	1866		226		1911	35	163	
1679	15	28	1732	15	101	1777	16	109	6	1822	19	132	71	1867	17	232	77	1912	22	144	
1680		38	1733	9	85	1778	14	81	22	1823	16	121	83	1868	24	188	114	1913	26	139	
1681		72	1734		51	1779	24	80	21	1824	14	102	106	1869	22	180	62	1914	26	153	
1682		60	1735		34	1780	7	85	18	1825	29	142	35	1870		189		1915	15	105	
1683		75	1736	6	34	1781	6	70	8	1826	29	123	66	1871		204		1916	16	80	
1684		61	1737	8	50	1782	8	64	21	1827	32	139	60	1872		195		1917			
1685		45	1738	11	74	1783	29	62	60	1828	19	157	45	1873		186		1918			
1686		48	1739	13	72	1784	30	97	22	1829	33	96	98	1874	31	216	140	1919			
1687		55	1740	10	66	1785	18	97	28	1830	40	82	70	1875	34	191	158	1920			
1688		55	1741	9	48	1786	6	73	21	1831	18		32	1876	30	211	81	1921			
1689		72	1742	3	38	1787	13	93	32	1832	28		34	1877	25	171	99	1922			
1690		66	1743	16	63	1788	10	91	39	1833	29		45	1878	26	195	144				
1691		18..	1744	17	52	1789	5	50	36	1834	27		48	1879	43	191	104				
1692		..35	1745	12	38	1790	24	92	54	1835	22		50	1880	40	190	96				
1693		111	1746	12	63	1791	28	85	26	1836	28		46	1881	39	155	116				
1694			1747	20	69	1792	27	85	41	1837	40		69	1882	36	216	168				

1813 m buvęs smarkus maras (Powietrze morowe).

metai	Katalikai				žydai		evang.		metai	Katalikai				žydai		evang.	
	eina išpaž. vaikai									eina išpaž. vaikai							
	vyr.	mot.	ber.	mer.	v.	m.	v.	m.		vyr.	mot.	ber.	mer.	v.	m.	v.	m.
1811	1118	1182	396	402			4		1856	1142	1000						
1814	839	784	151	182	94	78	3	3	1859	989	1050	461	639				
1817	vyrų	1010	mot.	975					1840	katalikų		25	12	žyd.	200	ev.	7
1819	799	791	181	191	94	78	3	3	1872	1165	1257	873	740				
1820	786	861	239	329	77	77	7	4	1171	2000	1610	701	500				
1821	951	910	334	382	129	107	16	12	1870	1932	1373	741	719				
									1868	1950	1389	759	717				
									1867	1072	1184	272	674	708	por.	vedusių	
1848	1128	1167	376	389					1875	32	10	eina išp.					

Domininkonų vienuolynas Liškevoje.

Liškevos turtų savininkai, Vladas-Jurgis Kosillo ir jo žmona Kristina Gibliūtė turėjo dvi dukteri ir vieną sūnų Fliorioną. Dukterys ištekėjo: viena už Piątkowskio (Starodubo podstolio), kita už Wołłowicz'iaus. Sūnus ir-gi jau buvo gavęs valdyti Berzininko seniūniją ir tėvas jam buvo jau besirengiąs palikti Liškevos turtus. Tačiau sūnus dar jaunas numirė ir vaikų nepaliko. Netekęs sūnaus, nuliūdęs tėvas pasiryžo Liškevos turtų nepalikti dukterims, bet užrašyti kuriam nors vienuolynui, kad kunigai melstųsi už Flioriono dūšią. Pasitaręs su Seinų domininkonais, Vladas Kosillo tamtikru aktu 4 dieną gruodžio 1694 metų ir atidavė jiems Liškevos turtus, kaipo užstatą už 300.000 lenk. auk. visumą. Jisai iš vienuolių niekados jokios pinigų visumos nebuvo priėmęs, bet tiktai tyčiomis į aktą taip įrašė, būk jisai iš domininkonų priima 300000 l.a. ir jiems užtai turtus užstato, kad jo įpėdiniai netaip greit iš domininkonų dvarus atimtų. Jeigu jisai būtų užrašęs, kad turtus dovanoja, tai įpėdiniai lengviau būtų galėję aktą sulaužyti. Gi kai atiduota užstatan, tai pirm atsiimant turtus reikia atmokėti paimta skola. 300.000 l. a. anais laikais taip didelė buvo visuma, kad Liškevos turtai mažiau buvo verti ir delto vienuoliams nebuvo pavojaus, kad kas juos galėtų iš Liškevos išvyti. Atiduodamas domininkonams Liškevos turtus, Kosillo įsaistė juos pastatyti Liškevoje mūro bažnyčią ir prie jos įsteigti naują vienuolyną.

22 balandžio 1697 m. Kosillo parašė testamentą ir testamente vėl atnaujino savo užrašą, pažymėdamas, kad jo vaikai tik tada galės paveldėti Liškevos turtus, kai domininkonams

atiduos 300.000 l. auk. vartojamais pinigais ir kad domininkonai paims valdyti Liškevos turtus tik praėjus dvylikai savaičių nuo testatoriaus mirties. Sutinkant popiežiui Innocentui XII ir leidžiant Vilniaus vyskupui, užrašymas buvo įteiktas Seinų domininkonams. 17 dieną rugpiūčio 1699 metais šitą užrašą patvirtino lenkų karalius Augustas II.

Prie galo 1698 metų numirė Vl. Kosillo. 27 d. kovo 1699 m. šeši Seinų vienuoliai atvyko Liškevon ir apėmė valdyti Kosillo turtus. Vienuolynu pasidarė sau Liškevos dvaro rūmus. Juose ir koplyčią buvo įsitaisę.

Kosillo žentams Piąkowski'ui ir Wołłowicz'iui labai nepatiko vuošvio užrašas ir pasiryžo vienuolius iš Liškevos turtų išvyti. Pasikvietė juodu talkon visokių valkatų ir nakčia 9 gegužio 1699 užklupo ant vienuolių, juos apdraskė, sumušė ir išvijo. Dvare apsigyveno patys išvijikai. Vienuoliai išvijikus patraukė teisman. Jie pašaukė prasikaltėlius į vyriausiąjį didžiosios Lietuvos kunigaikštijos tribunalą. Domininkonų skundas į šitą teismą paduotas šiaip skamba:

Urodzony Piątkowski mając charakter deputacki z powiatu upitskiego dla administrowania sprawiedliwości świętej i karania występnych na się włożony, miasto tego, coby występnych prawu miał sądzić i karać, to sam, jakoby nigdzie zwierzchności prawa nie było, licentive sobie postępuje, jawnie prawo pospolite, pokoj ojczysty, konstytucye sejmowe gwałci. Albowiem zebrawszy nie mało tak w mieście wilenskiem pod trybunałem ludzi różnych swej woli z wojsk zwinionch rezydujących, jako też z powiatu grodzienskiego z różnych wsi tatarów zaciągnąwszy, różnych pomocników przybrawszy, sług, czeladzi, chłopów swych zgromadziwszy, a nawet chłopów liszkowskich zbuntowawszy, mocno, gwałtem, koło trzechset człowieka z orężem różnym ognistym i ręcznym, do boju należącym rynsztunkiem, armata et tumultaria manu, z krzykiem, hałasem wielkim jaka na nieprzyjaciela jakiego, tak w domowych, ojczystych progach na samego Boga . . . następując, w r. 1699 mca maja z. d. 9 na 10 w nocy na dwór liszkowski querice modo najechali, wrota wyłamali, przez parkany powpadali do izby, komór i do kaplicy tatarowie i różny lud, drzwi odbiwszy, weszli, kapłanów, zakonników tam będących (a było ich sześciu) bili, z onych się urągali i śmiali.... habity z nich pozdzierali. Kielichy, pateny, ornaty i naczynia kościelne

Bogu poświęcone tatarowie i niewiasty dotykając się, z onych pośmiewiska na wzór poganskich obyczajów strojąc.. Krzyże powywracali, one na ziemi porzuciwszy tatarowie deptać, urągać się, na nich siedzieć, napawać się dopuścili... Krzyże w błota powrzucali, księży wprzódy do więzienia pobrali, a potem wyprowadziwszy w jednych kaftanach bez czapek, konfundując, łając, bijąc, zamierzając się ze dworu wypędzili."

Teismas įvyko 1703 metais. Tribunolo teismo pirmininku tais metais buvo Jonas de Campo Scipion, Lydos apygardinis raštininkas (grodzki pisarz). Teismas nusprendė: kol Kosillos žentai domininkonams neatiduos 300 000 l. auk., Liškevos turtai bus Lietuvos provincijos domininkonų nuosavybėje. Pinigų atmokėti žentai nė nemanė, bet ir iš Liškevos turtų atsitraukti nesiskubino. Turėjo įsikišti Vilniaus vyskupas. Jisai neklausėliams ekskomunika (atskyrimu) pagrasino. Nenoromis, bet visgi vyskupo paklusę, Kosillo žentai Liškevos turtus sugrąžino vienuoliams.

Antru kart apėmę Liškevos turtus vienuoliai kun. Remigijaus Masalskio, Liškevos vienuolių perdėtinio, vadovaujami, ėmė statyti naują mūro bažnyčią ir šalia jos vienuolyną. Kelerių metų bėgyje ant aukšto kalno Nemuno krante į rytus nuo Liškevos sodžiaus buvo pabaigta statyti bažnyčia. Graži ji buvo. Pastatyta kryžiaus formoje. Didėji nava darė kryžiaus išilginį, dvi koplyti — skersinį. Ant keturių kryžiaus susidūrimo kerčių pastatyta graži kopula. Sienos buvo ištinkuotos gipso tinku ir išpaišytos freskomis. Bažnyčios altorių išbaigimas ir-gi labai kilnus: daugybės įvairių gipsinių figurų-figurėlių. Pirmasai bažnyčios stogas buvo „dachówkomis" dengtas. Į žiemos vakarus nuo bažnyčios pastatyta rūmingas dviem aukštais vienuolynas. Po pirmuoju aukštu padaryta vienuolyno perdėtiniui ir senesniems vienuoliams kambariai. Apačioje buvo ir refektorius. Po antruoju aukštu — koplyčia ir jaunesniųjų vienuolių kambariai. Po vienuolynu padaryta ruimingi rūsiai, kuriuose gyveno tarnai ir buvo įvairūs sandėliai. Priešais vienuolyną pastatyta mūro rūminga šeimyntriobė; platus kiemas buvo aptvertas aukšta mūro tvora (3 aršinų). Prie vienuolyno buvo pravoras, skalbykla ir dar kelios triobos. Visa Nemuno pakrante vienuoliai užvedė plačiausią-erdviausią sodą ir daržus. Čia-pat įtaisė tvenkinius

žuvims veisti. Žodžiu sakant — vienuoliai buvo čia pasiteikią visokių ištaigumų[1]).

1735 m. Liškeva pateko prūsų valdžion. Prūsų karalius jau prieš tai buvo vedęs daug karų ir labai ištuštinęs valstybės iždą. Kad tą iždą papildžius ir skolas atsimokėjus, naujoji prūsų valdžia paskelbė panaikinti užimtame krašte tuos vienuolynus, kurie turi palivarkus, ir jų turtą paimanti valstybės iždan. Į tokius panaikintus vienuolynus valdžia uždraudė priiminėti naujukus ir išrūpino popiežiaus leidimą seniemsiem vienuoliam apleisti kliauzūrą ir tapti pasaulinio luomo kunigais. Gi tiems vienuoliams, kurie malonėjo ir toliau būti vienuoliais, paskyrė tam tikrą ligi gyvos galvos algą.

Liškevos vienuolyno turtų atėmimas įvyko 1797 m. Vienuolynas neteko šių turtų (klebono raportas į konsistoriją 20—VII—1820): „1. Palivarkas Aukštasai, kuriam priguli sodžiai: Vilkiautinis su smukle; bažnytinis sodžius Liškeva su šešiomis smuklėmis, malūnu, jurizdika, apgyventa žydų, krikščionių ir valstiečių; Panara su smukle; Žeimiai su smukle; Gudeliai su smukle ir Burbonys. 2. Palivarkaș Krosnykas ir jo sodžiai Gobiniai su smukle ir Ricieliai su smukle. 3. Palivarkas Snaigupė ir jo sodžiai: Gailiūnai su smukle, Ringeliškė ir Baltašiškė su smuklėmis. Išvardintų vietų plote yra daugelis pievų, vienuolika ežerų, Liškevoje didelis daržas blankomis aptvertas, Samuliškės miškas ir daugelis Liškevos laukuose ir už bažnyčios beauginamų įvairių medynėlių." Visus šituos atimtus turtus valdžia priskyrė prie Seirijų valstybinės ekonomijos. Vienuoliai apleisti venuolyną ir pereiti į pasaulinių kunigų luomą nesutiko. Užtat prūsų valdžia paliko jiems bažnyčią, vienuolyną, visas vienuolyno triobas (šeimyntriobė, pravoras, tvartai) ir visus vienuolyno daržus, kurie buvo užėmę dvyliką (lietuvių matavimo) margų žemės. Už atimtuosius turtus vienuolių pragyvenimui valdžia paskyrė mokėti kasmet po 3242 lenk. auk. Pinigus turėjo išmokėti valstybinis Seirijos ekonomijos iždas. Bažnyčios ir vienuolyno taisymui prūsų valdžia atskiro fondo nepaskyrė. Visi taisymai ir atnaujinimai turėjo būti iš tų pačių 3242 lenk. auk.

---

[1]) 1789 metais valdžia darė visuotinąjį valstybės įplaukų sąrašą. Liškevos vienuoliai padavė, kad jie iš palivarkų Krosnyko, Snaigupės ir Aukštojo šiapus Nemuno ir Veselovo bei Uciecha anapus Nemuno turi pelno 1) už žemę 3046 auk. 23 skat. ir 1 šilingą, 2) už triobas — 5672 a. 21 sk. 2 š. — viso turi 8719 l. a. 14 sk. 2 š. Prūsams valdant mokėję valdžiai „aukos" 10 % pelno — viso 1004 l. a. ir 4 sk. (Rap. kleb. konsistorijai 26—XII—1814). Tai-gi vienuoliai turėjo turtų abiejose Nemuno šalyse. Anapus Nemuno abudu palivarku ir su sodžiais, išnykus vienuolynui, rusų valdžia padovanojo podporučninkienei Kutūrienei.

1799 metais Liškevos vienuolyne gyveno kunigai:

	Iš viso metų	vienuol. metų	
Pijus Soplica	46	31	perdėtinis
Marcelinas Krupavičius . .	59	42	Teologijos dakt.
Dionizijus Toločko . . .	45	22	perdėtinio pagalbininkas
Baltrus Zobek	66	44	pamokslininkas
Kirilius Strugulevič . . .	67	47	
Narcizas Šanevski	60	44	
Adomas Mokrzecki . . .	52	35	pamokslininkas
Jozapatas Dapkevičius . .	50	27	
Adolpas Grabovski . . .	34	17	pamokslininkas
Padariusieji apžadus klierikai:			
Bruno Mann	54	25	
Mateus d'Arencourt . . .	24	11	
Padariusieji apžadus lajikai (laici):			
Bazilijus Luboracki . . .	67	43	
Jurgis Nevierauskas . . .	48	16	
Tretininkai naujukai:			
Klemensas Smoylič . . .	28	6	
Juozas Proškovski	25	2	

Kai prūsų valdžia sukonfiskavo vienuolyno žemę, tai vienuolių perdėtinis kun. P. Soplica buvusius vienuolyno dvarus paėmė nuomon dvylikai metų. Nuomos valdžios iždan mokėjo kasmetai po 9263 lenk. auk. 4 skat. 12 denarų. Samdomieji dvarai davė šiek tiek pelno, kuris sujungtas su 3242 auk. atlyginimo davė galimybės vienuoliams maitintis. P. Soplica buvo perdėtiniu ligi 1801 metų. Rodos, kad jisai 1800 m. rudenyje mirė. Nuo pradžios 1801 ligi 1804 m. perdėtiniu buvo kun. Pranas Luščinski (gimęs 8—I—1746, įšvęstas kunigu 11—III—1775). Prieš išrenkant jį perdėtiniu, jisai gyveno kitame vienuolyne. Nuo pradžios 1804 ligi 15 liepos 1805 m. buvo perdėtiniu kun. Augustinas Stepanavičius. 15 liepos 1805 m. jį perdėtiniu išsirinko Virbalio vienuolynas ir ten jis išsikėlė. Liškevoje perdėtiniu liko vėl kun. P. Luščinskas. 1805 metais Liškevoje jau nė vieno nebuvo tų vienuolių, kurie šiame vienuolyne gyveno 1799 m. Vieni jų išmirė, kiti perėjo į pasaulinių kunigų luomą. 1805 m. Liškevos vienuolyne be Luščinsko buvo dar amžinas girtuoklis Vladas St. zyževskis ir pamišėlis N. Šanevskis. Luščinskas ir gi jau buvo visai senukas, silpnų kojų ir viena akimi. Perdėtiniu liko tik delto, kad geresnio nebuvo. Luščinskas buvo pastarasis Liškevoje per-

dėtinis. Pirm jo numirė Šaniauskas ir Striževskis. Jisai-gi paliko šį pasaulį 18 d. birželio 1814 m.

Kun. Stepanavičiui Liškevos vienuolyną valdant, kilo gandas, kad prūsų valdžia sukonfiskuosianti visų vienuolynų turtus, o pačius vienuolius plikus išvaikysianti. Domininkonų generolu buvo tada Virbalio vienuolyno perdėtinis Kvietkauskas. Jisai atvyko Liškevon 1804 m. vasarą, paėmė daugelį vienuolyno sidabrinių daiktų ir bažnyčios parėdų (arnotų ir t. t.) ir nuvežė juos užnemunėn į Rožanystok pas provincialą. Liškevos vienuolyno ižde būta nemaža pinigų atsargos. Tų pinigų apie 12 000 l. auk. Kvietkauskas ir-gi nuvežė į Rožanystok. Vienuoliams Stepanavičiui, Luščinskui ir Mokrzeckiui davė apie po 2000 l. auk. Taip padarė delto, kad jeigu gandas įvyktų, tai kad ir valdžia nieko neišplėštų ir kad vienuoliai turėtų pinigų pradžiai gyvenimo. Beto generolas Kvietkauskas įgaliojo Liškevos vienuolyno perdėtinį atsiimti iš Veisiejų turtų 4000 l. auk., kuriuos vienuolynas buvo paskolinęs Zinievui apie 1710 metus. Vėliau pasirodė, kad baimės būta bereikalingos. Valdžia konfiskatos nedarė ir vienuolynas be reikalo pavargo. 3000 l. auk. iš Veisiejų dvaro javais atsiėmė Stepanavičius, o 1000 — Luščinskis. 1808 metais pasibaigė dvarų nuoma. 29 d. birželio 1808 m. per pačias pamaldas perkūnas trenkė į bažnyčios kopulą ir nudegino stogą. Reikėjo taisyti bažnyčią, būtų gera buvę dar pasisamdyti dvarai, bet ištuštėjus vienuolyno iždui, nebuvo pinigų. Antra vertus, pastaraisiais metais ir samdomieji dvarai pasenusiems ūkvedžiams beveik nedavė pelno. Galop prasidėjus karui ir kompetencijos valdžia neišmokėjo kaip reikia, taip kad nuo pusės 1807 ligi pusės 1809 m. buvo nedamokėta 3242 auk. Prisiėjo bažnyčiai duoti tik laikiną stogą, tikintis kiek vėliau uždengti kaip priguli. Tačiau tinkamo stogo vienuoliai ir nebepajėgė duoti. Ir sekančiais metais valdžia arba nedaduodavo, arba visai neduodavo kompetencijos. Ir vienuoliai vos patys besimaitindavo. Ligi 1814 metų nedamokėtos kompetencijos susirinko 15872 auk. 8 skat. 1811 m. mirė vienuolis Šanevski, 1813 — Strzyżewski. Liko tik vienas vos paeinąs, neregys Luščinski. Jisai 4—X—1813 praneša konsistorijai: — „Bažnyčia, pravoras, tvartai ir šeimyntriobė reikalingi yra naujų stogų. Vanduo teka, kaip per rėtį. Pataisymui nėra kitokių lėšų, kaip valdžios paskirtoji kompetencija, kurios beveik negaunama.“ Kun. Luščinskas buvo senukas ir neregys. Kun. Stryževski amžinai girtas. Tai-gi netiktai statymu bet švarumu bažnyčios nebuvo kam

rūpintis. 24—IX—1811 m. dekano vizitos protokole dominin-konai baisiai išpeikti už nešvarą ir netvarką.

Kaskart mažėjant vienuolių, vyskupas ėmė žiūrėti, kaip jų bažnyčias gavus parapijoms. Varšavos kunigaikštis, Sasų karalius Friderikas 29—II—1812 m. dekretu N. 578 Liškevos mūro bažnyčią pripažino parapijai. Karaliaus dekretą patvirtino popiežius, (28—X—1812), o 7—IX—1813 m. Seinų vyskupas bažnyčią įteikė klebonui. 1814 m. pradžioje apsirgo paskutinis Liškevos vienuolis. Jam jau sergant, klebonas parapijos pamaldas perkėlė iš medinės į vienuolyno bažnyčią. 18 d. birželio 1814 m. numirė ir Luščinskas. Jis palaidotas vienuolyno bažnyčios rūsyje.[1]) Nuo to laiko ligi šiandie vienuolyno bažnyčia yra klebonų globoje.

Parapija, gavusi vienuolyno bažnyčią, jo triobų nebegavo. Steigiantis ir tvarkantis naujai Vygrių vyskupystei, reikalinga buvo, kad vyskupystės dvasiškija turėtų pasenusiems ir paliegusiems kunigams prieglaudą. Vyskupystės valdžia buvo prašiusi pasaulinės valdžios, kad tam tikslui ji paskirtų ištuštėjusį Liškevos vienuolyną. Užtat 29 vaserio 1812 m. Varšavos kunigaikštis ir Sasų karalius Friderikas tamtikru dekretu ir padarė Liškevos vienuolyną invalidų ir emeritų kunigų prieglauda. Kitomis vienuolyno triobomis — pravoru, klėčia, šeimyntriobėmis — kokį laiką naudojosi Liškevos turtų samdytojas. Vienuolyno daržus sėjo prieglauda. Tačiau viskas tas turbūt buvo ne be klebono žinios, nes nuo pat paskutiniojo vienuolio mirties vienuolynas, triobos, daržai ir visokis vienuolyno turtas oficialiai buvo atiduotas klebono globon ir jau nuo 1814 m. klebonas gyvena vienuolyne. Klebonas tačiau turėjo užėmęs tiktai kelis vienuolyno kambarius. Visi kiti buvo tušti.

Nors 29—IX—1812 metais valdžia buvo leidusi Liškevoje įsteigti kunigų prieglaudą ir nors prieglaudos išlaikymui buvo paskyrusi vienuolių kompetenciją (3242 auk.), tačiau įstaiga nepavyko įkurti. Prasidėjo karas, paliauta mokėti net vienuo-

[1]) Klebono raportas į konsist. 1814—X—26. „Parapijos pamaldos yra laikomas mūrytoje bažnyčioje, kurios kopulą 1808 m. perkūnas yra smarkiai sugadinęs. Mūro bažnyčia ir ira. Gaila jos gražumo ir pinigų jos statymui išleistų! Vienok ją būtų galima pataisyti, jei nedamokėtoji vienuolyno kompetencija (valdžios atlyginimas už dvarus) būtų atiduota. Pastarasis vienuolis kun. Pranas Luščinskas mirė 18—VI—1814 m. Karalius dekretu 29—II—1812 m. vienuolyną pavertė invalidų ir emeritų prieglauda. Dabar ji ir visas jo triobas paima valdžia, kad įtaisius Seinų apskričio atsarginį magaziną. Liškevos turtų samdytojas paėmė ir dabar tebelaiko: vienuolyno mūrytą pravorą, mūrytą klėtį ir šeimiptriobes. Ši pastaroji, ką ten bepūva, galima būtų paimti ir pastatyti mokyklą arba bent kleboniją."

liams kompetencija, persikeitė valdžia ir kompetencija net kelerius metus nebuvo ištisai mokama. Reikėjo taisyti ir vienuolynas, bet nebebuvo lėšų. Daug rašinėjo klebonas pasaulinei valdžiai, kad ji duotu pataisymui pinigų, bet veltui. 1816 m. du buvo į Liškevos kleboną raštai. Vienu pranešta, kad vienuolių kompetencijos klebonas neturi teisės imti ir negausiąs. Antru (1—V) paklausta, ar apsiimtų klebonas sutaisyti ir sveikus laikyti bažnyčią ir vienuolyną, jei jam valdžia mokėtų kasmetai 3242 auk. vienuolyno kompetencijos. Į šitą paklausimą kun. Lesevičius atsakė (15—V), kad jei valdžia tuoj išmokėtų užsilikusius kompetencijos pinigus 15.872 auk. 8 sk. ir kasmetai mokėtų 3242 auk. tai jisai apsiimtų ir bažnyčią ir vienuolyną sutaisyti ir užlaikyti. Į šį atsakymą ir nebuvo valdžios atsiliepta. Klebonui Charmalavičiui nuolatos į valdžią berašinėjant, kad padidintų nualusią Liškevos beneficium ir kad duotų lėšų nors beirančią bažnyčią sutaisyti, galų gale panaikintųjų dvasinių įstaigų deputaciją per Augustavo vaivadijos komisija 17—V—1821 m. atidavė Liškevos bažnyčiai nuosavybėn vienuolyno daržus, triobas, daiktus ir iš kompetencijos kasmetai po 1000 auk. Klebonas užtai turės žiūrėti triobesių sveikumo. Tokiu būdu padidėjus klebono įplaukoms, kun. Charmalavicius, Maculevičius ir Zienkavičius savo lėšomis atnaujino bažnyčią. Vienuolyną-gi, kai 1817 m. apskričio karo valdžia paėmė kašarams-magazinui, šiek tiek aptaisė, bet tik išdidžiumos. 1821 m. vienuolyne kareivių, rodosi, jau nebebuvo. Jų būta Liškevoj, bet, rodosi, kur kitur gyventa. 1827 m. 18 d. — XII No. 10144, pasiremdamas Augustavo vaivadijos komisijos pranešimu iš 14—XII—1827 No. 7172/5178, Seinų apskričio deleguotasai komisaras pranešė Liškevos klebonui, kad centralinė likvidacijos komisija užsilikusiąją ir 15—V—1816 m. pareikalautąją vienuolių kompetencijos dalį pripažino ir kad pinigus gali iš vaivadijos kasos klebonas atsiimti, pristatęs reikalingus dokumentus. Tačiau klebonas tų reikiamųjų dokumentų neturėjo ir negalėjo paimti pinigų. Kilo sumanymas prašyti valdžios, kad tuos pinigus paskirtų sutaisymui vienuolyno ir įsteigimui bei užlaikymui kunigams prieglaudos ir pataisos namų (ad episcopum 7—IV— ir 9—VII—1829). Vyskupijos konsistorija užvedė šiame dalyke reikalingą su valdžia korespondenciją, bet iškilusis 1830 m. sukilimas maištas visą reikalą nustūmė užmiršiman.

Apie 1830 m. Liškevon atgabenta trys girtuokliai kunigai ir atiduota kun. Zienkavičiaus priežiūron. Vyskupas, atsiųsdamas klebonui, nuo girtuokliavimo kad juos pataisius, ir kad

jei jie drįstų klebono įsakymų neklausyti, tai klebonas privalo juos net aštriai pabausti. Kunigų išlaikymui vyskupas leido kun. Zienkavičiui imti prasikaltėlių kunigų algos, kurias jie imdavo tose vietose, iškur atėjo į Liškevą. Kad išpildžius vyskupo įsakymą, kun. Zienkavičius savo lėšomis aptaisė apleistus vienuolyno kambarius ir įtaisė karcerius. Maistą, drabužį ir visą apydairą prasikaltėliams davė klebonas. Nežiūrint priežiūros, demeritai visgi kaipnors dagaudavo degtinės ir pasigerdavo, o pasigėrę keikdavo ką pristverdami. Klebonas juos turėdavo bausti: duoti mažiau maisto arba į karcerį įsodinti. Jie kuomi dar labiau įsiarzindavo ir griebdavosi klebonui keršyti. Kelis kartus bebarantį kleboną demeritai vos neužmušė. Vieną kartą nuo demerito klebonas vos ištrūko, o šokusiam kleboną ginti broliui krūtinę taip sutrynė, kad tas paliegį gavo. Netiktai jėga demeritai keršydavo kun. Zienkavičiui, jie jį ir pasaulinei valdžiai skųsdavo. Buvo 1830 m. sukilimas. Liškevoje viešėjo pakaičiui lenkų ir rusų kareivija. Demeritai ir vieniems ir kitiems įskundė kleboną, būk jisai priešinga polika užsiima. Klebonas dėliai to turėjo net daugelį nesmagumų. Demeritus kareivija (rodosi, rusų) net buvo paliuosavusi iš kalėjimų ir jie kurį laiką buvo laisvi. Tačiau kareivijai savais keliais nuėjus, jie ir atateko kalėjiman. Po 1830 m. demeritai ėmė rašinėti skundus į rusų valdžią, būk juos neteisėtai laiko uždarę. Ir galų gale Liškeva parūpo aukščiausiajai Lenkų karalystės valdžios įstaigai Vald. Vid. ir Tik. D. Reik. bei Vieš. šviet. komisija 16 d. sausio 1835 (No. 416—2542) paklausė Seinų vyskupijos valdytojo, kokia bėsanti Liškevoje kunigų prasikaltėlių baudimo įstaiga, kad apie ją valdžia jokių žinių neturinti? gal toji įstaiga esanti visai netinkama ir kenksminga? Pareikalavo paaiškinimo. Į tai atsakyta: „Dar domininkonams Liškevoje gyvenant, Liškevos vienuolynas buvo visos Lietuvos domininkonų provincijos patalsos namas. Čia vienuoliai siųsdavo savo prasikaltėlius. Panaikinus vienuolyną, Sasų karalius Friderikas 29. vaserio 1812 m. N 578. Liškevos bažnyčią atidavė parapijai, vienuolynas-gi turėjo būti senų ir paliegusių kunigų prieglauda, kunigai demeritai turėjo būti siunčiami į Krasnybor'ą. Viena ir kita įstaiga gyventi turėjo iš tos kompetencijos (algos), kuria tuom laiku valdžia mokėjo šių vienuolynų vienuoliams. Kilus tuolaikiniam karui, ir viena ir kita įstaiga liko neįvykdintos. 1829 m. buvo prašyta valdžios, kad Liškevoje įsteigtų abi įstaigi, bet čia revoliucija viską pakrikdė. Pradedant vyskupu Gołaševskiu, visi Seinų vyskupai ir valdytojai prasikaltusius kunigus siųsdavo į Liškevą. Čia jie nieko

neuždirbdami gyventi turėjo savo lėšomis ir būti klebono priežiūroje. Klebonas apie jų elgimąsi duodavo paliūdijimus. Praėjus paskirtam laikui, prasikaltusieji kunigai vėl grįždavo į savo vietas. Tikros prasikaltėlių pataisymui įstaigos niekad čia nebuvo ir nėra. Dabar yra Liškevoje trys demeritai: Šumovski, Gelažinski ir Jagodzinski. Jei valdžia teiktųsi įtaisyti Liškevoje demeritų įstaigą, tai ir prasikaltėlių gyvenimo įstatymai būtų galima parašydinti... (18—III—1835 No. 129).

Valdžia pasiūlymą priėmė ir drauge su dvasine valdžia sustatė „Visos Lenkų karalystės kunigų pataisos namui" įstatus, kuriuos —1836 m. caras užtvirtino. Paskui padaryta plenas, kad Liškevos vienuolyno rūmuose padarius kalbamą įstaigą. Sąmata sustatyta 25899 auk. 2 sk. Valdžia pataisymui rūmų pinigus pripažino ir paskyrė. Vienuolyno taisymas vesta ūkišku būdu ir taisymui abi valdži pasitarusi paskyrė (25—V—36) komitetą, kurin inėjo: Packauskas Seinų komisaras, Sroškauskas Seinų inžinierius ir kun. Zienkavičius Liškevos klebonas. Norėta rūmus visiškai pabaigti taisyti 1836 m., tačiau nevisai suspėta. Vienok stogas, kambariai ir visa kas reikalinga buvo 1836 m. padaryta. Vietos buvo 30 demeritų. Naujoj įstaigoj demeritų rektoriumi būti kun. Zienkavičius neapsiėmė. Vyskupas paskyrė kun. Jucevičių ir valdžia jį 4—XI—1836 m. užtvirtino. Nuo 1 sausio 1837 m. įstaiga pradėjo veikti. Demeritų namuose be rektoriaus gyveno vicerektorius, dvasiškas tėvas ir provizorius. Iš visos Lenkijos prasikaltusių kunigų sugabenta 15. 1837 metais apibaigta taisyti vienuolynas, nors, tiesą pasakius, jis ir visą laiką nebuvo pabaigtas. Jis kasmetai buvo lopomas-taisomas ir išsikeliant demeritų įstaigai į Lysą Górą, vis dar buvo be stogo. 1838 m. mūro tvora užtverta vienuolyno sodas — demeritams pasivaikščioti. Toliau valdžios lėšomis įtaisyta indai, lovos, drabužių, knygynas ir t. t.

Trijų kun. Zienkavičiaus globoje buvusių demeritų skundai atkreipė pasaulinės valdžios domą. Jai parūpo, kad dvasinė valdžia savo prasikaltėlių perdaug, ar permažai nebaustų. Ji panorėjo demeritus globoti ir įkurti jiems tokį pataisos namą, kur būtų ir jų sveikata rūpinamasi, ir jų dvasia-valia tobūlinama, lavinama. Bet kas rusų valdžioje buvo tvarkinga! Demeritų Liškevoje pataisos namas, tai buvo didėliausia netvarkos ir tvirkinimo įstaiga. Štai:

1. Valdžia pripažinusi, kad pataisos įstaiga yra reikalinga, nutarė duoti visas lėšas ir įstaigos įrengimui ir jos rūmų bei demeritų išlaikymui. Bet duodama pinigus, valdžia turėjo

žiūrėti, kur jos pinigai eina, kas už juos daroma ir net rūpintis, kad išlaidos būtų kuomažiausios, kad iždui šiek tiek sutaupius. Praktikoje valdininkai žiūrėjo, kad paskirtų įstaigai pinigų kuodaugiausiai sau į kišenių įdėjus. Visas ekonomijinis-ūkiškasis įstaigos gyvenimas buvo valdžios žinioje, priežiūroje, globoje. Valdininkai tikrinėdavo ir pertikrinėdavo visas atskaitas ir sąskaitas, tačiau tame jų veikime matyti tik trukdymas ir tariamas iždo turtų taupymas. 1836 m. taiso įstaigos rūmus. Viskas daroma formališkai. Gubernijos inžinierius sustato taisymo pleną ir atidžiai išskaitliuoja, kad pataisymui išeisią netiktai 25899 auksinai, bet dar net ir du skatiku. Kad pigiau ir geriau būtų pataisyta, darbas ne parsamdoma, bet vykinama ūkišku būdu. Sudaroma statomasai komitetas, kurin ineina specialistai, kaip štai apskričio inžinierius, komisaras (viršininkas); del visa ko priimamas vienas kunigas (mat, taip būtinai reikią). Komitetas pradeda darbą, gamina medžiagą, žiūri, kad darbininkai gerai dirbtų. Norima ligi Naujų Metų pabaigti. Dar pačioje taisymo pradžioje seiniškiai komiteto nariai apskaito, kad viso darbo bėgyje jiemdviem reikės į Liškevą net dešimtį kartų nuvažiuoti. Tuoj rašo vyskupui, kad jiemdviem išrūpintų atlyginimo 4 su viršum tūkstančius auksinų, ir nors vyskupas atsako jiem palankiai, juodu savo reikalavimą pakartoja dar 5 kart. Gale metų reikalautą onorarą gauna, bet jie ir nuo meisterių bei „podriadčikų" „šį tą" priima. Nes 1837 m. revizija parodo, kad apskričio inžinierius „permaža nusimanąs apie didesnius statymo darbus" ir delto pernai įstaigos rūmus betaisant esą pridaryta daugelis „fušerstvų". Gubernijos inžinierius, nors „nenoroms", tačiau rūmų pataisymą pripažįsta priimtinu. Sekančiais metais (1838) ir apskričio inžinierius pasirodo bėsąs „nusimanąs". Reikia aptverti įstaigos sodas, kad būtų kur demeritams pasivaikščioti. Darbą išpildyti apsiima rektorius kun. Jucevičius. Inžinierius duoda pleną. Rektorius randa, kad tas plenas yra neparankus ir truputį iškreipia. Privačiai su tuomi iškreipimu sutinka ir inžinierius, tačiau, kai darbą reikia oficialiai priimti, jisai atsisako: kam vartai ne į sodą, bet į lauką atsidaro, kam negeru tinku tvora aptinkuota ir t. t. Ir 1839 m. gale dar vis nebuvo tvora priimta, vis dar nebuvo tobūla ir vis liepiama buvo rektoriui savo lėšomis taisyti, ką iškart „gerai" nepadarė, kol galų gale tas susiprato ne tvorą, tik inžinierių „taisyti". Vienuolyno remontas buvo vedamas kasmetai; taisoma ir nepataisoma ir daug dėliai to rašoma. Ir galų gale kaip buvo be stogo, taip ir liko. Taip buvo ir su visomis kitomis atskaitomis. Vis būdavo randama visokių neforma-

liškumų ir vilkinama, o kaikada net tikrų triukšmų sukeliama, kaip tai tuoj pamatysime.

2. Pataisos įstaiga buvo padaryta visai Lenkų Karalystei. Pasaulinės valdžios sutvarkymu visos Varšavos arkivyskupijos demeritai turėjo būti siunčiami gyventi į Liškevą. Čia jie turėjo gyventi sulig tamtikros regulos. Demeritus valdyti ir tvarkyti buvo skiriama tamtikra įstaigos valdžia: rektorius, vicerektorius, dvasiškas tėvas ir provizorius (ekonomas-ūkvedis). Pirmieji trys — dvasiškiai, pastarasis buvo į pabaigą pasaulietis. Svarbiausias asmuo buvo rektorius. Pirmuoju rektoriumi vyskupas pristatė, o šalies valdžia užtvirtino jau apysenį diecezijoje savo veiklumu pagarsėjusį kunigą Jucevičių, kursai 1819 m. dalyvavo valdiškame vyskupystės bažnyčių turtų surašyme, vėliau buvo Zapyškio dekanu ir klebonu, paskui Suvalkų klebonu, Augustavo dekanu ir garbės kanoniku. Pasaulinė valdžia išpradžių jį užtvirtino tiktai rektoriumi ir nenorėjo, kad jisai būtų Liškevos klebonu. Pasaulinė valdžia ir išpradžios ir paskiau buvo tos nuomonės, kad įstaigos vedėjai parapijų neturėtų, ir vien tik demeritais rūpintųsi. Tačiau, turbūt, permažas jiems algas paskyrė. Nes pirmuoju vicerektoriumi buvo Zavadų (?) klebonas, kun. Leo Chmielewski ir kun. Jucevičius, ateidamas į Liškevą rektoriauti, gavo drauge ir šią parapiją valdyti. Tačiau koliai tikruoju klebonu tapo, praėjo apie dveji metai. Kun. Jucevičius apie du kart raštu prašė vyskupo, kad išgautų jam pasaulinės valdžios užtvirtinimą. Viename rašte jisai sako, kad rektoriumi galėtų būti neklebonas tik tada, kai parapija turėtų atskirai bažnyčią ir kleboniją. Jei du neprigulmingu šeimininku gyvens viename vienuolyne, tai kils tarp jųdviejų dideliausi kivirčiai. Galų gale kun. Jucevičius gavo pildyti dvejas pareigas: klebono ir rektoriaus. Tik dvasiškasai tėvas, kun. Tomas Kalinauskas ir provizorius, kun. Juozas Tomašauskas buvo be beneficium. Kun. provizorius rūpindavosi, kad įstaiga turėtų maisto, malkų, drabužių ir kitų daiktų. Jisai visa kas į įstaigą buvo reikalinga pirkdavo ir parduodavo ir įplaukų bei išlaidų vesdavo sąskaitas. Dvasiškasai tėvas sakydavo demeritams konferencijas, laikydavo rekolekcijas, kalbėdavo rytines ir vakarines pamaldas, reikale teikdavo kiekvienam atskirai pastabas ir pamokas. Vicerektorius žiūrėjo drausmės. Jo dalykas buvo prižiūrėti, kad demeritai atliktų bausmę, kad laikytųsi tvarkos ir t. t. Visų jų galva buvo rektorius. Jisai turėjo teisę kištis į visų jų pareigas. Liškevon buvo sugabenti ne tiktai Varšavos arkivyskupijos demeritai; čia buvo net iš Krokavos ir Chelmo vysku-

pijų prasikaltėlių. Čia jų gyvendavo 20—25, o kaikada ir 30 vyrų. Kiti jų buvo jau net seni žmonės — 38 ir net 49 metus kunigavę. Kaipo seniems žmonėms, jiems būdavo nelengva atprasti nuo savo įpročių. Už prasikaltimus jie būdavo sodinami įstaigos kalėjimuosna. Ypač buvo įkyrus tamsusis karceris. Įstaigoje buvo nustatytos maisto porcijos ir kunigams, įpratusiems turėti parapijose maisto užtenkamai, buvo dalykas nepakeliamas. Be rektoriaus ir jo padėjėjo visus demeritų žingsnius saugojo tarnai: prie durių stovėjo sargas ir nė vieno pro duris neišleisdavo; apatiniame koridoriuje — gale — stovėjo girnos ir jomis nuolata malė tarnai ir tarnaitės, kuriems buvo įsakyta, saugoti kur eina ir kaip elgiasi demeritai. Jei išeidavo demeritas į sodą pasivaikščioti, tai ir čia jį saugojo netiktai aukšta tvora, bet ir perdėtinių akys. Daugelis demeritų neišlaikydavo įstaigos drausmės ir surasdavo progos išbėgti. Kaikurie su perdėtiniais (o kaikada ir tarp savęs) griebdavosi kautis. Daugiausiai tačiau jie tai rašinėdavo įvairius skundus ant savo vyresniųjų arba prašymus ir juos slapta, arba jei galima buvo tai ir viešai siuntinėdavo savo vyskupams, ar pasaulinei valdžiai. Ir kadangi demeritų buvo daugelis, tai jie vienas po kito tiek surasdavo prie savo vyresniųjų priekabių, kad jų skundai net ištisus trukšmus sukeldavo. Skunduose demeritai naudodavosi ir netiesa, prasimanymais, by tik atkeršyjus tam, ant kurio įpyko. Pavyzdin. 1846 m. pasiuntė jie skundą Vald. V. ir P. R. bei V. Šv. komisijai ir įskundė netiktai savo artimuosius valdytojus, bet net patį vyskupą, būk jis demeritus šmeižiąs jų vyskupams, kai su jais susitinkąs Varšavoje, kad tik jie ilgiau būtų įstaigoje, būk kun. Jucevičius juos labai skaudžiąs, o vyskupas jam užtai nieko nesakąs ir net pilnais vežimais vežąs iš Liškevos į Seinus bulves, sviestą ir t. t., — dalykus valdžios pinigais pirktus ir skirtus demeritų maistui. Demeritai dėliai to turį daug badauti. Dėliai šio skundo atvyko į Liškevą tam tikra valdiška komisija (V. V.... V. š. komisijos pirmininkas, Augustavo gubernatorius, „po osobomu poručeniu" valdininkas ir kun. Dąbkowski Seinų prelatas). Ši komisija kelias savaites vedė tardymą, net pats vyskupas (10 birželio) turėjo aiškintis. Ir nors komisija surado, kad demeritų skunde paduoti dalykai yra tik prasimanymai arba įtarimai, vienok pripažino reikalinga prašalinti rektorių ir vicerektorių, kaipo netaktingus žmones, o provizoriaus pareigas atiduoti pasauliečiui. Nuo (1 sausio, rodos) 1847 m. pradėjo rektoriauti kun. Baltrus Klimaševski, o vicerektoriauti kun. Suchocki Lazdijų klebonas. Kun. Jucevičius liko kaip buvęs Liškevos kle-

bonu. Ir pradėjo gyventi du šeimininku vienoje įstaigoje. Ir ėmė juodu viens į kitą kabintis. Kun. Jucevičius 7—X—1847 m. skundėsi vyskupystės valdytojui (Blockiui), kad kun. Klimaševskis užėmęs jo vikaro kambarius nebesugrąžinąs ir dar visokių jam patyčių daręs. Kun. Klimaševski skundėsi, kad kun. Jucevičius įsitaisęs kažnakokią angliską virtuvę, iš kurios skora einanti į visos įstaigos kambarius ir platinanti ligas (gydytojo pran. 28—X—47), kad dėliai kun. Jucevičiaus ir jo tarnų susisiekimo su demeritais bėsanti vienuolyne didelė netvarka (19—II—48) ir t. t. Net du kartu važinėjo iš Seinų kun. Andrius Hollak (Olekas) į Liškevą nurodyti klebonui ir rektoriui kambarius ir vis negalėjo jųdviejų sutaikinti. Į kivirčą įsikišo pasaulinė valdžia ir rado reikalinga kleboną iš įstaigos prašalinti. Tačiau kadangi bažnyčia ir triobos buvo jau atiduotos parapijai, tai prašalinant kleboną, reikėjo pastatyti parapijai bažnyčią ir kleboniją. 1848 m. šitas sumanymas jau ir buvo bevykinamas, tačiau apsižiūrėjus, kad ir vienuolyno rūmai yra permaži pataisos įstaigai ir kad statant bažnyčią, reikės ir rūmus kitatiek, jei ne daugiau, padidinti, pasigailėta valstybės pinigų ir nutarta demeritų pataisos įstaigą perkelti į Sandomiro vyskupiją, Radomo guberniją, į buvusį benediktinų vienuolyną Lysa'oje Góra'oje. Šį sumanymą caras 20—III—1849 m. patvirtino. Liškevoje liko viskas, kaip buvę. Lysoje vienuolynas imta taisyti. Taisymas tęsėsi gana ilgai, nes tiktai 1852 m. vasarą vos pabaigta. Kol Lysoje ėjo remontas, demeritai gyveno Liškevoje ir pešantis jų rektoriui su klebonu, jie dar daugiau turėjo progos skundus rašinėti.

1850 metais vėl iškilo triukšmas. Demeritai vėl įskundė pasaulinei valdžiai rektorių, kad juos skaudžia ir valdžios pinigus sau į kišenių krauna. Ir vėl tardymas. Šis tardymas tęsėsi nuo 17 birželio ligi 27 rugsėjo 1850 m., ir čia pasirodė, kad kun. Klimaševskio ištikrųjų valdžia apgaudinėta. Jisai visus įstaigai maisto dalykus imdavo iš Panemunės dvaro ir su ponu Volskiu buvo susikalbėjęs taip, kad tasai faktiškai duodamas produktų mažiau, duodavo kvitas, kad paimta kur kas daugiau. Sulig to rektorius vedė sąskaitas ir iš valdžios paimdavo pinigus. Kad nesusektų jo klastos, įstaigos provizoriui p. Paplauskiui sąskaitų vesti neduodavo. Tas vien tik juodąjį ūkio darbą atlikdavo. Kai buvo tardymas, savo tarnams liepte liepė meluoti ir įmokino kaip. Tardymas parodė, kad rektoriaus mėgstama kortoti ir dažnai ištisos naktys buvo praleidžiamos prie kortų. Net demeritai tuomi piktinęsi. Dvasiškasai tardomosios komisijos narys kanon. Makovskis stengėsi ne-

gerumus užtrinti ir rektorių išteisinti. Jis net apgynimo laišką valdytojui parašė. Tačiau kun. Klimaševskio priešininkas kun. Jucevičius visą tiesą išvilko aikštėn. Paaiškėjo, kad kun. Klimaševskio netaikaus būdo būta dar ir prieš į Liškevą ateinant. 1848 m. netiktai su Jucevičiumi, bet ir su vicerektoriaus pavaduotoju, kun. Gecevičium niautasi ir t. t. Tardymams pasibaigus, Vald... komisija 18 dieną rugsėjo paliuosavo rektorių nuo pareigų pildymo. Tą pat padarė ir vysk. valdytojas 5 d. spalių. Rektoriauti pašaukė Veisiejų kleboną, kun. J. Choinskį (5 spalių 1850); jį neužilgo ir pasaulinė valdžia užtvirtino.

1852 metų vasarą valdžia pabaigė sutaisyti ir prirengti demeritų įstaigai benediktinų vienuolyną Lysą Góra'oje. 1852 m. spalinyje pergabenta tenais demeritai. Jie gabenta vežimais plentu per Suvalkus ir Varšavą. Pergabenimu rūpintis buvo pavesta vicerektoriui kun. Suchockiui; dalyvavo ir pasaulinės valdžios atstovas. Vežimų ir arklių Liškevos parapijoje nebuvo galima pasamdyti. Juos pasamdė kun. Suchockis Lazdijų parapijoj. Viso važiavo septyni ketverta užkinkyti vežimai. Demeritus lydėjo kareivių sargyba (konvojus). Pergabenta beveik visi įstaigos daiktai. Daiktai, kurie neapsimokėjo gabenti — stalai, kedės, lovos ir t. t. — 1852 m. lapkrityje buvo viešai išparduoti.

Išsikrausčius demeritų įstaigai į Lenkiją, Liškeva paliko tuščia. Nuo to laiko vienuolynas ir bažnyčia yra vietinio klebono globoje.

Dar prie pirmo iškilusio demeritų įstaigoje triukšmo, vysk. Strašinskis pasaulinei valdžiai parašė: — „Geriau būtų, kad prasikaltusieji kunigai atgal būtų sugrąžinti kiekvienas į savo vyskupiją ir baudžiami namie. O valdžia skiriamus jų išlaikymui pinigus kad išdalytų vyskupams ir šie tais pinigais galėtų atlyginti tiems kunigams, kurių globai būtų pavesti prasikaltėliai. Sutelkus iš daugybės vyskupijų prasikaltėlius vienon vieton, pataisyti jų niekados nebus galima. Jie viens už kito kietės ydose, viens už kito kals prasimanymus, šmeižtus ir vieton geryn, eis blogyn. Jie turėdami atspirtį, kad juos užtars pasaulinė valdžia, neklausys dvasinės valdžios ir jau tuomi patim blogės....“

Tačiau šito vyskupo balso pasaulinė valdžia nepaklausė. Ji net įstaigos valdybon įvedė žmogų pasaulietį — provizorių, ir tuose pačiuose rūmuose šalia klebono pasodino rektorių. Kilusieji kivirčai tvirkino demeritus. Tačiau juos tvirkino ir tas, kad jie per provizorių slapta gaudavo degtinės. Užtat jau

1848 m. reikėjo statyti sumanymas, kas daryti su drausme ir regula, kad atlikusieji bausmę kunigai ir išėjusieji į parapijas vėl neimtų kartoti savo ydų ir nereikėtų vėl grąžinti Liškevon. Dėliai 1850 m. skandalo įstaigą perkėlus į Lysą Górą valdybon paskirta du kunigu — rektorius ir dvasiškas tėvas — ir du pasauliečiu (gal stačiatikiu) — provizorius ir raštininkas. Vicerektoriaus jau nebuvo. Visus ūkio rekalus vedė pasauliečiai, kunigai žiūrėjo tiktai drausmės ir demeritų tobūlinimo. Juodu sakė konferencijas, mokino teologijos ir t. t. Tačiau dviem kunigam perdaug buvo darbo ir juodu savo pareigų tinkamai negalėdavo atlikti. Kitą vertus, pasauliškiai valdybos nariai netiktai slapta šį tą demeritams pristatydavo, bet ir posėdžiuose dažnai nesutikdavo su dvasiškių nuomonėmis ir tokiu būdu daugelis demeritų likdavo nebausti. Taip aplinkybėms stovint, demeritai iš įstaigos išeidavo dar blogesni, negu į ją ateidavo. Užtat, kai vaseryje 1863 m., ištikus ties Lysa Góra maištininkų su rusais mūšiui, išnaikinta įstaiga ir iškrikdinta demeritai, Sandomiero vyskupas rašo į Seinus: — „Privalome rūpintis, kad pataisos įstaiga daugiau nebeatgytų. Ji gėdą daro katalikams, viena, tuomi, kad, sutelkus vienon vieton visus demeritus, gaunama įspūdžio, kad bėsama didelio skaičiaus ištvirkusių kunigų, antra, prie dabartinės tvarkos ši įstaiga yra tik ištvirkinimo namas.“ 1864 metais radau kelias korespondencijas, kad pasaulinė valdžia rūpinasi atgaivinti įstaigą naujais pamatais. Kaip tas įvyko, nežinau.[1])

Krasniboro domininkonų vienuolynas

turėjo dvarų ir sodžių, bet juos prūsų valdžia paėmė valstybės iždan; kokis paskirta atlyginimas — nežinau.

Krasniboro vienuolynas turėjo ir kapitalų: 1) 20.000 l. auk., kaipo vienuolyno fondas, buvo apdraustas Krasniboro turtų dvare Cisove. Už šitą kapitalą nuošimčiai kas metai po 1000 l. auk. buvo mokami 23 d. balandžio. 1812 m. šituos % % dvaras reguleriai mokėjo. 2) 5000 l. auk. vienuolynas buvo paskolinęs pakancleriui Lietuvos Joakimui Chrebtovičiui. Nuo 1810 m. dėliai nuošimčių už šitą sumą buvo užvesta byla. Vadinasi, jau keliari metai buvo nemokama. 3) Dar vienuolynas turėjo vieną fondą — 1500 l. auk., apdraust. Gardino kahale. Bet nuo 1795 metų nuošimčiai paliauta gauti. 1812 m. Krasniboro vienuolynas turėjo 5 margus žemės. Tris margus buvo užėmę vienuolyno bažnyčia ir triobesiai, du margai — pievos. Pirmiau

[1]) Apie demeritus žinios yra paimtos iš dokumentų, kuriuos radau konsistorijos senraštyne.

vienuoliai turėdavo atlaikyti kas savaitė po 4, kas mėnuo po dvejas ir dvejas metines mišias. Kai atimta dvarai ir sodžiai ir delto sumažėjo fondas, kun. vien. Markovski gavo mišias sumažinti. 1808 m. buvo laikoma kas savaitė vienos ir kas mėnuo po dvejas „pro fundatoribus".

1807 m. Krasnibore domininkonų perdėtiniu buvo Protas Markovski. Trys Lietuvos domininkonų provincijos vienuolynai: Liškevos, Virbalio ir Krasniboro, kai jie 1807 m. pateko į Varšavos hercogystę ir atskirti liko nuo kitų savo provincijos vienuolynų, 27 rugsėjo 1808 m. P. Markovskį išrinko vikarijum generaliu, arba, tiesiog sakant, generolu. 1809 m. Markovski vyskupui rašo, kad Krasniboro vienuolyne gyvenąs patsai antras. Tuomi „antruoju" tai buvo domininkonas kun. Jeronimas Piasecki, Varšavos domininkonų vienuolyno pabėgėlis, „nepataisytinas pasenusis girtuoklis" — anot Varšavos perdėtinio žodžių. Jį Krasniboro vienuolynan priėmė Markovski. Šalia Krasniboro Štabino parapiją valdė domininkonas kun. Jucevičius, Seinų vienuolyno vienuolis. Jisai dabar skaitėsi Krasniboro vienuolis. Kai tik kun. Markovski numirė, kun. Jucevičius Krasnibore buvo seniausias vienuolis. Jisai tuoj palikęs Štabiną, parsikraustė į Krasniborą ir niekieno nerenkamas tapo Krasnibore domininkonų perdėtiniu, nepaisant nors prieš tokį pasielgimą labai priešinosi tėvas Piasecki. 1810 m. Jucevičių vyskupas buvo net domininkonų generolu paskyręs. Jucevičius Krasniboro vienuolynan priėmė iš Seinų vienuolyno išguitą domininkoną Kuklinskį. 1811 m. jisai tampa kunigas ir apsigyvena Krasnibore. Pasirodė, kad visi trys šitie vienuoliai buvo domininkonų atmatos. Visi trys buvo ištižusieji girtuokliai. Gerdavo netiktai namieje, bet ir miestelio smuklėse. Pasigėrę mušdavosi net ligi kraujų su žmonėmis arba viens su kitu, visi trys viešai gyveno su ištvirkėle ir visi buvo denunciatoriai. Kai vyskupas sužinojo jų elgimosi (II—1812), smarkiai nubaudė juos laikinomis suspensomis ir rekolekcijomis. Koks tolimesnis buvo Krasniboro vienuolyno likimas — dar nežinau.

Virbalio domininkonų vienuolynas

turėjo Alksnėnų dvarą ir sodžius: Alksnėnai, Sterki, Leytmorgi ir Gołakowsze. Dvarą ir sodžius prūsų valdžia paėmė iždan ir užtai paskyrė vienuolynui atlyginimo (kompetencijos) po 2065 lenk. auk. kasmetai, kuriuos turėjo išmokėti valstybės iždas. Už kilnojamąjį dvaro turtą Baltstogės kamera 7 d. sausio 1805 m. vienuolynui užmokėjo 770 lenk. auk.

Be Alksnėnų vienuolynas turėjo dar palivarką Višnievščizną. Į šitą palivarką nepriklausė jokis sodžius ir niekas nėjo baudžiavos. Palivarkas buvo nedidelis; turėjo tik 3 lietuviškus valakus ir 13 margų žemės. Jo prūsų valdžia iždan nepaėmė.

Pačiame Virbalyje vienuolynas turėjo žemės arti dviejų margų. Ant tos žemės buvo pastatyta bažnyčia, dviem aukštais vienuolyno rūmai ir tvartai. Visi triobesiai buvo mūryti iš plytų. Žemė, kuri buvo ne po triobesiais, buvo sodu užsodinta. Ir šitos žemės prūsų valdžia nekonfiskavo.

Ji nelietė bažnyčios nė vienuolyno turto; neatėmė taip pat ir kapitalų, kuriuos kadaise vienuolynui buvo užrašę geradariai. Vienuolynas kapitalus turėjo štai kokius: 1) Alvito turtuose buvo apdrausta 900 gabalų raudonųjų holendiškų auksinų, kurie lenkų auksinais skaitant darė 16.200. Už šitą sumą Alvito savininkas kasmetai 23 d. spalių mokėdavo vienuolynui po 1134 lenk. auk. nuošimčių (7 %). 2) Šiaudiniškių turtuose buvo apdrausta du kapitalu: a) 5000 lenk. auk., už kuriuos vienuolynas gaudavo nuošimčių 350 l. auk. 7 d. rugsėjo ir b) 2400 — su apmokamais nuošimčiais (168 l. auk) 23 d. balandžio. 3) 5000 l. auk. buvo apdrausta Rudaminos turtuose ir nuošimčių 300 l. auk. gaudavo vienuolynas 23 d. balandžio.

Vyskupui įsakius, 1811 metais padaryta vienuolyno turtų sąrašas. Iš jo sužinome, kad bažnyčia ir vienuolynas yra reikalingi naujo stogo ir daugelio sparų bei balkių, kad bokšte yra keturi dideli varpai ir laikrodis, kad zokristijoje yra visą sieną užimanti nekilnojama šėpa, joje 42 arnotai, 6 kopos, daug skalbinių, šešių svarų sidabrinė mokstrancija, 4 kielikai, 3 pacifikalai ir t. t. Šalia bažnyčios yra špitolė ir brolijai namas. Višnievščiznoje yra trioba, dveji tvartai ir dveji kluonai, pravoras. Visos triobos medinės, jau taisytinos. Palivarke yra visi ūkio padarai ir gyvuliai. Kadangi baudžiavos nėra, tai ant dvaro žemės pastatyta trys triobelės su darželiais; jose gyvena žmonės, kurie esti į dvarą samdomi. Vienuolyno knygyne yra 338 tomai knygų. Visi trys dvarai, nors labai nenoromis, tačiau nuošimčius moka.[1]) Už geradarius vienuolynas įsaistytas yra laikyti kas savaitė po 12 mišių kas mėnuo po 9, kasmetų ketvirtadalis po dvejas ir po 48 metines. Beto turi kas sereda vargonininkas Lauretaninę litaniją atgiedoti, kasdien po atgiedoto rožančiaus po 3 sveika Marija sukalbėti ir po 1 sveika M. pabaigus kalbėti valandas. Kas sekmadienis po sumos pagiedoti „Aniol Pański".

[1]) Alvite gyvena p. Visogierda, Rudominoj Turčinavičius, Šiaudiniškiuose Mejeris, lenkų francuzų kareivijos kapitonas.

Prieš 1805 metus vienuolyno perdėtinis buvo Kvietkauskas. Jisai buvo net domininkonų vicarius generalis. Jam mirus, perdėtiniu išrinkta buvusis Liškevos vienuolyno perdėtinis kun. Augustinas Stepanavičius. Jisai Virbalyje apsigyveno 15 liepos 1805 m. ir gyveno čia, rodosi, ligi savo mirties. Jisai buvo labai pavyzdingas ir darbštus vienuolis. Jisai 1808 metais rūpinosi, kad Liškevos, Krasniboro ir Virbalio vienuoliai turėtų vikarijų generalį. 1811 ir 1812 m. dvasinė valdžia prie jo prisikabino už apsileidimą. Mat, jam vieunolyną bevaldant, bažnyčia ir visos triobos beveik neteko stogų ir taip labai apšepo. Jisai, mat, jokio remonto nedarė ir sakėsi taisymui lėšų neturįs. Valdžia įtarė jį, kur nors bereikalingai pinigus išleidžiant, kadangi pirmiau tomis pačiomis įplaukomis dešimt vienuolių maitinęsi, ir dar triobesių taisymai būdavę, dabar-gi pats vienas gyvenąs ir sakąsis pinigų neturįs. Kai 1810 m. Stepanavičius norėjo taisyti bažnyčią ir prašė vyskupo, kad pataisymui leistų paimti 5000 l. auk. apdraustų Rudominos turtuose pas p. Turčinavičių, tai vyskupas Golaševski netik nesutiko, bet liepė visus pataisymus daryti iš vienuolyno įplaukų ir net liepė duoti vyskupui smulkią vienuolyno ir jo dvarelio įplaukų bei išlaidų apyskaitą. T. Stepanavičius apyskaitą padarė (1812 m.) ir stengėsi šiokius tokius taisymus daryti, bet labai maža ką padarė. Čia mat kaltas buvo ne išlaidumas, bet kun. Stepanavičiaus senatvė: nepajėgė iš vienuolyno ūkio daug pelno išgauti.

1809 m. Virbalyje gyveno trys vienuoliai. 1811 m. — tiktai vienas kun. Stepanavičius. Kur kiti dingo: mirė ar sekuliarizavosi — nežinau. 1812 m. dvasinė valdžia norėjo visus domininkonus sugabenti Virbalin po priežiūrą kun. Stepanavičiaus. Kun. Stepanavičius žinodamas, kad atsiunčiamieji domininkonai yra labai ištvirkę, negalės su jais sugyventi ir tas jam tik vardą pagadins, 17 d. vasario 1812 m. tam tikru raštu prašė vyskupo, kad leistų jam sekuliarizuotis. Tolimesnio Virbalio vienuolyno likimo nežinau.

Virbalio bažnyčios būta labai turtingas. 1812 m. tik vienų arnotų turėta 42. Beto nemaža sidabrinių indų.[1])

Sulig 1807 metais padarytos Tilžėje sutarties iš tarpo Lietuvos vienuolynų pateko į Varšavos hercogystę trys domininkonų vienuolynai: Liškevos, Virbalio ir Krasniboro. Visuose trijuose buvo tiktai 12 vienuolių. Prūsams čia valdant, domi-

[1]) Visos šitos žinios paimta iš Seinų Konsistorijos archyvo. Akta klast. Liš. Kras. Vierzb. Lit. X. N. 3.

ninkonų šiapus kordono generaliu vikarijum buvo Virbalio vienuolyno perdėtinis tėv. Kvietkauskas. Jam mirus, išrinkta kitas, bet kas jis tokis buvo ir iš kur — nepasisekė sužinoti. Numanu tik, kad kur nors nuo Baltstogės, nes dėliai 1807 m. sutarties vienuolynas, kuriame gyveno vikarijus, liko rusų šalyje. Užsienio vik. generalis neturėjo teisių kištis į šituos tris vienuolynus ir tokiu būdu jie liko be vado. Jis-gi būtinai buvo reikalingas palaikyti vienuolynuose tvarką ir vienodumą. Tėv. Stepanovičius Virbalio perdėtinis ėmė rūpintis išsirinkti naują generalį. Tuomi tikslu jisai kreipėsi (pradžioje gegužio 1808 m.) į Lomžos departamento prefektą ir į vyskupą. Sulig domininkonų įstatymu vienuolynas, jei tik jame nėra 12 vienuolių, pereina vyskupo valdžiai. Čia-gi trijuose vienuolynuose vos buvo dvylika. Taigi tuom patim domininkonai jau buvo patekę vyskupo valdžion. Tačiau vyskupas nekliudė jiems išsirinkti generalį ir savo sutikimą 7 birželio įteikė prefektui. Prefektas-gi 17 birželio pranešė domininkonams, kad jie gali sau vadą išsirinkti. Tėvas Stepanavičius rinkimams paskyrė 27 d. rugsėjo ir domininkonus sukvietė į Krasniborą. Susivažiavę vienuoliai generaliu išrinko Krasniboro perdėtinį, Protą Markovskį. Išrinktąjį generalį vysk. Golaševski užtvirtino 7 lapkričio 1808 m.

Silpnas[1]) buvo šitas domininkonų vadas, — vos bepakrutąs senukas. Tačiau jisai visgi 1809 metais žiemą pervažiavo per savo vienuolynus. Rado vienuolių skaičių dar labiau sumažėjusį ir drausmę iširusią... 24 balandžio 1809 m. laiške į vyskupą jisai rašo: — „... Krasnibore gyvenu pats antras; Liškevoje ir Virbalyje po tris teyra... Beto... ištvirko mūsų broliai, nebėra susiklausymo. Vienas Virbalio vienuolių, Paulius Stefen, dar jaunas, pakalbintas Alvito klebono Dylevskio, nepasiprašęs net savo perdėtinio, kad leistų, 4 d. balandžio pametė vienuolyną ir išsikėlė į Alvitą. Tikisi, mat, kad mirus klebonui, jam teks parapija. Ir nežinau, kokiomis teisėmis tas klebonas gali jį laikyti. Juk vienuolyno pabėgėlis ipso jure excommunicatus. Kitas virbališkis, Juozas Zalieski, ir niekame nesiklausia savo perdėtinio. Kur nori, ten eina; ką nori, tą daro; kliauzūros nepaiso, vienuolyno mišių nelaiko ir t. t.....

[1]) Vyskupas matė, kad neilgas domininkonų gyvenimas: senukai mažėja, naujų priiminėti negalima (pasaulinė valdžia buvo uždraudusi). Užtat jisai 1808 m. padavė į vidaus reikalų ministeriją prašymą, kad visus domininkonus apgyvendintų viename Virbalio vienuolyne, o Liškevos ir Krasniboro vienuolynų turtus atiduotų seminarijai. Vyskupo sumanymo šįkart nepaklausyta.

Ir man jie gero neduoda... prašau čia man ateiti pagalbon, kad drausmę būtų galima užlaikyti...“

Neilgai tačiau tėvui Markauskiui teko vienuoliais rūpintis. Pargrįžęs iš kelionės, jisai apsirgo ir pusę metų pasirgėjęs numirė.

Netoli nuo Krasniboro buvo Štabino bažnyčia. Klebonu toje bažnyčioje buvo iš Seinų vienuolyno paliuosuotas domininkonas tėvas Martynas Jucevičius. Ir parapijoje gyvendamas pildė jisai savo ordeno įstatymus ir turėjo santykius su Krasniboru. Krasnibore mirus t. Markovskiui, liko tik vienas vienuolis t. Jeronimas Piasecki. Jisai kadaise gyveno Varšavos domininkonų vienuolyne, bet kadangi del ydų dažnai buvo baudžiamas, tai, suiručių metu, palikęs vienuolyną, išbėgo. Varšavos vienuolyno perdėtinis apie jį Jucevičiui rašė, kad tai esąs „nepataisytinas, pasenusis girtuoklis“. Tėvas Markovski priėmė Piaseckį į Krasniboro vienuolyną, nes stoka buvo vienuolių. Piaseckis jau buvo besirengiąs viens sau Krasniboro vienuolyne gyventi. Tik štai atsikrausto iš Štabino t. Jucevičius, atsigabena visus tenykščius tarnus ir niekieno nerenkamas, varu (anot Piaseckio) pasiskelbia esąs Krasnibore perdėtinis. Tačiau ir Štabiną iš savo rankų nepaleidžia. Neužteko Jucevičiui būti Krasniboro perdėtiniu. Jisai pasiryžo aukščiau siekti. 13—IX—1809 m. jisai prašo vyskupo, kad arba vyskupas pats paskirtų domininkonams vikarijų generalį, arba leistų vienuoliams patiems išsirinkti. 29—IX vyskupas atsako, kad jo diecezijoj domininkonų taip yra maža, kad jie jau nebeturi teisės generalį rinkti; jie ir taip jau yra vyskupo valdžioje. Tačiau, kad ordenas turėtų pilną formą, leido išsirinkti vikarijų, išreiškė norą, kad juomi būtų Jucevičius, bet kartu patarė, kad domininkonai rūpintųsi susivienyti su Varšavos provincijos domininkonais. „Vieni sau tuoj iškriksite, vienuolynų neturėsite kuom apsodinti ir domininkonų turtas pereis į kitas rankas.“

Gavęs šitą vyskupo raštą, tėvas Jucevičius ne aplinkraštį pasiuntė į Liškevą ir Virbalį, bet pats pasikinkęs vienuolyno arklius išvažiavo. Norėjo mat iš pačių vienuolių patirti, ką jie bus linkę vikarijumi išsirinkti. Kai pastebėjo, kad jis kandidatu nestatomas, tai arklius, anot t. Piaseckio, atidavė savo giminėms ir į Krasniborą parvažiavęs pasakė, kad kažnakas pavogė. Vienuolyno daiktus, kai sugrįžo, tuoj ėmė pardavinėti, ar kam tinkamas dovanoti ir t. t. Generalio vikarijaus domininkonai visgi susivažiavo rinkti. Tik nežinau, kur ir kada. Rodosi, kad tai buvo Liškevoj, sausio mėnesyje. Su-

sirinkusieji vienuoliai apie vienijimąsi su lenkais ir girdėti nenorėjo. Tačiau vyskupui visgi mandagiai turėjo šiame klausime atsakyti. Pasiteisinimą greitai surado. Varšavos domininkonai nedaug turėjo vienuolių. Jie ir savo vienuolynams neužteko. Taigi į pratuštėjusius Seinų vyskupystės vienuolynus neturės ką atsiųsti. Kita — iš lenkų vienuolių nebus jokios naudos, nes jie lietuvių kalbos nemoka. Kai pradėta rinkti vikarijus, domininkonai suskilo į dvi partiji. Griežtesnieji norėjo rinkti tėvą Augustiną Stepanavičių. Ir ištikrųjų jisai tik vienas ir buvo tinkamas kandidatas. Laisvesniųjų pažiūrų balsavo už Jucevičių. Pasiginčiję jau buvo beišrenką Stepanavičių, bet kai Jucevičius pakėlė triukšmą: delko ne jį, tai domininkonai taip ir išsiskirstė nieko neišrinkę. Liškevos ir Virbalio perdėtiniai pasakė: mes vely tiesiogiai klausysim vyskupo.[1]) Kai neišrinko, tai Jucevičius pasiryžo ir be rinkimų likti vikarijumi. Domininkonams susirinkime besikalbant, jisai sužinojo, kad kadaise (1804 m.) vikarijus generalis Kvietkauskas, pasibijojęs gando, būk prūsų valdžia konfiskuosianti vienuolynų turtus ir vienuolius išvaikysianti, dalį Liškevos ir Virbalio vienuolynų iždo išdalino vienuoliams, o kitą dalį ir daug turto išvežė už kordono į rusų pusę (į Różanystok) pas provincialą. Jucevičius ir pasiryžo šitąja žinia pasinaudoti. Jo prikalbintas Liškevos vienuolis Vladas Strzyževski 11 sausio 1810 m. parašė į vyskupą: — „Dėliai kaltės mūsų perdėtinių neišrinkome vik. generalį. Jiems ir taip gera. Jie nenori ant savęs vyresnio turėti. Taip likus, jiems geriau yra mus skausti, o mes neturime kam pasiskųsti. Jie, valdžią turėdami, 12.000 l. auk. kapitalo ir daug kitokio bažnyčios turto tarp savęs pasidalino, o bažnyčia dabar apleista ira ir griūva... Malonėkite mums sava valia paskirti generalį vikarijų..."

Strzyževskio laišką Jucevičius pasiėmė su savim ir 26—II—1810 m. dar pats parašė į vyskupą: — „... Sušaukęs brolius, stengiausi, kad išsirinktų vadą, kuris tvarkytų, kol susivienysime su Varšavos domininkonais. Tačiau jie ir klausyti nenori. Sako: mes patys valdysimės... Tėve gailestingas, gelbėk mus ir mūsų vienuolynukus! Pats paskirk vyresnįjį ir lankytoją, kurs nors kartą metuose pervažiuotų per vienuolynus. Juk aš pats pravažiuodamas mačiau, kad vienuolynai ir bažnyčios apleistos griūva, ir girdėjau, kad vienuolynų pinigai ir bažnyčių sidabras už kordono atiduota. Jei būtų vyresnysis, tokių klaidų vis gi nebūtų..."

[1]) Luščinskio laiškas į vyskupą 17—I—1812.

Abu laišku Jucevičius pasiuntė drauge vyskupui ir vyskupas juodu gavo 2 d. kovo 1810 m. Laiškai į vyskupą padarė įtekmės. Jisai „nekaltą“ ir „rūpestingą“ tėvą Jucevičių dar tą pačią dieną (2—III) paskyrė generaliu, o į Virbalio ir Liškevos vienuolynus parašė, kad už kordono atiduotieji turtai kuogreičiausiai atgal būtų sugrąžinti.

15 d. kovo vyskupas gauna iš Krasniboro anonimą, kad a. a. Markovskis ir dabar Jucevičius savarankiai pardavinėja ir mažina vienuolyno turtą. Čia vyskupas apsižiūri, kad ir „užtikėtasai“ domininkonas tolygiai kaip ir kiti naikina vienuolynų turtą ir tuomi patim laužo savo apžadus. Įpykęs vyskupas 16 d. kovo pareikalavo, kad kuogreičiausiai visi vienuolynai pristatytų smulkią apyskaitą, kur ir kada, kiek išleista, kokis yra turtas, kas parduota ir delko. Visą šitą klausimą, ypač Jucevičiaus pardavinėjimą, įteikė Lomžos departamento prefektui, kad jisai uždraustų vienuoliams savarankiai elgtis. Praėjo ištisi 1810 metai šį klausimą begvildenant. Jucevičius, kaipo vikarijus, važinėjo tyrinėti į Liškevą ir į Virbalį ir apie save pranešinėjo. Kelis kartus raportavo tėvas Stepanavičius ir Luščinskis ir nors faktas turtų sumažėjimo ir jų į užsienį išgabenimo buvo konstatuojamas, tačiau niekas iš veikiančiųjų perdėtinių nebuvo kaltas. Visa atsakomybė sukrauta ant tėvo Kvietkausko. Virbalio perdėtinis t. A. Stepanavičius norėjo aptaisyti savo bažnyčią. Jisai 19—XI—1810 m. papraše vyskupo, kad leistų jam paimti 5000 l. auk. kapitalo, apdrausto Rudominos turtuose, ir už juos taisyti bažnyčią. Bet vyskupas domininkonų vienuolynų turto klausimu įpykintas 16—XII—10 No. 14 Stepanavičiui taip atsakė: — „.... Prūsams valdant tomis pačiomis įplaukomis maitinotės dešimt vienuolių. Šiandien esate tik du. Taigi tomis išlaidomis, ką anąkart maitinosi 8 vienuoliai, taisyki bažnyčią. 5000 kapitalą paimti negalima leisti. Konsistorija ir dekanas privalo paimti iš t. Stepanavičiaus smulkią įplaukų ir išlaidų apyskaitą ...“ Visų trijų vienuolynų apyskaitos konsistorijos ir dekanų prižiūrimos buvo daromos 1811 ir 1812 metais.

Šalia turtų klausimo 1811 metais domininkonų tarpe iškilo dar ir kitas, opesnis klausimas. 1810 m. pradžioje, vyskupui leidžiant, Jucevičius priėmė ir išsiuntė Varšavon teologijos mokytųs prašalintą iš Seinų vienuolyno domininkoną Joną Kuklinskį. Gale metų jį Varšavos vyskupas įšventino kunigu, o pradžioje 1811 m. jisai, Seinų vyskupui leidžiant, apsigyveno Krasniboro vienuolyne. Taigi 1811 metais Krasnibore gyveno trys vienuoliai.

16 dieną balandžio gavo vyskupas Liškevos parapijiečių skundą, kad vietiniai vienuoliai labai juos piktiną. Vienakis Luščinskis kai Mišias laikąs, tai žmonės, žiūrėdami, juokais netverią. Strzyževskis vis sakąs pamokslus, bet dažnai taip nusišnapsuojąs, kad ir pamokslo negalįs sakyti. Per velykas nebuvę prikėlimo. Abu vienuoliu buvusiu girtu, psalmių giedojimas juokais virtęs. Antrą dieną irgi skambino pamaldoms, bet pamaldų nebuvę, nes Strzyževskis buvęs girtas, ir t. t. Dalyką ištirti, vyskupas delegavo dekaną Marcijevskį. Šis, aplankęs vienuolyną 24 rugsėjo, pranešė vyskupui, kad Liškevos vienuolyne ištikrųjų bėsanti dideliausia betvarkė. Vienas vienuolis esąs be proto; kitas tik vieną akį turįs ir tąja pačia maža matąs, mišias sunkiai galįs laikyti, pamokslų niekad nesakąs; trečias vienuolis būtų sveikas, bet niekad neišpagirioja, savo perdėtinio neklauso, dažnai miestelio smuklėje ir pranakvoja. Bažnyčia ir vienuolynas baisiai apleista. Visos triobos griūva. Bažnyčioje visur dulkės. Altorių užtiesimai suodini ir t. t. Dekano nuomone netik šitas, bet ir visi domininkonų vienuolynai reikalinga būtų atiduoti dekanų ir klebonų priežiūrai, nes kitaip tokios gražios bažnyčios niekais nueisiančios. Vyskupas šiuomi tarpu visgi dar nenorėjo domininkonų turtų atiduoti parapijoms. Jis bevelijo, kad jie liktų vienuolių rankose. Kadangi čionykščių domininkonų jau buvo permaža, tai vyskupas rūpinosi juos į Varšavos provinciją prijungti. Su Varšavos vienuolyno perdėtiniu užvedė tarybas. Tas 7-tai dienai rugsėjo užkvietė į provincialo rinkimus tėvą Jucevičių. Šis rengėsi ir vyskupui apie tai labai prielankiai rašė, tačiau apie prisijungimą nei nemanė ir 7 d. rugs. neva apsirgo.

Tuom tarpu Krasniboro vienuolių labai netaikiai gyventa. Tėvas Piaseckis ir Kuklinskis girtuokliaudavo, su perdėtiniu kaudavosi. Perdėtinis juodu išnaudodavo ir pats taip-gi nepavyzdingai gyveno. Rudenyje vienuoliai ir susikivirčijo. 17 rugsėjo 1811 m. vyskupas gauna ilgą skundą su Piaseckio ir Kuklinskio parašais. Skundas sustatytas 26 punktais. Skundžiasi juodu, kad tėvas Jucevičius savarankiai elgiasi su vienuolyno turtais, dideliausias daro išlaidas, triobas pardavinėja, pinigus kriauna sau į kišianių, o juodu skaudžia ir beveik nieko neduoda. Net valgyt atskyrė. Pats Jucevičius per Kalėdas susivedė į savo kambarius giesmininkes ir muzikantus. Visą naktį buvę šokiai ir klyksmai. Jucevičius nedorai gyvenąs su vienuolyno šeimininke ir t. t. 1 d. spalių Krasniboro klebonas, kun. Wiszowaty ir-gi rašo vyskupui, kad vietiniai vie-

nuoliai daugelį daro papiktinimo ne tiktai katalikams, bet ir nekatalikams. Tėvas Jucevičius, nors ir nejaunas žmogus, bet nesivaldąs nei kalboje, nei darbuose. Į jį pasižiūrėję ir kitu du vienuoliu taip darą. Piaseckis nemoraliai gyvenąs, o Jucevičius nieko už tai nesakąs ir negalįs sakyti, nes Piaseckis atkertąs, „kad ir tu nekitokis“. — „Gera būtų, kad vyskupas atsiųstų komisiją patyrinėti ir visus tris vienuolius kitur iškeltų gyventi... nes baisiausi eina skandalai...“ 19 spalių rašo vyskupui pats Jucevičius, kad jį jo kunigai — girtuokliai — neteisingai įskundę. Juodu per dienas esą girtu ir nuolat kaunasi su juomi ir su žmonėmis. Iš šito rašto pasirodo, kad jie visi trys pasigėrę dažnai pešdavosi ties bažnyčia ir girti eidavo Mišių laikyti. Ir nei vienas nenorėdamas būti kaltas, kitam „bėdą“ suversdavo. Vyskupo liepiama konsistorija nusiuntė Krasiboran komisiją, kad ištyrus dalyką. Komisija patyrinėjusi pamatė, kad visi skundai yra teisingi, kad Krasniboro vienuoliai perviršyra ištvirkę ir pasileidę ir, nenorėdama didinti papiktinimo, paliovė šaukti liudininkus ir tardymo nebaigė. Tėvui Jucevičiui komisija liepė šeimininkę iš vienuolyno kuogreičiausiai prašalinti, o Piaseckį, kadangi jisai kasdien pasigėręs triukšmus kelia, ligi sukruvindamas kaunasi su žmonėmis, ir padraustas savo perdėtiniui žandan kerta, — atstatė nuo kunigo pareigų pildymo (suspendavo). Komisija savo tardymo išvadas 25 d. spalių pranešė į konsistoriją officiolui kun. Paškevičiui. Šis gi 4—XI ir Liškevos ir Krasniboro vienuolyno tardymo protokolus nusiuntė vyskupui, kuris tuom kart gyveno Vanieve. 13 d. lapkričio 1811 m. vyskupas įsakė konsistorijai, kad iš t. Jucevičiaus atimtų generalio vikarijaus teises ir apie tai praneštų visiems trims domininkonų vienuolynams, kad vienuolynus atiduotų tiesioginiai dekanų priežiūrai, kad iš Liškevos ir Krasniboro perdėtinių pareikalautų smulkių apyskaitų, kad vienuolynų kompetencijas ir nuošimčius atiminėtų dekanai ir iš tų pinigų jie patys išmokėtų vienuoliams kas kuriam priklauso, duotų tinkamą drabužį ir maistą, kad dekanai dažnai lankytų vienuolynus, žiūrėdami tvarkos ir važinėjimo išlaidas pasiimtų iš vienuolyno įplaukų. Beto vyskupas, matydamas, kad jo domininkonams nerūpi susivienyti su Varšavos domininkonais ir norėdamas, kad domininkonų turtai liktų jų ordeno rankose, 16—XI—11 rašo Varšavos provincialui laišką, reikalaudamas pasakyti susivienijimo klausime paskutinį žodį. Laiške aprašo vienuolynų stovį ir vienuolių demoralizaciją ir tikisi, kad domininkonams susivienijus, ištvirkusius vienuolius galima būsią išdalinti po kitus vienuoly-

nus, o čionai atsiųsti gerus; tokiu būdu vėl visur grįš drausmė. Tačiau 18—XII—1811 m. atėjo provincialo atsakymas, kad susivienijimas yra negalimas, nes ir Varšavos provincijoje permaža domininkonų; jų ir saviems vienuolynams neužtenka. Jau kaikurie taip ištuštėjo, kad nebėsant vienuolių perėjo pasaulinės valdžios iždan.

Tuom tarpu seniškių domininkonų tardymas ėjo toliau ir tardymo išvadą officiolas 24—XI—11 pranešė vyskupui: „.... Visi trys Krasniboro vienuoliai visiškai ištvirkę. Sulig domininkonų įstatymų juos keliems mėnesiams reikėtų į karcerį pasodinti. Beto Piaseckas už tai, kad drįso prieš perdėtinį ranką pakelti ir jį mušti, netenka gaunamojo ir teikiamojo balso... Bet ką su jais padaryti, kai jie atgailą ir bausmę atliks? Krasnibore, kur tiek padirbo papiktinimų, jų palikti negalima, bet ir pakeisti jų nėra kuomi. Liškevoje vienas šlubas ir nemato, kitas dideliausias girtuoklis (Šanevski, jau mirė), Virbalyje — tiktai vienas. Mano nuomone, nėra kitos išeigos, kaip atiduoti juos vietinių klebonų valdžiai ir dekanų priežiūrai, arba dar geriau, visus sugabenti į vieną vienuolyną, pav. Virbalio, ir atiduoti po tėvo Stepanavičiaus globa. Jis juos beabejo suvaldytų ir to vienuolyno įplaukomis galėtų visi maitintis. Kitu du vienuolynu ir su įjdviejų fondais būtų galima paversti, pav. Krasniboro demeritų, o Liškevos emeritų kunigų išlaikymui. Kadangi Krasnibore ir Liškevoje parapijų bažnyčios yra visai menkos, tai vienuolynų bažnyčias galima būtų atiduoti parapijoms. Tokiu būdu ir prasikaltusieji kunigai turėtų vietą ir užsitarnavusieji prieglaudą ir papiktinimo nebūtų....“

Dėliai šito pranešimo vyskupas parašė du laišku: vieną 8—I—1812 į Konsistoriją, kitą 13—I—1812 į Vidaus ir Tikybų reikalų ministeriją. Konsistorijai įsakė paliepti ir prižiūrėti, kad visi trys Krasniboro ir vienas Strzyževskis) Liškevos — vienuoliai atliktų rekolekcijas Seinuose ir kad rekolekcijų atlikimo išlaidas apmokėtų savo pinigais. Sunkesnės bausmės užduoti vyskupas negalėjo, nes kūno bausmėmis (kalėjimu, rykštėmis) bausti nuo 1795 metų neleido pasaulinės valdžios įstatymai. Kad nubausti kalėjimu, tai reikėjo pasaulinio teismo nutarimo. Vidaus reikalų ministerijai pranešė, kad visus domininkonus mano sugabenti į Virbalį, Liškevos vienuolyną ir fondą norėtų emeritų kunigų prieglaudai pavesti, o Krasniboro — demeritų ir pataisos namui. Prašė ministerijos, kad valdžia užtikrintų, kad ji į tųdviejų ištuštėjusių vienuolynų turtą nesikiš. Jei valdžia palankiai atsakys, tai jisai prašys popiežiaus, kad

tas leistų šitokias atmainas padaryti ir tųdviejų vienuolynų bažnyčias vietinėms parapijoms atiduoti, kadangi parapijų bažnyčios supuvusios.

Pasaulinė valdžia su vyskupo prašymu sutiko ir 29 vasario 1812 m. Varšavos hercogas, Sasų karalius Friderikas tam tikru dokumentu N. 578 pranešė vyskupui, kad valdžia į tų vienuolynų turtus nesikiš, vyskupas gali kreiptis į popiežių ir elgtis kaip tinkamas. Popiežiaus sutikimą vyskupas gavo 28—X—1812.

Tėvas Stepanavičius, išgirdęs apie visų domininkonų į Virbalį sugabenimą, labai nusiminė. 17 vasario 1812 m. jisai parašė vyskupui: — „... Niekados nemaniau pasauliniu kunigu tapti, bet kai išgirdau, kad norima mano, pasenusio žmogaus, valdžiai atiduoti tiek ištvirkusių domininkonų, labai nusigandau. Aš su jais vistiek negalėsiu sugyventi. Jie ant manęs prasimanys nebūtų daiktų, terš, skųs kam sustverdami ir aš senatvėje neteksiu gero vardo. Nenoriu būti papiktinimų dalininku. Prašau leisti man sekuliarizuotis ir pasiųsti kur į parapiją po kito valdžia gyventi....“

Tačiau domininkonai, rodos, ir nebuvo sugabenti į Virbalį. Prasidėjo prancūzų karas, persikėitė valdžia ir paliovė mokėjusi kompetencijas, Liškevoje ir Krasnibore nebuvo galima įtaisyti norimų įstaigų ir vienuoliai paliko gyventi. Liškevos bažnyčią vyskupas atidavė parapijai 7 rugsėjo 1813 m. Nuo 7 sausio 1812 m. vienuoliams šventadieniais „ob defectibus“ buvo uždrausta pamaldos laikyti. Visi žmonės tik į parapijos bažnyčią turėjo vaikščioti. 1814 m. pradžioje parapijos pamaldos perkelta į vienuolyno bažnyčią. Tėvas Strzyżewski numirė, rodos, 1812 m. Tėvas Luščinski 18 d. birželio 1814 m. Taip ir pasibaigė Liškevoje domininkonai. Apie tolimesnį likimą Krasniboro ir Virbalio vienuolių tuom tarpu nežinau.

Nr. 15
Kaina

„RYTO“ SPAUSTUVĖ, TILŽĖJE, AUKŠTOJI GATVĖ 59.